MARX–ENGELS

*

A SZAKSZERVEZETEKRŐL

SZIKRA

MARX–ENGELS

A SZAKSZERVEZETEKRŐL

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1956

Ezt a válogatást, mely Marxnak és Engelsnek a szakszervezetekre vonatkozó írásait és beszédeit foglalja magában, a Németország Szocialista Egységpártja Központi Bizottsága mellett működő Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet „Karl Marx und Friedrich Engels über die Gewerkschaften" c. kiadványa (Berlin 1953) alapján állítottuk össze. A fordítások az eredeti (német, angol vagy francia) nyelvű szöveg alapján készültek A magyar nyelven már megjelent szövegeket újra átnéztük.

Az egyes szemelvények után záradékként közöljük a forrásadatokat. A *Szerk.* megjelöléssel el nem látott lábjegyzetek Marx illetve Engels megjegyzései. A szögletes zárójelbe tett címek és szavak a szerkesztőségtől származnak. A kötethez név- és tárgymutatót csatoltunk.

1956 február. *A kiadó*

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója.

A szakszervezetek a szocializmus iskolái. A szakszervezetekben a munkások szocialistákká képződnek, mert ott nap mint nap szemük előtt folyik a tőkével vívott harc.

Marx

Engels

[Egy angliai bányászsztrájk 1844-ben]

. . . A burzsoázia nem elégszik meg azzal, hogy tönkreteszi a bányászok egészségét, hogy minden percben veszélyezteti életüket, hogy megfosztja őket minden művelődési lehetőségtől, hanem különben is a leggyalázatosabban kizsákmányolja őket. A truck-rendszer itt nem kivétel, hanem szabály, és egészen nyíltan, közvetlenül űzik. Általános a cottage-rendszer is, és ezen a téren többnyire szükségszerű, de itt is a munkások nagyobb fokú kizsákmányolására használják fel. Azonkívül még mindenféle más módon is becsapják a bányászokat. A szenet súlyra adják el, de a munkást többnyire a térfogat szerint fizetik, s ha teknője nincs egészen tele, *semmi bért sem* kap, a többletért viszont egy fillért sem fizetnek. Ha a teknőben bizonyos mennyiséget meghalad a morzsalék, ami pedig nem annyira a munkástól, mint inkább a szénréteg minőségétől függ, nemcsak egész bérét elveszti, hanem még meg is büntetik. A bányákban különben is valóban tökéletes a pénzbírságok rendszere, s így megtörténik, hogy egy szegény ördög, aki egész héten át dolgozott és elmegy a béréért, a munkafelügyelőtől — aki a munkás meghallgatása nélkül, tetszése szerint büntethet — megtudja, hogy bért nem kap, sőt ennyi meg ennyi bírságot kell fizetnie! A munkafelügyelő általában önhatalmúlag állapítja meg a bért, feljegyzi az elvégzett munkát, és a munkásnak, aki köteles hinni neki, annyit fizet, amennyit akar. Egyes bányákban, ahol súly szerint fizetnek, hamis tizedesmérlegeket használnak és a súlyokat nem hitelesíttetik hivatalosan; sőt egy bányában az volt a szabály, hogy ha egy munkás a hibás mérleg miatt akart panaszkodni, *ezt 3 héttel előbb be kellett jelentenie a munkafelügyelőnek!* Sok vidéken, különösen Észak-Angliában, az a szokás, hogy a munkásokat egy évre szerződtetik; a munkások kötelezik

magukat, hogy ezen idő alatt másnak nem dolgoznak, a bányatulajdonos viszont nem kötelezi magát, hogy munkát ad nekik, úgyhogy gyakran hónapokig munka nélkül vannak, ha pedig máshol keresnek munkát, a szolgálati kötelezettség megszegése miatt hat hétre a taposómalomba küldik őket. Más szerződésekben 26 shilling félhavi keresetet biztosítanak a bányászoknak, de ezt nem adják meg; megint más vidékeken a bányatulajdonosok kisebb összeget kölcsönöznek a munkásoknak, amelyet le kell dolgozniok, s ily módon magukhoz kötik őket. Északon általános szokás, hogy a munkások egyheti bérét visszatartják, így kötik őket a munkahelyhez. És hogy tökéletes legyen e gúzsbakötött munkások rabszolgasága, a szénvidékek csaknem valamennyi békebírája maga is bányatulajdonos vagy a bányatulajdonosok rokona, barátja, és ezeknek a békebíráknak ezeken a civilizálatlan, szegény vidékeken, ahol kevés az újság — s ez a kevés is az uralkodó osztály szolgálatában áll — és kevés a politikai agitáció, szinte korlátlan hatalmuk van. El sem tudjuk képzelni, hogy a saját ügyükben ítélkező békebírák hogyan szipolyozzák ki a szegény bányamunkásokat és hogyan zsarnokoskodnak velük.

Így volt ez hosszú időn át. A bányamunkásoknak eszükbe sem jutott, hogy ez másképp is lehetne és hogy nemcsak azért vannak a világon, hogy hét bőrt nyúzzanak le róluk. De lassanként, különösen a gyárvidékeken, ahol a képzettebb gyári munkásokkal érintkezhettek és befolyásuk alá kerültek, felébredt bennük is az ellenállás szelleme, ellenszegültek a „*szénkirályoknak*", akik szemérmetlenül elnyomták őket. Kezdtek szövetségeket alakítani és időnként beszüntették a munkát. Sőt a civilizáltabb vidékeken testestül-lelkestül csatlakoztak a chartistákhoz. De Észak-Angliának az ipartól elzárt nagy szénvidéke még mindig elmaradt, míg végül, részben a chartistáknak, részben maguknak a képzettebb bányászoknak számos kísérlete és erőfeszítése után, 1843-ban itt is felébredt az ellenállás általános szelleme. Megmozdultak Northumberland és Durham munkásai, élére álltak az egész birodalom általános bányamunkás-egyesületének, és egy chartistát, a chartista perekben már korábban kitűnt *W. P. Roberts* bristoli ügyvédet, kineveztek „főügyészükké". Az „Unió" csakhamar kiterjedt a legtöbb bányavidékre; mindenütt megbízottakat jelöltek ki, akik gyűléseket tartottak és tagokat tobo-

roztak; az első küldöttértekezlet idején, 1844 januárjában, Manchesterben, az „Uniónak" több mint 60 000, egy fél évvel később, a második, glasgow-i értekezlet idején pedig már több mint 100 000 tagja volt. Az értekezleteken megvitatták a bányászok összes ügyeit és határozatokat hoztak a nagyobb munkabeszüntetésekről. Több lapot alapítottak a bányamunkások jogainak védelmére, különösen kitűnt a Newcastle upon Tyne-ban megjelenő „The Miner's Advocate" című havilap.

1844 március 31-én lejárt a northumberlandi és a durhami bányászok szolgálati szerződése. Megbízták Robertset, hogy készítse el az új szerződést, melyben a következőket követelték: 1) a bért nem térfogat, hanem súly szerint fizessék; 2) a súlyt állami felügyelők által felülvizsgált, közhasználati mérleggel és súlyokkal állapítsák meg; 3) a szerződési idő egy fél év legyen; 4) a pénzbírságok rendszerét töröljék el, és fizessék meg a valóban elvégzett munkát; 5) a bányatulajdonosok biztosítsanak a kizárólag az ő szolgálatukban álló munkásoknak hetenként legalább négynapi munkát vagy négynapi munkabért. A szerződést megküldték a szénkirályoknak és küldöttséget választottak a tárgyalások lefolytatására; a szénkirályok azonban azt válaszolták, hogy az „Unió" számukra nem létezik, nekik csak az egyes munkásokkal van dolguk és az egyesületet sohasem fogják elismerni. Ugyanakkor egy másik szerződést javasoltak, amelyben szó sem volt a fenti pontokról, s ezt a szerződést a munkások természetesen elutasították. Ezzel megüzentek egymásnak a háborút. 1844 március 31-én 40 000 bányász letette a csákányt, s a két grófság összes bányái üresen álltak. A Szövetség anyagilag olyan erős volt, hogy minden családnak hónapokon át heti 2½ shilling segélyt biztosíthatott. Mialatt a munkások ily módon próbára tették kenyéradóik türelmét, Roberts fáradhatatlanul szervezte a sztrájkot és az agitációt, gyűléseket rendezett, széltében-hosszában beutazta Angliát, segélyt gyűjtött a sztrájkolók részére, nyugalomra és törvényességre intette a munkásokat és ugyanakkor olyan hadjáratot indított a zsarnok békebírák és a truck-rendszerrel mesterkedő munkáltatók ellen, amilyenre még nem volt példa Angliában. Már az év elején megkezdte ezt a hadjáratot. Ha a békebírák elítéltek valahol egy bányamunkást, a Queen's bench bíróságnál habeas corpust szerzett, ügyfelét a londoni bíróság elé hozatta,

s mindig sikerült felmentetnie a letartóztatottat. Így például Williams bíró január 13-án a Queen's benchen felmentett három bányászt, akiket a bilstoni (Dél-Staffordshire) békebírák elítéltek; az volt a bűnük, hogy nem akartak olyan munkahelyen dolgozni, amely beomlással fenyegetett és valóban be is omlott, mielőtt oda visszatértek volna! Egy előző alkalommal Patteson bíró hat munkást mentett fel, úgyhogy Roberts lassanként a bányatulajdonos békebírák réme lett. Prestonban szintén négy ügyfele ült; február első hetében odautazott, hogy az ügyet a helyszínen megvizsgálja, de mire megérkezett, az elítélteket büntetésük kitöltése *előtt* szabadon bocsátották. Manchesterben heten ültek; Roberts megkapta a habeas corpust és Wightman bíró teljesen felmentő ítéletet hozott. Prescottban kilenc bányamunkás ült, mert állítólag rendzavarást követtek el St. Helensben (Dél-Lancashire), és ítéletüket várták; amint Roberts odaérkezett, a bányászokat azonnal szabadlábra helyezték. Mindez február első felében történt. Áprilisban Roberts ugyanígy kiszabadított egy bányamunkást a derbyi fogházból, négyet a wakefieldi (Yorkshire) és négyet a leicesteri fogházból. Így tartott ez egy ideig, amíg a „dogberry"-k, amint a békebírákat Shakespeare „Sok hűhó semmiért" című darabjának ismert figurája után nevezték, némi tisztességet tanultak. Roberts hadat üzent a truck-rendszernek is. Egymás után bíróság elé állította ezeket a becstelen bányatulajdonosokat, és a kelletlen békebírákat rákényszerítette arra, hogy elítéljék őket; a bányatulajdonosok annyira féltek a villámgyors főügyésztől, aki, úgy látszott, egyszerre több helyen is jelen van, hogy például Belperben, Derby mellett, egy truck-cég Roberts megérkezése után nyomban kiragasztatta a következő plakátot:

„*Hirdetmény. Pentrichi szénbánya*

Haslam úrék szükségesnek tartják (félreértések elkerülése végett) közhírré tenni, hogy a bányatelepükön dolgozók valamennyien teljes bérüket megkaphatják pénzben és tetszés szerint költhetik el. Ha Haslam úrék boltjában vásárolnak, az árukat, mint eddig is, nagykereskedelmi áron fogják kapni, de egyáltalán nem kívánják meg a dolgozóktól, hogy ott vásároljanak, s munkájuk és bérük ugyanaz marad, akár ebben a boltban, akár más üzletben vásárolnak."

Ezeket a sikereket ujjongva fogadta az egész angol munkásosztály, és az „Unió" számos új taggal gyarapodott. Ezalatt északon tovább folyt a sztrájk. Senki sem dolgozott, s Newcastle-ban, a legnagyobb szénkiviteli kikötőben nem volt szén, úgyhogy a skót partról kellett szenet odaszállítani, jóllehet angolul to carry coals to Newcastle [szenet vinni Newcastle-ba] annyit jelent, mint a görögöknél „baglyot vinni Athénba", vagyis vizet hordani a kútba. Kezdetben, amíg az „Unió" pénzalapja nem merült ki, minden rendben volt, de nyár felé több körülmény igen megnehezítette a munkások harcát. A legnagyobb nyomorban éltek; nem volt pénzük, mert bár egész Angliában valamennyi iparág munkásai fizettek segélyezési járulékot, ez az összeg a sztrájkolók nagy számához képest kicsi volt; a szatócsoktól kellett hitelt kérniök, igen kedvezőtlen feltételek mellett; az egész sajtó ellenük volt, néhány proletár újság kivételével; a burzsoázia — még az a kevés képviselője is, akiben lett volna annyi igazságérzet, hogy támogassa a sztrájkolókat — a megvesztegethető liberális és konzervatív lapokban csak hazugságokat olvasott a sztrájkról; egy tizenkét tagú bányászküldöttség, amely Londonba utazott, pénzt gyűjtött a londoni proletároktól, de az összegyűjtött összeggel a segélyre szorulók nagy száma miatt szintén nem sokra mentek; a bányászok mégis szilárdan kitartottak, sőt mi több, a bányatulajdonosok és hű szolgáik ellenséges és kihívó magatartása ellenére nyugodtak és békések maradtak. Nem ragadtatták magukat bosszúra, egyetlen renegátot sem bántalmaztak, nem fordult elő egyetlen lopás sem. Már vagy négy hónapja tartott a sztrájk és a bányatulajdonosoknak még mindig nem volt a legcsekélyebb reményük sem arra, hogy felülkerekednek. Egy út még nyitva állt előttük. Eszükbe jutott a cottage-rendszer; felötlött bennük, hogy az ellenszegülő munkások házai az *ő* tulajdonuk. Júliusban felmondták a munkások lakását és egy hét alatt mind a 40 000 munkást kitették az utcára. Ezt az intézkedést felháborító barbársággal hajtották végre. Betegeket és gyengélkedőket, aggastyánokat és csecsemőket, sőt szülőnőket is kíméletlenül kiráncigáltak ágyukból, és az útmenti árokba lökték őket. Az egyik emberük abban lelte örömét, hogy egy asszonyt, aki közvetlenül szülés előtt állt, hajánál fogva sajátkezűleg kiráncigált az ágyból és az utcára vonszolt. Persze, készenlétben volt a katonaság és a rendőrség is, hogy az első ellenállási kísérlet esetén és

a brutális kilakoltatást vezető békebírák első intésére lecsapjanak. A munkások ezt is némán tűrték. A bányatulajdonosok azt remélték, hogy a munkások erőszakhoz fognak folyamodni, minden eszközzel ellenállásra ingerelték őket, így akartak ürügyet találni arra, hogy katonasággal véget vessenek a sztrájknak; a hajléktalanná tett bányászok megfogadták ügyészük intelmeit, tartózkodtak minden erőszakos cselekedettől, bútoraikat némán kihordták a mocsaras rétekre vagy a tarlóra és kitartottak. Egyesek, akik nem találtak jobb helyet, az országút árkában, mások pedig idegen telkeken ütöttek tanyát, amiért bíróság elé kerültek, és mivel „egy fél penny összegű kárt" okoztak, 1 font sterling fizetésére ítélték őket, — ezt természetesen nem tudták megfizetni, és a taposómalomban kellett leróniok a pénzbüntetést. A múlt év (1844) késő nyarán, esős időben nyolc hétig, sőt tovább is szabad ég alatt laktak családjukkal együtt, s az egyetlen fedél, amely alatt maguk és gyermekeik meghúzódhattak, ágyuk karton függönye, egyetlen segítségük az „Unió" csekély támogatása és a szatócsok egyre csökkenő hitelnyújtása volt. Ekkor lord Londonderry, akinek nagy bányái vannak Durhamben, legmagasabb haragjával fenyegette meg „*saját városának*", Seahamnek szatócsait, ha továbbra is hitelt nyújtanak az „*ő*" ellenszegülő munkásainak. Ez a „nemes" lord általában a sztrájk egész ideje alatt a bohóc szerepét játszotta, időről időre nevetséges, nagyképű, rosszul megfogalmazott „ukázokat" adott ki a munkásoknak, amelyeknek egész hatása abban merült ki, hogy az egész nemzet mulatott rajtuk*. És amikor mindez nem használt, a bányatulajdonosok nagy költséggel Írországból és Wales távolabb eső vidékeiről, ahol még nincs munkásmozgalom, hozattak embereket, hogy bányáikban dolgozzanak, s amikor ily módon ismét helyreállt a munkások egymás közti konkurrenciája, megtört a sztrájkolók ereje. A bányatulajdonosok arra kényszerítették őket, hogy szakadjanak el az „Unió"-tól, hagyják faképnél Robertset, és fogadják el az általuk diktált feltételeket. Így végződött szeptember elején az a nagy öthónapos harc, amelyet a bányászok a bányatulajdonosok ellen vívtak, az a harc, amelyet az elnyomottak oly kitartóan, bátran, okosan és

* *(1892)* Semmi sem új a nap alatt, legalábbis Németországban nem. „Stumm király"-ainak is csak a régi, hazájukban ma már lehetetlen angol mintaképek halvány másolatai.

higgadtan vívtak meg, hogy a legnagyobb csodálatunkat érdemelték ki. Mekkora igazi emberi kultúrát, mekkora lelkesedést és jellemszilárdságot tételez fel e negyvenezer férfi harca, akiket, mint láttuk, a gyermekek foglalkoztatását vizsgáló bizottság jelentése 1840-ben még teljesen faragatlanoknak és erkölcsteleneknek mond! S milyen elviselhetetlennek kellett lennie annak a nyomásnak, amely ezt a negyvenezret arra késztette, hogy *egy* emberként felkeljen és nemcsak fegyelmezett, hanem *egy* akarattal bíró lelkes hadseregként a legnagyobb hidegvérrel és nyugalommal folytassa a harcot mindaddig, amíg a további ellenállás már esztelenség lett volna! És milyen harc volt ez — nem látható, halálos ellenségek elleni harc, hanem az éhség és a nyomor, a nincstelenség és a hajléktalanság elleni harc, a gazdagok brutalitása által őrületig korbácsolt saját szenvedélyeik elleni harc —, ha erőszakosan fellázadtak volna, halomra lövik a fegyvertelen tömeget, és a bányatulajdonosok egypár nap alatt győzelmet aratnak. Nem a rendőrbottól való félelem diktálta ezt a törvényességet, hanem a hideg megfontolás, és ez volt a legjobb bizonyítéka a munkások intelligenciájának és önuralmának.

A munkásokat tehát példátlan kitartásuk ellenére ezúttal is legyőzte a kapitalisták hatalma. De a harc nem volt eredménytelen. Mindenekelőtt, ez a tizenkilenc hétig tartó sztrájk végleg felrázta Észak-Anglia bányászait halálos szellemi tespedésükből: felébredtek, felismerték érdekeiket, bekapcsolódtak a civilizáció mozgalmába és elsősorban a munkásmozgalomba. Ez a sztrájk, amely először rántotta le a leplet a tulajdonosok egész barbárságáról, egyszer s mindenkorra beoltotta ezekbe a munkásokba az ellenállás szellemét, és a sztrájkolóknak legalább háromnegyed részét chartistává tette — harmincezer ennyire energikus, ennyire kipróbált ember megnyerése pedig valóban igen nagy nyereség a chartisták számára. Azonkívül ez a sztrájk, melyet annyi állhatatossággal és a törvényesség megtartásával folytattak, valamint a sztrájkot kísérő tevékeny agitáció mégis a bányamunkásokra irányította a közfigyelmet. A szénkiviteli vám vitája alkalmával Thomas Duncombe, az alsóház egyetlen következetesen chartista képviselője, szóvá tette a parlamentben a bányamunkások helyzetét, s elérte, hogy a ház asztaláról felolvasták a bányamunkások petícióját, előadásával pedig még a burzsoázia lapjait is arra kényszerítette, hogy legalább a parlamenti tudósítások-

ban egyszer a valóságnak megfelelően vázolják az ügyet. Közvetlenül a sztrájk után történt a robbanás Haswellben; Roberts Londonba utazott, kihallgatást eszközölt ki Peelnél, s mint a bányamunkások képviselője követelte az eset alapos kivizsgálását, és keresztülvitte, hogy Anglia legnagyobb geológiai és kémiai szaktekintélyeit, Lyell és Faraday professzorokat megbízzák a helyszíni vizsgálattal. Minthogy nem sok idővel ezután ismét több robbanás történt, s Roberts az aktákat ismét beterjesztette a miniszterelnökhöz, a miniszterelnök megígérte, hogy a legközelebbi (a mostani, 1845. évi) parlamenti ülésszakban lelietőleg javaslatot nyújt be a szükséges munkásvédelmi intézkedésekről. Mindezt nem érhették volna el a bányászok, ha a sztrájkkal nem bizonyították volna be, hogy szabadságszerető, tiszteletet parancsoló férfiak, és ha nem bízták volna meg Robertset ügyeik intézésével.

Aliglıogy híre ment annak, hogy Észak-Anglia bányászai kénytelenek „Unió"-jukat feladni és Robertset elbocsátani, a lancashire-i bányamunkások mintegy tízezer taggal szövetséget szerveztek és főügyészüknek évi 1200 font fizetést biztosítottak. A múlt év őszén több mint 700 font havi bevételük volt, amelyből valamivel több mint 200 fontot fizetésekre, perköltségekre stb. költöttek, a többit pedig főleg munkanélkülivé lett vagy a bányatulajdonosokkal való összeütközések miatt sztrájkoló munkások segélyezésére fordították. A munkások tehát egyre világosabban felismerik, hogy egyesülve ők is tekintélyes erőt képviselnek és végszükség esetén dacolhatnak a burzsoázia hatalmával. És ezt a felismerést, amely minden munkásmozgalom gyümölcse, Anglia valamennyi bányásza az „Unió"-nak és az 1844. évi sztrájknak köszönheti. Igen hamar eljön az az idő, amikor eltűnik az a különbség, amely ma képzettség és energia tekintetében az ipari munkások javára még fennáll, és a birodalom bányamunkásai minden tekintetben egyenrangúak lesznek velük. Ily módon egymás után mindenütt meginog a talaj a burzsoázia lába alatt és végül egész állami és társadalmi épülete összeomlik az alappal együtt, amelyen nyugszik.

A burzsoázia azonban nem hallgat a figyelmeztetésre. A bányamunkások ellenszegülése csak még inkább felbőszítette; a vagyonos osztály ebben nem általában a munkásmozgalom további haladását látta, nem engedte magát észre téríteni, hanem csak alkalomnak

tekintette a bányászok ellenállását, hogy kitölthesse haragját azoknak az embereknek osztályán, akik elég bolondok voltak kinyilatkoztatni, hogy többé nem hajlandók tűrni az eddigi bánásmódot. A burzsoázia a nincstelenek jogos követeléseit csak szemtelen elégedetlenkedésnek tartotta, őrült lázadásnak az „isteni és emberi rend" ellen, és legjobb esetben csak „az agitációból élő és munkára rest, rossz szándékú demagógok" sikerének tekintette, amelyet megint el kell nyomnia. Az olyan embereket, mint Roberts és a Szövetség megbízottai, akiket egész természetesen a Szövetség fizetett, igyekezett — persze sikertelenül — furfangos csalóknak feltüntetni, akik *tőlük*, a szegény munkásoktól utolsó fillérüket is kicsalják. Ha a vagyonos osztály ennyire elvesztette a fejét, ha annyira elvakította a pillanatnyi előny, hogy képtelen észrevenni az idők legvilágosabb jeleit, akkor valóban nincs semmi remény arra, hogy Angliában a szociális kérdés békés úton megoldható. Az egyetlen lehetséges kiút az erőszakos forradalom, amely egész biztosan elkövetkezik.

Részlet a „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" c. műből.

Magyarul megjelent:
„A munkásosztály helyzete Angliában".
Szikra 1954. 291—300. old.

Engels

Egy angol sztrájk
[Egy 1844/45-ben lezajlott manchesteri építőmunkás-sztrájk leírása]

A fenti tárgyról írt könyvemben* lehetetlen volt minden egyes ponthoz ténybeli bizonyítékokat szolgáltatnom. Hogy könyvem ne legyen túlontúl vaskos és élvezhetetlen, be kellett érnem azzal, hogy állításaimat olyan adalékokkal bizonyítsam, melyeket hivatalos okmányokból, elfogulatlan íróktól vagy olyan pártok írásaiból vettem, amelyeknek az érdekei ellen felléptem. Ez elegendő volt ahhoz, hogy ellentmondásba ne keveredjem olyan esetekben, amikor bizonyos munkáscsoportok életviszonyait nem írhattam le saját megfigyeléseim alapján. De nem volt elegendő ahhoz, hogy az olvasóban annak a feltétlen bizonyosságnak a tudatát ébresszem, melyet csak kézzelfogható, vitathatatlan *tényekkel* lehet elérni, és ezeket, különösen századunkban, amelyen „az atyák végtelen bölcsessége" következtében úrrá lett a szkepticizmus, semmiféle puszta okoskodás nem pótolhatja, még a legnagyobb tekintélyeké sem. De különösen ott van szükség tényekre, ahol fontos következményekről van szó, ahol a tények elvekké összegeződnek, ahol nem a nép egyes kis csoportjainak helyzetét, hanem egész osztályok kölcsönös viszonyát kell leírni. Könyvemben az említett okokból nem ismertethettem mindenütt a tényeket. Most pótolni fogom ezt az elkerülhetetlen hiányt és időnként közölni fogok tényeket, a rendelkezésemre álló források alapján. És hogy ugyanakkor bebizonyítsam, hogy leírásom még ma is helytálló, csak olyan tényeket fogok felhasználni, amelyek a múlt évben, Angliából való elutazásom után történtek, és amelyekről csak könyvem megjelenése után értesültem.

Könyvem olvasói bizonyára emlékeznek arra, hogy főleg a bur-

* „A munkásosztály helyzete Angliában". — *Szerk.*

zsoázia és a proletariátus kölcsönös viszonyának és e két osztály közti harc szükségszerűségének leírására törekedtem; hogy különösen fontosnak tartottam annak bebizonyítását, hogy a proletariátusnak ez a harca teljesen jogos, és az angol burzsoázia szép szólamait igyekeztem aljas tetteivel leleplezni. Könyvem az első szótól az utolsóig vádirat az angol burzsoázia ellen. Most még néhány csattanó bizonyítékkal fogok szolgálni. Egyébként éppen elég szenvedéllyel írtam ezekről az angol burzsoákról; eszem ágában sincs ezt megismételni és tőlem telhetőleg kedélyes leszek.

Itt van mindjárt régi barátunk, helyesebben két régi barátunk, jó polgárok és derék családapák. *Pauling & Henfrey* urak már 1843-ban, isten tudja hányadszor, összekülönböztek munkásaikkal, akiket semmiféle érvekkel sem lehetett eltéríteni attól, hogy több munkáért több bért követeljenek, és akik beszüntették a munkát. Pauling & Henfrey urak, akik nagy építési vállalkozók, és sok téglaégetőt, ácsot stb. foglalkoztatnak, más munkásokat fogadtak; ebből vita, a vitából végül véres csata keletkezett Pauling & Henfrey téglagyárában, puskákkal és fütykösökkel, s a harc azzal végződött, hogy egy féltucat munkást Van Diemen-földre száműztek, amint ezt idézett könyvemben részletesebben megírom. Pauling & Henfrey uraknak azonban minden évben meggyűlik a bajuk a munkásaikkal, enélkül már nem is éreznék jól magukat, s így 1844 októberében ismét piszkálódni kezdtek. Ezúttal az ácsokkal akartak jót tenni az emberszerető építési vállalkozók. A manchesteri és a környékbeli ácsoknak emberemlékezet óta az volt a szokásuk, hogy gyertyaszentelőtől november 17-ig nem „gyújtanak gyertyát", azaz a hosszú napokon reggel 6 órától este 6 óráig, a rövid napokon pedig virradattól sötétedésig dolgoznak. November 17-től kezdve azután gyertyát gyújtottak és teljes időt dolgoztak. Pauling & Henfrey uraknak már régen szemet szúrt ez a „barbár" szokás, és elhatározták, hogy a „sötét időknek" ezt a csökevényét gázvilágítással kiküszöbölik, s amikor egy este már 6 óra előtt besötétedett és az ácsok letették a szerszámot és öltözködni kezdtek, a művezető meggyújtotta a gázt és kijelentette, hogy kötelesek 6 óráig dolgozni. Az ácsoknak ez nem volt ínyükre, és szaktársaikat általános gyűlésre hívták össze. Pauling úr nagyon csodálkozott és megkérdezte munkásait, hogy miért hívtak össze gyűlést, talán nincsenek megelégedve? Egyesek megjegyezték, hogy

nem közvetlenül ők, hanem a szakegyleti vezetőség hívta egybe a gyűlést, amire Pauling úr azt válaszolta, hogy a szakegyletet vigye el az ördög, ő azonban a következőket javasolja: ha hajlandók gázvilágításnál dolgozni, szombaton 3 szabad órát engedélyez nekik, s azonkívül — nagylelkűen — megengedi nekik azt is, hogy naponként egy negyedóra külön munkát végezzenek, s ezt külön megfizeti! Ennek ellenében persze akkor, amikor a többi műhely is mind lámpát gyújt, kötelesek egy fél órával tovább dolgozni! A munkások fontolóra vették ezt a javaslatot és kiszámították, hogy ha elfogadnák, Pauling & Henfrey uraknak a rövid napokon napi egy munkaóra hasznuk volna, hogy minden munkásnak összesen 92 órával, azaz 9¼ nappal többet kellene dolgoznia egy fillér ellenérték nélkül, és hogy a nevezett urak a téli hónapokban, a cégük által foglalkoztatott munkások számát tekintve, 400 font sterling (2100 tallér) bért takarítanának meg. A munkások tehát megtartották gyűlésüket és megmagyarázták szaktársaiknak, hogy ha egy cégnek sikerülne elfogadtatni ezt a javaslatot, a többi cég is követné példáját, és ennek általános, közvetett bérleszállítás volna a következménye, úgy, hogy a vidék ácsmunkásai évenként mintegy 4000 font sterling kárt szenvednének. Elhatározták tehát, hogy a következő hétfőn Pauling & Henfrey összes ácsmunkásai benyújtják negyedévi felmondásukat, és ha munkáltatóik nem térnének észhez, a felmondási idő lejárta után beszüntetik a munkát. A szakegylet pedig megígérte, hogy ha sztrájkra kerülne a sor, általános járulékkivetéssel fogja őket támogatni.

Hétfőn, október 21-én, a munkások felmondtak, amire azt felelték nekik, hogy azonnal mehetnek, amit természetesen meg is tettek. Még aznap este az összes építőipari munkások tartottak egy újabb gyűlést, s itt az építkezéseken foglalkoztatott összes munkaágak különkülön megígérték, hogy támogatni fogják a sztrájkolókat. Szerdán és csütörtökön a Pauling & Henfrey cégnek dolgozó környékbeli ácsok szintén abbahagyták a munkát és ezzel a *sztrájk* teljes erővel megindult.

A hirtelen hoppon maradt építési vállalkozók azonnal embereket küldtek mindenfelé, még Skóciába is, hogy munkásokat toborozzanak, mert az egész környéken egyetlen lélek sem akadt, aki zsoldjukba állt volna. Néhány nap mulva Staffordshire-ból csakugyan érkezett

tizenhárom ember Amint azonban a sztrájkolóknak alkalmuk volt beszélni veluk, és megmagyarázták nekik, hogy viszályok miatt és milyen okokból hagyták abba a munkát, az újonnan érkezett munkások kozul tobben vonakodtak a munkát folytatni Ám ezellen a kenyéradók egy gyakorlati eszkozhoz folyamodhattak az engedetleneket felbujtókkal egyutt *Daniel Maude* úr, békebíró elé idéztették Mielőtt ide kovetnénk őket, kellőképpen meg kell világítanunk Daniel Maude úr erényeit

Daniel Maude úr Manchester „stipendiary magistrate"-ja, vagyis fizetett békebírája. Az angol békebírák rendszerint gazdag burzsoák vagy földbirtokosok, esetleg papok, akiket a kormány nevez ki Mivel azonban ezeknek a dogberryknek fogalmuk sincs a torvényről, a legnagyobb baklovéseket kovetik el, szegyent hoznak a burzsoáziára és ártanak neki, mert még egy munkással szemben is, ha ugyes védője van, igen gyakran zavarba jonnek, és vagy elítélésénél figyelmen kívul hagynak valamilyen torvenyes formát, s ezzel sikeres fellebbezésre nyújtanak alkalmat, vagy pedig felmentő ítéletre engedik rávenni magukat. A nagyvárosok és iparvidékek gazdag gyárosainak amellett nincs is idejuk arra, hogy napról napra a békebíróságon unatkozzanak és inkább helyettest állítanak Ezekben a városokban tehát maguknak a városoknak a kívánságára tobbnyire fizetett békebírákat, tanult jogászokat alkalmaznak, akik otthonosak az angol jog osszes fortélyaiban és hajszálfinom megkulonboztetéseiben, és mindezt, szukség esetén megtoldva és módosítva, a burzsoázia javára tudják fordítani Magatartásukat az alábbi példából ismerhetjuk meg

Daniel Maude úr a whig-kormány idején tomegesen alkalmazott liberális békebírák kozé tartozik. A manchesteri városi bíróság porondján és azon kívul véghezvitt hőstettei kozul csak kettőt kívánunk említeni. Amikor 1842-ben a gyárosoknak sikerult felkelésbe kényszeríteni Dél-Lancashire munkásait, s augusztus elején Stalybridge-ben és Ashtonban kitort a felkelés, augusztus 9-én mintegy 10 000 ottani munkás Manchesterbe vonult a chartista *Richard Pilling* vezetésével, „hogy a gyárosokkal tárgyaljanak a manchesteri tőzsdén és hogy megismerjék az ottani piac helyzetét" A város bejáratánál Daniel Maude úr fogadta őket az egész érdemes rendőrség, egy lovaskulonítmény és egy vadászszázad kíséretében Ezt azonban csak a forma kedvéért tette, mert a gyárosok és a liberálisok érdeke

az volt, hogy a felkelés tovább terjedjen és kikényszerítse a gabonatörvények eltörlését. Daniel Maude úr ebben teljesen egyetértett tiszteletre méltó kollégáival, tárgyalni kezdett a munkásokkal, és azzal a feltétellel, hogy „nem bontják meg a békét" és egy bizonyos meghatározott útvonalon fognak haladni, beengedte őket a városba. Nagyon jól tudta, hogy a felkelők nem fogják megtartani ígéretüket és ő maga sem kívánta ezt — az egész kierőszakolt felkelést némi eréllyel csírájában elfojthatta volna, de akkor nem a gabonatörvények eltörléséért küzdő barátai, hanem *Peel* úr érdekében cselekedett volna; engedte tehát, hogy a katonaság visszavonuljon, a munkásokat pedig beengedte a városba, s ezek itt azonnal leállították az összes gyárakat. Amikor azonban a felkelés félreérthetetlenül a liberális burzsoázia *ellen* fordult és a „pokolra való gabonatörvényeket" egészen figyelmen kívül hagyta, Daniel Maude úr ismét a színre lépett mint bíró, a munkásokat „békebontás" miatt tucatszámra letartóztatta és irgalmatlanul bebörtönöztette, — tehát ő bontotta meg elsőnek a békét, és ezért aztán büntetéseket rótt ki. E manchesteri Salamon pályafutását jellemzi a következő eset is. A Gabonatörvény Elleni Liga, mióta nyilvános gyűléseit többször szétugrasztották, zártkörű gyűléseket tart Manchesterben, ahová csak meghívóval lehet bejutni — a gyűlések határozatait és petícióit azonban a nagyközönség előtt úgy tüntetik fel, mintha azokat nyilvános gyűlésen hozták volna és Manchester „közvéleményét" fejeznék ki. Hogy véget vessenek a liberális gyárosok hazug kérkedésének, három vagy négy chartista, köztük jó barátom, *James Leach* is, szerzett néhány meghívót és elment egy ilyen gyűlésre. Amikor *Cobden* úr szólásra emelkedett, James Leach megkérdezte az elnököt, hogy nyilvános-e a gyűlés? Felelet helyett az elnök kihívta a rendőrséget, és Leachet minden teketória nélkül elfogatta! Erre egy másik chartista is, egy harmadik, egy negyedik is megkérdezte ugyanezt; az ajtónál tömegesen álló „fövetlen rákok" (rendőrök) sorra letartóztatták és a városházára kísérték őket. Másnap reggel Daniel Maude úr előtt álltak, aki már mindenről tájékoztatva volt. Azzal vádolták őket, hogy megzavartak egy gyűlést, alig engedték őket szóhoz jutni, majd Daniel Maude úr ünnepélyes beszédet intézett hozzájuk, melyben kijelentette, hogy ismeri őket mint politikai csirkefogókat, akik egyebet sem tesznek, mint hogy botrányt okoznak minden gyűlésen,

tisztességes, komoly embereket zaklatnak, és ennek véget kell vetni. Ezért — Daniel Maude úr nagyon jól tudta, hogy nincs joga elítélni őket —, ezért ezúttal a költségek viselésére kötelezi őket.

Pauling & Henfrey tehát ez elé a burzsoá erényeiről ismert *Daniel Maude* úr elé hurcolta ellenszegülő munkásait. A munkások azonban elővigyázatosságból ügyvédet vittek magukkal. Először az az újonnan érkezett staffordshire-i munkás került sorra, aki vonakodott tovább dolgozni ott, ahol mások önvédelemből abbahagyták a munkát. Pauling & Henfrey uraknak kezükben volt a Staffordshire-ból érkezett munkások írásbeli kötelezvénye, melyet most átadtak a békebírónak*. A munkások védője azzal érvelt, hogy a megegyezést vasárnap írták alá, tehát érvénytelen. Daniel Maude úr nagy méltósággal elismerte, hogy a vasárnap kötött „üzleti tranzakciók" érvénytelenek; de nem hiheti, hogy Pauling & Henfrey urak ezt a szerződést „üzleti tranzakciónak" tekintették! A szegény ördögöt nem sokat kérdezte, hogy vajon „üzleti tranzakciónak" „tekinti-e" a megegyezést, hanem kijelentette neki, hogy vagy tovább dolgozik, vagy pedig három hónapig a taposómalomban fog szórakozni. — Ó, Manchester Salamonja! — Miután ezt az esetet elintézték, Pauling & Henfrey urak elővezettették a második vádlottat. Ezt *Salmonnak* hívták, s a cég egyik régi munkása volt, aki abbahagyta a munkát. Azzal vádolták, hogy megfélemlítette az új munkásokat, abból a célból, hogy szintén sztrájkra bírja őket. A tanú — az egyik új munkás — azt mondotta, hogy Salmon karonfogta őt és beszélgetett vele. Daniel Maude úr megkérdezte a tanútól, hogy nem fenyegette vagy nem bántalmazta-e őt a vádlott? Nem! mondta a tanú. Daniel Maude úr örült az alkalomnak, hogy pártatlanságáról bizonyságot tehet — miután már teljesítette kötelességét a burzsoáziával szemben —, és kijelentette, hogy a vád alaptalan. A vádlottnak feltétlenül joga

* Ez a szerződés a következőket tartalmazta: A munkás kötelezi magát, hogy *hat hónapig* Pauling & Henfreynek fog dolgozni, és *megelégszik azzal a bérrel, melyet a cég ad neki;* Pauling & Henfrey azonban nem köteles hat hónapig megtartani a munkást, hanem *bármely pillanatban* egy heti felmondással elbocsáthatja őt; Pauling & Henfrey előlegezi a munkás utazási költségeit Staffordshire-ból Manchesterbe, de ezt az összeget heti 2 shillinges (20 ezustgaras) részletekben levonja béréből! Nemde gyönyörű szerződés?

van az utcán sétálni és másokkal beszélgetni, ha szóval vagy tettel senkit sem félemlít meg, — ezért a vádlottat felmenti. De Pauling & Henfrey uraknak megvolt legalább az az örömük, hogy Salmont a perköltségek lefizetése fejében egy éjjelre a dutyiba záratták — már ez is valami. Salmon öröme különben sem tartott sokáig. Mert miután október 31-én, csütörtökön szabadon engedték, november 5-én, kedden, már ismét Daniel Maude úr előtt állt: azzal vádolták, hogy az utcán megtámadta Pauling & Henfrey urakat. Azon a csütörtökön, amikor Salmont felmentették, sok skót érkezett Manchesterbe, akiket azzal a hazugsággal csaltak oda, hogy a viszály véget ért, Pauling & Henfrey urak pedig, akik nagyobb munkákra kötöttek szerződést, nem tudnak elegendő munkást találni Manchester vidékén stb. Skót asztalosok, akik már régebben Manchesterben dolgoztak, pénteken meglátogatták újonnan érkezett földijeiket, hogy megmagyarázzák nekik a munkabeszüntetés okát. Nagyon sok — körülbelül 400 — szaktársuk gyülekezett a köré a vendéglő köré, ahol a skótok szállása volt. Ezeket azonban foglyokként őrizték: egy munkavezető állt őrt az ajtónál. Rövid idő múlva megérkeztek Pauling & Henfrey urak is, hogy új munkásaikat személyesen kísérjék a műhelybe. Amikor a menet elindult, a kint összegyűlt munkások kezdtek a skótoknak a lelkére beszélni, hogy ne dolgozzanak a manchesteri szakmai szabályok ellenére, és ne hozzanak szégyent földijeikre. Két skót csakugyan kissé visszamaradt, és Pauling úr személyesen rohant utánuk, hogy magával cipelje őket. A tömeg nyugodtan viselkedett, csak a gyors menetelést gátolta és igyekezett meggyőzni az új embereket arról, hogy ne ártsák magukat más dolgába, menjenek haza stb. Henfrey úr végül is megdühödött; megpillantotta több régi munkását, köztük Salmont is; hogy tehát a dolognak véget vessen, karonragadta őt; Pauling úr megragadta a másik karját és mindketten torkukszakadtából rendőrért kiabáltak. Az odaérkező rendőrbiztos megkérdezte, mivel vádolják ezt az embert. Erre a cégtársak a legnagyobb zavarba jöttek; „mi ismerjük ezt az embert" mondották. Ó, felelte a rendőrbiztos, hiszen ez elegendő, akkor egyelőre szabadon engedhetjük. Pauling & Henfrey urak napokig törték a fejüket, hogy milyen vádat koholjanak Salmon ellen, végül is ügyvédjük tanácsára beadták a fent említett panaszt. Amikor már kihallgatták a vád tanúit, a vádlott képviseletében *W. P. Roberts*, „a bányamunkások

főügyésze", minden békebíró réme emelkedett szólásra és megkérdezte, vajon szükséges-e a védelem tanúinak a kihallgatása, hiszen Salmon ellen semmit sem bizonyítottak. Daniel Maude úr kihallgatta Roberts tanúit, akik azt vallották, hogy Salmon nyugodtan viselkedett, amíg Henfrey úr a karjánál meg nem ragadta. A tárgyalás befejezése után Daniel Maude úr kijelentette, hogy az ítéletet szombaton fogja kihirdetni. Roberts „főügyész" jelenléte nyilván arra késztette, hogy kétszer is meggondolja, hogy mit mond.

Szombaton Pauling & Henfrey az eddigi vádon kívül még összeesküvés és megfélemlítés miatt is *bűnvádi* feljelentést tettek három régi munkásuk: *Salmon*, *Scott* és *Mellor* ellen. Ezzel halálos csapást akartak mérni a szakegyletre, és hogy a rettegett Robertsszel szemben biztosak legyenek, elhozattak Londonból egy tekintélyes jogászt, *Monk* urat. Monk úr azt kérte, hogy először hallgassák ki *Gibsont*, az egyik újonnan szerződtetett skótot, aki már az előző kedden is Salmon ellen tanúskodott. A tanú azt vallotta, hogy pénteken, november 1-én, amikor társaival együtt kiment a vendégfogadóból, egy nagy tömeg körülvette, ide-oda ráncigálta őket, és hogy a három vádlott is a tömeg közt volt. Most Roberts tett fel kérdéseket a tanúnak, szembesítette egy másik munkással és megkérdezte, hogy vajon ő, Gibson, tegnap este nem mondta-e ennek a munkásnak, hogy a múlt keddi tanúkihallgatása alkalmával *nem tudta, hogy eskü alatt vallott*, és egyáltalában nem tudta, mit keres a bíróságon, és mit kell mondania. Gibson ezt felelte: ő nem ismeri ezt az embert, tegnap este két emberrel volt együtt, de mivel sötét volt, nem tudja biztosan, hogy vajon ez volt-e az egyik; *az is lehetséges, hogy mondott ilyesmit*, mert Skóciában más az eskü formája, mint Angliában, nem emlékszik pontosan. Erre Monk úr felállt és azt állította, hogy Roberts úrnak nincs joga ilyesmit kérdezni a tanútól, mire Roberts úr azt válaszolta, hogy csak azok emelhetnek ilyen kifogásokat, akik rossz ügyet képviselnek, de neki igenis joga van azt kérdezni, amit akar, és nemcsak azt, hogy a tanú hol született, hanem azt is, hogy azóta mindennap hol volt és mit evett. Daniel Maude úr megerősítette, hogy Roberts úrnak joga van erre és csak azt az atyai tanácsot adta neki, hogy lehetőleg maradjon a tárgynál. Amikor a tanú Roberts kérdésére még bevallotta, hogy ő csak a vádiratban említett eset utáni napon, azaz november másodikán kezdett Pauling &

Henfreynél dolgozni, Roberts úrnak nem volt több kérdése hozzá. Most maga Henfrey úr lépett fel tanúként és ugyanazt vallotta az esetről, amit Gibson. Erre Roberts úr azt kérdezte tőle: „Nem az a célja, hogy méltánytalan előnyre tegyen szert konkurrenseivel szemben?" Monk úr ismét kifogásolta a kérdést. „Rendben van", mondta Roberts, „világosabban fogom a kérdést feltenni. Tudja-e Henfrey úr, hogy a manchesteri ácsok munkaidejét bizonyos szabályok határozzák meg?"

Henfrey úr: „Semmi közöm sincs ezekhez a szabályokhoz, magam állapítom meg a saját szabályaimat, ehhez jogom van."

Roberts úr: „Helyes. Feleljen eskü alatt, Henfrey úr, nem követel-e hosszabb munkaidőt munkásaitól, mint más építési vállalkozók és ácsmesterek?"

Henfrey úr: „De igen."

Roberts úr: „Körülbelül hány órával követel többet?"

Henfrey úr nem tudta pontosan megmondani, de elővette zsebkönyvét, hogy kiszámítsa.

Daniel Maude úr: „Nem szükséges hosszasan számolnia, mondja meg körülbelül, hogy mennyi."

Henfrey úr: „Nos, hat héten át reggel és este körülbelül egy-egy órát a szokásos gyertyagyújtási idő előtt, és ugyancsak hat héten át megint egy-egy órát, abban az időben, amikor már nem szoktak gyertyát gyújtani."

Daniel Maude úr: „Vagyis azt akarja, hogy a gyertyagyújtási idő előtt és után minden munkása 72—72 órával többet, tizenkét hét alatt tehát 144 órával többet dolgozzék?"

Henfrey úr: „Igen."

A hallgatóság ezt a kijelentést a rosszallás szemmelláthatő jeleivel fogadta; Monk úr dühös pillantásokat vetett Henfrey úrra, Henfrey úr meg zavartan nézett ügyvédjére, Pauling úr pedig Henfrey úr kabátja szélét rángatta — de már késő volt. Daniel Maude úr, aki nyilván látta, hogy ma ismét a pártatlan szerepét kell játszania, tudomásul vette a vallomást és megismételte a hallgatóság előtt.

Még két jelentéktelen tanút hallgattak ki, s utána Monk úr kijelentette, hogy a vádlott elleni bizonyítási eljárás ezzel befejeződött.

Daniel Maude úr azt mondotta, hogy a vádló a bűnvádi feljelentést nem indokolta meg, mert nem bizonyította be, hogy a fenyegetett

skótok november elseje előtt léptek Pauling & Henfrey szolgálatába, mert nincs bebizonyítva, hogy ezek az emberek november *másodika* előtt szerződést kötöttek volna a céggel, vagy a cégnél dolgoztak volna, a feljelentést viszont már november *elsején* megtették; ezen a napon tehát az emberek még nem álltak Pauling & Henfrey szolgálatában, és a vádlottaknak joguk volt törvényes módon visszatartani őket attól, hogy Pauling & Henfrey szolgálatába lépjenek. Ezzel szemben Monk úr azt mondotta, hogy a panaszosok szolgálati szerződése attól a pillanattól kezdődött, amikor hajóra szálltak és Skóciát elhagyták. Daniel Maude úr megjegyezte: azt valóban mondották, hogy ilyen munkaszerződést kötöttek, de ezt az okmányt nem mutatták be. Monk úr azt válaszolta, hogy a szerződés Skóciában van, és kéri Maude urat, hogy napolja el az ügyet, amíg a szerződést előkerítik. Roberts úr itt közbevágott: ez valami egészen új dolog. A vádló képviselője kijelentette, hogy részéről a bizonyítási eljárás be van fejezve, most pedig azt kívánja, hogy az ügyet napolják el, hogy új bizonyítékot terjeszthessen elő. Ő ragaszkodik a tárgyalás folytatásához. Daniel Maude úr úgy döntött, hogy mindkét indítvány felesleges, mert a vád nincs valószínűsítve — mire a vádlottakat elengedték.

Ezalatt a munkások sem ültek ölbetett kézzel. Hétről hétre gyűléseket tartottak az ácsok termében vagy a szocialisták termében, támogatásra hívták fel a különböző szakegyleteket, amelyek csakugyan bőséges segélyeket adtak, mindenütt ismertették Pauling & Henfrey eljárását, végül megbízottakat küldtek mindenfelé, hogy ott, ahol Pauling & Henfrey munkásokat toboroztat, közöljék szaktársaikkal e toborzás okát és ily módon gátolják meg, hogy e cég szolgálatába lépjenek. Alig néhány héttel a sztrájk megkezdése után már hét megbízott volt úton, és az ország minden nagyobb városában falragaszok óvták a munkanélküli ácsokat Pauling & Henfreytől. November 9-én néhány visszatért megbízott beszámolt küldetéséről. Az egyik megbízott, *Johnson*, aki Skóciában volt, elbeszélte, hogy Pauling & Henfrey embere harminc munkást toborzott Edinburgh-ben; mihelyt azonban a munkások megtudták tőle a valódi tényállást, kijelentették, hogy inkább éhen vesznek, semhogy ilyen körülmények között Manchesterbe menjenek. Egy másik megbízott Liverpoolban volt, hogy megfigyelje az érkező hajókat; de egyetlen

munkás sem érkezett oda, és így nem volt semmi tennivalója. Egy harmadik beutazta Cheshire-t, de bárhová ment, neki sem volt semmi tennivalója, mert a „Northern Star", a munkások lapja már mindenkivel ismertette a valódi tényállást, és az embereknek elment a kedvük attól, hogy Manchesterbe utazzanak; sőt Macclesfield városában az ácsok már járulékkivetéssel segítették a sztrájkolókat és megígérték, hogy szükség esetén fejenként még pótlólag 1 shillinggel fogják támogatni őket. Más helyeken rávette szaktársait, hogy szintén vessenek ki ilyen járulékokat.

Hogy még egyszer alkalmat adjanak Pauling & Henfrey uraknak a munkásokkal való megegyezésre, november 18-án, hétfőn, az összes építőszakmák egybegyűltek az ácsok termében, küldöttséget választottak, hogy az átnyújtsa ezeknek az uraknak a gyűlés üzenetét, és zászlókkal, jelvényekkel a Pauling & Henfrey cég irodái elé vonultak. Legelöl haladt a küldöttség, ezt követte a sztrájk szervező bizottsága, azután vonultak az ácsok, a téglavetők és téglaégetők, a napszámosok, a kőművesek, a fűrészmunkások, az üvegezők, a vakolók, a mázolók, egy zenekar, a kőfaragók, a bútorasztalosok. Elvonultak Roberts szállodája előtt és hurrá kiáltásokkal köszöntötték főügyészüket. Az iroda elé érve a küldöttség kivált, a tömeg pedig tovább haladt, hogy a Steversons Square-en nyilvános gyűléssé alakuljon. A küldöttséget a rendőrség fogadta, amely, mielőtt tovább engedte volna a munkásokat, megkérdezte nevüket és címüket. Amikor bementek az irodába, *Sharps & Pauling* cégtárs urak kijelentették a küldötteknek, hogy ők nem fogadnak el semmilyen írásbeli üzenetet olyan tömegtől, amelyet csak megfélemlítés céljából csődítettek össze. A küldöttség tagadta, hogy a tömegnek megfélemlítés volna a célja, hiszen a menet meg sem állt, hanem azonnal tovább vonult. Mialatt ez az ötezer főből álló menet elvonult, a küldöttséget végre fogadták és a rendőrfőnök, egy tiszt és három újságtudósító jelenlétében egy szobába vezették. Sharps úr, Pauling & Henfrey cégtársa, önkényesen elfoglalta az elnöki széket és megjegyezte, hogy a küldöttség vigyázzon minden szavára, mert mindent jegyzőkönyvbe vesznek és esetleg a bíróság előtt felhasználhatják ellenük. Aztán kérdezni kezdték a küldöttséget, hogy mi a panaszuk stb.; azt mondották, hogy a Manchesterben szokásos szabályok szerint akarnak munkát adni az embereknek. A küldöttség meg-

kérdezte, hogy vajon a Staffordshire-ban és Skóciában felhajtott emberek a Manchesterben szokásos szakmai határozatok szerint dolgoznak-e? — Nem, válaszolták, ezekkel külön megállapodást kötöttünk. — Az Önök munkásai tehát ismét a szokásos feltételekkel fognak munkát kapni? — Ó, mi nem tárgyalunk semmiféle küldöttséggel, de csak jöjjenek az emberek, majd megtudják, milyen feltétellel akarjuk dolgoztatni őket. — Sharps úr még megjegyezte, hogy azok a cégek, amelyeknek ő tagja, mindig jól bántak a munkásokkal és a legmagasabb bért fizették. A küldöttség azt felelte, hogy ha ő, mint hallották, társtulajdonosa a Pauling, Henfrey & Co. cégnek, akkor tudnia kell, hogy a cég durván megsértette a munkások életbevágó érdekeit. A küldöttség egyik tagjától, egy téglaégetőtől megkérdezték, mi a panasza az ő szakmájának. — Éppen most semmi, de korábban elég okunk volt panaszra*. — Ó, elég okotok volt, csakugyan? kérdezte vigyorogva Pauling úr és felhasználta az alkalmat, hogy hosszabb előadást tartson a szakegyletekről, a munkabeszüntetésekről stb., és arról, hogy ezek milyen nyomorba döntik a munkásokat — erre a küldöttség egyik tagja megjegyezte, hogy semmi esetre sem fogják tűrni, hogy jogaikat sorra elrabolják, és hogy például, mint most követelik, évenként 144 órát ingyen dolgozzanak. — Sharps úr megjegyezte, hogy számításba kell venni azt a veszteséget is, melyet a felvonulás résztvevői azáltal szenvednek, hogy azon a napon nem dolgoztak, számításba kell venni továbbá a sztrájk költségeit, a sztrájkolók bérveszteségét is stb. — A küldöttség egyik tagja: Ez kizárólag a mi dolgunk, és nem kérjük Önöket, hogy akár egy fillérrel is hozzájáruljanak. Ezután a küldöttség eltávozott, beszámolt a történtekről az ácsok termében egybegyűlt munkásoknak, s itt kiderült, hogy nemcsak azok a munkások vettek részt teljes számban a felvonulásban, akik a környéken Pauling & Henfrey részére dolgoztak (akik nem tartoztak az ácsszakmához, tehát nem sztrájkoltak), hanem aznap reggel több újonnan importált skót is abbahagyta a munkát. Azonkívül egy mázoló bejelentette, hogy a Pauling & Henfrey cég a mázolókkal szemben is ugyanolyan méltánytalan követeléseket támasztott, mint az asztalosokkal szem-

* V. ö. — a Pauling & Henfrey téglagyárában lezajlott véres ütközet. — (Lásd ebben a kötetben 41—42. old.)

ben, de nekik is az a szándékuk, hogy ellenállnak. Hogy egyszerűsítsék a dolgot és megrövidítsék a harcot, elhatározták, hogy a Pauling & Henfrey cég valamennyi építőmunkása sztrájkba lép. Ez megtörtént. Szombaton sztrájkba léptek a mázolók, hétfőn az üvegezők, és az új színházon, amelynek építését Pauling & Henfrey elvállalta, néhány nap múlva kétszáz ember helyett már csak két kőműves és négy napszámos dolgozott. Az újonnan érkezett munkások közül többen szintén beszüntették a munkát.

Pauling, Henfrey & Co. tajtékzott a dühtől. Amikor sztrájkba lépett ismét három újonnan érkezett munkás, november 22-én, pénteken, Daniel Maude úr elé hurcolták őket. Korántsem okultak a korábbi kudarcokon. Először egy bizonyos *Read* nevű munkást vettek elő, akit szerződésszegéssel vádoltak; bemutattak egy szerződést is, melyet a vádlott Derbyben írt alá. Roberts, aki ismét a helyén volt, azonnal megjegyezte, hogy a szerződés és a vád között nincsen semmi összefüggés, az két egészen különböző dolog. Daniel Maude úr ezt azonnal megértette, mert a rettegett Roberts mondotta, de sokáig hiába próbálta megértetni az ellenfél képviselőjével. Az utóbbi végül is engedélyt kért arra, hogy a vádat megváltoztathassa, és kisvártatva újabb vádat emelt, amely még sokkal rosszabb volt, mint az előbbi. Amikor látta, hogy ezzel sem megy sokra, további halasztást kért, s Daniel Maude úr gondolkodási időt engedélyezett neki péntekig, november 30-ig, tehát egy teljes hétig. Nem tudom, sikerült-e elítéltetni a munkásokat, mert az újságnak éppen az a száma nincs meg itt nekem, amelynek az ítéletet kellene közölnie. Most azonban Roberts ment át támadásba, s megidéztetett több toborzott munkást, valamint Pauling & Henfrey egyik munkavezetőjét, mert behatoltak egy sztrájkoló házába és feleségét tettleg bántalmazták; két más esetben pedig sztrájkoló munkásokat támadtak meg. Daniel Maude úrnak — legnagyobb sajnálatára — el kellett ítélnie az összes vádlottakat, de a lehető legenyhébben bánt velük, csak óvadékot kellett letenniök arra, hogy a jövőben jól fognak viselkedni.

Végül december utolsó napjaiban Pauling, Henfrey & Co. uraknak sikerült elítéltetni két ellenfelüket egyik munkásuk tettleges bántalmazása miatt. Ezúttal azonban a bíróság már korántsem volt olyan enyhe. Minden teketória nélkül egyhónapi fogházra ítélte

a vádlottakat és óvadék letételére kötelezte őket, hogy a fogházbüntetés kitöltése után jól fognak viselkedni.

Ettől kezdve már csak szórványosan érkeztek hírek a sztrájkról. A sztrájk január 18-án még lankadatlanul tartott. Későbbi jelentéseket nem találtam. Valószínűleg úgy végződött ez is, mint a legtöbb sztrájk; Pauling, Henfrey & Co. lassanként bizonyára kellő számú munkást toborzott távoleső vidékekről és egyes renegátok közül, ellenfelei pedig hosszabb vagy rövidebb ideig tartó sztrájk és a sztrájkkal együttjáró nyomor után — amiért annak a tudata vigasztalja őket, hogy megállták helyüket és társaik bérének színvonalát fenntartották — nagyrészt máshol találtak munkát; ami pedig a vitás pontokat illeti, a Pauling, Henfrey & Co. cég bizonyára meggyőződött arról, hogy ezeket lehetetlen olyan mereven keresztülvinni, hiszen a sztrájk neki is nagy veszteséget okozott — és ilyen heves harc után a többi vállalkozó sem gondol egyhamar arra, hogy az ácsszakma régi szabályait megváltoztassa.

Részlet a „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" c. műből.

Magyarul megjelent:
„A munkásosztály helyzete Angliában".
Szikra 1954. 341—355. old.

Engels

Munkásmozgalmak

El fogják ismerni, még ha nem mutattam volna is ki olyan gyakran egyes példákon, hogy az angol munkások ebben a helyzetben nem érezhetik magukat boldognak; hogy nem olyan a helyzetük, amelyben egy ember vagy az emberek egész osztálya emberileg gondolkodhatnék, érezhetne és élhetne. A munkásoknak tehát arra kell törekedniök, hogy kiszabaduljanak ebből a helyzetből, amely állattá aljasítja őket, hogy jobb, emberibb helyzetet teremtsenek maguknak, s ezt csak úgy tehetik, ha harcolnak a burzsoáziának mint olyannak érdeke ellen, márpedig a burzsoáziának éppen az az érdeke, hogy a munkást kizsákmányolja; a burzsoázia azonban védi az érdekét minden olyan eszközzel, amelyet tulajdona és a rendelkezésére álló államhatalom révén felhasználhat. Mihelyt a munkás ki akar szabadulni a dolgok mai helyzetéből, a burzsoá nyílt ellenségévé válik.

De azonkívül a munkás minden pillanatban érzi, hogy a burzsoázia mint dolgot, mint tulajdonát kezeli őt; s már ezért is a burzsoázia ellenségeként lép fel. Fentebb számtalan példán kimutattam és mégannyi példán kimutathattam volna, hogy a mai viszonyok között a munkás csak úgy maradhat ember, ha gyűlöli a burzsoáziát és fellázad ellene. És hogy a munkás *tud* izzó szenvedéllyel tiltakozni a vagyonosok zsarnoksága ellen, ezt nevelésének, helyesebben annak köszönheti, hogy nem részesült nevelésben, és hogy már sok forró ír vér pezseg az angol munkásosztályban. Az angol munkás már nem angol többé, nem számítgató pénzember, mint vagyonos honfitársa, a munkás érzésvilága teljesebben fejlett, veleszületett északi hidegségét kiegyensúlyozza a kötöttség hiánya, amelynek talaján szenvedélyei kifejlődhettek és úrrá lehettek rajta. Azt a raciona-

lisztikus nevelést, mely annyira kifejlesztette az angol burzsoá önző hajlamát, mely az önzést uralkodó szenvedélyévé tette és érzelmeinek minden erejét egyetlen pontra, a pénzhajhászásra összpontosította, nem kapja meg a munkás, és éppen ezért szenvedélye izzó, hatalmas, mint a külföldieké. Az angol munkásban már nem lelhetők fel az angol nemzeti vonások.

A munkásnak, mint láttuk, csak az az egyetlen területe van emberi érzésének kifejezésére, hogy tiltakozik egész élethelyzete ellen, s ezért természetes, hogy a munkás éppen ebben a tiltakozásban a legszeretetreméltóbb, legnemesebb, legemberibb. Látni fogjuk, hogy a munkások minden ereje, minden tevékenysége erre az egy dologra összpontosul, sőt még egyéb, általános műveltség megszerzésére irányuló törekvéseik is közvetlen kapcsolatban vannak ezzel. Persze olykor erőszakosságról, sőt brutalitásról is be kell majd számolnunk, de itt sohasem szabad elfelejteni, hogy Angliában nyílt szociális háború folyik, és míg a burzsoázia érdeke azt követeli, hogy a háborút képmutatóan, a béke, sőt az emberbaráti szeretet leple alatt folytassa, a munkásnak csak az lehet az érdeke, hogy feltárja a valódi viszonyokat, hogy szétzúzza ezt a képmutatást; így tehát a munkásoknak a burzsoáziával és szolgáival szemben elkövetett legerőszakosabb ellenséges cselekedetei is csak nyílt, leplezetlen megnyilvánulásai annak, amit a burzsoázia titokban és alattomban cselekszik a munkások ellen.

A munkásoknak a burzsoázia elleni lázadása mindjárt az ipari fejlődés megindulása után kezdődött és különböző szakaszai voltak. Itt nincs hely arra, hogy jobban megvilágítsam, mi az angol nép fejlődése szempontjából e szakaszok történelmi jelentősége; ezt egy későbbi munkámban szeretném megtenni, és egyelőre az angol proletariátus helyzetét jellemző puszta tényekre szorítkozom.

A lázadás első, legnyersebb és legterméketlenebb formája a bűnözés volt. A munkás nyomorgott és látta, hogy mások jobban élnek, mint ő. Sehogy sem tudta megérteni, hogy miért kell éppen neki ilyen viszonyok között szenvednie, holott többet tesz a társadalom érdekében, mint a gazdag here. A szükség amellett legyőzte a vele született tulajdontiszteletet — a munkás lopott. Láttuk, hogy az ipar kiterjedésével a bűnözés fokozódott, hogy az évi letartóztatások száma egyenes arányban van a feldolgozott gyapotbálákkal.

A munkások azonban csakhamar felismerték, hogy ez nem segít rajtuk. A bűnözők a lopással csak egyenként, csak mint egyének tiltakozhattak a fennálló társadalmi rend ellen; a társadalom egész hatalmával rávetette magát minden egyes bűnözőre és óriási túlerejével agyonnyomta. Azonkívül a lopás a tiltakozásnak legdurvább, egészen öntudatlan formája volt, s már ezért sem lehetett soha a munkások közvéleményének általános kifejezése, még ha hallgatólagosan helyeselhette is a lopást. A munkás*osztály* akkor kelt fel először a burzsoázia ellen, amikor erőszakkal ellenszegült a gépek bevezetésének, amint ez mindjárt az ipari forradalom kezdetén történt. Már az első feltalálók, Arkwright és mások ellen ilyen hajszát indítottak és gépeiket összetörték; később a gépek ellen számos felkelés tört ki, amelyek csaknem pontosan úgy zajlottak le, mint a cseh kartonnyomók 1844 júniusi zavargásai; a gyárakat lerombolták és a gépeket darabokra törték.

Az ilyen jellegű tiltakozás is csak elszigetelt volt, bizonyos helységekre korlátozódott és csak a fennálló viszonyok egyetlen oldala ellen irányult. Ha elérték a pillanatnyi célt, a társadalom minden hatalmával lecsapott az ismét védtelen gonosztevőkre, kedve szerint megfenyítette őket, a gépeket pedig mégis bevezették. Meg kellett találni a tiltakozás új formáját.

Segítségükre volt ebben egy törvény, melyet a régi, reform előtti, oligarchikus-tory parlament hozott, egy törvény, amelyet később, mikor a reformtörvény a burzsoázia és a proletariátus ellentétét törvényileg szentesítette és a burzsoáziát az uralkodó osztály rangjára emelte, sohasem szavazott volna meg az alsóház. Ez a törvény, amelyet 1824-ben fogadtak el, hatályon kívül helyezte mindazokat a törvényeket, amelyek megtiltották a munkások munkáscélú egyesüléseit. A munkások megkapták a *szabad egyesülés jogát*, amelyet eddig csak az arisztokrácia és a burzsoázia élvezett. Voltak ugyan már eddig is titkos munkásegyesülések, de sohasem értek el nagyobb eredményt. Így például Skóciában, mint Symons írja („Arts and Artisans", 137. és köv. old.), a glasgow-i takácsok már 1812-ben általános sztrájkot rendeztek; a sztrájkot egy titkos szövetség szervezte. 1822-ben ismét sztrájkoltak és ez alkalommal két munkást, akiket a szövetség tagjai osztályárulóknak tekintettek, mert nem akartak a szövetséghez csatlakozni, vitriollal leöntöttek,

úgyhogy mindkettő megvakult. A skót bányamunkás-szövetség 1818-ban szintén elég erős volt ahhoz, hogy egy általános sztrájkot szervezzen. E szövetségek tagjai esküvel hűségre és titoktartásra kötelezték magukat; a szövetségeknek rendes taglistájuk, pénztáruk, könyvvitelük és helyi szervezeteik voltak. De egész munkájuk titkossága gátolta fejlődésüket. Amikor azonban a munkások 1824-ben megkapták a szabad egyesülési jogot, ezek az egyesülések csakhamar egész Angliában elterjedtek és nagyon megerősödtek. Minden munkaágban ilyen egyletek (trade-unionok) alakultak azzal a leplezetlen céllal, hogy az egyes munkásoknak védelmet nyújtsanak a burzsoázia zsarnoksága és lelketlen magatartása ellen. Céljaik a következők voltak: a bérek megállapítása, továbbá, hogy kollektíve mint *hatalom* tárgyalnak a munkáltatókkal; hogy a bért a munkáltató profitja szerint szabályozzák, emelik az erre alkalmas időben, és az egyes szakmákban mindenütt egyenlő magas szinten tartják; ezért tárgyalásokat folytattak a kapitalistákkal egy általánosan kötelező bérskála bevezetése végett, és ha valamely tőkés nem fogadta el a bérskálát, a munkások felmondták a munkát. Arra törekedtek továbbá, hogy a tanoncok felvételének korlátozásával állandóan növeljék a munkáskeresletet, ezáltal magas szinten tartsák a béreket, és lehetőleg meghiúsítsák a gyárosok alattomos mesterkedéseit, akik új gépek, szerszámok stb. bevezetésével igyekeztek a bért csökkenteni, s végül, feladatuknak tekintették, hogy a munkanélküli munkásokat anyagi támogatásban részesítsék. Ezt a támogatást vagy közvetlenül az egylet pénztára nyújtotta, vagy pedig a munkás igazolólapot kapott, egyik helyről a másikra vándorolt, szaktársai mindenütt támogatták és tájékoztatták, hogy hol lehet leginkább munkát kapni. Ezt a vándorlást a munkások trampnek, a vándorlót pedig trampernek nevezik. A kitűzött célok megvalósítása végett elnököt és titkárt jelölnek ki, akiket az egylet fizet — mert minden valószínűség szerint egy gyáros sem fog alkalmazni ilyen embereket —, továbbá egy bizottságot alakítanak, amely beszedi a heti járulékokat és felügyel arra, hogy a befolyó összeget a szövetség céljaira fordítsák. Ott, ahol lehetséges és előnyös, egyes vidékek szakmai szervezetei föderációban egyesültek és meghatározott időközökben küldöttgyűléseket tartottak. Egyes esetekben megkísérelték, hogy *egy* szakma munkásait *egy* nagy országos egye-

sületben tömörítsék, és több ízben — először 1830-ban — megpróbálkoztak azzal is, hogy minden egyes szakma külön szervezetének fenntartása mellett az egész birodalomra kiterjedő általános munkásszövetséget alakítsanak. Ezek a szövetségek azonban sohasem voltak hosszú életűek, sőt a legtöbb esetben meg sem tudtak alakulni, mert rendkívüli általános felbuzdulás szükséges ahhoz, hogy ilyen egyesület létrejöhessen és tevékeny munkát fejthessen ki.

Az egyesületek a következő eszközökkel igyekeznek céljaikat elérni. Ha egy vagy több munkáltató nem hajlandó a szövetség által megállapított bért fizetni, küldöttség megy hozzá, vagy petíciót nyújtanak át neki (amint látjuk, a munkások tudják, hogy a gyár ura abszolút hatalommal rendelkezik saját kis államában); ha ez nem használ, a szövetség elrendeli a munka beszüntetését, és minden munkás hazamegy. A munkabeszüntetés (turnout vagy strike) vagy részleges, ha egy vagy több munkáltató, vagy pedig általános, ha a szakma valamennyi munkáltatója vonakodik a bért a szövetség javaslatai szerint szabályozni. Ezek az egyesület törvényes eszközei, ha t. i. előzetes felmondás után szüntetik be a munkát, ami nem mindig így történik. Ezek a törvényes eszközök azonban elég gyengék, ha vannak olyan munkások, akik nem tagjai a szövetségnek, vagy a burzsoá által nyújtott pillanatnyi előnyök miatt megbontják a szövetség sorait. A gyáros különösen részleges munkabeszüntetések alkalmával könnyen toborozhat munkásokat e rühes bárányok (az úgynevezett knobstickok [sztrájktörők]) soraiból és ezáltal meghiúsíthatja az egyesült munkások erőfeszítéseit. Az egyesületi tagok aztán rendszerint fenyegetéssel, szidalmakkal, ütlegekkel és egyéb erőszak alkalmazásával, egyszóval minden úton-módon igyekeznek megfélemlíteni ezeket a sztrájktörőket; az árulók panasszal fordulnak a bírósághoz, és mivel mindeddig a törvényszerető burzsoázia kezében van a hatalom, az első törvénytelen cselekedet, a szövetség tagjai ellen emelt első bírósági panasz csaknem minden esetben megtöri a szövetség erejét.

Ezeknek az egyesületeknek a története a munkások vereségeinek hosszú sora, amelyet csak kevés elszigetelt győzelem szakít meg. Természetes, hogy mindezek az erőfeszítések nem változtathatják meg azt a gazdasági törvényt, hogy a bért a munkapiaci kereslet és kínálat viszonya szabja meg. Ezért ezek az egyesületek tehetetle-

nek a munkakereslet és kínálat viszonyára kiható *legfontosabb* okokkal szemben; kereskedelmi válság idején a szövetség maga kénytelen leszállítani a béreket, vagy teljesen fel kell oszlania; ha pedig jelentősen fokozódik a kereslet munkásban, nem tudja magasabbra emelni a bért, mint amennyire ez magától, a kapitalisták egymással való konkurrenciája következtében emelkedik. De a kevésbé fontos, részlegesen ható okokkal szemben természetesen van hatalma. Ha a gyárosnak nem kellene tartania a munkások koncentrált, tömeges ellenállásától, haszna növelése céljából egyre lejjebb szorítaná a bért; sőt mi több, az a konkurrenciaharc, melyet a többi gyáros ellen kell folytatnia, kényszerítené erre, és a bér csakhamar a minimumra csökkenne. *Átlagos viszonyok között* azonban a munkások ellenállása gátolja a gyárosok *egymással való* konkurrenciáját. Minden gyáros tudja, hogy minden olyan bérleszállítás, amelyet nem igazolnak konkurrenseire is kiható körülmények, sztrájkot idézne elő, amely kétségtelenül megkárosítaná őt, mert a sztrájk idején tőkéje haszontalanul állna, gépei megrozsdásodnának, és emellett még nagyon is bizonytalan volna, hogy keresztül tudja-e vinni szándékát, s biztosan tudja, hogy ha ez sikerülne, versenytársai követnék példáját, a gyártmány ára esne és a bérleszállításból remélt haszna semmivé válnék. Továbbá, a válság után a bérek az egyesületek nyomására kétségtelenül gyorsabban emelkednek, mint ahogy ez enélkül történne; a gyáros érdeke, hogy ne emelje a bért, amíg társainak konkurrenciája nem kényszeríti erre, most viszont, ha javul a piac, a munkások maguk követelik a béremelést, és ilyen körülmények között, mivel nagyobb a munkáskereslet, a munkabeszüntetéssel sok esetben béremelésre kényszeríthetik a gyárost. De, mint mondottuk, a munkapiacon ható jelentősebb okokkal szemben az egyesületek tehetetlenek. Ezekben az esetekben az éhség fokozatosan arra kényszeríti a munkásokat, hogy bármilyen feltétellel ismét munkába álljanak, és ha egyesek munkába álltak, a szövetség hatalma megtörik, mert ez a néhány sztrájktörő és a piacon még meglevő árukészletek lehetővé teszik, hogy a burzsoázia a termelés megzavarásának legrosszabb következményeit kiküszöbölje. Az egyesület pénztára csakhamar kiürül, mert igen sok rászorulót kell támogatnia, idővel a szatócsok is megtagadják a hitelt, amelyet magas kamatra adtak, és a szükség rákényszeríti a munkáso-

kat arra, hogy visszatérjenek a burzsoázia jármába. Mivel azonban a gyárosoknak saját érdekükben kerülniök kell minden szükségtelen bérleszállítást — természetesen ez csak a munkások ellenállása következtében lett a gyárosok érdeke —, a munkások viszont a kereskedelmi viszonyok által előidézett minden bérleszállításban helyzetük rosszabbodását látják, ami ellen lehetőleg védekezniök kell, ezért a legtöbb sztrájk a munkások vereségével végződik. Felvetődhet az a kérdés, hogy miért sztrájkolnak a munkások ilyen esetekben, amikor egészen nyilvánvaló, hogy a munka beszüntetése eredménytelen lesz? Csupán azért, mert a munkásoknak a bérleszállítás ellen, sőt még a bérleszállítás szükségszerűsége ellen is tiltakozniok *kell*, mert ki kell jelenteniök, hogy nem nekik, az embereknek, kell alkalmazkodniok a viszonyokhoz, hanem a viszonyoknak kell *hozzájuk*, az emberekhez igazodniok; mert hallgatásuk azt jelentené, hogy elismerik ezeket a viszonyokat, elismerik a burzsoáziának azt a jogát, hogy a kereskedelem fellendülésének időszakaiban kizsákmányolja a munkásokat, a rossz időkben pedig hagyja, hogy éhen vesszenek. A munkásoknak tiltakozniok kell ezellen, amíg szikrányi emberi érzés van bennük, és hogy *így* tiltakoznak, nem pedig másképpen, annak az az oka, hogy angolok, gyakorlati emberek, akik *tettekkel* tiltakoznak, nem úgy, mint a német teoretikusok, akik nyugodtan pihenni térnek, mihelyt tiltakozásukat megfelelően jegyzőkönyvbe vették és irattárba helyezték, ahol ugyanolyan csendben fog szunnyadni, mint maguk a tiltakozók. Az angolok tettekben megnyilvánuló tiltakozásának viszont megvan a hatása, bizonyos korlátok közé szorítja a burzsoázia kapzsiságát és nem engedi ellankadni a munkásoknak a vagyonos osztály társadalmi és politikai mindenhatóságával szemben kifejtett ellenállását, ugyanakkor pedig ez a tiltakozás annak felismerésére készteti őket, hogy a burzsoázia uralmának megtöréséhez többre van szükség, mint munkásegyesületekre és sztrájkokra. De ezeknek a szövetségeknek és az általuk szervezett sztrájkoknak az a tulajdonképpeni jelentőségük, hogy ezek a munkásoknak *a konkurrencia megszüntetésére* irányuló első kísérletei. Előfeltételük annak felismerése, hogy a burzsoázia uralma csakis a munkások egymás közti konkurrenciáján, vagyis azon alapszik, hogy a proletariátus szét van forgácsolva, és az egyes munkások szemben állnak egymással. És

éppen azért, mert — ha csak egyoldalúan, ha csak korlátozottan is — a konkurrencia ellen, a mostani társadalmi rend életere ellen irányulnak, éppen azért veszélyeztetik annyira ezt a társadalmi rendet. A munkás nem támadhatná a burzsoáziát és a társadalom egész fennálló szervezetét ennél sebezhetőbb ponton. Ha megszűnik a munkások egymás közötti konkurrenciája, ha minden munkás elhatározza, hogy többé nem engedi magát kizsákmányolni a burzsoázia által, akkor vége a tulajdon birodalmának. Hiszen a munkabér csak azért függ a kereslet és kínálat viszonyától, a munkapiac véletlen helyzetétől, mert a munkások eddig eltűrték, hogy mint dolgokat kezeljék őket, amelyek megvásárolhatók és eladhatók. Ha elhatározzák a munkások, hogy többé nem engedik magukat adni-venni, ha annak a meghatározásánál, hogy tulajdonképpen mi a munka értéke, mint *emberek* lépnek fel, akiknek munkaerejükön kívül még akaratuk is van, akkor az egész mai nemzetgazdaságtannak és a bértörvényeknek végük van. Persze, a bértörvények végeredményben ismét érvényesülnének, ha a munkások az egymás közötti konkurrenciájuk megszüntetésénél megállnának; ezt azonban nem tehetik, hacsak nem akarják feladni egész eddigi mozgalmukat, hacsak nem akarják visszaállítani a munkások egymás közti konkurrenciáját, vagyis ezt semmiképpen sem tehetik. A szükségszerűség kényszeríti őket arra, hogy megszüntessék nemcsak a konkurrencia egy *részét*, hanem a konkurrenciát általában — és ezt meg is fogják tenni. A munkások már most napról napra egyre világosabban látják, mit jelent számukra a konkurrencia, jobban látják, mint a burzsoá, hogy a vagyonosok egymás közötti konkurrenciája is nyomja a munkást, mert kereskedelmi válságokat idéz elő, hogy tehát ezt a konkurrenciát is ki kell küszöbölni. És csakhamar felismerik majd azt is, *hogyan* kell ehhez hozzáfogniok.

Szükségtelen hangsúlyoznunk, mennyire szítják ezek az egyesületek a munkásoknak a vagyonos osztály iránti gyűlöletét és elkeseredését. A munkásság rendkívüli forrongása idején tehát ezekből az egyesületekből indulnak ki — a vezető tagok tudtával vagy tudta nélkül — egyes olyan akciók, amelyek csak a kétségbeesésig fokozott gyűlölettel, valami minden korlátot áttörő vad szenvedéllyel magyarázhatók. Ilyen természetűek a már fentebb említett esetek, amikor vitriollal öntötték le a sztrájktörőket, s ilyen még számos más

eset, amelyek közül néhányat elmondok. 1831-ben, egy heves munkásmegmozdulás idején, Hyde-ban, Manchester közelében, agyonlőttek egy Ashton nevű fiatal gyárost, amikor este a mezőn áthaladt, és sohasem tudták kideríteni, ki volt a tettes. Kétségtelen, hogy a tettet munkások követték el bosszúból. Igen gyakoriak a gyújtogatások és a robbantási kísérletek. *Sheffieldben*, 1843 szeptember 29-én, pénteken, megkísérelték, hogy Padgin fűrészgyáros Howard streeti üzemét a levegőbe röpítsék. Egy lőporral megtöltött és szorosan lefojtott vascsővel kísérelték ezt meg — jelentékeny kárt okoztak. Másnap, szeptember 30-án, *Shales Moorban*, *Sheffield* mellett hasonló kísérlet történt Ibbetson kés- és reszelőgyárában. Ibbetson urat gyűlölték a munkások, mert tevékeny részt vett a burzsoá mozgalmakban, alacsony bért fizetett, kizárólag sztrájktörőket alkalmazott, és saját előnyére használta ki a szegénytörvényt (az 1842. évi válság idején ugyanis azzal kényszerítette a munkásokat alacsony bér elfogadására, hogy a szegénygondozó hivatallal közölte a vonakodók nevét, és úgy jellemezte őket, mint akik munkát kaphatnának, de nem akarnak dolgozni, tehát nem érdemelnek támogatást). A robbanás meglehetős kárt okozott, és a munkások, akik a kárt megtekintették, csak azt sajnálták, „hogy nem repült a levegőbe az egész história". *Boltonban*, 1843 október 6-án, pénteken, fel akarták gyújtani Ainsworth és Crompton gyárát, de nem okoztak kárt — rövid idő alatt ez már a harmadik vagy negyedik gyújtogatási kísérlet volt ebben a gyárban. 1844 január 10-én, szerdán, a *sheffieldi* városi tanács ülésén a rendőrfőnök bemutatott egy pokolgépet, amelyet Kitchen úr Earl streeti gyárában találtak; a pokolgép öntöttvasból készült, 4 font lőpor volt benne és egy meggyújtott, de kialudt kanóc. 1844 január 20-án, vasárnap, robbanás történt Bentley és White *buryi* (Lancashire) fűrészmalmában; lőporcsomagokat dobtak be és ez okozta a robbanást, amely igen nagy kárt okozott. 1844 február 1-én, csütörtökön, felgyújtották a *sheffieldi* Soho kerékgyárat, mely a lángok martaléka lett. Négy hónap alatt hat ilyen eset történt, amelyek okát kivétel nélkül a munkásoknak a munkáltatók elleni elkeseredésében kell keresnünk. Hogy milyen lehet az a társadalmi állapot, melyben ilyen dolgok *lehetségesek*, arra kár szót vesztegetnem. Ezek a tények eléggé bizonyítják, hogy Angliában megüzenték a

társadalmi háborút, és nyílt ellenségeskedés folyik még élénk üzletmenet idején is, mint pl. 1843 végén — és az angol burzsoázia még mindig nem tér észhez! Legkirívóbb azonban a *glasgow-i thugok** esete, amelyet 1838 január 3-tól 11-ig tárgyalt a városi esküdtbíróság. A tárgyaláson kiderült, hogy a pamutfonók szövetsége, amely 1816 óta működött Glasgow-ban, rendkívül szervezett és erős volt. A tagokat eskü kötelezte a többség határozatainak végrehajtására, s sztrájkjaikat egy titkos bizottság vezette, mely a tagság nagy tömege előtt ismeretlen volt és a szervezet pénzével korlátlanul rendelkezhetett. A bizottság díjakat tűzött ki sztrájktörők, gyűlölt gyárosok fejére és gyárak felgyújtására. Így gyújtottak fel egy gyárat, amelyben férfiak helyett női sztrájktörőket alkalmaztak fonásra; MacPherson asszonyt, az egyik sztrájktörő lány anyját meggyilkolták, és a két gyilkost az egyesület pénzén Amerikába szöktették. Már 1820-ban rálőttek egy MacQuarry nevű sztrájktörőre, megsebesítették, amiért a tettes 15 font sterlinget kapott a szövetségtől. Később rálőttek egy bizonyos Grahamre is; a tettes 20 fontot kapott, de elfogták és életfogytiglani száműzetésre ítélték. Végül 1837 májusában egy sztrájkkal kapcsolatban az Oatbank és a Mile End gyáraiban zavargások törtek ki és több sztrájktörőt tettleg bántalmaztak; a zavargások még júliusban is tartottak és egy Smith nevű sztrájktörőt úgy megvertek, hogy meghalt. Ekkor a bizottságot elfogták, vizsgálatot indítottak ellene, s a bizottság elnökét és legfőbb tagjait bűnösnek mondották ki abban, hogy részt vettek törvénytelen egyesületekben, sztrájktörők bántalmazásában, James és Francis Wood gyárának felgyújtásában, és ezért 7 évre száműzték őket. — Mit szólnak ehhez a történethez a mi derék németjeink?**

* Thugoknak ezeket a munkásokat arról az ismert kelet-indiai néptörzsről nevezték el, amely azzal foglalkozott, hogy a kezébe került idegeneket orvul meggyilkolta.

** „Miféle »vad igazságérzetnek« (wild justice) kellett lakoznia ezeknek az embereknek a szívében, hogy konklávéra összegyűlve, munkástársukat mint osztályának és osztályának ügyének árulóját hideg megfontolással halálra ítéljék és — minthogy állami bíróság és hóhér ezt nem teszi meg — titkos hóhérral kivégeztessék, — mintha hirtelen feltámadna a lovagvilág ősi feme-bírósága és titkos törvényszéke és hirtelen több ízben megjelennék a megdöbbent emberek előtt, csak éppen tagjai nem páncélinget viselnek, hanem bársonykabátban járnak, nem a westfáliai erdőkben gyűlnek össze, hanem Glasgow kövezett Gallowgate-jén! — — Ez az érzés kétségtelenül nagyon elterjedt és *erősen* él a *tomegben*, ha csak *kevesekné*l nyilvánul is meg ilyen éles formában!" — *Carlyle*. Chartism. 40. old.

A vagyonos osztály és különösen a gyárosok, akik közvetlenül érintkeznek a munkásokkal, elkeseredetten harcolnak az egyesületek ellen és haszontalanságukat szüntelenül olyan érvekkel próbálják bizonyítani a munkásoknak, amelyek nemzetgazdaságtani szempontból egészen helyesek, de éppen ezért részben hibásak és a munkásokat teljesen hidegen hagyják. Már a burzsoázia buzgósága egymagában is azt bizonyítja, hogy nem érdektelen ebben a kérdésben, s a sztrájk okozta közvetlen kárt nem tekintve úgy áll a dolog, hogy azt, ami a gyárosok zsebébe vándorol, szükségképpen a munkások zsebéből kell kivenni. És még ha a munkások nem tudnák nagyon is jól, hogy az egyesületek legalább bizonyos mértékben féken tartják munkáltatóik vetélkedő bércsökkentő kedvét, már csak azért is kitartanának az egyesületek mellett, mert ártanak velük ellenfeleiknek, a gyárosoknak. A háborúban az egyik fél kára a másiknak haszon, és mivel a munkások hadilábon állnak a gyárosokkal, csak ugyanazt cselekszik, amit a nagy potentátok tesznek, ha hajbakapnak egymással. A burzsoák közül megint csak barátunk, dr. Ure a legádázabb ellensége minden munkásegyesületnek. Tajtékzik a dühtől, mikor a pamutfonók, a legerősebb munkásszekció „titkos törvényszékeiről" beszél, amelyek azzal kérkednek, hogy minden engedetlen gyárost meg tudnak zabolázni, „és így tönkretehetik azt az embert, aki éveken át megélhetést biztosított nekik". Szerinte olyan idők járnak, „amikor az ipar leleményes agya és éltető szíve a nyughatatlan alsó végtagok szolgaságába kerül" — csak az a kár, új Menenius Agrippa, hogy az angol munkásokat nem csendesítheted le oly könnyen meséddel, mint a római plebejusokat! — és végül a következő megható történetet meséli: A mule-durvafonók egyszer szintén tűrhetetlenül visszaéltek erejükkel. A magas bér nem keltett bennük hálaérzetet a gyáros iránt, nem ösztönözte őket szellemi művelődésre (természetesen a burzsoáziára nézve ártalmatlan, sőt hasznos tudományokban), hanem sok esetben büszkévé tette őket és módot nyújtott nekik arra, hogy a különböző gyárakban sorjában teljesen önkényesen szervezett sztrájkok idején pénzzel támogassák az ellenállás szellemét. A Hydeban, Dukinfieldben és a környékbeli helységekben lezajlott szerencsétlen zavargás alkalmával a vidék gyárosai attól tartottak, hogy a franciák, belgák és amerikaiak kiszorítják őket a piacról, és azzal

a kéréssel fordultak Sharp, Roberts & Co. gépgyárához, hogy Sharp úr, aki tehetséges feltaláló, konstruáljon egy automatikus mule-t, amely „megmentené a termelést az elkeserítő rabszolgaságtól és a fenyegető összeomlástól". „Néhány hónap múlva elkészült a gép, amely szinte éppúgy gondolkodott, érzett és tapintott, mint egy tapasztalt munkás. Így ugrott ki a *vasember*, mint a munkások nevezik, *a modern Prometheus kezéből Minerva parancsára* — olyan teremtmény, melynek az a hivatása, hogy az ipari osztályok soraiban helyreállítsa a rendet és biztosítsa az angolok ipari uralmát. E herkulesi csodalény híre rémületbe ejtette a munkásegyesületet, *és még mielőtt — mondhatnók — elhagyta volna bölcsőjét, megfojtotta az anarchia hidráját.*" Ure bebizonyítja továbbá, hogy annak a gépnek feltalálása, amellyel egyidejűleg 4—5 színt nyomnak, a kartonnyomók zavargásainak eredménye volt, hogy a gépi szövödékben az irezők elégedetlenkedése egy új, tökéletesített irezőgép feltalálására vezetett, és még több más hasonló esetet sorol fel*. Ugyanez az Ure valamivel előbb íveken át azt igyekszik bebizonyítani, hogy a gépek előnyösek a munkások számára! Ure egyébként nem áll egyedül; a gyári jelentésben Ashworth úr, a gyáros és mások minden alkalommal kimutatják, menynyire haragszanak ezekre a szövetségekre. Ezek a bölcs burzsoák, éppúgy mint bizonyos kormányok, minden mozgalmat, amelyet nem értenek meg, gonosz agitátorok, rosszindulatú emberek, demagógok, hangoskodók és zöldfülűek befolyására vezetnek vissza; azt állítják, hogy az egyesületek fizetett ügynökei érdekből agitálnak, mert ebből élnek — mintha nem a burzsoázia tenné szükségessé, hogy az egyesületek fizessék agitátoraikat, hiszen nem hajlandó alkalmazni őket!

A munkabeszüntetések hihetetlen gyakorisága bizonyítja legjobban, milyen méreteket öltött a társadalmi háború Angliában. Nincs olyan hét, sőt alig van olyan nap, hogy itt vagy ott ne sztrájkolnának — hol bérleszállítás miatt, hol pedig azért, mert megtagadták a bérek felemelését, hol sztrájktörők alkalmazása miatt, hol pedig azért, mert nem akarnak véget vetni a visszaéléseknek vagy a rossz gyári rendnek, hol új gépek bevezetése miatt, hol száz és száz más okból. Ezek a sztrájkok természetesen csak előőrsi

* *Ure.* „Philosophy of Manufactures". 366. és köv. old.

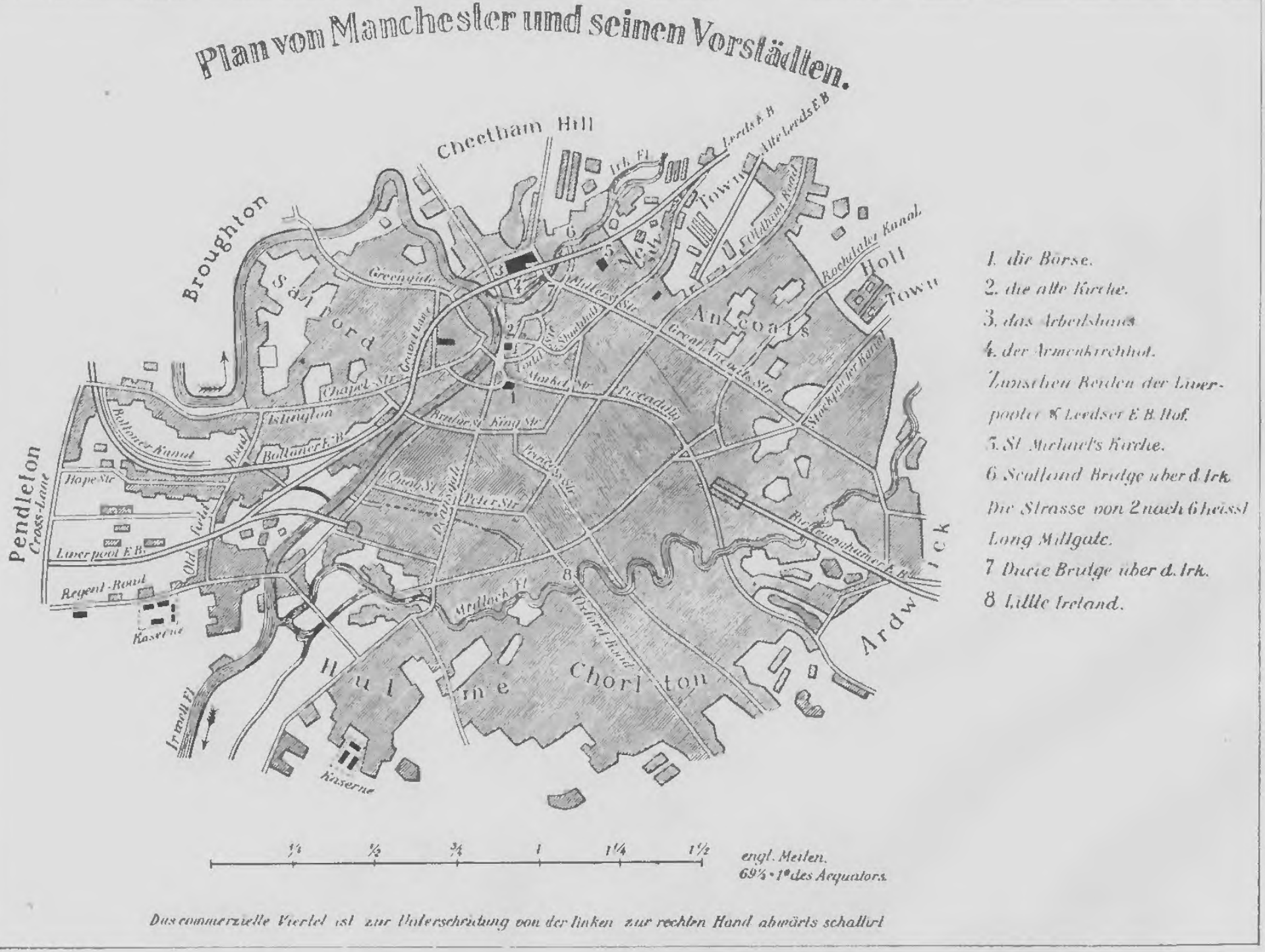

Manchester és külvárosainak térképe

(Engels „A munkásosztály helyzete Angliában" c. művének 1845. évi kiadásából)

csatározások, amelyek csak néha fejlődnek nagyobb ütközetekké; nem döntenek el semmit, de kétségtelen bizonyítékai annak, hogy közeleg a proletariátus és a burzsoázia döntő csatája. A sztrájkok a munkások hadiiskolái, amelyekben felkészülnek az immár elkerülhetetlen nagy harcra; a sztrájkokkal nyilvánítják ki az egyes munkaágak, hogy csatlakoznak a munkások nagy mozgalmához. És ha átlapozzuk a „Northern Star"-nak, annak az egyetlen lapnak egy évfolyamát, amely a proletariátus valamennyi mozgalmáról beszámol, megállapíthatjuk, hogy a városi és vidéki ipari munkások mind szövetségekbe egyesültek és időnként általános sztrájkkal tiltakoztak a burzsoázia uralma ellen. És a sztrájkok mint hadiiskolák felülmúlhatatlan hatásúak. A sztrájkokban fejlődik ki az angolok sajátságos bátorsága. A kontinensen azt hiszik, hogy az angolok, és különösen a munkások gyávák, hogy nem képesek forradalmat csinálni; azért hiszik ezt róluk, mert nem lázadnak fel minden pillanatban, mint a franciák, mert látszólag nyugodtan beletörődnek a burzsoá rendbe. Ez a nézet egészen helytelen. Az angol munkások bátorság dolgában nem maradnak el egy nemzet mögött sem; éppoly nyughatatlanok, mint a franciák, csak másképpen harcolnak. A franciák, akik ízig-vérig politikusok, a társadalmi bajok ellen is politikai úton harcolnak; az angolok viszont azt tartják, hogy a politika csak az érdeket, csak a polgári társadalmat szolgálja, nem a kormány ellen, hanem közvetlenül a burzsoázia ellen harcolnak, ez pedig eredményesen egyelőre csak békés úton történhet. Az ipari pangás és annak következménye, a nyomor, 1834-ben a köztársaságért kitört lyoni felkelésre, 1842-ben pedig a népchartát és béremelést követelő manchesteri általános sztrájkra vezetett. Magától értetődik, hogy a sztrájkhoz is bátorság, sőt jelentékeny, gyakran sokkal nagyobb bátorság, sokkal merészebb, szilárdabb elhatározás kell, mint a lázadáshoz. Valóban bámulatra méltó, ahogy a munkás, aki tapasztalatból ismeri a nyomort, feleségével és gyermekeivel együtt szembenéz az ínséggel, hónapokig éhezik és szenved, és mégis szilárd, rendíthetetlen marad. A francia forradalmárt halál, gályarabság fenyegeti, de mi ez a lassú éhhalálhoz képest, mi ez ahhoz képest, hogy a sztrájkoló munkásnak mindennap látnia kell, hogyan éhezik egész családja, annak biztos tudatához képest, hogy a burzsoázia előbb-utóbb bosszút áll rajta, amit szívesebben elvisel az

angol munkás, mint hogy fejét a vagyonos osztály igájába hajtsa. Lejjebb látni fogjuk egy példáját az angol munkás szívós, legyőzhetetlen bátorságának, aki csak akkor enged az erőszaknak, ha már minden ellenállás céltalan és értelmetlen. És éppen ebben a higgadt kitartásban, ebben a szilárd elszántságban, amelynek naponként száz és száz próbát kell kiállania, éppen ebben mutatja meg az angol munkás jellemének legtiszteletreméltóbb oldalát. Azok az emberek, akik annyi szenvedést képesek elviselni, hogy térdre kényszerítsenek egyetlenegy burzsoát, képesek lesznek arra is, hogy az egész burzsoázia hatalmát összetörjék. De ettől függetlenül, az angol munkás elég gyakran megmutatta bátorságát. Hogy az 1842. évi sztrájknak nem volt további következménye, az részben azon múlt, hogy a munkásokat a burzsoázia kergette sztrájkba, részben pedig azon, hogy a munkások nem látták tisztán a sztrájk célját, és megoszlott erről a véleményük. Egyébként ott, ahol határozott *társadalmi* célokért kellett küzdeniök, éppen elég gyakran tettek tanúbizonyságot bátorságukról. Nem beszélve az 1839. évi walesi felkelésről, manchesteri tartózkodásom idején (1843 májusában) valóságos ütközetet vívtak e városban. Egy téglagyárban (Pauling & Henfrey) ugyanis nagyobb téglákat kezdtek készíteni, de a bért nem emelték, pedig a nagyobb téglákat természetesen drágábban adták el. A munkások, mivel bérkövetelésüket elutasították, otthagyták a gyárat, és a téglagyári munkások szervezete a cégre kimondta a bojkottot. A cégnek azonban nagynehezen sikerült a környékről és a sztrájktörők közül munkásokat szerezni; ezekkel szemben a szervezet kezdetben a megfélemlítés eszközéhez nyúlt. Erre a cég a gyár őrzésére tizenkét embert, kiszolgált katonákat és rendőröket fogadott fel és felfegyverezte őket. Amikor aztán a megfélemlítés nem használt, egy este tíz órakor a téglagyári munkások egy csapata katonai rendben, az első sorokat puskával felfegyverezve, megtámadta a gyárat, amely alig négyszáz lépésnyire volt egy gyalogos-kaszárnyától*. A munkások behatoltak a gyárba, és mihelyt észrevették az őröket, tüzelni kezdtek rájuk, széttaposták a kirakott nyers téglákat, széthányták a már egymásra rakott kiszárított téglákat, össze-

* A Cross Lane és a Regent Road sarkán — lásd Manchester térképét.

zúztak mindent, ami útjukba akadt, s behatoltak az egyik épületbe is, ahol széttörték a bútorokat és bántalmazták az ottlakó munkafelügyelő feleségét. Ezalatt az őrök egy sövény mögé húzódtak, ahonnan biztosan és akadálytalanul tüzelhettek; a gyárba benyomult munkások egy lángoló téglaégető kemence előtt álltak, amely olyan élesen megvilágította őket, hogy ellenfeleik minden golyója biztos célba talált, a munkások viszont vaktában lövöldöztek. A lövöldözés mindamellett több mint egy fél óráig tartott, míg elfogyott a munkások lőszere és elérték céljukat: összetörtek mindent, ami összetörhető volt a gyár udvarán. Akkor megjelent a katonaság, és a téglagyári munkások visszavonultak Ecclesbe (három mérföldnyire Manchestertől). Közvetlenül Eccles előtt szemlét tartottak, itt mindenkit a szekcióbeli számán szólítottak, aztán szétszéledtek, hogy annál biztosabban a mindenfelől előnyomuló rendőrség kezébe kerüljenek. Bizonyára igen sokan megsebesültek, de csak azok sebesüléséről tudtak, akiket elfogtak. Egyikük három golyót kapott: egyet a combjába, egyet a lábikrájába, egyet a vállába, és így vánszorgott még több mint négy mérföldet. Ezek az emberek kétségtelenül bebizonyították, hogy bennük is van forradalmi bátorság és nem félnek a golyózáportól; ha pedig, mint 1842-ben történt, a fegyvertelen tömeget, amely azt sem tudja, hogy tulajdonképpen mit akar, a piactér bejáratait megszálló néhány dragonyos és rendőr féken tarthatja, ez még korántsem bizonyítja, hogy a tömeg nem bátor: ez a tömeg akkor sem mozdult volna, ha nem lettek volna ott a közhatalom, azaz a burzsoá hatalom szolgái. Amikor a népnek határozott célja volt, akkor kellő bátorságot is tanúsított, mint például amikor megtámadta a Birley gyárat, amelyet később tüzérség felvonultatásával kellett megvédeni.

Ez alkalommal még néhány szót arról, hogy milyen szentnek tekintik a törvényt Angliában. A burzsoának természetesen szent a törvény, hiszen az ő műve, az ő beleegyezésével, az ő védelmére és előnyére hozták. A burzsoá tudja, hogy ha van is olyan törvény, amely talán árthat neki, a törvényhozás a maga egészében az ő érdekeit védi, és hogy mindenekelőtt a törvény szentsége, a társadalom egyik részének aktív, másik részének passzív akaratnyilvánításával megállapított rend sérthetetlensége a legerősebb támasza társadalmi állásának. Minthogy az angol burzsoá a törvényben,

mint istenében, önmagára talál, ezért azt szentnek tartja, ezért valami csodálatos, megnyugtató erőt lát a rendőrbotban, amely tulajdonképpen az ő tulajdon botja. Nem így a munkás. A munkás jól tudja, mert igen gyakran tapasztalta, hogy a törvény csak korbács, melyet a burzsoá font számára, és ha nem kénytelen vele, nem folyamodik a törvényhez. Nevetséges az az állítás, hogy az angol munkás fél a rendőrségtől, hiszen a manchesteri rendőrséget minden héten megverik, sőt a múlt évben a munkások megrohamoztak egy vasajtókkal és nehéz zsalukkal ellátott rendőrőrszobát. Az 1842. évi sztrájk alkalmával a rendőrség, mint mondottuk, csak azért lehetett erős, mert a munkások tanácstalanok voltak.

A munkások nem tisztelik a törvényt, hanem csak tűrik, amennyiben nem áll hatalmukban változtatni rajta, s ezért igen természetes, hogy legalább javaslatokat akarnak tenni a törvény megváltoztatására, hogy a burzsoá törvény helyébe proletár törvényt akarnak iktatni. Ez a proletár törvényjavaslat a *népcharta* (people's charter), amely formájában tisztán politikai okmány és az alsóháznak demokratikus alapokon való átszervezését követeli. A *chartizmus* a burzsoáziával szemben tanúsított ellenállás sűrített formája. Az egyesületekben és a sztrájkokban az ellenállás mindig elszigetelt volt, csak egyes munkások vagy munkáscsoportok harcoltak egyes burzsoák ellen; ha pedig általánossá vált a harc, többnyire nem azért lett azzá, mert a munkások szándékosan akarták, ha pedig ez szándékukban volt, ennek alapja a chartizmus volt. De a chartizmussal az egész munkásosztály kel fel a burzsoázia ellen, és mindenekelőtt ennek politikai hatalmát, azt a törvényekből rakott falat támadja, mellyel a burzsoázia körülbástyázta magát. A chartizmus a *demokrata* pártból ered, mely a múlt század* nyolcvanas éveiben a *proletariátussal együtt és a proletariátusban* fejlődött, a francia forradalom idején erőre kapott, s a békekötés után mint „*radikális*" párt lépett fel; akkoriban Birmingham és Manchester, korábban London volt a székhelye, a liberális burzsoáziával szövetkezve a régi parlament oligarcháitól kikényszerítette a reformtörvényt, és azóta a burzsoáziával szemben egyre élesebben mint munkáspárt konszolidálódott. 1838-ban az általános Londoni Munkásszövetség (Working Men's

* — a XVIII. század. — *Szerk.*

Association) egy bizottsága William Lovett vezetésével kidolgozta a népchartát, melynek „hat pontja" a következő: 1) általános választójogot minden nagykorú, épelméjű, büntetlen előéletű férfinak; 2) a parlament évenként újjáválasztandó; 3) adjanak fizetést a parlament tagjainak, hogy vagyontalanok is elfogadhassák a képviselői megbizatást; 4) titkos szavazást, hogy elejét vegyék a burzsoázia megvesztegetési és megfélemlítési kísérleteinek; 5) alakítsanak egyenlő választókerületeket, hogy ily módon biztosítsák az egyenlő képviseletet; 6) töröljék el a 300 font sterlingben megállapított, s amúgy is illuzórikus választhatósági földcenzust, legyen minden választó választható is. — Bármilyen ártatlannak látszik ez a hat pont, amely csak az alsóház szervezetével foglalkozik, mégis éppen elegendő ahhoz, hogy az angol alkotmányt királynőstül és felsőházastul szétrombolja. Az alkotmány úgynevezett monarchikus és arisztokratikus eleme csak azért létezhet, mert a burzsoáziának érdeke *látszólagos* fennmaradása; hiszen manapság mindkét elem léte igazán csak látszat. De ha az alsóház az egész közvélemény képviselője lesz, ha nem csupán a burzsoázia, hanem az egész nemzet akaratát fejezi ki, akkor minden hatalom teljes egészében benne összpontosul majd, s eltűnik az uralkodó és az arisztokrácia nimbuszának utolsó fénysugara is. Az angol munkás nem tiszteli sem a lordokat, sem a királynőt, a burzsoázia viszont, bár véleményükkel nem sokat törődik, személyükben isteníti őket. Az angol chartista politikailag republikánus, bár sohasem, vagy ritkán ejti ki ezt a szót; rokonszenvez a világ republikánus pártjaival, de szívesebben nevezi magát demokratának. A chartista azonban több, mint egyszerű republikánus; az ő demokráciája nemcsak politikai demokrácia.

Igaz, a chartizmus 1835-től, vagyis keletkezésétől főleg munkások mozgalma volt, de még nem különült el élesen a radikális kispolgárságtól. A munkások radikalizmusa karöltve haladt a burzsoázia radikalizmusával; a charta közös jelszavuk volt, minden évben együtt tartották „nemzeti konventjüket", egy pártnak látszottak. A kispolgárság éppen a reformtörvény eredményeiben való csalódása következtében és az 1837 és 1839 közötti rossz üzleti évek miatt igen harcias és vérszomjas volt akkoriban, kedve szerint való volt a gyújtó chartista agitáció. Németországban el sem tudják képzelni, hogy milyen izzó volt ez az agitáció. Fegyverkezésre, sőt gyakran egész

nyíltan lázadásra szólították a népet; lándzsákat gyártottak, mint a francia forradalom idején, és 1838-ban tevékenykedett többek közt egy Stephens nevű metodista pap, aki Manchesterben így beszélt az összegyűlt néphez: „Ne féljetek a kormány hatalmától, az elnyomóitok rendelkezésére álló katonáktól, szuronyoktól és ágyúktól; olyan eszköz van a kezetekben, amely sokkal erősebb mindennél, olyan fegyveretek van, amellyel szemben tehetetlen a szurony és az ágyú; s ezt a fegyvert egy tízéves gyermek is tudja forgatni — elég néhány gyufa és egy köteg szurokba mártott szalma, és szeretném látni, mit tehet a kormány és százezernyi katonája ez ellen a fegyver ellen, ha merészen alkalmazzák"*. De már akkor megmutatkozott a munkás-chartizmus sajátos, *társadalmi* jellege. Ugyanez a Stephens így beszélt a Kersall-Mooron, az említett manchesteri „szent hegyen" egybegyűlt 200 000 főnyi tömeghez: „A chartizmus, barátaim, nem politikai kérdés, nem arról van szó, hogy választójogot kapjatok stb., a chartizmus *kés- és villakérdés*, a charta annyi, mint jó lakás, jó étel és ital, jó megélhetés és rövid munkaidő." Az új szegénytörvény ellen és a tízórás törvényért indított mozgalmak már akkor is igen szoros kapcsolatban voltak a chartizmussal. E kor minden népgyűlésén tevékenyen részt vett a *tory* Oastler, s a népchartát követelő birminghami nemzeti petíción kívül még száz meg száz olyan petíciót fogadtak el, amelyben a munkások társadalmi helyzetének javítását sürgették; 1839-ben szintén nagy lendülettel folyt az agitáció, amikor pedig az év végén kissé alábbhagyott, Bussey, Taylor és Frost siettek Észak-Angliában, Yorkshireben és Walesben egyidejűleg felkelést szervezni. Frostnak, minthogy tervét elárulták, idő előtt kellett megkezdenie a felkelést, és ezért az kudarcot vallott; északon még kellő időben értesültek Frost vállalkozásának kudarcáról és visszavonultak; két hónappal később, 1840 januárjában Yorkshire-ban több úgynevezett rendőrségi lázadás (spy-outbreak) tört ki, például Sheffieldben és Bradfordban, — ezután a forrongás lassanként elült. Közben a burzsoázia gyakorlatibb, előnyösebb tervekre, a gabonatörvények elleni harcra vetette magát; Manchesterben megalakult a Gabonatörvény Elleni Szövetség, aminek az volt a következménye, hogy a radikális bur-

* Láttuk, hogy a munkások megszívlelték ezeket a szavakat.

zsoázia és a proletariátus kapcsolata meglazult. A munkások csakhamar felismerték, hogy a gabonatörvények eltörlése nagyon előnyös a burzsoázia számára, de *nekik* keveset használna, és ezért nem voltak hajlandók a javaslatot támogatni. 1842-ben kitört a válság. Az agitáció ismét megélénkült, ugyanúgy, mint 1839-ben. Ezúttal azonban a gazdag ipari burzsoázia, amelyet ez a válság igen érzékenyen sújtott, szintén részt vett az agitációban. A Gabonatörvény Elleni Liga — most így nevezték a manchesteri gyárosok által kezdeményezett egyesületet — nagyon radikális, harcias irányt vett. Lapjai és agitátorai leplezetlenül forradalmi hangot ütöttek meg, aminek többek közt az volt az oka, hogy 1841 óta a konzervatív párt volt kormányon. Mint korábban a chartisták, most a Liga is nyíltan felkelésre hívta fel a munkásokat, és a válságtól legtöbbet szenvedő munkások sem ültek ölbetett kézzel, amit az azévi nemzeti petícióra gyűjtött 3½ millió aláírás bizonyít. Egyszóval a két radikális párt, amely kissé elidegenedett egymástól, most ismét szövetkezett; 1842 február 15-én Manchesterben az egybegyűlt liberálisok és chartisták egy petíciót szerkesztettek, amelyben követelték mind a gabonatörvények eltörlését, mind a charta törvénybe iktatását, s a következő napon mindkét párt elfogadta a petíciót. Tavasszal és nyáron fokozódott a nyomor és hevesebb lett az agitáció. A burzsoázia szilárdan eltökélte, hogy a válságot, a nyomort és az általános forrongást kihasználva, keresztülviszi a gabonatörvények eltörlését. Ezúttal, mivel a toryk voltak a kormányon, félig-meddig lemondott még saját törvényességéről is; forradalmat akart, de a munkások segítségével. A munkások kaparják ki a gesztenyét a tűzből — és égessék meg ujjukat a burzsoázia érdekében. Már sok helyen újra felmerült a „*szent hónap*", az általános munkássztrájk eszméje, amelyet korábban (1839-ben) a chartisták vetettek fel; ezúttal azonban nem a munkások akartak sztrájkolni, hanem a gyárosok, akik a gabonavámok eltörlését úgy akarták kikényszeríteni a tory parlamenttől és kormánytól, hogy gyáraikat bezárják, munkásaikat pedig a falvakba, az arisztokrácia birtokaira küldik. Ez természetesen felkelésre vezetett volna, de a burzsoázia nyugodtan a háttérben maradva bevárhatta az eredményt anélkül, hogy — a legrosszabb esetben — kompromittálja magát. Július végén javulni kezdett az üzletmenet; itt volt az ideje, hogy megragadják az alkalmat,

emelkedő konjunktúra mellett (v. ö. a Manchesterből és Leedsből július végén és augusztus elején küldött kereskedelmi jelentéseket) három stalybridge-i cég leszállította a béreket — hogy saját elhatározásukból tették-e ezt, vagy a többi gyáros és különösen a Liga hozzájárulásával, nem akarom eldönteni. Két cég azonban csakhamar meghátrált; a harmadik, a William Bailey és Testvérei cég szilárd maradt és azt mondta a panaszkodó munkásoknak, hogy ha ez nem tetszik nekik, talán jobb lesz, ha egy időre elmennek szórakozni. A munkások hurrá-kiáltásokkal fogadták ezt a gúnyos kijelentést, elhagyták a gyárat, bejárták a helységet és minden munkást sztrájkra szólítottak. Egy pár óra múlva már minden gyár állt, s a munkások Mottram Moorba vonultak, hogy népgyűlést tartsanak. Ez augusztus 5-én történt. Augusztus 8-án a stalybridge-iek ötezer főnyi tömege Ashtonba és Hyde-ba vonult, leállítottak minden gyárat és szénbányát, népgyűléseket tartottak, de ezeken nem a gabonatörvények eltörlését sürgették, mint ahogy a burzsoázia remélte, hanem „tisztességes napibért a tisztességes napi munkáért" (a fair day's wages for a fair day's work). Augusztus 9-én Manchesterbe vonultak, a *hatóságok* — amelyekben mind liberálisok voltak — *beengedték őket*, és itt is leállították a gyárakat; 11-én Stockportban voltak, — itt ütköztek először ellenállásba, amikor a szegényházat, a burzsoázia legkedvesebb szülöttjét, megrohamozták; ugyanezen a napon Boltonban általános sztrájk kezdődött és zavargások törtek ki, de a hatóságok itt sem avatkoztak be; a felkelés csakhamar kiterjedt valamennyi iparvidékre, s a gabonabetakarításon és az élelmiszerkészítésen kívül minden munka szünetelt. De a felkelt munkások is nyugodtan maradtak. Akaratuk ellenére kergették őket ebbe a felkelésbe; a gyárosok — egyetlenegy, a *tory* Birley (Manchester) kivételével — *egészen szokásuk ellenére* semmit sem tettek a munkabeszüntetés ellen; a dolog megkezdődött anélkül, hogy a munkásoknak határozott céljuk lett volna. Abban egyek voltak, hogy nem fogják agyonlövetni magukat a gyárosokért, akik a gabonatörvényeket akarják hatályon kívül helyezni, egyébként azonban megoszlottak a vélemények: egyesek a népchartát akarták keresztülvinni, mások viszont, akik ezt korainak tartották, csupán az 1840. évi béreket akarták kikényszeríteni. Ezért hiúsult meg a felkelés. Ha kezdettől fogva határozott célú, tudatos munkásfelkelés lett volna,

bizonyára siker koronázta volna; de ezek a tömegek, amelyeket akaratuk ellenére hajtottak az utcára kenyéradóik, s amelyeknek egyáltalában nem volt határozott céljuk, semmit sem tehettek. Közben a burzsoázia, mely a kisujját sem mozdította azért, hogy a február 15-i szövetséget valóra váltsa, hamarosan látta, hogy a munkások nem akarnak a burzsoázia eszközei lenni, hogy következetlen volt, amikor „törvényes" álláspontjától eltávolodott, és ezzel veszélybe sodorta magát; ismét előszedte tehát régi törvényességét, s a kormány mellé állt a munkások ellen, akiket maga bujtott fel, majd kergetett a felkelésbe. A burzsoák és hű szolgáik rendőröknek esküdtek fel — ebben a külön rendőralakulatban részt vettek a manchesteri német kereskedők is, akik teljesen szükségtelenül vastag botjaikkal, szivarozva parádéztak a városban. Prestonban a burzsoázia a népre lövetett, úgyhogy a nép akaratlan felkelésével most már nemcsak a kormány katonai hatalma, hanem az egész vagyonos osztály állt szemben. A munkások, akiknek amúgy sem volt határozott céljuk, lassanként szétszéledtek, s a felkelés súlyosabb következmények nélkül végződött. Utóbb a burzsoázia aljasságát újabb aljassággal tetézte, s úgy igyekezett fehérre mosni magát, hogy iszonyattal beszélt a nép erőszakos fellépéséről, ami sehogy sem illett tavaszi forradalmi hangjához, a chartista „felbujtókat" stb. tette felelőssé a felkelésért, holott maga a burzsoázia hasonlíthatatlanul többet tett a felkelés kirobbantása érdekében, — és hihetetlen pimaszsággal ismét korábbi álláspontjára helyezkedett, ismét a törvény szentségét hirdette. A chartistákat, akik úgyszólván semmivel sem járultak hozzá a felkeléshez, akik csak azt tették, ami a burzsoáziának is szándékában volt, — vagyis kihasználták a helyzetet, bíróság elé állították és elítélték, a burzsoáziának ellenben még a hajaszála sem görbült meg, sőt a munka szünetelése alatt haszonnal adta el készleteit.

A felkelésnek az volt az eredménye, hogy a proletariátus félreérthetetlenül különvált a burzsoáziától. A chartisták egyáltalában nem titkolták eddig sem, hogy chartájukat készek minden eszközzel, ha kell, akár forradalom útján kivívni; a burzsoázia, amely most egyszerre tudatára ébredt annak, hogy minden erőszakos átalakulás veszélyezteti helyzetét, tudni sem akart többé „fizikai erőszakról", csak „erkölcsi erőszakkal" kívánta elérni céljait — mintha az erkölcsi erőszak más volna, mint fizikai erőszakkal való közvetlen vagy

közvetett fenyegetés. Ez volt az egyik vitapont, ezt azonban áthidalták, mert a chartisták — akik nem kevésbé szavahihetők, mint a liberális burzsoázia — később azt állították, hogy ők sem apelláltak a fizikai erőszakra. De a másik, a legfőbb vitapont, amelyben a chartizmus teljes tisztaságában kikristályosodott, a gabonatörvény volt. A gabonatörvény eltörlésének a kérdésében nem a proletariátus volt érdekelve, hanem a radikális burzsoázia. Az eddigi chartista párt ezért két pártra szakadt, amelyeknek politikai elvei papíron ugyan megegyeznek, de amelyek teljesen különbözők és egyesíthetetlenek. *Sturge*, a radikális burzsoázia képviselője a birminghami nemzeti konventen 1843 januárjában azt javasolta, hogy a chartista szövetség szabályzatából hagyják ki a charta *nevet*, s ezt azzal indokolta, hogy a felkelés óta erőszakos forradalmi cselekedetek emlékei fűződnek hozzá, holott a chartához már évek óta forradalmi emlékek fűződtek, és Sturge úrnak eddig nem volt kifogása ezellen. A munkások ragaszkodtak a charta névhez, és leszavazták Sturge urat, mire ez az egyszerre lojálissá lett quaker a kisebbséggel együtt kivonult a teremből és radikális burzsoákból megalakította a Complete Suffrage Association-t [Teljes Választójogi Szövetséget]. Ennek a nemrég még jakobinus burzsoának annyira kellemetlenekké váltak az emlékek, hogy még az általános választójog (universal suffrage) kifejezést is a nevetséges „teljes választójog" (complete suffrage) kifejezéssel cserélte fel! A munkások kinevették őt és nyugodtan tovább haladtak útjukon.

Ettől kezdve a chartizmus tiszta munkásügy volt, minden burzsoá elemtől megszabadult stb. A „teljes" választójogot követelő újságok — a „Weekly Dispatch", a „Weekly Chronicle", az „Examiner" stb. — lassanként éppoly unalmasak lettek, mint a többi liberális lap, védelmezték a kereskedelmi szabadságot, támadták a tízórás törvényjavaslatot és valamennyi önálló munkáskövetelést, és általában nem sok radikalizmusról tettek tanúságot. A radikális burzsoázia minden konfliktusban a liberálisokhoz csatlakozott a chartisták ellen, és fő feladatául általában a gabonatörvény eltörlését tűzte ki, ami angol szempontból egyértelmű a szabadversennyel. Ezáltal a radikálisok a liberális burzsoázia pórázára kerültek és most felettébb szánalmas szerepet játszanak.

Ezzel szemben a chartista munkások kettőzött buzgalommal

vettek részt a proletariátusnak a burzsoázia ellen vívott minden harcában. A szabadverseny éppen elég szenvedést okozott a munkásoknak ahhoz, hogy meggyűlöljék; a szabadverseny képviselői, a burzsoák, esküdt ellenségei a munkásságnak. A munkások csak kárát vallhatják annak, ha teljesen szabaddá válik a verseny. Eddigi követeléseik: a tízórás törvény, a munkás védelme a tőkéssel szemben, a jó bér, a biztosított megélhetés, az új szegénytörvény eltörlése — mindez legalább oly lényeges része a chartizmusnak, mint a „hat pont" — egytől egyig közvetlenül a szabadverseny és a kereskedelmi szabadság ellen irányulnak. Nem csoda tehát az, amit az angol burzsoázia nem tud megérteni, hogy a munkások hallani sem akarnak a szabadversenyről, a kereskedelem szabadságáról, a gabonatörvények eltörléséről, és ez utóbbi legalábbis hidegen hagyja őket, de védelmezőit elkeseredetten gyűlölik. Éppen a gabonatörvények eltörlése az a kérdés, amelyben a proletariátus a burzsoáziától, a chartizmus a radikalizmustól elválik, de egy burzsoá ezt nem érheti fel ésszel, mert nem tudja megérteni a proletariátust.

De éppen ebben különbözik a chartista demokrácia minden eddigi, politikai burzsoá demokráciától. *A chartizmus, lényegét tekintve, szociális jellegű.* A „hat pont", mely a radikális burzsoá számára minden, és amelyet, szerinte, legfeljebb még néhány alkotmányreform követhet, a proletár számára csak eszköz. „A politikai hatalom az eszközünk, a szociális boldogság a célunk" — ez most a chartisták világosan kifejezett jelszava. Stephens lelkész „kés- és villakérdését" 1838-ban csak a chartisták egy része fogadta el igazságnak; 1845-ben már mindannyiuk számára az. A chartisták között nincsenek többé csak-politikusok. Igaz, szocializmusuk még igen fejletlen, még mindig a földbirtok felparcellázásában (allotment-system) látják a nyomor megszüntetésének legfontosabb eszközét, holott ez az ipar fejlődése következtében már túlhaladott álláspont (lásd a Bevezetést)*, s igaz az is, hogy legtöbb gyakorlati javaslatuk (a munkás védelme stb.) látszatra reakciós jellegű, de egyrészt ezek a rendszabályok olyan természetűek, hogy vagy nem bírják ki a konkurrencia csapásait, és ebben az esetben helyreáll a régi állapot, — vagy pedig meg kell szüntetniök magát a konkurrenciát; másrészt pedig a chartiz-

* Lásd „A munkásosztály helyzete Angliában". Szikra 1954. 43. old.

mus mostani határozatlan helyzetében, a tisztán politikai párt elvétől való eltávolodása következtében szükségszerű, hogy a chartizmusnak éppen a szociális jellegében rejlő *megkülönböztető ismertetőjelei* tovább fejlődjenek. Elkerülhetetlen a szocializmushoz való közeledés, különösen ha a mostani ipari és kereskedelmi fellendülést követő újabb válság, amelynek valószínűleg már a jövő évben, de legkésőbb 1847-ig* be kell következnie, s amely sokkal mélyebb és pusztítóbb lesz, mint bármely előző válság, a nyomor révén arra készteti majd a munkásokat, hogy politikai eszközök helyett mindinkább szociális eszközökhöz folyamodjanak. A munkások győzelemre fogják vinni chartájukat, ez természetes; addig azonban még sok mindent világosan fognak látni, amit elérhetnek a chartával, s amiről ma még keveset tudnak.

Ezalatt a szocialista agitáció is eredményesen haladt. Az angol *szocializmusról* itt csak annyiban lehet szó, amennyiben befolyással van a munkásosztályra. Az angol szocialisták azt követelik, hogy vezessék be fokozatosan a vagyonközösséget 2000—3000 tagból alakított „hazai kolóniákban", ezek a tagok iparral és mezőgazdasággal foglalkoznak, — egyenlő jogokat élveznek és egyenlő nevelésben részesülnek —; követelik a válás megkönnyítését, az ésszerű kormányzást a véleményszabadság teljes biztosítása mellett, követelik továbbá a büntetések eltörlését, s a büntetésnek ésszerű bánásmóddal való helyettesítését. Ezek az angol szocialisták *gyakorlati* javaslatai — elméleti elveik itt nem érdekelnek bennünket. Ezt a szocializmust *Owen* kezdeményezte, aki gyáros volt, s ezért az ő szocializmusa, bár lényegileg túlmegy a burzsoázia és a proletariátus ellentétén, formájában sok tekintetben igen elnéző a burzsoázia és igen igazságtalan a proletariátus iránt. A szocialisták roppant szelídek és békeszeretők, a fennálló rendet, ha még olyan rossz is, elismerik, amennyiben kizárólag közmeggyőzéssel kívánnak változtatni rajta, de ugyanakkor annyira absztraktak, hogy elveik mai formájukban sohasem válhatnak közmeggyőződéssé. Emellett örökösen panaszkodnak, hogy az alsóbb osztályok demoralizálódnak, a társadalmi rendnek ebben a felbomlásában nem látják meg a haladás elemét, és nem gondolnak arra, hogy a vagyonos osztály demoralizációja — a magánérdekek

* *(1892)* Pontosan bekövetkezett.

hajhászása és a képmutatás — még sokkal rosszabb. Nem ismerik el a történelmi fejlődést, és ezért máról holnapra, anélkül hogy folytatnák a politikát addig, amíg a politika, elérve célját, megszünteti önmagát [sich selbst auflöst], azonnal a kommunista rendbe akarják átvinni a nemzetet. Megértik ugyan, hogy a munkás haragszik a burzsoára, de ezt az elkeseredést, mely egyetlen eszköze annak, hogy a munkás közelebb jusson céljához, terméketlennek tartják, és ehelyett filantrópiát és általános szeretetet prédikálnak, holott ez a jelenlegi angol viszonyok között még sokkal terméketlenebb. Ők csak a pszichológiai fejlődést ismerik el, az absztrakt ember fejlődését, akinek semmi kapcsolata sincs a múlttal, holott az egész világ és vele együtt az egyes ember is a múlt talajából nőtt ki. Ezért túlontúl tudósok, túlontúl metafizikusok és ezért nem sok eredményt érnek el. Részben a munkásosztályból regrutálódnak, de ennek csak igen kis részét, igaz, a legképzettebbeket és legkitartóbbakat, nyerték meg. Mai formájában a szocializmus sohasem lehet a munkásosztály közkincsévé; sőt, le kell majd szállania a magasból és egy időre vissza kell térnie a chartista álláspontra; de a chartizmuson keresztülment, burzsoá elemeitől megtisztított, igazi proletár szocializmus, ahogyan már most sok szocialistában és sok chartista-vezérben kialakul (akik majdnem mind szocialisták*), hamarosan valóban jelentős szerepet fog játszani az angol nép fejlődéstörténetében. Az angol szocializmusnak, melynek bázisa sokkal szélesebb, mint a francia kommunizmusé, de fejlődésében elmarad a francia kommunizmus mögött, átmenetileg majd vissza kell térnie a francia álláspontra, hogy később túlhaladjon rajta. Persze addig a franciák is bizonyára tovább fognak fejlődni. A szocializmus egyszersmind a munkások soraiban uralkodó vallástalanság leghatározottabb kifejezője is, annyira határozott kifejezője, hogy az *öntudatlanul*, csupán gyakorlatilag vallástalan munkások gyakran visszarettennek élességétől. De a nyomor itt is rákényszeríti majd a munkásokat, hogy feladjanak egy olyan hitet, mely, mint egyre világosabban felismerik, csak arra való, hogy gyengítse őket, hogy alázatosan tűrjék sorsukat és engedelmesen, híven szolgálják az őket kiszipolyozó vagyonos osztályt.

Látjuk tehát, hogy a munkásmozgalom két csoportra szakadt:

* *(1892)* Természetesen általános, nem speciálisan owenista értelemben szocialisták.

a chartistákra és a szocialistákra. A chartisták elmaradottak, kevésbé fejlettek, de igazi, tősgyökeres proletárok, a proletariátus képviselői. A szocialisták látóköre tágabb, gyakorlati intézkedéseket javasolnak a nyomor ellen, de eredetileg a burzsoázia soraiból jöttek és ezért nem tudnak összeolvadni a munkásosztállyal. A szocializmus és a chartizmus egybeolvadása, a francia kommunizmusnak angol módra való reprodukciója lesz a legközelebbi lépés, sőt ez részben már meg is kezdődött. Csak ha ez megvalósul, akkor lesz a munkásosztály igazán ura Angliának — közben tovább fejlődnek a politikai és szociális viszonyok és elősegítik ennek az újonnan keletkező pártnak, a chartizmus előrehaladásának az útját.

Ezek a különböző, hol egyesülő, hol különváló munkáscsoportok — az egyesületek tagjai, chartisták és szocialisták — saját erejükből számos iskolát és olvasótermet alapítottak, hogy emeljék a munkások műveltségi színvonalát. Minden szocialista és csaknem minden chartista intézménynek és számos szakmai szervezetnek van már ilyen iskolája vagy olvasóterme. Ezekben az intézetekben igazi proletár szellemben nevelik a gyermekeket, minden burzsoá befolyástól mentesen, az olvasótermekben pedig kizárólag vagy majdnem kizárólag proletár folyóiratok és könyvek vannak. Ezek az intézetek igen veszélyesek a burzsoáziára nézve, melynek sikerült néhány hasonló intézetet, a „mechanics' institution"-okat [műszaki intézeteket] a proletár befolyás alól kivonni, s olyan szervekké alakítani, melyek a burzsoáziának hasznos tudományokat terjesztik a munkások közt. Most itt természettudományt tanítanak, mely elvonja a munkásokat a burzsoázia elleni harctól és esetleg hozzásegíti őket egyes találmányokhoz, melyek a burzsoáziának hasznot hoznak — de a munkásnak *most* valóban egészen haszontalan a természet tanulmányozása, hiszen a nagyvárosban, éjt-napot munkában töltve, gyakran nem is láthatja a természetet; ott azt a nemzetgazdaságtant hirdetik, amelynek istene a szabadverseny, és csak azt a következtetést vonhatja le belőle a munkás, hogy legokosabb, ha csendes megadással éhenhal; itt az egész képzés szelíd, simulékony, készséges az uralkodó politikával és a vallással szemben, úgy, hogy a munkás egyre csak azt hallja, hogy legyen alázatos, passzív, és ne zúgolódjék sorsa ellen. A munkások zöme természetesen hallani sem akar ezekről az intézményekről, hanem felkeresi a proletár olvasótermeket, részt

vesz az érdekeit közvetlenül érintő viszonyok megvitatásában — ekkor aztán az önelégült burzsoázia kijelenti: Dixi et salvavi*, s megvetéssel fordul el attól az osztálytól, amely „többre becsüli rosszindulatú demagógok szenvedélyes dühkitöréseit, mint a komoly műveltséget". Egyébként azt, hogy a munkásoknak van érzékük a „komoly műveltséghez" is, ha nem érdek sugallta burzsoá bölcsességgel elegyítve adják elő, bizonyítják a proletár, különösen a szocialista intézményekben gyakran tartott természettudományi, esztétikai és nemzetgazdaságtani előadások, amelyeknek igen nagy hallgatósága van. Hallottam némelykor foszlott bársonykabátos munkásokat, akik nagyobb tudással beszéltek geológiáról, csillagászatról és más tárgyakról, mint sok művelt német burzsoá. S hogy az angol proletariátusnak mennyire sikerült önálló műveltségre szert tenni, különösen megmutatkozik abban, hogy az újabb filozófiai, politikai irodalom és költészet korszakalkotó remekeit csaknem kizárólag munkások olvassák. A burzsoá, aki a fennálló társadalmi rend és az azzal összefüggő előítéletek rabja, megijed és keresztet vet, ha olyasmiről van szó, ami valóban haladást jelent; a proletár viszont nyitott szemmel tekint rá, élvezettel és eredményesen tanulmányozza. E tekintetben különösen a szocialisták rengeteget tettek a proletariátus művelése érdekében, lefordították a francia materialistákat, *Helvétiust, Holbachot, Diderot-t* stb., és a legjobb angol művekkel együtt olcsó kiadásokban terjesztették ezeket a műveket. *Strauss* „Jézus élete" és *Proudhon* „Tulajdon"-a szintén csak a proletárok közt forog közkézen. Shelley, a zseniális, prófétai *Shelley*, és az érzéki, szenvedélyes *Byron*, aki maró szatírával ostorozta a fennálló társadalmat, a munkások közt talál legtöbb olvasóra; a burzsoák csak a mai képmutató morálhoz alkalmazkodó kasztrált „family edition"-okat [családi kiadásokat] kedvelik. A legújabb kor két legnagyobb gyakorlati filozófusát, *Benthamet* és *Godwint*, különösen az utóbbit, szintén csaknem kizárólag proletárok olvassák; *Benthamnek* van ugyan iskolája a radikális burzsoázia körében, de csak a proletariátusnak és a szocialistáknak sikerült Benthamből kiindulva tovább haladniok. A proletariátus ezeken az alapokon megteremtette a saját irodalmát,

* Dixi et salvavi animam meam. — Megmondtam és megmentettem a lelkemet. — *Szerk.*

mely jobbára újságokból és brosúrákból áll és tartalmát tekintve messze felülmúlja az egész burzsoá irodalmat. De erről egy más alkalommal.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a munkásmozgalmak magvát a gyári munkások, s közöttük is elsősorban a pamutipari vidékek munkásai alkotják. Lancashire és különösen Manchester a legerősebb munkásegyesületek székhelye, a chartizmus központja, az a hely, ahol legnagyobb a szocialisták száma. Minél mélyebben hatol be a gyárrendszer valamely munkaágba, annál inkább vesznek részt a munkások a mozgalomban; minél élesebb a munkások és a tőkések ellentéte, annál fejlettebb, annál erősebb a munkás proletáröntudata. Birmingham kismesterei, bár ők is szenvednek a válságoktól, mégiscsak szerencsétlen közbülső helyet foglalnak el a proletár chartizmus és a szatócs radikalizmus között. Általában azonban minden ipari munkás egyik vagy másik formában csatlakozott a tőke és a burzsoázia elleni harchoz, és valamennyien egyek abban, hogy mint „working-men" [dolgozók] — erre a címre büszkék, és a chartista gyűléseken ez a rendes megszólítás — az összes tulajdonosokkal szemben önálló osztályt alkotnak, amelynek saját világszemlélete, saját érdekei, saját elvei vannak, s hogy bennük testesül meg a nemzet ereje és fejlődőképessége.

Részlet a „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" c. műből.

Magyarul megjelent:
„A munkásosztály helyzete Angliában".
Szikra 1954. 252—280. old.

Marx

A sztrájkok és a munkásegyesülések

„A bérek minden emelkedő mozgásának csakis a gabona, a bor stb. árának emelkedése, vagyis ínség lehet a hatása. Mert mi a bér? A gabona stb. termelési költsége; minden dolog teljes ára. De menjünk tovább: a bér azoknak az elemeknek arányossága, melyek a gazdagságot alkotják, és amelyeket a munkások tömege naponta újratermelő módon elfogyaszt. Mármost a béreket megkettőzni ... annyit jelent, hogy minden termelőnek nagyobb részt juttatunk, mint amekkora az ő terméke, ami ellentmondásos; és ha csak kisszámú iparra terjed is ki az emelés, ez a cserében általános zavart, egyszóval *ínséget* idéz elő ... Kijelentem: lehetetlen, hogy a sztrájkok, amelyeket béremelés követ, ne vezessenek *általános drágulásra:* ez éppoly bizonyos, mint hogy kétszer kettő négy." *(Proudhon,* I. köt. 110. és 111. old.)

Mindezeket az állításokat tagadjuk, kivéve azt, hogy kétszer kettő négy.

Először is nincs *általános drágulás.* Ha minden dolog ára a bérrel egyidejűleg kétszeresére emelkedik, akkor nem változtak az árak, csak a kifejezések.

Továbbá a bérek általános emelkedése sohasem vezethet az áruk többé-kevésbé általános drágulására. Ha valójában minden ipar az állótőkéhez — vagyis az általa alkalmazott szerszámokhoz — viszonyítva ugyanakkora számú munkást foglalkoztatna, akkor a bérek általános emelkedése a profitok általános csökkenésére vezetne, és az áruk piaci ára egyáltalán nem változnék.

Minthogy azonban a különböző iparokban a kézi munka viszonya az állótőkéhez nem ugyanaz, ezért mindazok az iparok, amelyek viszonylag nagyobb tömegű állótőkét és kevesebb munkást alkalmaz-

nak, előbb vagy utóbb kénytelenek lesznek áruik árát leszállítani. Ellenkező esetben, ha áruik ára nem csökkenne, profitjuk az általános profitráta fölé emelkednék. A gépek nem bérmunkások. A bérek általános emelkedése tehát kevésbé fogja érinteni azokat az iparokat, amelyek a többiekhez képest több gépet alkalmaznak, mint munkást. Minthogy azonban a konkurrenciának mindig az az irányzata, hogy a profitokat kiegyenlítse, azok a profitok, amelyek a szokásos ráta fölé emelkednek, csak átmeneti jellegűek lehetnek. Így tehát, némi ingadozástól eltekintve, a bérek általános emelkedésének nem — mint Proudhon úr mondja — általános drágulás, hanem éppen az árak részleges esése lesz a következménye, azaz olyan áruk piaci árának esése, melyeket főleg gépek segítségével gyártanak.

A profit és a bérek emelkedése és csökkenése csak azt az arányt fejezi ki, amelyben a tőkések és a munkások egy munkanap termékében részesednek, a termék árát azonban a legtöbb esetben nem befolyásolja. De hogy „a sztrájkok, amelyeket béremelés követ, általános drágulásra, sőt ínségre vezetnek" — ezek olyan eszmék, melyek csak egy meg nem értett költő agyából pattanhatnak ki.

Angliában a sztrájkok rendszeresen egyes új gépek feltalálására és alkalmazására adtak alkalmat. A gépek voltak, mondhatni, az a fegyver, melyet a tőkések felhasználtak a szakmunka lázadásának a leverésére. A *self-acting mule* a modern ipar legnagyobb találmánya, harcképtelenné tette a fellázadt fonómunkásokat. Az egyesülések és sztrájkok már azzal is, hogy technikai találmányokat hoznak létre önmaguk ellen, roppant befolyást gyakorolnak az ipar fejlődésére.

„Léon Faucher úr egyik . . . 1845 szeptemberében közzétett cikkében — folytatja Proudhon úr — azt olvasom, hogy az angol munkások egy idő óta kevesebbet törődnek az *egyesülésekkel* — ez bizonnyal haladás, melyet csak üdvözölhetünk: de szerinte ez a munkások magatartásában mutatkozó javulás főleg közgazdasági képzettségük következménye. Nem a gyárosoktól függenek a bérek, kiáltott fel egy boltoni gyűlésen egy fonómunkás; a depresszió időszakában a főnök úgyszólván csak ostor a szükség kezében és akár akarja, akár nem, ütnie kell. A szabályozó elv a kínálat és a kereslet viszonya; és a főnököknek nincs meg ez a hatalmuk . . . Nagyszerű — kiált fel Proudhon úr —, ezek aztán jól idomított munkások, mintamunkások

stb. stb. stb. Ez a nyomorúság hiányzott Angliának: ez nem fogja átlépni a csatornát." *(Proudhon*, I. köt. 261. és 262. old.)

Anglia valamennyi városa közül Bolton az, ahol a radikalizmus a legjobban kifejlődött. A boltoni munkások arról ismeretesek, hogy a lehető legforradalmibbak. Angliában a gabonatörvények eltörléséért folytatott nagy agitáció idején az angol gyárosok csak úgy mertek szembeszállni a földtulajdonosokkal, hogy a munkásokat küldték előre, a tűzvonalba. De minthogy a munkások és a gyárosok érdekei nem voltak kevésbé ellentétesek, mint a gyárosok és a földtulajdonosok érdekei, a gyárosok a munkásgyűléseken természetszerűleg mindig alul maradtak. Mit tettek hát a gyárosok? Hogy a látszatot megmentsék, olyan gyűléseket szerveztek, amelyek nagy részben művezetőkből, csekélyszámú velük szemben készséges munkásból és a tulajdonképpeni *kereskedelembarátokból* állottak. Amikor azután, mint Boltonban és Manchesterben, az igazi munkások próbáltak ilyen gyűlésen részt venni, hogy tiltakozzanak e mesterséges demonstrációk ellen, megtiltották nekik a belépést, mondván, hogy ez *ticket-meeting*. Ezen olyan gyűléseket értenek, amelyekre csak belépőjeggyel rendelkező személyeket engednek be. Pedig a falragaszok nyilvános gyűléseket hirdettek. Valahányszor ilyen gyűlést tartottak, a gyárosok lapjai dagályos és részletes beszámolókat közöltek az ott elhangzott beszédekről. Mondanunk sem kell, hogy ezeket a beszédeket a művezetők mondották. A londoni lapok ezeket szó szerint közölték. Proudhon úrnak az a balszerencséje, hogy a művezetőket közönséges munkásoknak nézi, és rájuk parancsol, hogy át ne lépjék a csatornát.

Hogy 1844-ben és 1845-ben a sztrájkok kevésbé vonták magukra a figyelmet, mint azelőtt, annak az az oka, hogy 1837 óta 1844 és 1845 volt az első olyan két esztendő, amikor az angol ipar virágzott. Mindamellett egyetlen *trade-union* sem oszlott fel.

Hallgassuk meg most a boltoni művezetőket. Szerintük a gyárosok nem urai a bérnek, mert nem urai a termék árának, és nem urai a termék árának, mert nem urai a világpiacnak. Ez okból értésükre adják a munkásoknak, hogy nem kell egyesüléseket alakítani avégett, hogy a főnököktől béremelést csikarjanak ki. Proudhon úr, ellenkezőleg, azért tiltja meg nekik az egyesüléseket, mert attól tart, hogy az egyesülést béremelkedés követheti, amely általános ínséget vonna maga után. Mondanunk sem kell, hogy egy pontban a művezetők

és Proudhon úr között tökéletes az egyetértés; abban, hogy a béremelkedés egyet jelent a termékek árának emelkedésével.

De csakugyan az ínségtől való félelem a valódi oka Proudhon úr ellenséges érzelmeinek? Nem. Ő csupán azért haragszik a boltoni művezetőkre, mert az értéket a *kínálattal és kereslettel* határozzák meg, és mit sem törődnek a *konstituált értékkel*, a konstituáltság állapotába jutott értékkel, az érték konstituálásával, beleértve az *állandó kicserélhetőséget* és valamennyi többi *viszony-arányosságot* és *arányosság-viszonyt*, megtoldva a gondviseléssel.

„A munkások sztrájkja *törvénytelen*, és ezt nemcsak a büntetőtörvénykönyv mondja, hanem a gazdasági rendszer, a szilárd rendnek a szükségessége ... Hogy minden egyes munkás egyénileg szabadon rendelkezzék személyével és kezével, ez tűrhető; de hogy a munkások egyesülések útján erőszakra vetemedjenek a monopólium ellen, ezt a társadalom nem engedheti meg." (I. köt. 234. és 235. old.)

Proudhon úr a büntetőtörvénykönyv egy cikkelyét úgy akarja feltüntetni, mint a polgári termelés viszonyainak szükséges és általános eredményét.

Angliában az egyesüléseket parlamenti törvény engedélyezi, és a gazdasági rendszer volt az, amely a parlamentet rákényszerítette, hogy ezt a törvényes engedélyt megadja. Amikor 1825-ben Huskisson miniszter idején a parlamentnek módosítania kellett a törvényhozást, hogy azt egyre inkább összhangba hozza a szabadversenyből eredő állapottal, szükségképpen el kellett törölnie minden törvényt, amely tiltotta a munkások egyesüléseit. Minél jobban kifejlődik a modern ipar és a konkurrencia, annál több olyan elem van, amelyek az egyesüléseket előidézik és segítségükre vannak, mihelyt pedig az egyesülések gazdasági ténnyé váltak, napról napra szilárdulva, hamarosan feltétlenül törvényes ténnyé kell válniok.

Így hát a büntetőtörvénykönyv cikkelye legfeljebb azt bizonyítja, hogy a modern ipar és a konkurrencia az alkotmányozó nemzetgyűlés és a császárság idején még nem volt eléggé fejlett.

A közgazdászok és a szocialisták* egy pontban megegyeznek, abban, hogy elítélik az *egyesüléseket*. Csak különbözőképpen indokolják álláspontjukat.

* Vagyis: az akkoriak — a fourieristák Franciaországban, az owenisták Angliában. *(Engels jegyzete az 1885. évi német kiadáshoz.)*

A közgazdászok azt mondják a munkásoknak: ne egyesüljetek. Azzal, hogy egyesültök, fékezitek az ipar szabályszerű menetét, gátoljátok a gyárosokat a rendelések teljesítésében, zavarjátok a kereskedelmet és siettetitek a gépek térhódítását, amelyek munkátokat részben haszontalanná teszik, s ezzel arra kényszerítenek benneteket, hogy még alacsonyabb bért fogadjatok el. Egyébként tehettek, amit akartok. Béreteket mindig a munkások keresletének és kínálatának viszonya fogja meghatározni; és fellázadnotok a politikai gazdaságtan örök törvényei ellen éppoly nevetséges, mint amilyen veszélyes erőfeszítés.

A szocialisták azt mondják a munkásoknak: ne egyesüljetek, mert végeredményben mit nyertek vele? Béremelést? A közgazdászok a legkézzelfoghatóbban bebizonyítják nektek, hogy arra a néhány fillérre, melyet ezzel siker esetén rövid pillanatokra megkereshettek, örökös bércsökkenés fog következni. Ügyes számolók bebizonyítják nektek, hogy évekre lenne szükségetek ahhoz, hogy a bérek növekedésén legalább azokat a költségeiteket visszaszerezzétek, amelyeket az egyesülések szervezésére és fenntartására kellett fordítanotok. És mi, mint szocialisták, azt mondjuk nektek, hogy eltekintve ettől a pénzkérdéstől, ti mégiscsak munkások lesztek, a főnökök pedig mégiscsak főnökök lesznek, csakúgy, mint eddig. Tehát ne egyesüljetek, ne politizáljatok, mert hiszen egyesülni nem annyit jelent-e, mint politizálni?

A közgazdászok azt akarják, hogy a munkások maradjanak a társadalomban, ahogyan az alakult, és amilyennek ők azt kézikönyveikben leírták és megpecsételték.

A szocialisták azt akarják, hogy hagyják ott a régi társadalmat, hogy így könnyebben beléphessenek az új társadalomba, amelyet ők annyi előrelátással dolgoztak ki számukra.

A közgazdászok és szocialisták ellenére, a kézikönyvek és utópiák ellenére, a munkásegyesülések egy pillanatra sem szűntek meg együtt haladni és gyarapodni a modern ipar fejlődésével és gyarapodásával. Ez most annyira így van, hogy valamely ország munkásegyesüléseinek fejlődési foka pontosan jelzi az illető ország helyét a világpiac hierarchiájában. Angliának az ipara jutott a legmagasabb fejlődési fokra, s itt vannak a legátfogóbb és legjobban szervezett egyesülések.

Angliában a munkások nem álltak meg részleges egyesüléseknél,

amelyeknek nem volt más céljuk, csak egy múló sztrájk, és amelyek ezzel együtt tűntek el. Állandó egyesüléseket, *trade-unionokat* alakítottak, amelyek a munkások sáncai a vállalkozók elleni harcaikban. És jelenleg mindezeket a helyi *trade-unionokat* összefogja a *National Association of United Trades**, amelynek központi bizottsága Londonban székel, és amelynek már 80 000 tagja van. Ezek a sztrájkok, egyesülések és *trade-unionok* egyidejűleg alakultak ki a munkások politikai harcaival, akik most *chartisták* néven egy nagy politikai pártot alkotnak.

A munkások első olyan kísérletei, hogy egymással *társuljanak*, mindig az egyesülések formáját öltik.

A nagyipar egymást nem ismerő emberek tömegét tömöríti össze egy helyen. A konkurrencia megosztja őket érdekeik tekintetében. De a bér fenntartása, ez a főnökükkel szemben közös érdekük egyesíti őket az ellenállás egyazon gondolatában, — az *egyesülésben*. Az egyesülésnek tehát mindig kettős célja van, az, hogy a munkások egymás közti konkurrenciáját megszüntessék avégből, hogy lehetségessé váljék az általános konkurrencia a tőkésekkel. Az ellenállás első célja csak a bérek fenntartása volt, de abban a mértékben, ahogyan a tőkések a maguk részéről a megtorlás gondolatában egyesülnek, a kezdetben elszigetelt egyesülések is csoportokká alakulnak, és a mindig egyesült tőkével szemben szükségesebbé válik számukra a szövetség fenntartása, mint magáé a béré. Ez annyira igaz, hogy az angol közgazdászok elámulnak, látván, hogy a munkások bérük jó részét áldozzák a szövetségek javára, amelyeket, a közgazdászok véleménye szerint, csak a bér kedvéért alapítottak. Ebben a harcban — mely valóságos polgárháború — egyesülnek és kifejlődnek mindazon elemek, amelyek egy eljövendő ütközet számára szükségesek. A szövetség, mihelyt erre a fokra ért, politikai jelleget ölt.

A gazdasági feltételek először munkássá változtatták a lakosság tömegét. A tőke uralma e tömeg számára közös helyzetet, közös érdekeket teremtett. Ily módon ez a tömeg a tőkével szemben már osztály, de önmaga számára még nem az. Abban a harcban, amelynek csak néhány fázisát jeleztük, ez a tömeg egyesül, osztállyá alakul önmaga számára is. Az általa védett érdekek osztályérdekekké válnak. De az osztálynak osztály elleni harca politikai harc.

* — Országos Szakszervezeti Szövetség. — *Szerk.*

A burzsoáziára vonatkozólag két fázist kell megkülönböztetnünk: azt, amikor a hűbériség és az abszolút monarchia uralma idején osztállyá alakult, és azt, amikor már osztállyá alakultan megdöntötte a hűbériséget és a monarchiát, hogy a társadalmat polgári társadalommá tegye. Az első fázis volt a hosszabb, és az követelte meg a nagyobb erőfeszítéseket. A burzsoázia is a hűbérurak elleni részleges egyesülésekkel kezdte.

Sok kutatást végeztek, hogy felvázolják azokat a különböző történelmi fázisokat, amelyeken a burzsoázia a városi közösségtől kezdve osztállyá alakulásáig átment.

De ha arról van szó, hogy pontosan számot adjunk magunknak a sztrájkokról, egyesülésekről és egyéb formákról, melyekben a proletárok osztállyá szervezkedésüket szemünk előtt megvalósítják, akkor egyeseket igazi félelem fog el, mások pedig *transzcendentális* lenézést mutatnak.

Egy elnyomott osztály a létfeltétele minden osztályantagonizmuson alapuló társadalomnak. Az elnyomott osztály felszabadítása tehát szükségszerűen magában foglalja egy új társadalom megteremtését. Ahhoz, hogy az elnyomott osztály képes legyen magát felszabadítani, az kell, hogy a már megszerzett termelőerők és a meglevő társadalmi viszonyok ne lehessenek meg többé egymás mellett. Valamennyi termelési szerszám közül a legnagyobb termelőerő maga a forradalmi osztály. A forradalmi elemek osztállyá szerveződése feltételezi, hogy már megvannak mindazok a termelőerők, amelyek a régi társadalom ölében kifejlődhettek.

Azt jelenti-e ez, hogy a régi társadalom bukása után új osztályuralom lesz, mely egy új politikai hatalomban summázódik? Nem.

A munkásosztály felszabadulásának feltétele minden osztály eltörlése, ahogyan a harmadik rend, a polgári rend felszabadulásának feltétele mindenfajta rend* eltörlése volt.

A munkásosztály, fejlődése folyamán, a régi polgári társadalmat olyan társulással fogja helyettesíteni, amely kizárja az osztályokat

* A „rendek" kifejezés itt történelmi értelemben, a hűbéri állam rendjei, megszabott és körülhatárolt előjogokkal bíró rendek értelmében szerepel. A burzsoázia forradalma eltörölte a rendeket előjogaikkal egyetemben. A polgári társadalom már csak *osztályokat* ismer. Ezért teljesen ellentmondott a történelemnek, amikor a proletariátust „negyedik rendnek" nevezték. *(Engels jegyzete az 1885. évi német kiadáshoz.)*

és antagonizmusukat, és akkor nem lesz többé tulajdonképpeni politikai hatalom, mivel a politikai hatalom éppen a polgári társadalomban meglevő antagonizmus hivatalos summázása.

Addig a proletariátus és a burzsoázia közötti antagonizmus osztálynak osztály elleni harca, olyan harc, amely legmagasabb fokú megnyilvánulásában totális forradalom. Egyébként, csodálkozhatunk-e azon, hogy egy társadalom, amely az osztályok *ellentétén* alapul, végső kibontakozásként a brutális *ellentmondásra*, tényleges összecsapásra vezet?

Nem mondjuk, hogy a társadalmi mozgalom kizárja a politikai mozgalmat. Nincs olyan politikai mozgalom, amely ne volna ugyanakkor társadalmi mozgalom is.

Csak a dolgoknak olyan rendjében nem lesznek a *társadalmi evolúciók* többé *politikai revolúciók*, amelyben nem lesznek már osztályok és osztályantagonizmusok. Addig azonban a társadalom minden általános átformálásának előestéjén mindig ez lesz a társadalmi tudomány utolsó szava:

„Harc vagy halál; véres küzdelem vagy megsemmisülés. Ilyen kérlelhetetlenül van feltéve a kérdés." (George Sand.)

Részlet a „Misère de la Philosophie. Réponse à la Philosophie de la Misère de M. Proudhon" c. műből.

Magyarul megjelent: „A filozófia nyomora. Válasz Proudhon úr »A nyomor filozófiája« c. művére". Szikra 1952. 162—170. old.

Marx

A munkásszövetségek

A népesedési elméletben az egyik mozzanat az volt, hogy csökkenteni akarja a munkások közötti konkurrenciát. A szövetségeknek az a céljuk, hogy a konkurrenciát *megszüntessék* és a munkások közötti *egyesüléssel* helyettesítsék.

Amit a közgazdászok a szövetségekkel szemben megjegyeznek, az helyes:

1. Legtöbbször nagyobb költségeket okoznak a munkásoknak, mint az a nyereségnövekedés, amelyet el akarnak érni. Nem állhatnak ellen huzamos ideig a konkurrencia törvényeinek. Ezek az egyesületek új gépeket, új munkamegosztást hoznak létre, a munkának az egyik termelési helyről a másikra való áthelyezését idézik elő. Mindennek következtében csökken a munkabér.

2. Ha sikerülne is az egyesületeknek valamely országban a munka árát olyan magas szinten tartaniok, hogy a profit más országok átlagprofitjához viszonyítva jelentősen essék, vagy hogy a tőkét növekedésében feltartóztassák, ennek az ipar pangása és visszaesése lenne a következménye, és a munkások tönkremennének uraikkal együtt, mert, mint láttuk, ilyen a munkás helyzete. Helyzete ugrásszerűen rosszabbodik, ha a termelő tőke növekszik, s ő maga eleve tönkrement, ha ez csökken vagy mozdulatlan marad.

3. A polgári közgazdászok mindezen ellenvetései, mint mondottuk, helyesek, de csak az ő szemszögükből azok. Ha a szövetségekben valóban csak arról volna szó, amiről úgy látszik, hogy szó van, tudniillik a munkabér megszabásáról, ha a tőke—munka-viszony örök lenne, akkor ezek az egyesületek a dolgok szükségszerűségén eredménytelenül hajótörést szenvednének. De ezek az egyesületek a munkásosztály egyesülésének, az egész régi társadalom — és osztály-

ellentétei — megdöntésére való előkészületnek eszközei. És erről az álláspontról a munkások joggal nevetnek az okos polgári iskolamestereken, akik kiszámítják nekik, mennyi elesettükbe, sebesültjükbe és pénzáldozatukba kerül ez a polgárháború. Aki meg akarja verni az ellenfelét, nem vitatja meg vele a háború költségeit. És hogy a munkások korántsem ilyen szűkkeblűek, azt bizonyítja a közgazdászoknak maga az a tényező is, hogy a legjobban fizetett gyári munkások szervezik a legtöbb egyesületet és hogy a munkások mindent, amit csak lecsíphetnek a bérükből, politikai és ipari szövetségek alakítására és e mozgalom költségeinek fedezésére fordítanak. És ha a burzsoá urak és közgazdászaik, az emberbaráti porhintők olyan kegyesek, és megengedik, hogy a munkabér, vagyis az élet minimumába egy kis tea vagy rum vagy cukor és hús kerüljön bele, akkor viszont bizonnyal éppannyira szégyenletes, mint megfoghatatlan szemükben az, hogy a munkások ebbe a minimumba beleszámítanak egy keveset a burzsoázia elleni háborús költségekből, sőt forradalmi tevékenységüket maximális életörömükké teszik.

Részlet az „Arbeitslohn"
c. kéziratból. (1847)
Megjelent: Marx—Engels Gesamtausgabe.
I. rész, 6. köt. 470—471. old.

Marx — Engels

[Munkásegyesületek a burzsoázia ellen]

... A proletariátus különböző fejlődési fokokon megy keresztül. Harca a burzsoázia ellen létezésével kezdődik.

Eleinte az egyes munkások, majd egy gyár munkásai, majd egy munkaág egy helyen dolgozó munkásai harcolnak az ellen az egyes burzsoá ellen, aki közvetlenül kizsákmányolja őket. Támadásaikat nemcsak a polgári termelési viszonyok ellen irányítják, hanem maguk a termelési szerszámok ellen is; megsemmisítik az idegen, konkurráló árukat, szétzúzzák a gépeket, felgyújtják a gyárakat, igyekeznek visszaszerezni a középkori munkás már letűnt helyzetét.

Ezen a fokon a munkások az egész országban szétszórt és a konkurrencia által szétforgácsolt tömeget alkotnak. A munkások tömeges összetartása még nem a saját egyesülésük következménye, hanem a burzsoázia egyesülésének következménye, mert a burzsoáziának, saját politikai céljai elérésére, az egész proletariátust mozgósítania kell, s egyelőre mozgósíthatja is. Ezen a fokon tehát a proletárok nem saját ellenségeik, hanem ellenségeik ellenségei ellen harcolnak, az abszolút monarchia maradványai, a földtulajdonosok, a nem ipari burzsoák, a kispolgárok ellen. Ily módon az egész történelmi mozgalom a burzsoázia kezében összpontosul; minden így kivívott győzelem a burzsoázia győzelme.

De az ipar fejlődésével nemcsak nő a proletariátus; nagyobb tömegekbe zsúfolódik, ereje gyarapszik, s jobban érzi erejét. A proletariátuson belül az érdekek, az életviszonyok mindjobban kiegyenlítődnek azáltal, hogy a gépek egyre inkább elmossák a munka különbségeit, s a bért csaknem mindenütt egyforma alacsony színvonalra szorítják le. A burzsoák növekvő egymás közti konkurrenciája és az ebből fakadó kereskedelmi válságok a munkások bérét mind

ingadozóbbá teszik; a gépek mind gyorsabban fejlődő, szuntelen tokéletesítése a munkások életviszonyait mind bizonytalanabbá teszi, az egyes munkás és az egyes burzsoá kozti osszeutkozések mindinkább két osztály osszeutkozéseinek jellegét oltik A munkások kezdenek egyesuleteket alakítani a burzsoák ellen, szovetkeznek munkabéruk megvédelmezésére Sőt tartós szovetségeket is alapítanak avégett, hogy lázadások esetére gondoskodjanak ellátásukról Helyenként a harc felkelésekben tor ki

Egyszer-másszor győznek a munkások, de ezek csak átmeneti győzelmek Harcaik tulajdonképpeni eredménye nem a kozvetlen siker, hanem a munkások mind szélesebb korben terjedő egyesulése. Ezt előmozdítják a nagyipar altal létrehozott fejlődő kozlekedési eszkozok, amelyek a kulonböző helységek munkásai kozott kapcsolatot teremtenek Márpedig csak a kapcsolatra van szukség a sok, mindenutt ugyanolyan jellegű helyi harcnak nemzeti harccá, osztályharccá való kozpontosításához De minden osztályharc politikai harc És azt az egyesulést, amelyhez a kozépkori polgároknak a maguk **kőzségi** útjaival évszázadok kellettek, a modern proletárok a vasutakkal néhány esztendő alatt létrehozzák

A proletároknak ezt az osztállyá, és ezáltal politikai párttá szerveződését minduntalan újra szétfeszíti maguknak a munkásoknak a konkurrenciája. De mindig újra, erősebben, szilárdabban, hatalmasabban feltámad Kikényszeríti a munkások egyes érdekeinek torvény formájában való elismerését, felhasználva a burzsoázia egyes rétegei kozti meghasonlást. Így például az angliai tízórás torvényt

Reszlet a „Manifest der kommunistischen Partei" c mubol
Magyarul megjelent
„A Kommunista Párt kiáltványa"
10 kiad Szikra 1953 38—39 old

Marx

Egy burzsoá okmány

Köln, január 4. A közjótékonyság, mint ismeretes, Angliában öltötte a legnemesebb és legnagylelkűbb formákat, ahol a burzsoázia uralma a legfejlettebb. Az angol dologházak — olyan közintézmények, amelyekben a fölös munkásnépesség a polgári társadalom költségére tengeti tovább életét — igazán körmönfont módon kapcsolják össze a jótékonyságot a burzsoáziának a jótékonyságára apellálni kénytelen nyomorultakon kitöltött *bosszújával*. Ezeket a szegény ördögöket nemcsak hogy a legnyomorultabb, legnyomorúságosabb és a fizikai újratermeléshez alig elegendő élelmiszerekkel táplálják; tevékenységüket is korlátozzák egy undortkeltő, szellemet és testet eltompító, terméketlen látszatmunkára — például befogják őket a taposómalmokba. A szerencsétlenektől mindent megvonnak, amit a legközönségesebb bűnözőnek is meghagynak, az asszonnyal és gyerekkel való érintkezést, a szórakozást, beszédet — mindent, hogy így egész nagyságában világosan lássák bűnüket, ez pedig abban áll, hogy ahelyett, hogy, mint rendes pályafutásuk során, a burzsoázia által kizsákmányolható és a burzsoáziának nyereséget hozó anyag volnának, ellenkezőleg, született haszonélvezőik számára költséges anyaggá változnak át, ahogy teszem azt a raktáron elfekvő szeszeshordók költséges anyaggá válnak a szeszkereskedő számára. És az angol burzsoáziának még ez a „*kegyetlen jótékonysága*" sem holmi szentimentális, hanem nagyonis gyakorlati, teljesen kiszámítható alapokon nyugszik. Egyrészt a polgári rend és a kereskedelmi tevékenység nyugtalanító módon megszenvedhetné, ha egész Nagy-Britannia paupereit hirtelen kitennék az utcára. Másrészt az angol ipar hol a lázas túltermelés periódusaiban mozog, amikor a munkások iránti keresletnek alig lehet megfelelni, és a munkásokat mégis a lehető legolcsóbban kell megszerezni, hol pedig a kereskedelem

lanyhulásának periódusaiban, amikor a termelés jóval megelőzi a fogyasztást, és csak nagynehezen lehet a fele munkáshadsereget fele zsolddal hasznosan foglalkoztatni. Mi lehet szellemesebb eszköz a dologházaknál arra, hogy egy tartaléksereget tartsanak készenlétben a kedvező periódusok számára, és hogy ugyanakkor ezt a tartaléksereget a kedvezőtlen kereskedelmi periódus alatt ezekben az istennek tetsző intézményekben akarat, ellenállás, igények és szükségletek nélküli géppé idomítsák?

A porosz burzsoázia előnyére különbözik az angoltól abban, hogy a pogány Rómára emlékeztető brit politikai gőggel a trón, oltár, hadsereg, bürokrácia és feudalizmus előtti keresztényi alázattól és megalázkodástól áthatott legalattvalóibb esedezést szegezi szembe; azáltal, hogy a kereskedelmi energia helyett, amely egész világrészeket rendel alá magának, birodalmi-polgár kínai kisszatócsságot űz és a nyugtalan gigantikus ipari feltalálószellemet a régről hagyományozott félig céhes kerékvágáshoz való jóravaló-erkölcsös ragaszkodással szégyeníti meg. De egy pontban a porosz burzsoázia megközelíti brit eszményét, a *munkásosztállyal való szemérmetlenül rossz bánásmódban.* Ha mint testület nagyjában és egészében tekintve ebben is elmarad a britek mögött, ez egyszerűen azzal magyarázható, hogy nagyjában és egészében, mint *nemzeti osztály*, bátorság, értelem és energia híján egyáltalán sohasem vitte semmire és sohasem fogja valami sokra vinni. Nem létezik nemzeti módon, csak *vidékileg, városilag, helyileg, privátim* létezik, és *ezekben* a formákban még kíméletlenebbül lép fel a munkásosztállyal szemben, mint az angol burzsoázia. Miért vágyódtak a népek a restaurációs korszak óta Napóleon után, akit még nemrég egy földközi-tengeri magános sziklához láncoltak? Mert egy lángész zsarnoksága elviselhetőbb, mint egy idióta zsarnoksága. Így az angol munkás a némettel szemben még egy bizonyos nemzeti büszkeséget is érvényesíthet, mert az az úr, aki őt köti gúzsba, gúzsbaköti az egész világot, míg a német munkás ura, a német burzsoá — *mindenki-szolgája*, és semmi sem áldatlanabb, lealázóbb, mint egy *szolga szolgájának* lenni.

Mint jellemző dokumentumot burzsoáziánknak a munkásosztállyal szemben tanúsított cinizmusára, szó szerint közöljük azt a „*munkásbárcát*", amelyet a városi munkáknál foglalkoztatott proletároknak Köln dicső városában alá kell írniok.

Munkásbárca

1. §. Minden munkás köteles *valamennyi* egyúttal *rendőrtisztviselőként* felesküdött *városi felügyelő tisztviselő* utasításainak és rendelkezéseinek *mindenben engedelmeskedni. Engedetlenség és ellenszegülés azonnali elbocsátást von maga után.*

2. §. *Az építési felügyelő külön engedélye* nélkül egy munkás sem léphet át az egyik részlegből a másikba, és nem hagyhatja el az építkezés helyét.

3. §. Azt a munkást, aki targoncákat, targoncadeszkákat vagy egyéb felszereléseket egy másik részlegből elvisz, hogy azokat munkájához felhasználja, el kell bocsátani.

4. §. Ittasságnak, rendzavarásnak, veszekedés, marakodás vagy verekedés szításának a munkából való azonnali elbocsátás a következménye. Ezenkívül a *megfelelő esetekben* az illetékes bíróságok a bűnösök ellen törvényes eljárást indítanak.

5. §. Aki *tíz perc késéssel* jelenik meg a munkahelyén, *arra a fél napra* nem kap munkát; harmadszori késés esetén sor kerül*het* a munkából való teljes kizárására.

6. §. Ha valamely munkást kérelmére vagy büntetésből elbocsátanak, kifizetése a következő rendes fizetési napon történik az általa végzett munka arányában.

7. §. A munkás elbocsátását a munkásbárcára feljegyzik. — Ha az elbocsátás büntetésből történt, akkor a munkás újból való foglalkoztatását a *körülmények szerint* az illető munkahelyen, illetve az összes városi munkáknál megtagadják.

8. §. A munkások büntető elbocsátásáról és ennek indokáról a *rendőrhatóságot* mindenkor értesítik.

9. §. Ha a munkások *panaszt* akarnak emelni az *építési felügyelő ellen*, akkor a panaszt egy három munkásból álló, választott küldöttség útján kell a *városi építőmesterhez* benyújtani. Ez a helyszínen megvizsgálja a panasz tárgyát és *döntést hoz.*

10. §. A munkaidő reggel fél hét órától déli tizenkét óráig és délután egy órától alkonyulatig tart. (Szép stílus!)

11. §. E feltételek mellett kap a munkás munkát.
12. §. A fizetés szombat délután az építkezés helyén történik.

A felesküdött építési felügyelő, akinek
rendelkezései mindenekelőtt betartandók.

Köln.

A munkás { aláírása / ill. kézjegye. } { Az aláíró részlegébe helyezik / és köteles stb.

Az építési felügyelő aláírása.

Lehetnek-e *orosz* rendeletek, melyeket minden oroszok egyeduralkodója ad ki alattvalóinak, ázsiaibb szellemben megfogalmazva?

A városi és méghozzá *„valamennyi* egyúttal rendőrtisztviselőként felesküdött *városi* felügyelő tisztviselőnek" „mindenben engedelmeskedni kell. *Engedetlenség* és *ellenszegülés azonnali* elbocsátást von maga után". Tehát mindenekelőtt *passzív engedelmesség!* Utólag a 9. § szerint a munkásoknak jogukban áll, hogy *„a városi építőmesternél* panaszt" emeljenek. Ez a pasa megfellebbezhetetlenül dönt — természetesen a *munkások ellen*, már a hierarchia érdekében is. És ha döntött, ha a munkások a városi interdiktum alá estek — akkor jaj nekik, akkor *rendőri felügyelet* alá helyezik őket. Polgári szabadságuknak még a látszata is veszendőbe megy, mert a 8. § szerint „a *rendőrhatóságot* a munkások büntető elbocsátásáról és ennek indokáról mindenkor értesítik".

De, uraim, ha önök a munkást elbocsátották, ha felmondták a szerződését, amelyben ő *a maga munkáját* adja az *önök bére* ellenében, mi köze lehet egyáltalán a *rendőrségnek* egy *polgári szerződés* felmondásához? Hát fegyenc a városi munkás? *Feljelentik a rendőrségen* azért, mert nem viselkedett a köteles tisztelettel önökkel, az ő született, nagybölcsességű és nemeslelkű felsőbbségével szemben? Nem nevetnék-e ki önök azt a polgárt, aki önöket *feljelentené a rendőrségen*, mert ezt vagy azt a szállítási szerződést megszegték, vagy egy váltót nem fizettek ki lejárata napján, vagy Szilveszter este mértéken felül ittak? Dehogyis nem! A munkással önök nem polgári szerződéses viszonyban vannak, trónolnak felette az *isten kegyelméből való urak* minden ingerültségével! A rendőrség vezessen róla minősítési lapot az önök szolgálatában.

Az 5. § szerint, aki *10 percet* késik, azt egy *fél munkanapra* büntetik. Micsoda arány vétség és büntetés között! Önök *századokkal* késtek el, és a munkás ne állíthasson be *10 perccel* fél hét után anélkül, hogy egy *fél munkanapot* veszítene?

Hogy végül ez a patriarchális önkény semmiféle csorbát ne szenvedjen, és a munkás teljesen ki legyen szolgáltatva az önök szeszélyének, a büntetés mértékét lehetőleg liberális szolgáik tetszésére bízták. „*Megfelelő* esetekben", azaz önöknek megfelelő esetekben a 4. § szerint az elbocsátást és a rendőrségen való feljelentést követőleg „az illetékes bíróságok törvényes eljárást indítanak". Az 5. § szerint sor „kerül*het*" a munkás teljes kizárására, ha fél hét után harmadszor 10 percet késik. A büntetésből való elbocsátáskor „a munkás foglalkoztatását" a 7. § értelmében „a *körülmények szerint* az *illető* munkahelyen, illetve az *összes* városi munkáknál megtagadják" stb. stb.

Mekkora tere van a rosszkedvű burzsoá szeszélyeinek a mi városi Catóink, e Berlin előtt farkcsóválva a porban kúszó nagy emberek büntetőkódexében!

Ebből a mintatörvényből látható, *milyen chartát oktrojálna a népre burzsoáziánk*, ha kezében lenne a kormányhatalom.

A német eredeti címe:
„Ein Bourgeoisaktenstück".

Megjelent: „Neue Rheinische Zeitung"
187. sz. 1849 január 5.

Marx

A Nemzetközi Munkásszövetség Alapító Üzenete

A szövetség alapíttatott 1864 szeptember 28-án, a St. Martin's Hallban (Long Acre, London) tartott nyilvános gyűlésen

Munkások!

Vitathatatlan tény, hogy a munkástömegek nyomora 1848 és 1864 között nem csökkent, holott ez az időszak az ipar fejlődése és a kereskedelem növekedése tekintetében egyedülálló. 1850-ben a brit középosztálynak egy igen jól tájékozott mérsékelt irányzatú lapja azt jósolta, hogy ha Anglia kivitele és behozatala 50 %-kal emelkednék, az angliai nyomor nullára süllyedne. De jaj! 1864 április 7-én a pénzügyminiszter azzal a kijelentéssel örvendeztette meg parlamenti hallgatóságát, hogy Anglia teljes behozatala és kivitele 1863-ban 443 955 000 font sterling, „amely bámulatos összeg mintegy háromszorosa a nemrég letűnt 1843-as időszak kereskedelmének!" Emellett ékes szavakat mondott a „szegénységről". „Gondoljanak azokra — kiáltott fel —, akik a nyomor határán vannak", a „bérekre... amelyek nem emelkedtek"; az „emberi életre... amely tíz eset közül kilencben csupán a létért vívott harc!" Nem beszélt Írország népéről, amelyet északon a gépek, délen juhlegelők fokozatosan kiszorítanak, bár ebben a szerencsétlen országban még a juhok is megfogyatkoznak, igaz, nem oly rohamos ütemben, mint az emberek. Nem ismételte el azt, amit a felső tízezer legfőbb képviselői éppen akkor árultak el hirtelen rémületükben. Amikor a garrot* keltette pánik egy bizonyos csúcspontot ért el, a lordok háza egy bizottságot küldött ki, hogy a deportálások, fegyházbüntetések ügyét megvizsgálja és erről jelentést tegyen. Az 1863. évi testes Kék Könyvben napfényre került a valóság, és hivatalos

* „Garrotters" (fojtogatók). — Az 1860-as évek elején Londonban rablótámadásaik olyan gyakoriakká váltak, hogy parlamenti vita is folyt róluk. — *Szerk.*

adatok és számok bizonyították, hogy az elítélt gonosztevők legalja, Anglia és Skócia fegyencei, sokkal kevesebbet robotolnak és sokkal jobban táplálkoznak, mint Anglia és Skócia mezőgazdasági munkásai. De ez még nem volt minden. Mikor az amerikai polgárháború következtében Lancashire és Cheshire munkásai az utcára kerültek, ugyancsak a lordok háza egy orvost küldött ki az iparvidékekre azzal a megbízással, vizsgálja meg, mi az a lehető legkisebb mennyiségű szén és nitrogén, a legolcsóbb és legegyszerűbb alakban, amely átlag éppen még elégséges lehet az „éhségbetegségek elhárítására". Dr. Smith, az orvosmegbízott megállapította, hogy 28 000 grain* szén és 1330 grain nitrogén az a heti fejadag, amely egy átlagos felnőttet ... éppen még az éhségbetegségek szintje felett tartana, továbbá azt tapasztalta, hogy ez a mennyiség meglehetősen közel jár ahhoz a nyomorúságos táplálkozáshoz, amelyre a végső ínség nyomása a pamutipari munkásokat rászorította**. De most figyeljenek! Ugyanezt a tudós doktort később ismét kiküldte a Titkos Államtanács orvosi tisztviselője, hogy vizsgálja meg a munkásosztály szegényebb rétegeinek a táplálkozását. Kutatásainak eredményét a folyó évben a parlament rendeletére közzétett „Hatodik közegészségügyi jelentés"-ben hozták nyilvánosságra. Mit fedezett fel a doktor? Hogy a selyemszövők, varrónők, kesztyűsök, harisnyakötő munkások és így tovább átlagban még a pamutipari munkások nyomorúságos adagját sem kapják meg, még azt a szén- és nitrogénmennyiséget sem, amely „éppen még elégséges az éhségbetegségek elhárítására".

„Mi több — a jelentést idézzük — a mezőgazdasági lakosságból megvizsgált családokra vonatkozóan kitűnt, hogy több mint egyötödük kevesebb széntartalmú táplálékkal és több mint egyharmaduk kevesebb nitrogéntartalmú táplálékkal él a megállapított minimumnál, továbbá, hogy három grófságban (Berkshire, Oxfordshire és Somersetshire) a nitrogéntartalmú táplálék elégtelensége jellemzi

* 1 grain = 65 milligr. — *Szerk.*

** Bizonyára aligha szükséges emlékeztetnunk az olvasót, hogy — a víz és bizonyos szervetlen anyagok elemeitől eltekintve — szénből és nitrogénből áll az emberi táplálék nyersanyaga. De ezeket az egyszerű vegyi összetevőket ahhoz, hogy az emberi szervezetet táplálhassák, növényi vagy állati anyagok formájában kell nyújtani. A burgonya pl. főleg szenet tartalmaz, míg a búzakenyérben kellő arányban vannak szén- és nitrogéntartalmú anyagok. *(Marx jegyzete az 1864. évi angol kiadáshoz.)*

az átlagos helyi étrendet." „Emlékeztetnünk kell arra — teszi hozzá a hivatalos jelentés —, hogy a hiányos táplálkozást igen rosszul tűri az ember, és hogy az étrend nagy szegénysége rendszerint csak akkor következik be, mikor már másfajta nélkülözés megelőzte . . . Így még a tisztaság is költségessé válik és nehezen biztosítható, s ha még vannak önérzetes törekvések a fenntartására, minden ilyen törekvés csak tetézi az éhség gyötrelmeit." „Fájdalmas gondolatok ezek, kivált, ha emlékezetünkbe idézzük, hogy a szegénység, amelyre utalnak, nem a restség megérdemelt szegénysége; valamennyi esetben dolgozó néprétegek szegénysége ez. Sőt, az a munka, amellyel e nyomorúságos táplálékot megszerzik, legnagyobb részt rendkívül hosszúra nyújtott." A jelentés rámutat arra a különös és eléggé váratlan tényre, „hogy az Egyesült Királyság részei" — Anglia, Wales, Skócia és Írország — „közül Anglia" — a leggazdagabb rész — „mezőgazdasági népessége lényegesen rosszabbul táplált", mint a többi; de hogy még Berkshire, Oxfordshire és Somersetshire mezőgazdasági munkásai is sokkal jobban táplálkoznak, mint London keleti részének számos tanult otthonmunkása.

Ezek azok a hivatalos megállapítások, amelyeket 1864-ben a parlament rendeletére közzétettek a szabadkereskedelem ezeréves birodalma idején, olyan időben, amikor a pénzügyminiszter az alsóháznak kijelentette, hogy „a brit munkás átlagos helyzete oly mértékben javult, hogy az rendkívüli és példátlan minden ország és minden kor történelmében". E hivatalos szerencsekívánatok között disszonáns hang a hivatalos közegészségügyi jelentés száraz megjegyzése: „Egy ország közegészsége azt jelenti, hogy tömegei egészségesek, a tömegek pedig aligha lesznek egészségesek, ha nincsenek — a legalsóbb rétegek is — legalább mérsékelt jólétben."

A pénzügyminiszter elkápráztatva a „nemzet haladását" kimutató statisztikáktól, melyek a szeme előtt táncolnak, vad extázisban így kiált fel: „1842-től 1852-ig az ország adóköteles jövedelme 6 százalékkal növekedett; 1853-tól 1861-ig, nyolc év alatt, ha 1853-at vesszük alapnak, 20 százalékkal növekedett! ez a tény olyan bámulatos, hogy szinte hihetetlen . . . A gazdagság és hatalom e megrészegítő növekedése — teszi hozzá Mr. Gladstone — teljesen a vagyonos osztályokra korlátozódik!"

Ha tudni akarjátok, hogy a dolgozó osztályok a megtört egészség,

megfertőzött erkölcsök és szellemi romlás milyen feltételei között termelték és termelik „a gazdagság és hatalom e megrészegítő növekedését, amely teljesen a vagyonos osztályokra korlátozódik", tekintsetek arra a képre, amelyet a legutóbbi „közegészségügyi jelentés" a szabók, nyomdászok és varrónők műhelyeiről rajzol! Vessétek össze a gyermekmunka vizsgálatára kiküldött bizottság 1863-as jelentésével, amely megállapítja például, hogy „a fazekasok mint osztály, férfiak és nők egyaránt, testileg és szellemileg igen elkorcsosult népesség", hogy „a beteg gyermekből majdan beteg szülő lesz", hogy „a faj további romlása elkerülhetetlen", és hogy „Staffordshire népességének elkorcsosulása még nagyobb volna a szomszédos vidékről való állandó felfrissülés és egészségesebb fajokkal való összeházasodás nélkül". Vessünk egy pillantást Mr. Tremenheere-nek a „Péklegények panaszairól" szóló Kék Könyvére! És ki ne borzadna meg a gyárfelügyelőknek az anyakönyvi hivatal által megvilágított ama paradox megállapításától, hogy a lancashire-i munkások egészsége — jóllehet a nyomorúságos nyomoradagon tengődtek — megjavult, mert a gyapotínség miatt egy időre kizárták őket a pamutgyárakból, és hogy a gyermekek halandósága csökkent, mert az anyáknak most végre módjuk volt arra, hogy Godfrey „cordial"-ja* helyett saját keblüket nyújtsák nekik.

Nézzük meg megint az érem másik oldalát! Az 1864 július 20-án az alsóház elé terjesztett jövedelem- és vagyonadó-kimutatások azt mutatják, hogy azoknak a személyeknek a száma, akiknek évi jövedelmét az adószedő 50 000 font sterlingre vagy többre becsüli, 1862 április 5-től 1863 április 5-ig, egyetlen év alatt tizenhárommal, tehát 67-ről 80-ra emelkedett. Ugyanezek a kimutatások feltárják azt a tényt is, hogy mintegy 3000 személy mintegy 25 000 000 font sterling évi jövedelmet oszt fel egymás között, ami több mint Anglia és Wales összes mezőgazdasági munkásainak teljes évi keresete. Nézzük meg az 1861-es cenzust és látni fogjuk, hogy Anglia és Wales földtulajdonos férfiainak száma, amely 1851-ben 16 934 volt, 1861-ig 15 066-ra apadt, úgyhogy a földbirtok koncentrációja 10 év alatt 11%-kal fokozódott. Ha az ország földjének kevesek kezében való koncentrációja ugyanilyen arányban folytatódik, a földkérdés olyan

* — ópiumos készítmény. — *Szerk.*

rendkívüli módon leegyszerűsödik, mint a római birodalomban abban az időben, amikor Nero mosolygott azon a felfedezésen, hogy Africa provincia fele hat gentleman birtokában van.

Azért időztünk ily hosszan ezeknél az „olyan bámulatos, hogy szinte hihetetlen tényeknél", mert Anglia a kereskedelmi és ipari Európa élén halad. Emlékszünk arra, hogy néhány hónap előtt Lajos Fülöp egyik száműzött fia nyilvánosan szerencsekívánatait fejezte ki az angol mezőgazdasági munkásoknak, mert sorsuk kedvezőbb, mint a Csatorna másik oldalán élő kevésbé szerencsés társaiké. Tény, hogy az angliai tények más-más couleur locale-lal és némileg korlátoltabb mértékben a kontinens minden ipari és haladó országában ismétlődnek. 1848 óta mindegyikben soha nem látott ipari fejlődés és a behozatal és kivitel soha nem álmodott kiterjedése tapasztalható. Mindegyikben valóban „megrészegítő" volt a „gazdagság és hatalom növekedése, amely teljesen a vagyonos osztályokra korlátozódik". Mindegyikben, akárcsak Angliában, a munkásosztály egy kisebbségének némileg emelkedett a reálbére; a legtöbb esetben azonban a bérek pénzbeli emelkedése éppúgy nem jelentette a jólét tényleges növekedését, mint ahogy például a londoni szegényház vagy árvaház lakójának igen kevés haszna volt abból, hogy elemi szükségletei 1861-ben 9 font 15 shilling 8 pennybe kerülnek az 1852-es 7 font 7 shilling 4 pennyvel szemben. A munkásosztály nagy tömege mindenütt mélyebbre süllyedt, legalább olyan arányban, mint amilyenben a felette állók szociális szintje emelkedett. Ma Európa minden országában bizonyítható igazság ez minden előítélettől ment elme számára, és csak akiknek érdekük, hogy mások a bolondok paradicsomában maradjanak, csak azok tagadják, hogy sem a gépek tökéletesítése, sem a tudomány alkalmazása a termelésben, sem a közlekedési eszközök fejlődése, sem új gyarmatok, sem kivándorlás, sem piacok megnyitása, sem szabadkereskedelem, sem mindezek együttvéve nem szüntetik meg a dolgozó tömegek nyomorát; sőt, hogy a mostani fonák alapon a munka termelőerőinek minden új fejlődése el kell, hogy mélyítse a társadalmi ellentéteket és ki kell, hogy élezze a társadalmi antagonizmusokat. A gazdasági haladás e megrészegítő korszakában az éhhalál a brit birodalom fővárosában már-már intézményessé vált. A világ évkönyveiben ezt a korszakot a kereskedelmi és ipari válságnak nevezett társadalmi dögvész egyre

gyorsuló visszatérte, egyre nagyobb kiterjedése, egyre halálosabb hatása jellemzi.

Az 1848-as forradalmak kudarca után a kontinensen a munkásosztály valamennyi pártszervezetét és pártlapját szétzúzta az erőszak vasökle, a munka leghaladottabb fiai kétségbeesetten menekültek az óceánon túli köztársaságba és a felszabadulás rövidéletű álmai szétfoszlottak az ipari láz, erkölcsi rothadás és politikai reakció korszakának beálltával. A kontinens munkásosztályai vereségének, amely részben az angol kormány diplomáciájának tulajdonítható — ez a kormány akkor éppúgy mint most, testvéri szövetségben működött együtt a szentpétervári kormánnyal —, fertőző hatása csakhamar átterjedt a Csatorna innenső oldalára. Európai testvéreinek kudarca az angol munkásosztályt elbátortalanította és megtörte a saját ügyébe vetett hitét, a föld és a pénz urainak visszaadta némileg megrendült önbizalmát. Arcátlanul visszavontak már bejelentett engedményeket. Új aranyföldek felfedezése óriási arányú kivándorlást indított meg, ami pótolhatatlan űrt hagyott a brit proletariátus soraiban. Korábban tevékeny tagjai közül mások a több munka és több bér átmeneti megvesztegető hatása alá kerültek, és „politikai sztrájktörőkké" lettek. A chartista mozgalom fenntartására vagy újjáalakítására tett erőfeszítések mind teljesen kudarcot vallottak; a munkásosztály sajtószervei sorjában kimúltak a tömegek fásultsága következtében, és valóban úgy látszott, hogy soha az angol munkásosztály nem törődött bele ennyire abba az állapotba, hogy politikailag nulla. Ha abban az időben nem is volt akcióegység a brit és a kontinentális munkásosztály között, vereségükben mindenesetre egyek voltak.

És mégis, az 1848-as forradalmak óta eltelt időszak nem volt híjával pozitív vonásoknak. Itt csak két nagy eseményre mutatunk rá.

Harmincéves bámulatos kitartással vívott küzdelem után az angol munkásosztálynak, kihasználva a földbirtokosok és pénzmágnások közti pillanatnyi viszályt, sikerült kivívnia a tízórás törvényt. Az e törvényből a gyári munkásokra származó mérhetetlen testi, erkölcsi és szellemi előnyöket, amelyekről a gyárfelügyelők jelentései félévenként beszámolnak, ma már mindenütt elismerik. Az angol gyári törvényt a kontinens legtöbb kormányának többé vagy kevésbé módosított formában át kellett vennie, és az angol parlament maga

évről évre kénytelen kiterjeszteni e törvény hatáskörét. De gyakorlati fontosságán kívül a munkások e rendszabálya még más szempontból is igen nagy jelentőségű volt. A középosztály legismertebb tudományos szócsövei, dr. Ure, Senior professzor és más hasonló vágású bölcsek útján megjövendölte és szíve szerint be is bizonyította, hogy a munkaidő minden törvényes korlátozása elkerülhetetlenül a brit ipar halálharangját kondítja meg, hiszen ez az ipar, mint valami vámpír, csak akkor élhet, ha vért szív, s főleg gyermekvért. Az ősidőkben a gyermekgyilkosság Moloch vallásának titokzatos szertartása volt, de csak néhány igen ünnepélyes alkalommal gyakorolták, talán egyszer egy évben, és akkoriban Moloch nem kedvelte különösképpen a szegények gyermekeit. Ez a munkaidő törvényes korlátozásáért vívott harc még ádázabbul dühöng, mióta — a megrettent fösvénységtől eltekintve — valóban arról a nagy küzdelemről van szó, amely a kínálat és a kereslet törvényeinek vak uralma, azaz a középosztály politikai gazdaságtana és a társadalmi előrelátás által ellenőrzött társadalmi termelés, azaz a munkásosztály politikai gazdaságtana között folyik. A tízórás törvény ezért nem csupán nagy gyakorlati siker volt — egy elv győzelme volt, ez volt az első eset, hogy a középosztály politikai gazdaságtana fényes nappal kapitulált a munkásosztály politikai gazdaságtana előtt.

De hátra volt a munka politikai gazdaságtanának egy még nagyobb győzelme a tulajdon politikai gazdaságtana felett. A szövetkezeti mozgalomról beszélünk, kiváltképpen azokról a szövetkezeti gyárakról, amelyek néhány merész „kéz" („hands")* senkitől nem támogatott erőfeszítése folytán jöttek létre. E nagy társadalmi kísérletek értékét nem lehet túlbecsülni. Érvek helyett tettekkel bizonyították be, hogy a nagyarányú és a modern tudomány követelményeivel összhangban levő termelés megvalósítható a „kezek" osztályát alkalmazó munkáltatók osztályának létezése nélkül; hogy a munkaeszközök gyümölcsözőek akkor is, ha nem monopolizálják őket mint maga a dolgozó feletti uralom eszközét és a dolgozó kizsákmányolásának eszközét; és hogy akár a rabszolgamunka, akár a jobbágymunka,

* *hands* — kezek, Angliában régebben így nevezték a gyárosok a munkásokat, akikben csak „kezeket" láttak. Ebben az elnevezésben bizonyos lenézés, megvetés fejeződik ki, azért teszi itt Marx idézőjelbe. — *Szerk.*

a bérmunka is csak átmeneti, alacsonyrendű forma, melynek az a sorsa, hogy eltűnjék a társult munka előtt, amely feladatát készséges kézzel, tiszta fejjel, vidám szívvel fogja végezni. Angliában a szövetkezeti rendszer magvait Robert Owen hintette el; a munkásoknak a kontinensen végzett kísérletei valójában gyakorlati eredményei voltak azoknak az elméleteknek, amelyeket 1848-ban nem felfedeztek, de hangosan proklamáltak.

Ugyanakkor az 1848-tól 1864-ig terjedő időszak tapasztalatai kétségkívül bebizonyították*, hogy bármily kiváló is elvben és bármily hasznos is a gyakorlatban a szövetkezeti munka, ha elszigetelt munkások alkalmi erőfeszítéseinek szűk körére korlátozódik, soha nem lesz képes arra, hogy feltartóztassa a monopólium mértani haladványban való növekedését, hogy felszabadítsa a tömegeket, sőt, még arra sem, hogy érezhetően könnyítsen nyomoruk terhén. Talán éppen ezért történt, hogy az ilyen szerepben tetszelgő arisztokraták, emberbarát középosztálybeli fecsegők, sőt szenvtelen közgazdászok egyszerre émelyítő bókokkal fordultak ugyanazon szövetkezeti munkarendszer felé, amelyet hiába próbáltak csírájában elfojtani azzal, hogy az álmodozók utópiájának csúfolták, vagy a szocialisták szentségtörésének bélyegezték. A szövetkezeti munkát ahhoz, hogy a dolgozó tömegeket megmenthesse, nemzeti méretűvé kell fejleszteni, következésképpen nemzeti eszközökkel kell elősegíteni. Ámde a föld és a tőke urai mindig fel fogják használni politikai előjogaikat gazdasági monopóliumaik megvédésére és megörökítésére. Nemcsak, hogy nem segítik elő a munka felszabadítását, hanem továbbra is minden lehetséges módon akadályt fognak gördíteni útjába. Emlékezzünk arra a gúnyos mosolyra, amellyel lord Palmerston az alsóház legutóbbi ülésszakán ledorongolta az ír bérlőjogokról (Tenants' Right) szóló törvényjavaslat védelmezőit. Az alsóház — kiáltotta — a földtulajdonosok háza. Ezért a munkásosztály nagy kötelessége most a politikai hatalom meghódítása. Úgy látszik, hogy a munkásosztály megértette ezt, mert Angliában,

* *Az 1864-es német fordítás betoldja:* azt, amit a munkásosztály legöntudatosabb vezetői 1851-ben és 1852-ben az angliai szövetkezeti mozgalommal szemben már kifejezésre juttattak... — *Szerk.*

Németországban, Olaszországban és Franciaországban egyidőben mutatkoznak az újjáéledés jelei és egyidejűleg tesznek erőfeszítéseket a munkáspárt politikai újjászervezésére.

A siker egy eleme birtokukban van — a számuk; a szám azonban csak akkor nyom a latban, ha szövetkezés egyesíti és tudás vezeti. A múlt tapasztalata megmutatta, hogy ha a munkások semmibe veszik azt a testvéri köteléket, amelynek fenn kell állania a különböző országok munkásai között és ösztönöznie kell őket arra, hogy szilárdan kitartsanak egymás mellett a felszabadulásért vívott minden küzdelmükben, akkor összhang nélküli erőfeszítéseik közös kudarcával bűnhődnek. Ez a felismerés indította arra a különböző országok munkásait, akik 1864 szeptember 28-án nyilvános gyűlésen gyűltek össze a St. Martin's Hallban, hogy megalapítsák a Nemzetközi Szövetséget.

Még egy meggyőződés hatotta át ezt a gyűlést.

Ha a különböző országok munkásosztályainak felszabadulásához testvéri együttműködésük szükséges, hogyan tölthetik be e nagy küldetésüket, amíg egy bűnös célokat követő külpolitika nemzeti előítéleteket játszik ki egymás ellen és kalóz háborúkban herdálja el a nép vérét és vagyonát? Nem az uralkodó osztályok bölcsessége, hanem Anglia munkásosztályának bűnös esztelenségükkel szemben tanúsított hősies ellenállása mentette meg Nyugat-Európát attól, hogy fejest ugorjon egy becstelen kereszteshadjáratba, amelynek célja a rabszolgaság megörökítése és terjesztése lett volna az Atlanti-óceán tulsó oldalán. Az az arcátlan helyeslés, hazug részvét vagy ostoba közöny, amellyel Európa felsőbb osztályai végignézték, hogyan ejti zsákmányul Oroszország a Kaukázus hegyi erődjét, hogyan gyilkolja le a hős Lengyelországot; a hallatlan és ellenállás nélkül tűrt túlkapásai ennek a barbár hatalomnak, amelynek feje Szentpétervárott van, keze pedig ott van Európa valamennyi kormányában — mindez megtanította a munkásosztályokat arra a kötelességükre, hogy behatoljanak a nemzetközi politika misztériumaiba; hogy szemmel tartsák kormányuk diplomáciai tevékenységét; hogy szükség esetén azt minden hatalmukban álló eszközzel meghiúsítsák; ha nem tudják elejét venni ennek a tevékenységnek, egyesüljenek egyidejű leleplezésére és szálljanak síkra azért, hogy az erkölcs és igazság egyszerű törvényei, amelyeknek a magánemberek

közötti viszonyt szabályozniok kellene, a nemzetek egymás közötti érintkezésének is legfőbb szabályai legyenek.

Az ilyen külpolitikáért vívott harc része a munkásosztály felszabadításáért folyó általános küzdelemnek.

Világ proletárjai egyesüljetek!

Az angol eredeti cime: „Address and Provisional Rules of the Working Men's International Association". (1864)

Magyarul megjelent:
Marx—Engels. Valogatott muvek I kot
Szikra 1949. 354—362. old.

Marx

[Az egyesülési jog — rendszabály az „alattvalók" nagykorúsítására]

... Schweitzert javíthatatlannak tartom (valószínűleg titkos megállapodása van Bismarckkal).

Ebben megerősít

1. a csatolt 15-i levelében (általam) megjelölt rész;
2. Bismarck III.-ja megjelenésének *időpontja*.

Hogy mindkettőt méltányolhasd, *szó szerint* közlöm veled február 13-án hozzá intézett levelem egy helyét:

„... mivel M. H[ess]nek a ma ideérkező 21. számban megjelent tudósítása révén nyilatkozatunk részben elavult, a dolog annyiban maradhat. Igaz, nyilatkozatunk még egy másik pontot is tartalmazott, a párizsi proletariátus antibonapartista magatartásának dicséretét és intelmet a német munkásokhoz, hogy kövessék ezt a példát. Ez fontosabb volt nekünk, mint a H[ess] elleni kirohanás. De majd másutt mondjuk el részletesen nézetünket a munkásoknak a porosz kormányhoz való viszonyáról.

Ön február 4-i levelében azt írja, hogy én magam óvtam Liebknechtet attól, hogy elvesse a sulykot, nehogy a pokolba küldjék. Ez igaz. Ugyanakkor azonban azt is írtam neki, hogy *mindent* meg lehet mondani, ha az ember megtalálja a megfelelő formát. A kormány *elleni* polémiának még a berlini délkör számára »lehetséges« formája is biztosan nagyon különbözik a kormánnyal való kacérkodástól vagy akár látszatkompromisszumtól! Önnek magának is megírtam, hogy a »Social-Demokrat«-nak még az ilyen látszatot is kerülnie kell.

Lapjából azt látom, hogy a kormány kétértelműen és csak időnyerés céljából beszél az egyesülés elleni törvények eltörléséről. Ezzel szemben a »Times« egy távirata közli, hogy a kormány protektori

módon nyilatkozott a szövetkezetek kilátásba helyezett állami támogatásáról. Egyáltalán nem csodálkoznék, ha a »Times« távirata ez egyszer kivételesen megfelelne a valóságnak!

Az egyesülések és a belőlük kinövő trade-unionok nemcsak azért rendkívül fontosak, mert eszközei a munkásosztály megszervezésének a burzsoázia elleni harcra — fontosságuk egyebek közt abban is megmutatkozik, hogy még az Egyesült Államok munkásai sem tudnak meglenni nélkülük, választójog és köztársaság ellenére sem —, hanem azért is, mert Poroszországban és általában Németországban az egyesülési jog ezenkívül a rendőruralom és a bürokratizmus áttörése is, széttépi a cselédtörvényt [Gesindeordnung] és a nemesek önkényuralmát a vidéken, egyszóval: olyan rendszabály az »alattvalók« nagykorúsítására, amelyet a haladó párt, azaz minden poroszországi polgári ellenzéki párt, ha a feje lágyára nem esett, százszor inkább megengedhetne, mint a porosz kormány, és méghozzá egy Bismarck kormánya! Másrészt viszont a szövetkezetek porosz királyi kormánytámogatása — és mindenki, aki ismeri a porosz viszonyokat, már eleve ismeri e támogatás szükségszerűen törpe méreteit is — mint gazdasági rendszabály nulla, de ugyanakkor kiterjesztik általa a gyámsági rendszert, megvesztegetik a munkásosztály egy részét és kiherélik a mozgalmat. Mint ahogyan a polgári párt Poroszországban főleg azért járatta le magát és idézte elő mostani nyomorúságát, mert komolyan hitte, hogy az »új érával« a régensherceg kegyelméből ölébe hullott a kormányhatalom, úgy a munkáspárt még sokkal inkább lejáratja majd magát, ha azt képzeli, hogy a bismarcki éra vagy akármilyen más porosz éra révén a király kegyelméből szájába fog repülni a sültgalamb. Hogy kiábrándulás fogja követni Lassalle-nak ezt az áldatlan illúzióját a porosz kormány szocialista beavatkozását illetően — az teljesen kétségtelen. A dolgok logikája beszélni fog. De a munkáspárt *becsülete* követeli, hogy visszautasítsa ezeket a kába ábrándokat, még mielőtt ürességük szétpukkan a tapasztalaton. A munkásosztály forradalmi, vagy pedig semmi."

Well! Erre a 13-i levelemre 15-i levelével válaszol, s ebben a levelében azt követeli, hogy minden „gyakorlati" kérdésben rendeljem alá magam *az ő* taktikájának, és a *Bismarck III.-mal* válaszol, mely e taktika új mintája!! És most valóban úgy vélem, hogy az a *ripők*

modor, ahogyan a Hess elleni nyilatkozat alkalmából felvetette a kabinetkérdést, nem a Moses iránti gyöngédségből fakadt, hanem abból a *szilárd elhatározásából*, hogy a német munkásokhoz intézett intelmünknek *semmi körülmények között* ne adjon helyet a „Social-Demokrat"-ban.

Minthogy tehát ezzel a fickóval mégiscsak szakítani kell, jobb lesz most mindjárt. Ami a német iparoslegényeket illeti, kiabáljanak csak, amennyit akarnak. Használható részük előbb-utóbb mégiscsak csatlakozni fog hozzánk. Ha az alábbi nyilatkozatot helyesled, másold le, írd alá, és küldd el nekem. Minthogy sebtében írtam, módosítsd azt, amit nem tartasz helyesnek, vagy fogalmazd meg újból, ahogy akarod.

K. M.-od

Nyilatkozat

A „Social-Demokrat" szerkesztőségének

„Az alulírottak megígérték, hogy közreműködnek a »Social-Demokrat«-ban és megengedték, hogy nevüket mint munkatársakét közöljék, azzal a határozott fenntartással, hogy a lapot a velük közölt rövid program szellemében szerkesztik. Teljesen tudatában voltak a »Social-Demokrat« nehéz helyzetének, és ezért nem támasztottak a berlini délkörnek meg nem felelő igényeket. De ismételten követelték, hogy a kormánnyal és a feudális-abszolutista párttal szemben legalább olyan bátor hangot üssenek meg, mint a haladópártiakkal szemben. A »Social-Demokrat« követte taktika kizárja, hogy továbbra is részt vegyenek a lapban. Az alulírottak a porosz királyi kormányszocializmusra és a munkáspártnak az ilyen szemfényvesztéshez való helyes állásfoglalására vonatkozó nézeteiket már részletesen kifejtették a »Deutsche Brüsseler Zeitung« *1847 szeptember 12-i* 73. számában válaszképpen az abban az időben Kölnben megjelenő »Rheinischer Beobachter« 206. számára, amely azt javasolta, hogy a »proletariátus« szövetkezzék a »kormánnyal« a »liberális burzsoázia« ellen. A *mi* akkori nyilatkozatunk minden szavát ma is aláírjuk" . . .

Részlet az 1865 február 18-an Engelshez írt levélből.

Magyarul megjelent:
Marx—Engels. Válogatott levelek.
Szikra 1950. 188—191. old.

Marx

[A szakszervezetek — a tőkével szemben kifejtett ellenállás központjai]

A munka termelőerőinek fejlődésével meggyorsul a tőke felhalmozása, még egy viszonylag magas bérráta ellenére is. Ebből arra lehetne következtetni, amire A. Smith következtetett, akinek életében a modern ipar még gyermekkorát élte, hogy ez a gyorsult tőkefelhalmozás a munkás javára kell, hogy billentse a mérleget, azáltal, hogy növeli a keresletet munkája iránt. Ugyanebből kiindulva sok mai író csodálkozott azon, hogy bár az angol tőke az utóbbi húsz évben sokkal gyorsabban nőtt, mint az angol népesség, a bérek nem emelkedtek jobban. De a felhalmozás előrehaladásával egyidejűleg *a tőke összetételében is előrehaladó változás* áll be. A teljes tőkének az a része, amely állótőkéből, gépi berendezésből, nyersanyagokból és minden elképzelhető termelési eszközből áll, gyorsabban növekszik, mint a tőkének az a másik része, amelyet munkabérbe vagyis munka vásárlásába fektetnek. Ezt a törvényt többé-kevésbé szabatos módon megfogalmazták Barton, Ricardo, Sismondi, Richard Jones professzor, Ramsay professzor, Chérbuliez és mások.

Ha az arány a tőke e két eleme között eredetileg 1:1 volt, akkor az ipar haladása során 5:1 stb. lesz. Ha egy 600-as össztőkéből 300-at fektetnek be szerszámokba, nyersanyagokba stb. és 300-at munkabérekbe, akkor az össztőkét csak meg kell kétszereznünk ahhoz, hogy 300 munkás helyett 600 munkás iránt teremtsünk keresletet. De ha egy 600-as tőkéből 500-at fektetünk gépi berendezésbe, anyagokba stb. és csak 100-at munkabérbe, akkor ugyanannak a tőkének 600-ról 3600-ra kell növekednie ahhoz, hogy 300 munkás helyett 600 munkás iránt teremtsen keresletet. Az ipar haladása során tehát a munka iránti kereslet nem tart lépést a tőkefelhalmozással. Nőni fog még ugyan, de a tőke növekedéséhez képest állandóan csökkenő arányban.

Ez a néhány utalás elég lesz arra, hogy megmutassam, hogy a modern ipar egész fejlődése szükségképpen mindinkább a tőkés javára és a munkás rovására billenti a mérleget, és hogy ennélfogva a tőkés termelés általános tendenciája nem az, hogy emelje, hanem hogy süllyessze az átlagos bérszínvonalat, vagyis hogy a *munka értékét* többé-kevésbé a *minimális határára* szorítsa. De ha a jelenlegi rendszerben ez a *dolgok* tendenciája, jelenti-e ez azt, hogy a munkásosztálynak le kell mondania arról, hogy ellenálljon a tőke túlkapásaival szemben és fel kell hagynia kísérleteivel, melyek arra irányulnak, hogy az alkalmi lehetőségeket kihasználja helyzete időleges javítására? Ha ezt megtenné, tönkretett, nyomorult ördögök homogén tömegévé süllyedne le, akiknek a számára már nincs megváltás. Azt hiszem kimutattam, hogy a munkásosztálynak a bérszínvonalért vívott harcai az egész bérrendszer elválaszthatatlan kísérőjelenségei, hogy 100 közül 99 esetben a béremelésre irányuló erőfeszítései csak a munka adott értékének fenntartására irányuló erőfeszítések, s hogy annak szükségszerűsége, hogy a tőkéssel a maguk árán alkudozzanak, helyzetüknek a velejárója, annak, hogy a munkásoknak önmagukat mint árut kell eladniok. Ha a munkások a tőkével való mindennapos összetűzéseikben gyáván meghátrálnának, képtelenekké tennék magukat arra, hogy valamilyen nagyobb mozgalmat indítsanak.

Ugyanakkor és a bérrendszerben benne rejlő általános szolgaságtól teljesen eltekintve, a munkásosztálynak nem szabad túloznia önmaga előtt e mindennapos harcok végső eredményeit. Nem szabad elfelednie, hogy okozatok, nem pedig az okozatok okai ellen harcol; hogy a lemenő mozgást csak lassítja, de irányát nem változtatja meg; hogy csak csillapítószereket alkalmaz, de a betegséget nem gyógyítja. Nem szabad teljesen elmerülnie ezekben az elkerülhetetlen guerillaharcokban, amelyeket a tőke szűnni nem akaró túlkapásai, illetve a piac változásai szakadatlanul előidéznek. A munkásosztálynak meg kell értenie, hogy a jelenlegi rendszer, minden nyomor mellett, melyet reázúdít, egyidejűleg méhében hordja azokat az *anyagi feltételeket és társadalmi formákat*, amelyek a társadalom gazdasági újjáalakításához szükségesek. A *„tisztességes napibért tisztességes napi munkáért" konzervatív* jelszava helyett ezt a *forradalmi* jelszót kellene zászlajára írnia: *„töröljük el a bérrendszert!"*

Ez után az igen hosszú és attól tartok, fárasztó fejtegetés után,

melyet azért tartottam szükségesnek, hogy a szóban forgó kérdést némileg megvilágítsam, befejezésül a következő határozatokat indítványozom:

Először: a bérráta általános emelkedése az általános profitráta süllyedését eredményezné, de általában véve nem érintené az áruk árait.

Másodszor: a tőkés termelés általános tendenciája nem az, hogy emelje, hanem hogy süllyessze az átlagos bérszínvonalat.

Harmadszor: a szakszervezetek mint a tőke túlkapásaival szembeni ellenállás központjai jó szolgálatokat tesznek. Céljukat részben nem érik el, amennyiben hatalmukat nem használják meggondoltan. Egyáltalában nem érik el céljukat, amennyiben arra szorítkoznak, hogy guerillaharcot vívjanak a fennálló rendszer hatásai ellen, ahelyett, hogy egyidejűleg próbálnák a rendszert megváltoztatni, ahelyett, hogy szervezett erőiket a munkásosztály végső felszabadításának, vagyis a bérrendszer végleges eltörlésének emelőjeként használnák fel.

Részlet a „Value, Price and Profit" c. műből. (1865)
Magyarul megjelent „Bér, ár és haszon" címmel.
Marx—Engels. Válogatott művek. I. kot.
Szikra 1949. 425—427. old.

Marx

Figyelmeztetés

Nemrégiben a londoni szabólegények általános szövetséget alakítottak abból a célból, hogy a londoni szabómesterek ellen, akik jórészt nagykapitalisták, igényeiket érvényesíthessék. Nem *csak* arról volt szó, hogy a béreket a létfenntartási eszközök emelkedett árai-val egyensúlyba hozzák, hanem arról is, hogy véget vessenek ebben az iparágban a munkásokkal való rendkívül brutális bánásmódnak. A mesterek igyekeztek megtörni ezt az egyesülést azzal, hogy szabólegényeket toboroztak, főként Belgiumból, Franciaországból és Svájcból. Erre a Nemzetközi Munkásszövetség Központi Tanácsának a titkárai figyelmeztetést tettek közzé a belga, francia és svájci újságokban, melynek sikere teljes volt. A londoni mesterek manővere meghiúsult; le kellett tenniök a fegyvert és munkásaik jogos igényeit ki kellett elégíteniök.

A mesterek, miután Angliában megverték őket, most *Skóciából* kiindulva igyekeznek reakciót előidézni. A londoni események következtében ugyanis rákényszerültek arra, hogy Edinburghban is beleegyezzenek először is egy 15 %-os béremelésbe. Suttyomban azonban ügynököket küldtek Németországba, hogy főként Hannover és Mecklenburg vidékéről szabólegényeket toborozzanak Edinburghba való importálásra. Az első effajta szállítmány már megérkezett. A célja ennek az importálásnak ugyanaz, mint az indiai kulik Jamaicába való importálásának — *a rabszolgaság megörökítése.* Ha sikerülne az edinburgh-i mestereknek német „behozatal" révén a már megadott engedményeket visszavonniok, ez elkerülhetetlenül visszahatna Angliára. *Senki sem szenvedné meg ezt súlyosabban, mint maguk a német munkások,* akik nagyobb számban vannak képviselve Nagy-Britanniában, mint valamennyi többi kontinentális

nemzet munkásai. Az újonnan importált munkások pedig, akik teljesen tehetetlenek az idegen országban, hamarosan páriahelyzetbe süllyednének le.

Azonkívül a német munkásoknak becsületbeli ügyük, hogy a külföldnek bebizonyítsák, hogy ők, akár franciaországi, belgiumi és svájci testvéreik, képesek osztályuk egységes érdekét képviselni és nem csapnak föl *a tőke akarat nélküli zsoldosainak* abban a harcban, melyet a tőke a munkások ellen folytat.

A Nemzetközi Munkásszövetség
Központi Tanácsa megbízásából

London, 1866 május 4. Marx Károly

A német eredeti címe: „Warnung".

Megjelent: „Mitteldeutsche Volkszeitung" 1866 augusztus 10.

Marx

Instrukciók az Ideiglenes Központi Tanács küldöttei számára

A különféle kérdések

2.— Az erőfeszítések nemzetközi egyesítése a Szövetség útján a munka és tőke harcában

a) Általánosságban véve ez a kérdés felöleli a Nemzetközi Szövetség egész tevékenységét, amelynek az a célja, hogy egyesítse, általánosítsa a különböző országok munkásosztályainak a felszabadulásra irányuló, mindeddig kapcsolat nélküli erőfeszítéseit.

b) Az egyik különleges funkció, amelyet Szövetségünk mindeddig sikeresen elvégzett, az, hogy megakadályozza a tőkések intrikáit, akik mindenkor készek arra, hogy sztrájkok és munkáskizárások esetén visszaéljenek a külföldi munkásokkal és eszközként használják fel őket saját országuk munkásai ellen. A Szövetség egyik nagy célja elérni azt, hogy a különböző országok munkásai ne csak úgy *érezzenek*, hanem úgy is *cselekedjenek*, mint testvérek és elvtársak a felszabadítás hadseregében.

c) „Az erőfeszítéseknek" egyik általunk ajánlott nagyarányú „nemzetközi egyesítése" *valamennyi ország munkásosztálya helyzetének statisztikai vizsgálata, amelyet maguk a munkásosztályok szerveznek meg.* Hogy valamennyire is sikeresen cselekedhessünk, ismernünk kell a feldolgozandó anyagot. A munkások, amikor ilyen nagy munkába fognak, be fogják bizonyítani, hogy képesek arra, hogy saját sorsukat saját kezükbe vegyék. Ezért javasoljuk:

hogy minden helységben, ahol Szövetségünknek szervezetei vannak, haladéktalanul megkezdődjék a munka és bizonyító adatok gyűjtése a csatolt vizsgálati sémában felsorolt pontokra vonatkozóan,

hogy a Kongresszus hívja fel Európa és az Amerikai Egyesült Államok valamennyi munkását, hogy működjenek közre a munkás-

osztályra vonatkozó statisztika elemeinek összegyűjtésében; hogy küldjenek be beszámolókat és bizonyító adatokat a Központi Tanácshoz. Hogy a Központi Tanács ezeket egy általános jelentésben dolgozza fel, s a bizonyító adatokat függelékként csatolja hozzá,

hogy ezt a jelentést függelékével együtt terjesszék a következő évi Kongresszus elé, és miután a Kongresszus jóváhagyta, adják ki a Szövetség költségén.

Az általános vizsgálati séma, amelyet természetesen minden helység módosíthat

1. Az ipar neve.
2. A foglalkoztatottak kora és neme.
3. A foglalkoztatottak száma.
4. Fizetések és bérek: (a) tanoncok; (b) napibérek vagy darabbérek; közvetítők által fizetett bérek. Heti, évi átlag.
5. *(a)* Munkaórák a gyárakban. *(b)* Munkaórák kismesternél vagy otthonmunka esetén, ha az üzlet e két különböző módon folyik. *(c)* Éjjeli munka és nappali munka.
6. Étkezési idő és bánásmód.
7. A műhely állapota és a munka körülményei: túlzsúfoltság, hiányos szellőzés, napfény hiánya, gázvilágítás használata. Tisztaság stb.
8. A munka természete.
9. A munka hatása a fizikai állapotra.
10. Erkölcsi állapot. Nevelés.
11. Az ipar helyzete: idényipar-e, vagy pedig többé-kevésbé egyenletesen oszlik el az év folyamán, erősen hullámzó-e, ki van-e téve külföldi konkurrenciának, főleg hazai vagy külföldi konkurrenciára dolgozik stb.

3. — A munkanap korlátozása

A *munkanap korlátozása* olyan előzetes feltétel, amely nélkül a javulásra és a felszabadulásra irányuló minden további kísérlet szükségképpen eleve kudarcra van ítélve.

Szükség van erre, hogy helyre lehessen állítani a munkásosztálynak, vagyis minden nemzet nagy tömegének egészségét és fizikai energiáját, valamint biztosítani lehessen számára a szellemi fejlődés, a társas érintkezés, a társadalmi és politikai tevékenység lehetőségét.

Azt javasoljuk, hogy a munkanap *törvényes korlátja 8 óra legyen.* Minthogy ezt a korlátozást az Amerikai Egyesült Államok munkásai általánosan követelik, a Kongresszus döntése világszerte a munkásosztályok közös platformjává fogja emelni.

A kontinensen élő tagok tájékoztatására — akiknek a gyári törvényhozással kapcsolatos tapasztalatai viszonylag újkeletűek — hozzáfűzzük, hogy minden törvényes megszorítás kudarcot fog vallani, és e korlátozásokat a tőke át fogja hágni, ha nem határozzuk meg, melyik *napszakra* kell a 8 munkaórának esnie. A napszak tartama a 8 munkaórára és az ehhez járuló étkezési szünetekre terjed. Ha például a különböző étkezések miatti megszakítások *egy órát* tesznek ki, akkor a nap törvényes szakaszát 9 órában kell meghatározni, mondjuk reggel 7 órától délután 4 óráig, vagy reggel 8 órától délután 5 óráig stb. Éjjeli munka csak kivételes esetben engedhető meg, a törvény által megjelölt iparokban vagy iparágakban. A tendencia minden éjjeli munka megszüntetése legyen.

Ez a cikkely csak felnőtt férfiakra és nőkre vonatkozik, az utóbbiakat azonban szigorúan ki kell zárni *mindennemű éjjeli munkából* és mindenfajta olyan munkából, amely a női tisztaságot veszélyezteti, vagy pedig mérgező és egyéb ártalmas hatásoknak teszi ki a nők testét. Felnőtt személyen 18 éves kort betöltött vagy annál idősebb személyt értünk.

4. — Fiatalkorúak és gyermekek munkája (mindkét nem)

A modern iparnak azt a tendenciáját, hogy a mindkét nembeli gyermekeket és fiatalkorúakat bekapcsolja a társadalmi termelés nagy munkájába, haladó, egészséges és jogos tendenciának tekintjük, jóllehet a tőke uralma alatt ez a tendencia förtelemmé torzult. A társadalom ésszerű állapotában 9 éves korától kezdve *minden egyes*

gyermeknek termelő munkássá kellene válnia ugyanúgy, ahogy egyetlen testileg alkalmas felnőttnek sem volna szabad kivételnek lennie az általános természeti törvény alól: tudniillik: hogy dolgozzék azért, hogy ehessen, és dolgozzék nemcsak az agyával, hanem a kezével is.

Jelenleg azonban csak a munkásosztályhoz tartozó mindkét nembeli gyermekekkel és fiatalkorúakkal van dolgunk. Fizikai okokból szükségesnek tartjuk, hogy mindkét nembeli gyermekeket és fiatalkorúakat *három csoportra* osszuk, amelyeket különbözőképpen kell tárgyalni; az első csoportba a 9—12 éveseket soroljuk, a másodikba a 13—15 éveseket, és a harmadik a 16—17 éves korúakat foglalja magába. Javasoljuk, hogy az első csoport foglalkoztatása bármely műhelyben vagy otthonmunkában törvényesen *két* órára, a másodiké *négy* órára és a harmadiké *hat* órára legyen korlátozva. A harmadik csoport számára biztosítani kell egy legalább egyórás megszakítást az étkezésekre illetve pihenésre.

Kívánatos lenne az elemi iskolai oktatást a 9. év előtt megkezdeni; de itt csak a legnélkülözhetetlenebb ellenszereivel foglalkozunk egy olyan társadalmi rendszer tendenciáinak, amely a munkást a tőkefelhalmozást szolgáló puszta szerszámmá alacsonyítja, és a szülőket nyomoruk által rabszolgatartókká, saját gyermekeik eladóivá változtatja. Meg kell védeni a gyermekek és fiatalkorúak *jogát*. Ők maguk nem képesek önmagukról gondoskodni. A társadalom kötelessége tehát, hogy érdekeiket képviselje.

Ha a közép- és felsőbb osztályok elhanyagolják az ivadékaik iránti kötelességeiket, az az ő vétkük. A gyermeknek, aki részesül ezeknek az osztályoknak a kiváltságaiban, az a sorsa, hogy szenvedjen előítéleteiktől.

A munkásosztály esete egészen más. A munkás nem szabadon cselekvő egyén. Nagyon sok esetben túlságosan tudatlan is ahhoz, hogy megértse gyermekének igazi érdekét, vagy az emberi fejlődés normális feltételeit. Mindamellett a munkásosztály felvilágosultabb része teljes mértékben megérti, hogy osztályának és ennélfogva az emberiségnek a jövője teljességgel a felnövekvő munkásnemzedék kialakításától függ. Tudják, hogy a gyermekeket és a fiatal munkásokat mindenekelőtt meg kell menteni a jelenlegi rendszer megsemmisítő hatásától. Ez csak akkor lehetséges, ha a *társadalmi*

ésszerűséget társadalmi erővé változtatjuk át, és az adott körülmények között ennek nincs más módszere, mint *általános törvények*, amelyeket az állam hatalmával kényszerítenek ki. A munkásosztály ilyen törvények kikényszerítésével nem erősíti a kormányhatalmat. Ellenkezőleg, ezt a hatalmat, amelyet most ellene használnak fel, saját hatóerejévé alakítja át. Egy általános törvénnyel eléri azt, amire számos elszigetelt egyéni erőfeszítéssel hiába törekedett volna.

Ebből az álláspontból kiindulva kijelentjük, hogy egy szülőnek és egy munkaadónak sem szabad felhasználnia fiatalkorúak munkáját, hacsak össze nincs kapcsolva a neveléssel.

Nevelésen három dolgot értünk.

Először: *Értelmi nevelést.*

Másodszor: *Testi nevelést*, amilyet gimnasztikai iskolák és katonai gyakorlatok nyújtanak.

Harmadszor: *Politechnikai képzést*, amely közli valamennyi termelési folyamat alapelveit, és egyúttal bevezeti a gyermeket és az ifjút valamennyi szakma elemi szerszámainak gyakorlati használatába és kezelésébe.

Az értelmi, testi és politechnikai képzés fokozatos és progresszív menete meg kell, hogy feleljen a fiatalkorú dolgozók csoportbeosztásának. A politechnikai iskolák költségeit részben termékeik eladásából kell fedezni.

A fizetett termelőmunka, az értelmi nevelés, a testnevelés és a politechnikai képzés összekapcsolása a munkásosztályt jóval a felsőbb és a középosztályok színvonala fölé fogja emelni.

Magától értetődik, hogy 9—17 éves (bezárólag) személyek alkalmazását éjjeli munkában és az összes egészségre ártalmas szakmákban törvényileg szigorúan meg kell tiltani.

6. — A szakszervezetek. Múltjuk, jelenük és jövőjük

(a) Múltjuk.

A tőke koncentrált társadalmi erő, a munkás viszont csak munkaerejével rendelkezhetik. A tőke és a munka közötti *szerződés* ezért sohasem jöhet létre méltányos feltételek alapján, még egy olyan társadalom megítélése szerint sem, amely az anyagi létfenntartási

és munkaeszközök tulajdonát az egyik oldalra, az eleven termelő energiákat pedig az ellenkező oldalra helyezi. A munkások egyetlen társadalmi ereje számukban van. A számok erejét azonban megtöri a szétforgácsoltság. A munkások szétforgácsoltságát az *egymás közötti elkerülhetetlen konkurrenciájuk* hozza létre és tartja fenn.

A szakszervezeteket eredetileg a munkásoknak arra irányuló *spontán* kísérletei hívták életre, hogy kiküszöböljék vagy legalábbis sakkban tartsák ezt a konkurrenciát, és ezáltal olyan szerződési feltételeket vívjanak ki, amelyek legalább az egyszerű rabszolgák helyzete fölé emelhetik őket. A szakszervezetek közvetlen célja ezért a mindennapi szükségletekre, a tőke szakadatlan erőszakos beavatkozásai megakadályozásának eszközeire, egyszóval, a munkabér és a munkaidő kérdéseire korlátozódott. A szakszervezeteknek ez a tevékenysége nemcsak törvényes, hanem szükséges is. Nem lehet róla lemondani mindaddig, amíg a jelenlegi termelési rendszer fennáll. Sőt ellenkezőleg, általánosítani kell azáltal, hogy minden országban szakszervezeteket alakítunk, és ezek között kapcsolatot létesítünk. Másrészt a szakszervezetek, anélkül, hogy ennek tudatában lettek volna, a munkásosztály *szervezési központjaivá* váltak, úgy, ahogy a középkori városi tanácsok és kommunák szervezési központjai lettek a középosztálynak. Ha a szakszervezetekre szükség van a tőke és a munka közötti guerillaharcokhoz, még fontosabbak, mint *szervezett, a bérmunka-rendszer és a tőkés uralom felszámolását elősegítő hatóerők.*

(b) Jelenük.

A szakszervezetek, minthogy nagyonis kizárólagosan a tőke elleni helyi és közvetlen harcokkal foglalkoztak, mindeddig még nem értették meg teljesen, hogy mekkora erőt képviselnek maga a bérrabszolgaság rendszere elleni tevékenység szempontjából. Éppen ezért túlságosan távol tartották magukat az általános társadalmi és politikai mozgalmaktól. Újabban azonban, úgy látszik, valamennyire ráébredtek nagy történelmi hivatásukra, amint ez kiderül például az újabb angliai politikai mozgalomban való részvételükből; abból, hogy az Egyesült Államokban tágabb értelemben fogják fel funkciójukat, s végül a trade-unionok küldötteinek nemrégiben Sheffieldben lezajlott nagyszabású konferenciáján hozott következő határozatból. „Ez a konferencia igen sokra tartja a Nemzetközi

Szövetségnek ama erőfeszítéseit, hogy a testvériség közös kötelékébe egyesítse a világ munkásait, és a legkomolyabban ajánlja az itt képviselt különféle társaságoknak, hogy lépjenek be e testület tagjainak a sorába, mivel meggyőződése, hogy ez lényeges az egész munkásközösség előrehaladása és felvirágzása szempontjából."

(c) Jövőjük.

Eredeti célkitűzéseiken kívül most, mint a munkásosztály szervező központjainak, meg kell tanulniok tudatosan cselekedni a munkásosztály *teljes felszabadításának* nagyszerű ügyéért. Támogassanak minden társadalmi és politikai mozgalmat, amely ebben az irányban halad. Tekintsék magukat az egész munkásosztály bajnokainak és képviselőinek, és így is cselekedjenek. S amellett vonják be soraikba a kívül állókat. Gondosan tartsák szemük előtt a legrosszabbul fizetett szakmák érdekeit, mint amilyenek a mezőgazdasági munkások, akiket kivételes körülmények tehetetlenné tettek. Meg kell győzniök az egész világot, hogy erőfeszítéseik, amelyek korántsem korlátozottak és önzők, az eltiport milliók felszabadítására irányulnak.

Részlet az „Instructions for the Delegates of the Provisional Central Council" c., a Nemzetközi Munkásszovetség 1866 szeptember 3—9-i genfi kongresszusára az ideiglenes Központi Tanács küldottei számára írt utasításból.

Megjelent: „The Working Man" 1867 március 1.

Marx

A normálmunkanapért vívott harc. Az angol gyári törvényhozás visszahatása más országokra

Az olvasó emlékszik arra, hogy az *értéktöbblet-termelés*, vagyis a *többletmunka-szerzés* a *tőkés termelés* sajátos tartalma és célja, függetlenül *magának a termelési módnak* bármilyen *átalakulásától*, amely a munkának a tőke alá rendeléséből esetleg fakadhat. Emlékszik arra, hogy az eddig kialakított álláspont szerint csak az *önálló* és ezért a *törvény szerint teljeskorú munkás* szerződik mint áruladó a tőkéssel. Ha tehát történelmi vázlatunkban egyrészt a *modern ipar*, másrészt a *fizikailag és jogilag kiskorúak munkája* játszik főszerepet, akkor számunkra az egyik csak mint különös terület, a másik csak mint a munka kiszipolyozásának különösen csattanós példája jött számba. Anélkül azonban, hogy a későbbi kifejtésnek elébe vágnánk, a történelmi tények puszta összefüggéséből következik:

Először: A víz, a gőz és a gépek által elsőnek forradalmasított iparokban, a modern termelési módnak ezekben az első teremtményeiben, a pamut-, gyapjú-, len-, selyemfonodákban és szövödékben elégül ki legelőbb a tőkének a *munkanap* mértéktelen és kíméletlen *meghosszabbítására* irányuló törekvése. A megváltozott anyagi termelési mód és a termelők ennek megfelelően megváltozott társadalmi viszonyai* először mértéktelen túlhajtást idéznek elő, majd ennek ellentéteként életre hívják a társadalmi ellenőrzést, amely a munkanapot, szüneteivel együtt, törvényileg korlátozza, szabályozza és egységesíti. Ez az ellenőrzés ezért a XIX. század

* „Ez osztályok (tőkések és munkások) mindegyikének magatartása annak a kölcsönös helyzetnek volt a következménye, amelybe kerultek" („Reports etc. for 31st Oct. 1848". 113. old.).

első felében csupán *kivételes törvényhozásként* jelenik meg*. Mihelyt azonban meghódította az új termelési mód eredeti területét, nemcsak az derült ki, hogy közben sok más termelési ág belépett a *tulajdonképpeni gyári rendszerbe*, hanem az is, hogy többé-kevésbé elavult üzemeltetési móddal dolgozó *manufaktúrák*, mint a fazekas, üveggyártó műhelyek stb., *régimódi kézművességek*, mint a pékség, és végül még a szétszórt úgynevezett *otthonmunka* is, mint a szögkészítés stb.**, már rég éppen úgy a tőkés kizsákmányolás hatalmába kerültek, mint a gyár. A törvényhozás ezért rákényszerült arra, hogy fokozatosan levesse kivételes jellegét, vagy pedig hogy — ahol római jog módjára kazuisztikusan jár el, mint Angliában — bármely házat, amelyben dolgoznak, tetszés szerint gyárnak (factory) nyilvánítson***.

Másodszor: A munkanap szabályozásának története egyes termelési ágakban, más ágakban pedig az e szabályozásért még folyó küzdelem kézzelfoghatóan bizonyítja, hogy az *elszigetelt* munkás, a munkás mint munkaerejének „szabad" eladója, a tőkés termelés bizonyos érettségi fokán nem tud ellenállni, alulmarad. A normálmunkanap megteremtése tehát a tőkésosztály és a munkásosztály közötti hosszadalmas, többé vagy kevésbé burkolt polgárháború terméke. Minthogy a küzdelem a modern ipar területén kezdődik, ezért először annak hazájában, *Angliában*, lángol fel****. Az angol

* „A korlátozás alá eső foglalkozások textiltermékeknek gőz- vagy vízierő segítségével történő előállításával voltak kapcsolatosak. Egy foglalkozás felügyelet alá helyezése két feltételhez volt kötve, t. i. gőz- vagy vízierő használatához és bizonyos részletezett rostok feldolgozásához" („Reports etc. for 31st Oct. 1864". 8. old.).

** Ennek az úgynevezett *házi* iparnak az állapotáról rendkívül gazdag anyag van a Children's Employment Commission (A gyermekmunka vizsgálatára kiküldött bizottság) utolsó jelentéseiben.

*** „A legutóbbi ülésszak (1864) törvényei . . . különböző foglalkozásokat ölelnek fel, amelyeknek a szokásai igen különbözők; a mechanikai erő használata a gépek mozgatására ma már nem tartozik, mint azelőtt, azon elemek közé, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egy üzem a törvény értelmében *gyárnak* számítson" („Reports etc. 31st Oct. 1864". 8. old.).

**** *Belgiumban*, a kontinentális liberalizmus paradicsomában, nyoma sincs e mozgalomnak. Még *szénbányáiban* és *fémbányáiban* is tökéletes „szabadsággal" fogyasztanak mindkét nembeli és mindenféle korú munkásokat *bármely időtartamra* és *bármely időszakban*. Minden 1000, bányákban foglalkoztatott személy közül 733 férfi, 88 nő, 135 fiú és 44 leány (ez utóbbiak 16 éven aluliak); a kohókban stb. minden 1000 munkás közül 668 férfi, 149 nő, 98 fiú és 85 leány (16 éven aluliak). Ezt még tetézi az érett és éretlen munkaerők rendkívüli kizsákmányolásáért fizetett alacsony munkabér, napi átlagban férfiaknak 2 shilling 8 penny, nőknek 1 shilling 8 penny, fiúknak 1 shilling

gyári munkások nemcsak az angol, hanem az egész modern munkásosztály bajvívói voltak; mint ahogy az ő teoretikusaik voltak az elsők, akik a tőke teóriájának odadobták a kesztyűt*. *Ure*, a gyárfilozófus, ezért az angol munkásosztály kitörölhetetlen szégyenfoltjaként bélyegzi meg azt, hogy „*a gyári törvények rabszolgaságát*" írta zászlajára a tőkével szemben, amely férfiasan „*a munka tökéletes szabadságáért*" küzdött**.

Franciaország lassan sántikál Anglia mögött. A *februári forradalomra* volt szüksége ahhoz, hogy megszülessen a *tizenkétórás törvény****, amely sokkal fogyatékosabb, mint angol eredetije. Ennek ellenére a francia forradalmi módszer a maga sajátságos előnyeit is érvényesíti. *Egy* csapásra *valamennyi* műhelynek és gyárnak különbség nélkül a *munkanap egyazon korlátját* diktálja, míg az angol törvényhozás, hol ezen, hol azon a ponton kelletlenül enged a viszonyok nyomásának, és a legjobb úton van afelé, hogy egy új jogi óriáskígyót költsön ki****. Másrészt a francia törvény *elvileg* kimondja azt, amit Angliá-

---

2½ penny. Így aztán 1863-ban Belgium szén-, vas- stb. kivitelének mennyiségét és értékét 1850-hez képest csaknem megkétszerezte.

* Amikor *Robert Owen* nem sokkal e század első évtizede után a munkanap korlátozásának szükségességét nemcsak teoretikusan képviselte, hanem a tízórás napot New Lanark-i gyárában valóban be is vezette, ezt mint kommunista utópiát kinevették, éppen úgy, mint a „termelőmunka összekapcsolását a gyermekek nevelésével", s mint az általa életrehívott munkásszövetkezeteket. Manapság az első utópia gyári törvény, a második *hivatalos* fráziként szerepel valamennyi „Factory Act"-ben (gyári törvényben), a harmadik pedig már éppenséggel reakciós szédelgések köpönyegéül szolgál.

** *Ure* (francia fordítás). „Philosophie des manufactures". Párizs 1836. II. köt. 39, 40, 67, 77. stb. old.

*** Az 1855. évi párizsi nemzetközi statisztikai kongresszus „compte rendu"-jében [jelentésében] többek között ez olvasható: „A francia törvény, amely a napi munka tartamát a gyárakban és a műhelyekben 12 órára korlátozza, e munkát nem szorítja *meghatározott fix órák* (időszakok) határai *közé*, csak a gyermekmunka számára írja elő a reggel 5 óra és este 9 óra közti időszakot. A gyárosok egy része él is a joggal, melyet e végzetes hallgatás ad neki, és nap nap után, talán a vasárnapok kivételével, *megszakítás nélkül* dolgoztat. Ehhez a gyárosok két különböző munkáscsoportot használnak, amelyek közül egyik sem tölt 12 óránál többet a műhelyben, de a vállalat éjjelnappal dolgozik. A törvénynek eleget tesznek, de vajon eleget tesznek-e az emberiességnek is?" Az „éjszakai munkának az emberi szervezetre gyakorolt romboló hatásán" kívül a jelentés „a két nem ugyanabban a homályosan megvilágított műhelyben való éjszakai együttlétének áldatlan hatását" is hangsúlyozza.

**** „Az én kerületemben például ugyanazokban a gyárépületekben ugyanaz a gyáros mint fehérítő és festő a »Fehérítő és festöde törvény«-nek van alávetve, mint nyomó a »Printworks' Act«-nek (nyomóüzem törvénynek) van alávetve és mint finisher [kikészítő] a »Gyári törvény«-nek van alávetve . . ." (Baker úr jelentése a „Reports etc.

ban csak a gyermekek, kiskorúak és nők nevében küzdöttek ki, s amit csak újabban kezdenek általános jogként igényelni*.

Az észak-amerikai *Egyesült Államokban* minden önálló munkásmozgalom béna maradt addig, amíg a köztársaság egy részét a rabszolgaság eléktelenítette. A fehérbőrű munka nem szabadíthatja fel magát ott, ahol a feketebőrű bélyeget visel. De a rabszolgaság halálából azonnal egy új, megifjodott élet sarjadt. A polgárháború első gyümölcse a *nyolcórás agitáció* volt, amely a mozdony hétmérföldes csizmájával terjedt az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig, Új-Angliától Kaliforniáig. A *baltimore-i* általános *munkáskongresszus* (1866 aug. 16) kijelenti: „A jelenkor első és nagy követelménye — hogy felszabadíthassuk ez ország munkáját a tőkés rabszolgaság alól — egy olyan *törvény* kibocsátása, amely *8 órában* határozza meg a normálmunkanapot az amerikai Unió *valamennyi* államában. El vagyunk szánva arra, hogy minden erőnket latbavetjük e dicsőséges eredmény elérésére"**. Ezzel egyidejűleg (1866 szeptember elején) a genfi *Nemzetközi Munkáskongresszus* a londoni Főtanács javaslatára határozatilag kimondta: „A *munkanap korlátozását* előzetes feltételnek nyilvánítjuk, amely nélkül minden más felszabadulási törekvés kudarcra van ítélve ... *A munkanap törvényes korlátjául 8 munkaórát* javasolunk."

Így az Atlanti-óceán mindkét partján ösztönösen, magukból a termelési viszonyokból kisarjadt munkásmozgalom igazolja *R. J.*

---

for 31st Oct. 1861"-ben, 20. old.) E törvények különböző rendelkezéseinek és az ebből következő bonyodalomnak a felsorolása után Baker úr ezt mondja: „Látjuk, hogy szükségképpen milyen nehéz e 3 parlamenti törvény végrehajtását biztosítani, ha a gyártulajdonosnak úgy tetszik, hogy kijátssza a törvényt." A jogász uraknak azonban ezáltal biztosítva vannak a perek.

* A gyárfelügyelők így végre meg merik mondani: „Ezeknek az ellenvetéseknek (a tőke ellenvetéseinek a munkaidő törvényes korlátozásával szemben) el kell hallgatniok a munka jogainak nagy elve előtt ... Van olyan időpont, amikor megszűnik a munkáltató joga munkása munkájára, és a munkás ideje a sajátjává lesz, akkor is, ha nincs szó kimerültségről" („Reports etc. for 31st Oct. 1862". 54. old.).

** „Mi, Dunkirk munkásai, kijelentjuk, hogy a munkaidőnek a jelenlegi rendszerben megkövetelt tartama túl nagy, s nem hagy időt a munkásnak a pihenésre és a fejlődésre, ellenkezőleg, a *szolgaság olyan állapotába* taszítja, amely *alig jobb a rabszolgaságnál* („a condition of servitude but little better than slavery"). Ezért elhatároztuk, hogy *8 óra* elég egy munkanapra, és törvényesen elégnek kell elismerni; hogy felszólítjuk támogatásunkra a sajtót, ezt a hatalmas emelőt ... és mindazokat, akik ezt a támogatást megtagadják tőlünk, a munkareform és a munkásjogok ellenségeinek tekintjük" (A dunkirki munkások határozatai, New York állam, 1866).

Saunders angol gyárfelügyelő kijelentését: „Nem lehet soha a siker bármily reményével további lépéseket tenni a társadalom reformja felé, ha előzőleg a munkanapot nem korlátozzák, és előírt korlátjának tiszteletbentartását szigorúan ki nem kényszerítik"*.

Meg kell vallanunk, hogy munkásunk másképp lép ki a termelési folyamatból, mint ahogyan oda belépett. A piacon más árutulajdonosokkal mint a „munkaerő"-áru tulajdonosa, mint árutulajdonos az árutulajdonossal került szembe. A szerződés, amellyel munkaerejét eladta a tőkésnek, úgyszólván napnál világosabban bebizonyította, hogy szabadon rendelkezik önmaga fölött. Az alku megkötése után kiderül, hogy a munkás *nem* volt *„szabadon cselekvő egyén"*, hogy az idő, amelyre *szabadságában áll* munkaerejét eladni, olyan idő, amelyre *kénytelen* azt eladni**, hogy a valóságban szipolyozója nem engedi el, „ameddig egy izom, egy ín, egy csepp vér még kizsákmányolható"***. „Védelmül" kínjaik kígyója**** ellen, a munkásoknak össze kell fogniuk, és *mint osztálynak*, állami törvényt kell kikényszeríteniük, egy lebírhatatlan *társadalmi akadályt*, mely őket magukat megakadályozza abban, hogy *a tőkével kötött önkéntes szerződéssel* halálra és rabszolgaságra adják el magukat és nemzetségüket*****. Az „elidegeníthetetlen emberi jogok" pompázatos listája helyébe a törvényileg korlátozott munkanap szerény *Magna*

---

* „Reports etc. for 31st Oct. 1848". 112. old.

** „Ezek az eljárások (a tőke manőverei például 1848—1850-ben) azonfelül *megcáfolhatatlan bizonyítékát szolgáltatták* ama gyakran hangoztatott *állítás hamisságának*, hogy a munkásoknak *nincs szükségük védelemre, hanem úgy tekinthetők, mint szabadon cselekvők, akik rendelkeznek egyetlen tulajdonukkal, amelyet birtokolnak*, kezük *munkájával* és orcájuk verítékével" („Reports etc. for 30th April 1850". 45. old.). *„A szabad munka, ha így lehet nevezni*, még szabad országban is a törvény erős karjának védelmére szorul" („Reports etc. for 31st Oct. 1864". 34. old.). *„Megengedni, ami ugyanannyi mint kényszeríteni* . . . hogy napi 14 órát dolgozzanak étkezésekkel vagy anélkül stb." („Reports etc. for 30th April 1863". 40. old.).

*** *Friedrich Engels.* „Die englische Zehnstundenbill" [Az angol tízórás törvény]. 5. old.

**** *Heine.* „Heinrich". — *Szerk.*

***** A tízórás törvény a hatáskörébe tartozó iparágakban „megmentette a munkásokat a *teljes elkorcsosulástól*, és megóvta *fizikai állapotukat*" („Reports etc. for 31st Oct. 1859". 47. old.). „A tőke (a gyárakban) a gépi berendezést sohasem tarthatja mozgásban egy meghatározott időszakon túl anélkül, hogy a foglalkoztatott munkások egészségének és erkölcsének ártalmára ne legyen; *ők pedig nincsenek olyan helyzetben, hogy önmagukat megvédhessék*" (ugyanott, 8. old.).

Chartája lép, amely „végre tisztázza azt, hogy *mikor végződik az az idő, amelyet a munkás elad*, és *mikor kezdődik az őt magát megillető idő*"*. Quantum mutatus ab illo! [Mekkora változás!]

Részlet a „Das Kapital" (I. köt.) c. műből.
Magyarul megjelent:
„A tőke". I. köt. 8. fej. 7. pont,
3. kiad. Szikra 1955. 280—285. old.

* „Még nagyobb jótétemény, hogy végre világossá *válik a különbség a munkás saját ideje és munkáltatója ideje között*. A munkás most tudja, *mikor végződik az az idő, amelyet elad, és mikor kezdődik a sajátja*, s minthogy ezt előre pontosan tudja, saját perceit saját céljaira előre beoszthatja" (ugyanott, 52. old.). „Azáltal, hogy saját idejük gazdáivá tették őket (a gyári törvények), olyan erkölcsi energiát adtak nekik, amely a politikai hatalom esetleges birtoklása felé irányítja őket" (ugyanott, 47. old.). A gyárfelügyelők visszafojtott gúnnyal és igen óvatos kifejezésekkel sejtetik, hogy a mostani tízórás törvény a tőkést is megszabadította némiképpen a rá mint a tőke puszta megtestesülésére jellemző természetadta brutalitástól, és időt adott neki némi „művelődésre". Azelőtt „a munkáltatónak semmire sem volt ideje, csak a *pénzre*, az alkalmazottnak semmire sem volt ideje, csak a *munkára*" (ugyanott, 48. old.).

Marx

[A foglalkoztatottak és a nemfoglalkoztatottak együttműködésének kérdéséhez]

... Nagyjában és egészében a munkabér *általános* mozgásait kizárólag *az ipari tartaléksereg kitágulása és összehúzódása* szabályozza, *amely az ipari ciklus periódusai váltakozásának felel meg.* A munkabér általános mozgásait tehát nem a *munkásnépesség abszolút számának mozgása* határozza meg, hanem *az a változó arány*, amelyben a munkásosztály aktív seregre és tartalékseregre oszlik, a túlnépesség viszonylagos terjedelmének növekedése és csökkenése, az a fok, amelyben a túlnépességet hol felszívják, hol ismét szabaddá teszik ...

... Az ipari tartaléksereg a pangás és a közepes fellendülés periódusában nyomást gyakorol az aktív munkásseregre, és a túltermelés és lázas tevékenység periódusában fékentartja igényeit. *A viszonylagos túlnépesség tehát az a mögöttes alap, amelyen a munka keresletének és kínálatának törvénye mozog. A viszonylagos túlnépesség ennek a törvénynek a mozgási terét a tőke kizsákmányolási vágyának és uralmi törekvésének feltétlenül megfelelő korlátok közé szorítja.* Itt kell visszatérnünk a közgazdaságtani apologetika egyik hőstettére. Emlékszünk arra, hogy ha új gépi berendezés bevezetése vagy réginek a kibővítése révén egy darab változó tőkét állandóvá változtatnak, akkor az apologéta közgazdász ezt a műveletet, amely tőkét „köt le" és éppen ezáltal munkásokat „tesz szabaddá" éppen megfordítva úgy magyarázza, hogy ez tőkét tesz szabaddá *a munkás számára.* Csak most méltányolhatjuk teljes mértékben az apologéta arcátlanságát. Nemcsak a gép által közvetlenül kiszorított munkások válnak szabaddá, hanem ezeknek a munkásoknak az újoncállománya és az a pótlólagos kontingens is, amelyet az iparág a régi bázisán való szokásos terjeszkedésekor rendszerint felszívott. Mindezeket most „szabaddá tették", és minden új, funkcionálásra vágyó tőke

rendelkezhetik velük. Akár ezeket vonzza magához, akár másokat, a munka iránti általános keresletre ennek semmi hatása nem lesz, amíg ez a tőke éppen csak arra elegendő, hogy a piacot ugyanannyi munkástól szabadítsa meg, mint amennyit a gépek odadobtak. Ha kisebb létszámot foglalkoztat, akkor a létszámfelettiek tömege növekszik; ha nagyobbat, akkor a munka iránti általános kereslet csak annyival nő, amennyivel a foglalkoztatottak száma a „szabaddá tettek" számát meghaladja. Az a fellendülés tehát, amelyet a befektetést kereső pótlólagos tőkék a munka iránti általános kereslet terén különben előidéztek volna, minden esetben semlegesítődött annyira, amennyire a gép által az utcára dobott munkásokból futja. Ezek szerint tehát a tőkés termelés mechanizmusa gondoskodik arról, *hogy a tőke abszolút növekedését ne kísérje a munka iránti általános kereslet megfelelő növekedése.* És ezt nevezi az apologéta kompenzálásnak a kiszorított munkások nyomoráért, szenvedéseiért és esetleges pusztulásáért az átmeneti időszak alatt, amely az ipari tartalékseregbe száműzi őket! A munka iránti kereslet nem azonos a tőke növekedésével, a munka kínálata nem azonos a munkásosztály növekedésével, tehát nem két egymástól független potencia hat egymásra. *Les dés sont pipés* [a kockák hamisak]. A tőke működik mindkét oldalon egyidejűleg. Felhalmozása egyrészt szaporítja a munka iránti keresletet, másrészt viszont a munkások „szabaddá tétele" révén növeli a munkáskínálatot is, ugyanakkor pedig a nemfoglalkoztatottak nyomása a foglalkoztatottakat több munka folyósítására kényszeríti, tehát a *munkakínálatot* bizonyos mértékig *függetleníti a munkáskínálattól. A munkakereslet és kínálat törvényének ezen a bázison végbemenő mozgása betetőzi a tőke zsarnokságát.* Ezért mihelyt a munkások megfejtik a titkát annak, hogy miként lehetséges, hogy ugyanabban a mértékben, amelyben többet dolgoznak, több idegen gazdagságot termelnek és munkájuk termelőereje nő, abban a mértékben még a tőke értékesítési eszközeként betöltött funkciójuk is mind bizonytalanabbá válik számukra; mihelyt felfedezik, hogy egymás közti konkurrenciájuk intenzitásának foka teljesen a viszonylagos túlnépesség nyomásától függ; mihelyt ezért megkísérlik, hogy szakszervezetek stb. révén a foglalkoztatottak és a nemfoglalkoztatottak között tervszerű együttműködést szervezzenek, hogy megtörjék vagy gyengítsék a *tőkés termelés e*

természeti törvényének osztályukra gyakorolt pusztító következményeit — a tőke és tányérnyalója, a közgazdász, a kereslet és kínálat „örök" és úgyszólván „szent" törvényének megsértése miatt jajveszékel. A foglalkoztatottak és a nemfoglalkoztatottak közötti minden összetartás ugyanis megzavarja e törvény „tiszta" játékát. Mihelyt viszont, például a *gyarmatokon*, kedvezőtlen körülmények *megakadályozzák az ipari tartaléksereg létrehozását* és ezzel együtt a munkásosztály *feltétlen függőségét* a tőkésosztálytól, a tőke, közhelygyártó Sancho Panzájával együtt, fellázad a kereslet és kínálat „szent" törvénye ellen és *kényszerítő eszközökkel igyekszik a hóna alá nyúlni*.

Részlet a „Das Kapital" (I. köt.) c. műből.

Magyarul megjelent:
„A tőke". I. köt. 23. fej. 3. és 4. pont,
3. kiad. Szikra 1955. 591, 593—594. old.

Marx

[A munkásszövetkezések és szakszervezetek elleni törvények megszüntetése Angliában és Franciaországban]

A szövetkezések elleni kegyetlen törvényeket 1825-ben a proletariátus fenyegető magatartása miatt eltörölték. Mindazonáltal csak részben szűntek meg. A régi statútumok néhány szép maradványa csak 1859-ben tűnt el. Végül az 1871 június 29-i parlamenti törvény azzal az igénnyel lépett fel, hogy a szakszervezetek törvényes elismerésével ennek az osztály-törvényhozásnak utolsó nyomait is eltávolítja. De egy ugyanaznapi keletű parlamenti törvény (An act to amend the criminal law relating to violence, threats and molestation [Törvény az erőszakra, fenyegetésre és zaklatásra vonatkozó büntetőtörvények kiegészítéséről]) valójában új formában visszaállította a korábbi állapotot. E parlamenti szemfényvesztéssel azokat az eszközöket, amelyekkel a munkások sztrájk vagy lock-out (a szövetségre lépett gyárosok sztrájkja gyáraik egyidejű bezárása útján) esetén élhetnek, kivonták a közönséges jog köréből, s egy kivételes büntetőtörvény körébe utalták, amelyet — békebírói minőségükben — maguk a gyárosok értelmezhettek. Két évvel ezelőtt ugyanaz az alsóház és ugyanaz a Gladstone úr ismert becsületes módjukon törvényjavaslatot terjesztettek be a munkásosztály ellen irányuló összes kivételes büntetőtörvények eltörlésére. De sohasem engedték, hogy ez a második olvasásnál tovább jusson, s húzták-halasztották a dolgot, míg végül a „nagy liberális párt" a torykkal kötött szövetség révén elég bátorságot gyűjtött ahhoz, hogy határozottan szembeforduljon azzal a proletariátussal, amely uralomra juttatta. A „nagy liberális párt" azonban ezzel az árulással sem elégedett meg, hanem megengedte az uralkodó osztályokat mindig kutyahűséggel szolgáló angol bíráknak, hogy újra kiássák az „összeesküvésekre" vonatkozó elavult törvényeket, s azokat a munkások

szövetkezéseire alkalmazzák. Látjuk, hogy az angol parlament csak akarata ellenére és a tömegek nyomására mondott le a sztrájkok és a szakszervezetek elleni törvényekről, miután ő maga öt évszázadon át szemérmetlen önzéssel töltötte be *a tőkések állandó szakszervezetének* szerepét a munkásokkal szemben.

A francia burzsoázia rögtön a forradalmi vihar kezdetén elég merész volt ahhoz, hogy a francia munkásokat frissen kivívott egyesülési joguktól ismét megfossza. Az 1791 június 14-i rendelet a munkások minden *szövetkezését „a szabadság és az emberi jogok nyilatkozata elleni merényletnek"* nyilvánította, amely 500 livre pénzbüntetéssel és az aktív polgári jogok egyéves megvonásával büntethető*. Ez a törvény, amely a tőke és a munka konkurrenciaharcát államrendészeti úton a tőkének kényelmes korlátok közé szorítja, túlélte a forradalmakat és az uralkodóházak váltakozását. Még a rémuralom is érintetlenül hagyta. Csak nemrégiben törölték a Code Pénalból [büntetőtörvénykönyvből]. Mi sem jellemzőbb, mint ennek a polgári államcsínynek az ürügye. „Ámbár — mondja *Le Chapelier*, a törvény előadója — kívánatos, hogy a munkabér magasabb legyen, mint most, hogy az, aki kapja, kiszabaduljon a szükséges létfenntartási eszközök nélkülözése okozta *feltétlen függőségből*, amely szinte *a rabszolgaság függősége*", a munkásoknak mégsem szabad érdekeikre vonatkozóan megegyezniök, közösen cselekedniök, s ezáltal „feltétlen függőségüket, amely szinte rabszolgaság", enyhíteniök, mert éppen ezáltal megsértik *„ci-devant maître-jeik* [egykori mestereik], a mostani vállalkozók *szabadságát*" (azt a szabadságot, hogy a munkásokat rabszolgaságban lehessen tartani!), és mert *a céhek* [Korporationen] *egykori mestereinek zsarnoksága elleni szövetkezés* nem

* E törvény I. cikkelye így hangzik: „Minthogy az azonos rendű és foglalkozású polgárok mindenfajta *testületének* [corporation] megszüntetése a francia alkotmány egyik alapja, ezért tilos e testületeket bármilyen *ürüggyel* és bármilyen formában visszaállítani." A *IV. cikkely* kijelenti, hogyha „azonos foglalkozáshoz, mesterséghez, kézművességhez tartozó polgárok együtt tanácskoznak, és megállapodnak, hogy közösen megtagadják iparuk vagy munkájuk szolgáltatásait, vagy hogy azokat csak egy bizonyos áron teljesítik, a szóban forgó tanácskozások és megállapodások . . . *alkotmányellenesnek* és a szabadság és az emberi jogok nyilatkozata elleni merényletnek nyilvánítandók stb.", tehát államellenes bűnnek éppúgy, mint a régi munkásstatútumokban („Révolutions de Paris", Párizs 1791. VIII. köt. 523. old.).

más, mint — találják ki! — a francia alkotmány által *eltörölt céhek visszaállítása!**

Részlet a *„Das Kapital"* *(I. köt.) c. műből.*
Magyarul megjelent:
„A tőke". I. köt. 24. fej. 3. pont,
3. kiad. Szikra 1955. 685—687. old.

* *Buchez et Roux.* „Histoire parlamentaire". X. köt. [193. és köv.] 195. old.

Marx

A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának üzenete tagjaihoz, tagegyesületeihez és minden munkáshoz

Proletárok!

A hozzánk beérkező tudósításokból látjuk, hogy a szövetség tagjai tovább terjesztik a nemzetközi szövetség elveit, és tovább növelik szervezeteinek számát. Ez a munka különösen figyelemre méltó Svájcban, ahol szervezeteink többsége tevékenyen foglalkozik azzal, hogy mindenfajta munkástársaságokat létesítsen, s ezeket kapcsolatba hozza velünk.

Belgium, a marchiennes-i mészárlás óta, dicséretre méltó erőfeszítéseket tesz, hogy az egész belga proletariátust a mi égiszünk alatt tömörítse.

De a többi országban különböző okok hátráltatták ezt a propagandamunkát:

Németországnak, amely 1848 előtt olyan nagy érdeklődéssel tanulmányozta a szociális kérdéseket, csaknem minden aktív erejét leköti az ott folyó egységmozgalom.

Franciaországban, tekintettel arra, hogy ott a munkásosztály kevés szabadságot élvez, elveink és szövetségünk általánossá tétele nem ment végbe olyan gyors ütemben, mint remélhető lett volna: azt hittük ugyanis, hogy annak a támogatásnak, amelyben az angol munkástársaságok a francia munkástársaságokat sztrájkjaik idején *a mi révünkön* részesítették, meg kell nyernie számunkra minden francia munkás támogatását. Most, hogy Franciaországban a tőkésosztály és a munkásosztály közötti harc abba a szakaszba lép, amelyet *angol* szakasznak nevezhetünk, vagyis világosan körvonalazott jelleget ölt, a munkásoknak meg kellene érteniök, hogy ha sikeresen szembe akarunk szállni a tőkések erőivel, az egység hatalmas kötelékének kell egybefűznie a munkásközösség különböző tagjait.

Anglia, melyet nagymértékben lefoglalt a reformmozgalom, egy időre figyelmen kívül hagyta a gazdasági mozgalmat. De most, hogy ez a mozgalom megszűnt, s a *trade-unionokkal* kapcsolatos vizsgálat felmérte és megállapította a munkásosztály erőit, úgy véljük, elérkezett az ideje annak, hogy minden munkástársaság megértse szövetségünk hasznosságát.

A munkásosztály küldötteinek gyűlésein már több ízben helyesen ítélték meg szövetségünk szerepét, és számos társaság már beolvadt szövetségünkbe. Anglia a munkásosztály szervezete révén arra hivatott, hogy egyik legszilárdabb támaszunk legyen.

Az Egyesült Államok, mintha ismét megifjodott volna abban a véres háborúban, amelyet nemrég átvészelt: a munkásosztály már koncentrálódott, nyomást gyakorolt az Amerikán uralkodó burzsoá kormányra, és több állam törvényhozására rákényszerítette a nyolcórás törvény elfogadását. A leendő elnök megválasztásakor a különböző politikai pártok kénytelenek voltak hitvallást tenni: a radikális párt Wade-nek, a szenátus elnökének szavaival elismerte annak szükségességét, hogy mindenekelőtt behatóan foglalkozzék a munka és a tőke kérdésével, és nyíltan a tőkés- és a földtulajdon átalakítása mellett nyilatkozott. Mivel ebben az országban a munkásosztálynak tekintélyes szervezeti ereje van, képes lesz érvényt szerezni akaratának.

Jelenleg a munkásosztály valamennyi civilizált országban megmozdulóban van, és a munkásosztály szervezete azokban az országokban a legszilárdabb, a burzsoá osztály és a munkásosztály harca azokban az országokban a leghevesebb, ahol a legfejlettebb a gyáripar, mint Amerikában és Angliában.

A tőke erejével szemben az egyéni emberi erő eltűnt, egy gyárban a munkás már csak a gép egyik kereke. A munkásnak, hogy visszanyerhesse egyéniségét, egyesülnie kellett, szövetségeket kellett alakítania bére, élete védelmére. Ezek a szövetségek mindmáig helyi jellegűek maradtak, ezzel szemben a tőkének az új ipari találmányok révén napról napra növekszik az ereje, éppen ezért a nemzeti szövetségek igen sok esetben tehetetlenekké váltak: az angol munkásosztály harcainak tanulmányozása során látjuk, hogy a főnökök, hogy ellenálljanak munkásaiknak, hol idegen munkásokat hozatnak, hol pedig olyan országokban végeztetik el a munkát, ahol a munkás-

kéz olcsóbb. A dolgok ilyen állapota mellett, ha a munkásosztály a siker némi esélyével akarja folytatni harcát, a nemzeti szövetségeknek nemzetköziekké kell válniok.

Minden munkás figyelmesen vizsgálja meg a kérdésnek ezt az új szempontját, fontolja meg, hogy saját magának és gyermekeinek kenyerét védi, ha a mi zászlónk alá sorakozik.

Mi, a Főtanács, felhívással fordulunk mindenkihez, hogy következő kongresszusunk, amely 1867 szeptember 2-án Lausanne-ban ül össze, a munkásosztály ragyogó seregszemléje legyen.

„Az első kongresszus szabályzata szerint minden szervezet egy küldöttet választhat a kongresszusra. A több mint 500 tagot számláló szervezetek minden további 500 tag után egy küldöttet választhatnak. Azok a szervezetek, amelyeknek nincsen elég pénzük ahhoz, hogy küldöttet válasszanak, társulhatnak más szervezetekkel, hogy együttesen járuljanak hozzá egy küldött költségeihez, akit képviseletükkel megbíznak."

A kongresszus kérdései ezek:

1) Melyek azok a *gyakorlati* eszközök, amelyek a Nemzetközi Szövetséget közös akcióközponttá tehetik a munkásosztály (munkásnők és munkások) számára abban a harcban, melyet a tőke igájától való megszabadulásáért vív?

2) Hogyan hasznosíthatják a munkásosztályok felszabadulásuk érdekében azt a hitelt, amelyet a burzsoáziának és a kormányoknak nyújtanak?

Üdvözlet és testvériség:

A levelezőtitkárok:

E. Dupont, Franciaország ügyeinek intézésével megbízott titkár
K. Marx, Németország ügyeinek intézésével megbízott titkár
Zabicki, Lengyelország ügyeinek intézésével megbízott titkár
A. Jung, Svájc ügyeinek intézésével megbízott titkár
P. Fox, Amerika ügyeinek intézésével megbízott titkár
Besson, Belgium ügyeinek intézésével megbízott titkár

Carter, Olaszország ügyeinek intézésével megbízott titkár
P. Lafargue, Spanyolország ügyeinek intézésével megbízott titkár
Hansen, Hollandia és Dánia ügyeinek intézésével megbízott titkár

G. Odger, elnök
G. Eccarius, alelnök
W. Dell, pénztáros
Shaw, titkár-pénztáros
Peter Fox, főtitkár

16, Castle Street, Oxford Street.

A francia eredeti címe: „Adresse du Conseil général de l'Association internationale des Travailleurs. Aux membres et aux sociétés affiliées et à tous les travailleurs".
Megjelent: „La Tribune du Peuple" 1867 augusztus 31.

Marx

[Schweitzernek szakszervezetek alapítása érdekében folytatott agitációjáról]

Csatoltan egy levél Schweitzertől... Mit válaszoljak a ravasz Schweitzernek? Amint az *Általános Német Munkásegyleti kongresszus* vitáiból (a Socialdemokratban) láthatod, az „igazi" lassallisták megszimatolták, hogy elnök uruk egy trade-unionok létesítésére és sztrájkok szabályozására összehívandó esetleges kongresszussal elevez a lassalle-i vizekről. Az engedélyt arra, hogy a N[émet] M[unkás]-E[gylet]-től függetlenül megkezdhesse ezt az agitációt, csak azzal a fenyegetéssel szerezte meg, hogy lemond tisztéről. Célja természetesen az, hogy Liebknechtnek stb. elébe vágjon. Azonkívül átlátta, hogyha Németországban kifejlődnék egy trade-unionokra alapozott *valóságos* munkásszervezet, akkor az ő mesterséges szektánsegylete csakhamar sehol sem lenne. Amit most egy vezércikkben (104. sz.) a lassalle-i kitalálás summájaként jelöl meg: „Állami hitel termelő társulások alapítására", azt betű szerint másolta annak a francia *katolikus* szocializmusnak a programjából, melynek Buchez volt a vezére az *Atelier-ben*, Lajos Fülöp idején. Diplomatikusan kell válaszolnom és szeretném tudni véleményedet...

Részlet az 1868 szeptember 19-én
Engelshez írt levélből.

Megjelent: Karl Marx—Friedrich Engels.
Briefwechsel. IV. köt. 1178. sz. levél.

Engels

[A szakszervezetek egységéért]

Mellékelten visszaküldöm a Schweitzer-féle anyagot. Az az ember igazán nagy ökör, hogy azt gondolja, megvesztegethet téged egy ilyen levéllel. Azzal, hogy megtesz általában „Európa" fejévé, gyengéden értésedre adja, hogy a te birodalmad külön éppen ezért egy speciális országban sincsen, tehát voltaképpen nem e világról való. Pápává nevez ki, hogy őt Németország császárává kend fel, Wilhelmbe viszont belerúgj egyet. Mindenesetre sokat ér, hogy *neked ez* a levél a kezedben van.

Azt hiszem, mindenekelőtt arra figyelmezteted majd a jóembert, hogy munkáskongresszusának csak akkor van értelme, ha *valóságos* munkáskongresszus, nem pedig hamburgi kongresszusának puszta másolata; ha tehát Schw[eitzer] gondoskodik róla, hogy mások is képviselve legyenek, nemcsak a lass[allista] elemek. Eddig nem így fest a dolog, és Schw[eitzer], úgy látszik, nem is tett lépéseket ezirányban. Hogy Wilhelmmel és másokkal „meg tud-e barátkozni" vagy sem, az egészen egyremegy, egy ilyen ügyben együtt kell velük haladnia. Azután, ami a statútumokat illeti, megírhatnád neki, hogy nem annyira azon fordul meg a dolog, hogy mit tartalmaznának, mint inkább azon, hogyan kezelnék őket.

A fickó nyilvánvalóan ki akarja szorítani Wilhelmkét, Bebelt és társaikat, és szeretné, ha ebben valami írott megjegyzésedre hivatkozhatna. Bizonyára nagyon fontos ez neki, különben soha meg nem írta volna neked ezt a levelet, amely örökre kiszolgáltatja őt neked. Ezenkívül igazad van, látja, hogy a néhány lassalle-i frázissal már nem lehet boldogulni és ki kell terjeszkednie . . .

Részlet az 1868 szeptember 21-én Marxhoz írt levélből.
Megjelent: Karl Marx—Friedrich Engels. Briefwechsel. IV. köt. 1179. sz. levél.

Marx

[A Schweitzer tervezte szakszervezetekről]

... Mindenekelőtt, ami a Lassalle-féle Egyletet illeti, azt reakciós időben alapították. 15 évi szunyókálás után Lassalle — és ez halhatatlan érdeme marad — ismét felélesztette Németországban a munkásmozgalmat. De nagy hibákat követett el. Nagyomis a közvetlen korviszonyok befolyása alá került. A kis kiindulópontot — ellentétét egy olyan törpével, mint Schulze-Delitzsch — agitációjának középpontjává tette: államsegélyt önsegély helyett. Ezzel csak azt a jelszót vetette fel újra, amelyet *Buchez*, a francia *katolikus* szocializmus vezére 1843-ban és az azt követő években az igazi munkásmozgalom ellen adott ki Franciaországban. Lassalle sokkal intelligensebb volt, hogysem ezt a jelszót másnak tartotta volna, mint átmeneti szükségmegoldásnak, s csak közvetlen (állítólagos!) használhatóságával igazolhatta. E célból azt kellett állítania, hogy ezt a jelszót a legközelebbi jövőben meg lehet valósítani. *Az* „állam" ezért a porosz állammá változott. Arra kényszerült tehát, hogy engedményeket tegyen a porosz királyságnak, a porosz reakciónak (a feudális pártnak), sőt a klerikálisoknak is. A szövetkezeteknek Buchez-féle államsegélyével összekapcsolta az általános választójog chartista jelszavát. Nem vette észre, hogy mások a feltételek Angliában és mások Németországban. Nem értette meg azt a leckét, amelyet a bas-empire* a franciaországi általános választójoggal kapcsolatban adott. Továbbá — mint mindenki, aki azt állítja magáról, hogy a tömegek minden szenvedését gyógyító csodaszer van a zsebében — eleve vallási szektás jelleget adott agitációjának. Voltaképpen minden szekta vallásos jellegű. Továbbá, éppen mert szektaalapító volt, megtagadott

* Eredetileg a bizánci császárság, itt III. Napóleon császársága. — *Szerk.*

minden természetes összefüggést a korábbi *németországi és külföldi* mozgalommal. Beleesett Proudhon hibájába, azaz agitációjának reális alapját nem az osztálymozgalom valóságos elemeiben kereste, hanem egy bizonyos doktrinér recept szerint akarta előírni az osztálymozgalom menetét.

Amit itt post festum* mondok el, azt nagyrészt előre megmondottam Lassalle-nak, amikor 1862-ben Londonban járt és felszólított, hogy álljak vele együtt az új mozgalom élére.

Ön saját személyében tapasztalhatta a szektamozgalom és osztálymozgalom közötti ellentétet. A szekta a maga létjogosultságát és becsületbeli ügyét nem abban keresi, ami benne az osztálymozgalommal *közös*, hanem abban a *különleges ismertetőjelben*, mely tőle *megkülönbözteti*. Ezért, amikor Ön Hamburgban kongresszus összehívását javasolta szakszervezetek alapítására, a szektaellenállást csak azzal a fenyegetéssel tudta leverni, hogy lemond az elnöki tisztről. Azonkívül kénytelen volt saját személyét megkettőzni, kijelenteni, hogy egyszer mint a szekta feje, másszor pedig mint az osztálymozgalom szerve cselekszik.

Az Általános Német Munkásegylet feloszlatása megadta Önnek a *(történelmi)*** alkalmat ahhoz, hogy egy nagy lépést tegyen előre, és kijelenthesse, vagy ha úgy tetszik bebizonyíthassa, hogy most új fejlődési szakasz kezdődött és a szektamozgalom immár megérett arra, hogy feloldódjék az osztálymozgalomban és minden „izmusnak"*** véget vessen. Ami a szekta igazi tartalmát illeti, azt, mint minden korábbi munkásszekta, gazdagító elemként bevitte volna az általános mozgalomba.

Ehelyett azonban Ön valójában azt követelte az osztálymozgalomtól, hogy rendelje magát alá egy különleges szektamozgalomnak. Ebből azok, akik Önnek nem barátai, arra következtettek, hogy Ön „saját munkásmozgalmát" minden körülmények közt fenn akarja tartani.

Ami a berlini kongresszust illeti, először is nem sürgetett az idő, mert az egyesülés elleni törvényt még nem szavazták meg. Ezért szót

---

* — az ünnep után; utólag. — *Szerk.*

** „történelmi" az eredeti kéziratban vagy alá van húzva, vagy át van húzva, valószínűleg át van húzva. A kézirat itt nagyon homályos. — *Szerk.*

*** Pl. lassallizmusnak. — *Szerk.*

kellett volna értenie a lassallista körön *kívül* álló vezetőkkel s velük együtt kidolgozni a tervet s egybehívni a kongresszust. Ehelyett Ön csak azt a választást engedte nekik, hogy vagy *Önhöz* csatlakoznak, vagy *Ön ellen* frontot alkotnak. A kongresszus maga csak a hamburgi kongresszus bővített kiadásának mutatkozott.

Ami a szervezeti szabályzat tervezetét illeti, azt elvileg elhibázottnak tartom, márpedig szakszervezeti téren, gondolom, több tapasztalatom van, mint bármelyik kortársamnak. Anélkül, hogy itt további részletekbe bocsátkoznék, megjegyzem, hogy a *centralisztikus* szervezet igen alkalmas ugyan titkos társaságok és szektamozgalmak számára, de ellentmond a szakszervezet lényegének. Még ha lehetséges volna is ez — s kijelentem, hogy egyszerűen lehetetlen —, nem volna kívánatos, kivált Németországban nem. Itt, ahol a munkást gyermekkorától fogva bürokratikusan rendszabályozzák, és ahol a munkás hisz a tekintélyekben és a felsőbb hatóságokban, mindenekelőtt önállóságra kell őt megtanítani.

De az Ön terve különben is gyakorlatiatlan. A „Szövetségben" három különböző eredetű független hatalom van: 1) *a választmány*, melyet a *szakszervezetek* küldenek ki; 2) *az elnök* (egy itt teljesen fölösleges személy), akit *általános szavazással* választanak meg, és 3) a kongresszus, amelyet a *helyi szervezetek* választanak. Tehát mindenütt összeütközés, — és ez segítené elő a „gyors akciót"! (A Nemzetközi Munkásszövetség szervezeti szabályzatában szintén szerepel a Szövetség elnöke. A valóságban azonban soha más funkciója nem volt, mint hogy a Főtanács ülésein elnökölt. Indítványomra ezt a tisztséget, amelyet 1866-ban elutasítottam, 1867-ben teljesen megszüntették, és ehelyett a Főtanács minden heti ülésén mást választ az ülés vezetőjéül. A *trade-unionok londoni tanácsának* is csak esetről esetre választott ülésvezetője van. Állandó tisztviselője csak a *titkár*, minthogy ő folyamatosan intézi az ügyeket.) Lassalle nagy baklövést követett el azzal, hogy az 1852. évi francia alkotmányból átvette az „általános szavazással választott"-at, méghozzá egy szakszervezeti mozgalomban! Ez a mozgalom főleg pénzkérdések körül forog s Ön hamarosan látni fogja, hogy itt vége minden diktátorságnak.

Egyébként bármelyek is a szervezet hibái, ésszerű gyakorlattal talán többé-kevésbé kiirthatók. Mint az Internacionálé titkára, kész

vagyok a közvetítő szerepét vállalni — Önök és a nürnbergi többség között, amely közvetlenül csatlakozott az Internacionáléhoz — persze ésszerű alapon. Ugyanezt megírtam Lipcsébe. Nem ismerem félre az Ön helyzete nehézségeit és sohasem felejtem el, hogy mindannyian jobban függünk a körülményektől, mint a magunk akaratától.

Megígérem Önnek, hogy minden esetben pártatlan leszek — ami kötelességem. Másrészről azonban nem ígérhetem meg, hogy mihelyt úgy látom, hogy a munkásmozgalom érdeke feltétlenül megkívánja, a sajtóban mint *magáníró* nem fogok nyílt bírálatot gyakorolni a lassallista babona felett — amint ezt annak idején a Proudhon-féle babonával is megtettem.

Biztosítom Önt, hogy személyileg a legjobb indulattal vagyok az Ön irányában és maradok igaz híve

K. Marx

Részlet az 1868 október 13-án Schweitzerhez írt levélből.

A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet fotokópiája alapján.

Marx

Jelentés a szászországi szénbányák bányamunkás-egyleteiről

Bármely *bérrend*, például a niederwürschnitzi társaságé, megmutatja nekünk a bányamunkások általános helyzetét az Érchegység szénbányáiban. A felnőtt bányamunkások hetibére 2 tallértól 3 tallér 12 ezüstgaras 6 pfennigig, ifjúmunkásoké 1 tallér 10 ezüstgarastól 1 tallér 20 ezüstgarasig terjed. Az átlag bányamunkás hetibére körülbelül 2 tallér 20 ezüstgaras. Kívánatra a munkásoknak darabbérért kell elszerződniök. Hogy a darabbér alig múlhassa felül a szokásos napibért, arról gondoskodik a *bérrend*. Minden munkás ugyanis havonta adhatja be a felmondását, mégpedig minden hónap első napján. Ha tehát vonakodik a felajánlott feltételek mellett darabbérre dolgozni, akkor *kényszerítik* erre, legalábbis 4—8 hétre. Egyszerűen nevetséges ilyen körülmények között a darabbér kölcsönös megegyezés útján való szabályozásáról, munkás és tőkés közötti szabad szerződésről fecsegni!

A béreket két részletben fizetik, minden hónap 22-én egy előlegösszeget, a következő hónap 8-án az elmúlt hónapról fennmaradt bért. A tőkés tehát azt a bért, amellyel munkásainak *tartozik*, átlag három teljes hétig visszatartja — nagyúri kényszerkölcsön ez, annál kellemetesebb, mert pénzt csinálnak vele, de kamatot nem fizetnek érte. — A munkások váltásai rendszerint tizenkétórások, és a fent megadott hetibérek 6 tizenkétórás napra vonatkoznak. A tizenkétórás munkanapból két óra (két félóra és egy teljes óra) az étkezési idő, illetve úgynevezett *váratóidő*. Sürgős munka esetén a váltások nyolcórások (azaz 48 óra alatt minden munkás 3 váltásban dolgozik) *egy félóra* étkezési idővel — sőt határórások. Az utóbbi esetben „*semmilyen váratóidőt sem engedélyeznek*".

Már az elmondottak is komor képet nyújtanak e bányamunkások

helyzetéről. Jobbágyi állapotuk megértésére azonban szemügyre kell vennünk a *bányászegyletek szabályzatait.* Nézzük meg I. a nemes és hatalmas *Schönburg herceg,* II. a *niederwürschnitzi* társaság, III. a *niederwürschnitz-kirchbergi* társaság és IV. az *egyesült lugaui* társaságok szénbányáinak a szabályzatait. A bányászegyletek bevételei l. a munkások belépési díjaiból és járulékaiból, büntetéspénzekből, nem reklamált bérekből stb. és 2. a tőkések járulékaiból állnak. A munkások 3 vagy 4 százalékot fizetnek bérükből, a vállalkozók I.-ben havi 7 garas 5 pfenniget fizetnek minden járulékot fizető bányamunkás után, II.-ben 1 pfenniget minden scheffel* eladott szén után, III.-ban első betétként és az egyleti pénztár megalapítására 500 tallért, egyebekben ugyanazokat a járulékokat, mint a munkások, végül IV.-ben, mint II.-ben, de mindegyik egyesült társaság 100 talléros alapítási befizetést eszközöl. Nem megkapó-e a tőke és munka közötti barátságos harmóniának ez a képe? Ki mer itt még érdekeik ellentétéről locsogni? De mint a nagy német gondolkodó, Hansemann mondta, pénzügyekben vége a kedélyességnek. Kérdés tehát: Mibe kerül a munkásnak a „kegyes bányatulajdonosok" nagylelkűsége? Lássuk csak.

A tőkésurak az egyik esetben (III.) annyi járulékot fizetnek, mint a munkások. Valamennyi többi esetben tetemesen kevesebbet. Ezért a következő jogokat követelik az *egyleti pénztár tulajdonát* illetően:

I. „Az egyleti pénztárra az egyleti tagokat *tulajdonjog nem illeti* meg; továbbá, ezek nem kívánhatnak a pénztárból többet, mint azok a juttatások, amelyekre adott esetben a szabályzat szerint igényjogosultak, különösen *nem indítványozhatják a pénztárnak és készletének felosztását,* még abban az esetben sem, ha az egyik vagy másik bánya üzeme megszűnnék. Ha a herceg Schönburg-féle ölsnitzi kőszénbányák üzeme egészen megszűnnék", akkor — a fennálló igények kielégítése után — „*a maradvány felett a hercegi bányatulajdonos rendelkezik*".

II. „Az esetben, ha a niederwürschnitzi kőszénbányászati egyesülés feloszlik, az egyleti pénztárszövetséget is egyidejűleg fel kell oszlatni. Az akkor még megmaradó készlet felett *az igazgatóság ren-*

* — 1,0383 hl. — *Szerk.*

delkezik. Az egylet tagjainak *az egyleti pénztárra nincs tulajdonjoguk.* III. pont mint a II. alatt."

IV. „Az egyleti pénztár az egylet most élő és a jövőben még belépő tagjai *elidegeníthetetlen tulajdonának* tekintendő ... Csak ha bekövetkeznék az a nem várt eset, hogy valamennyi részes kőszénbányászati egyesülés feloszlana és ezért az egyleti szövetséget is fel kellene oszlatni" — nos, ebben a nem várt esetben azt várnók, hogy a munkások az alkalmasint meglevő többletet egymás közt felosztják. Dehogy is! Ebben az esetben „az utoljára feloszló egyletek igazgatóinak indítványokat kell benyújtaniok a *kir. kerületi igazgatósághoz.* A nevezett hatóságnak pedig a felhasználás felől *döntenie* kell."

Más szóval: A munkások fizetik az egyleti pénztárba a járulékok legnagyobb részét, de a tőkések *maguknak követelik e pénztár tulajdonát.* A tőkések munkásaiknak látszólag ajándékot adnak. A valóságban a munkásokat rákényszerítik arra, hogy megajándékozzák tőkéseiket. A tulajdonjoggal együtt automatikusan a tőkéseket illeti a pénztár feletti felügyelet is.

A pénztárbizottság *elnöke* a szénbánya üzletvezetője. Az ő kezében van a pénztár legfőbb igazgatása, ő dönt minden kétséges esetben, ő szabja meg a pénzbüntetések nagyságát stb. Utána következik az *egyleti írnok,* aki egyúttal a pénztáros. Őt vagy a tőkés nevezi ki, vagy ennek jóváhagyására van szükség, ha a munkások választják. Azután következnek *a bizottság* közönséges *tagjai.* Általában a munkások választják őket, de egy esetben (III.) hármat a tőkés nevez ki ezek közül a bizottsági tagok közül. Hogy ez egyáltalán miféle bizottság, mutatja az a rendelkezés, hogy „legalább *évenként egyszer ülést kell tartania*". Ténylegesen az elnök parancsol. A bizottsági tagokat segédként használja fel.

Ez az elnök úr, azaz a bánya üzletvezetője, különben is hatalmas úr. Új tagok próbaidejét megrövidítheti, rendkívüli segélyeket adhat, sőt olyan munkásokat (III.), akiket rosszhírűeknek tart, elkergethet, s mindig fellebbezhet a tőkésúrhoz, akinek döntése *az egylet minden ügyében* végérvényes. Így Schönburg herceg, az igazgatók és részvénytársaságaik az egyleti szabályzatokat módosíthatják, a munkásjárulékokat felemelhetik, a betegsegélyeket és járadékokat megkurtíthatják, a pénztárra való igényeket új gátakkal és formalitásokkal vehetik körül, szóval *azt tehetik a munkások pénzével,* ami

nekik tetszik, azzal az egyetlen fenntartással, hogy azt jóváhagyják a kormányhatóságok, melyek eddig sohasem adták semmiféle tanújelét annak, hogy legalább az akarat megvan bennük, hogy a munkások helyzetét és szükségleteit megismerjék. A III-as szénbányákban az igazgatók még azt a jogot is fenntartják maguknak, hogy minden munkást elkergethessenek az egyletből, aki ellen ők *bírói* eljárást indítottak ugyan, de akit — a bíróság *felmentett!*

És milyen előnyökért vetik alá ilyen vakon a bányamunkások tulajdon ügyeiket az idegen hatalmi parancsnak? Halljuk!

1. *Betegségek esetében* orvosi kezelést és heti segélyt kapnak, az I. szénbányákban bérük egyharmadát, a III.-ban a bér felét, II.-ben és IV.-ben a bér felét, illetőleg $^2/_3$-át és $^3/_4$-ét, ha a betegséget munka közben történt balesetek okozták. 2. *Rokkantak* járadékot kapnak, szolgálati idejük tartama, tehát egyben az egyleti pénztárba befizetett járulékaik szerint, utolsó bérük $^1/_{20}$-ától $^1/_2$-éig. 3. Az egyleti tag *halála esetén* özvegye segélyt kap, s a segély összege azon járadék $^1/_5$-étől $^1/_3$-ig terjedhet, amelyre férje jogosult volt, jár továbbá egy parányi heti alamizsna minden gyermek után. 4. *Temetési segély* családtag halála esetén.

A főméltóságú herceg és a megvilágosult tőkések, akik ezeket a szabályzatokat kidolgozták, valamint az atyai kormányzat, amely jóváhagyta, tartoznak a világnak egy feladat megoldásával: Ha egy bányamunkás a heti $2^2/_3$ talléros teljes átlagbér mellett félig éhenhal, hogyan tud élni ennek a bérnek például $^1/_{20}$-ára rúgó járadékból, azaz heti 4 ezüstgarasból?

Hogy a szabályzat milyen gyengéden gondoskodik a tőke érdekeiről, az világosan kitűnik a bányaszerencsétlenségek kezeléséből. A II. és IV. bányák kivételével nem juttatnak rendkívüli segélyt, ha a betegség vagy halál oka „szolgálat közben" történt baleset volt. *Egyetlenegy esetben sem emelik fel a járadékot, ha a rokkantság* bányaszerencsétlenség következménye. Ennek oka nagyon egyszerű. Ez a tétel veszélyesen megduzzasztaná a pénztári kiadásokat, és csakhamar a legrövidlátóbb szem előtt is elárulná a tőkésúri *ajándékok* természetét.

A szász tőkések által oktrojált szabályzatok abban különböznek a Louis Bonaparte által oktrojált alkotmánytól, hogy az utóbbi még mindig vár megkoronázó lezárására, az előbbieknek viszont ez már

megvan, mégpedig a következő, valamennyiükben közös cikkelyben:

„Minden munkás, aki az egyesülés szolgálatát akár önszántából, akár *kényszerből elhagyja*, ezáltal kilép az egyletből és *elveszti összes jogait és igényeit mind annak pénztárára, mind az általa befizetett pénzre.*"

Tehát valaki, aki egy szénbányában 30 évig dolgozott és rótta le adóját az egyleti pénztárnak, elveszti minden, oly drágán megvásárolt járadékigényét, mihelyt a tőkés méltóztatik őt *elbocsátani*. Ez a cikkely a bérmunkást jobbággyá változtatja — röghöz köti, rákényszeríti, hogy elviselje a leglealázóbb bánásmódot. Ha nem barátja a rúgásoknak, ha védekezik bérének az éhségszínvonalra való leszorítása ellen, ha nem hajlandó önkényes pénzbüntetéseket fizetni, ha éppenséggel a mértékek és súlyok hivatalos vizsgálatát sürgeti, — mindig ugyanazt az egyhangú feleletet kapja: Hordd el magad, de pénztárjárulékaid és pénztárigényeid nem kelnek útra veled!

Paradoxnak látszik ilyen megalázó helyzetben levő emberektől férfias függetlenséget és önbecsülést várni. Mégis, ezek a bányamunkások, becsületükre legyen mondva, a német munkásosztály élharcosai közé számítanak. Munkáltatóik ezért kezdenek egy bizonyos nyugtalanságot érezni, jóllehet a bányászegyletek mostani szervezete szilárd támaszt biztosít számukra. Legújabb és legaljasabb szabályzatuk (III., 1862-ről kelteződik) a következő groteszk fenntartást tartalmazza sztrájkok és egyesülés ellen: „Az egyleti tag *köteles a bérrend szerint* járó bérével *mindenkor elégedettnek lenni*, sohasem vállalkozhat olyan közös akciókra, melyek jövedelme emelésének kikényszerítését célozzák, nem is szólva arról, hogy nem kezdeményezhet ilyen akciókat társai felbujtása útján." — Miért nem kegyeskedtek a *niederwürschnitz-kirchbergi* kőszén-részvényegyesülés Lykurgoszai, *B. Krüger*, *F. W. Schwamkrug* és *F. W. Richter* urak azt is elrendelni, hogy mostantól fogva minden *szénvásárló köteles* sajátkezűleg megállapított *szénáraikkal „mindenkor elégedettnek lenni"?* Ez azért mégis szöget üt von Rochow úr „korlátolt alattvalói fejébe" is.

A bányamunkások közötti agitáció következtében nemrégiben közzétettek egy *ideiglenes szabályzattervezetet* az összes szász szénbányák egyleteinek egyesítésére (Zwickau, 1869). Ez egy munkásbizottság műve, melynek elnöke *J. G. Dieter* úr volt. Fő pontjai: 1. Az összes egyleteket egy közös egyletbe kell egyesíteni. 2. A tagok

érvényesíthetik igényeiket, amíg Németországban laknak és járulékaikat fizetik. 3. Az összes felnőtt tagok közgyűlése a legfőbb tekintély. Ez végrehajtó bizottságot nevez ki stb. 4. A munkáltatók egyleti pénztárba befizetett járulékainak el kell érniök a munkásaik által befizetett járulékok felét.

Ez a tervezet korántsem fejezi ki a legképzettebb szász bányamunkások nézetét. Sőt, egy olyan szekciótól származik, amely a tőke engedélyével reformokat szeretne bevezetni. A gyakorlatiatlanság bélyegét viseli homlokán. Micsoda naiv elképzelés, valóban, hogy a tőkések, akik mostanáig korlátlan urai a bányászegyleteknek, lemondanak hatalmukról egy munkásokból álló demokratikus közgyűlés javára és mégis fognak járulékokat fizetni.

Az *alapvető baj* éppen az, hogy *a tőkések egyáltalán járulékot fizetnek.* Amíg ez így lesz, addig az egyleti pénztár és a bányászegylet vezetését nem lehet kivenni a kezükből. A bányászegyleteknek ahhoz, hogy valóságos munkástársaságok legyenek, kizárólag munkásjárulékokra kell épülniök. Csak így változhatnak trade-unionokká, amelyek az egyes munkást megvédik az egyes munkáltatók önkényétől. Vajon azok a jelentéktelen és kétes jelentőségű előnyök, amelyeket a tőkésjárulékok nyújtanak, egyensúlyozhatják-e valaha is a jobbágyságnak azt az állapotát, amelybe a munkást visszaszorítják? A szász bányászok mindig gondolják meg: — akármennyit fizet be a tőkés az egyleti pénztárba, *ugyanannyit, sőt többet takarít meg a munkabéren.* Az effajta társaságoknak az a sajátságos hatásuk, *hogy a kereslet és kínálat törvényét a tőkés kizárólagos előnyére felfüggesztik.* Más szóval: azzal a rendkívüli hatalommal, amelyet a tőkének az egyes munkások felett biztosítanak, a béreket rendes átlagos magasságuk *alá* szorítják le.

De talán ajándékozzák a munkások a meglevő pénztárakat — persze a szerzett jogok kielégítése után — a tőkéseknek? Ez a kérdés csak *bírói úton* oldható meg. *Jóllehet ezeket a szabályzatokat legfelsőbb helyen jóváhagyták,* bizonyos cikkelyeik arculcsapják a szerződésekre vonatkozólag általánosan érvényes elveket. De a munkások pénzének a tőkések pénzétől való elválasztása minden körülmények között elengedhetetlen feltétele a bányászegyletek minden reformjának.

A szász szénbányatulajdonosoknak az egyleti pénztárakba fizetett járulékai azt az önkéntelen beismerést foglalják magukban, hogy a

tőke egy bizonyos pontig felelős azokért a balesetekért, amelyek a bérmunkást munkafunkciója során, a munkahelyen, életében vagy épségében veszélyeztetik. De a munkásokhoz az illik, hogy a *felelősség törvényes szabályozása* érdekében agitáljanak, nem pedig, hogy megengedjék — mint most történik —, hogy ez a felelősség a tőke zsarnoksága kiszélesítésének ürügyévé válhasson.

A német eredeti címe: „Bericht über die Knappschaftsvereine der Bergarbeiter in den Kohlenwerken Sachsens".

Megjelent: „Social-Demokrat" 33. sz. 1869 március 17.

Engels

[A szakszervezetek helye a munkásmozgalomban]

Az öreg Becker alighanem teljesen megbolondult. Hogyan nyilatkoztathatja ki, hogy a trade-union *kell*, hogy az igazi munkásegyesülés és minden szervezet alapja legyen, hogy a többi egyletnek csak ideiglenesen *szabad* mellette fennállnia stb. Mindezt olyan országban, ahol igazi trade-unionok még nincsenek is. És micsoda szövevényes „szervezet". Egyrészt minden trade [szakma] egy nemzeti csúcsban centralizálódik, másrészt minden helység különböző trade-jei megint egy helyi csúcsban centralizálódnak. Ha az örök marakodást állandósítani akarjuk, akkor ezt a rendszert kell bevezetni. De ez lényegében semmi egyéb, mint a régi német iparoslegény, aki meg akarja magának menteni „szállását" minden városban és ezt a szállást teszi meg a munkásszervezet egységének. Ha még több efféle javaslat lát napvilágot, akkor az eisenachi kongresszuson jól eltöltik majd az időt vitatkozással.

Részlet az 1869 július 30-án
Marxhoz írt levélből.

Megjelent: Karl Marx—Friedrich Engels.
Briefwechsel. IV. köt. 1297. sz. levél.

Marx

A belgiumi mészárlások. Európa és az Egyesült Államok munkásaihoz!

Angliában alig telik el egy hét sztrájkok — mégpedig nagyarányú sztrájkok nélkül. Ha ilyen esetekben a kormány rászabadítaná katonáit a munkásosztályra, akkor a sztrájkoknak ez az országa a mészárlások országává változna, de nem hosszú időre. Néhány ilyen fizikai erőmutatvány — és a hatalmon levő kormány nem lenne sehol. Az Egyesült Államokban az elmúlt néhány év során a sztrájkok száma és mérete szintén állandóan növekedett, sőt, e sztrájkok néha a lázadás jellegét öltötték. De vért nem ontottak. Az európai kontinens egyes nagy katonai államaiban a sztrájkok időszakát az amerikai polgárháború végétől lehet számítani. De vért ott sem ontottak. Csak egy ország van a civilizált világban, ahol minden egyes sztrájkot mohón és örömest ürügyül használnak fel a munkásosztály hivatalos mészárlására. Ez az áldott ország *Belgium!* a kontinentális konstitucionalizmus mintaállama, a földesúr, a tőkés és a papok kényelmes és biztonságos kis paradicsoma. A föld nem végzi el biztosabban évi körforgását, mint amilyen biztosan a belga kormány elvégzi a maga évi munkásmészárlását. Az ez évi mészárlás a múlt évi mészárlástól csak áldozatainak még szörnyűbb számában, az egyébként nevetséges hadsereg még förtelmesebb kegyetlenségében, a klerikális és a tőkés sajtó még zajosabb örömujjongásában, és a kormányon levő mészárosok által felhozott ürügyek még nagyobb komolytalanságában különbözik.

Most már be van bizonyítva — a tőkés sajtó akaratlan beismerésével is —, hogy a seraing-i Cockerill-vasművek kavarómunkásainak teljesen jogos sztrájkját kizárólag a nép provokálása céljából hirtelen a helyszínre vezényelt erős lovassági és csendőrosztagok változtatták lázadássá. E bátor hadfiak április 9-től 12-ig nemcsak a fegyvertelen munkásokat rohanták meg vakmerően karddal és szuronnyal, hanem

válogatás nélkül ártalmatlan járókelőket is megöltek és megsebesítettek, erőszakkal behatoltak magánházakba, sőt még azzal is szórakoztak, hogy több ízben vadul rajtaütöttek a seraing-i vasútállomáson tartózkodó utasokon. Miután a borzalom e napjai elmúltak, kitudódott, hogy *Kamp* úr, a seraing-i polgármester, a Cockerill részvénytársaság ügynöke, hogy a belga belügyminiszter, egy bizonyos *Pirmez* úr, egy szomszédos, ugyancsak sztrájkoló szénbánya legnagyobb részvényese, és hogy Ő Királyi Fensége, Flandria hercege 1 500 000 franc-t invesztált a Cockerill-konszernbe. Ebből az emberek azt a valóban furcsa következtetést vonták le, hogy a seraing-i mészárlás afféle részvénytársasági *coup d'état* [államcsíny] volt, amelyet a Cockerill-cég meg a belga belügyminiszter terveltek ki csendben abból az egyszerű célból, hogy rettegésbe ejtsék elégedetlenkedő alattvalóikat. Ezt a rágalmat azonban valamivel később diadalmasan meghazudtolták a Le Borinage-ban, a szénvidéken lejátszódott későbbi események; itt a belga belügyminiszter, az említett *Pirmez* úr, úgy látszik, nem vezető kapitalista. Amikor e vidék bányászai között csaknem általános sztrájk tört ki, számos csapatot vontak össze, s ezek frameries-i hadjáratukat sortűzzel kezdték meg, melyben kilenc bányászt megöltek, huszat pedig súlyosan megsebesítettek; e hősies kis előjáték *után* felolvasták a riot act-ot [a lázadásokról szóló törvényt], amelyet franciául eléggé különös módon „sommations *préalables*"-*nak* [előzetes figyelmeztetés] neveznek, majd a mészárlás folytatódott.

Egyes politikusok e hihetetlen gaztetteket magasztos hazafias indítékoknak tulajdonítják. A belga kormánynak — mint mondják —, amikor éppen egyes kényes kérdésekről tárgyal francia szomszédjával, becsületbeli kötelessége volt fitogtatni hadserege hősiességét. Ezzel magyarázható a fegyvereknek az a tudományos megosztása, amely először a belga lovasság ellenállhatatlan lendületét mutatta meg Seraing-nél, majd pedig a belga gyalogság vitéz kitartását Frameries-nél. Az idegenek megrémítésére van-e biztosabb eszköz, mint az ilyen otthonos ütközetek, amelyeket egyszerűen nem lehet elveszíteni, s mint az ilyen hazai csatamezők, amelyeken a megölt, megcsonkított és foglyul ejtett munkások százai oly dicsőséges fényt vetnek azokra a sebezhetetlen hadfiakra, akik az utolsó szálig ép bőrrel kerültek ki a küzdelemből?

Más politikusok éppen ellenkezőleg, azzal gyanúsítják a belga minisztereket, hogy a Tuilleriák zsoldjában állanak, s azzal a megfontolt szándékkal rendezik meg bizonyos időközönként egy álpolgárháborúnak ezeket a szörnyűséges jeleneteit, hogy ürügyet szolgáltassanak Louis Bonaparte-nak arra, hogy megmentse a társadalmat Belgiumban, ahogy megmentette Franciaországban. De megvádolták-e valaha Eyre exkormányzót azzal, hogy azért szervezte meg Jamaicában a négermészárlást, hogy elragadja ezt a szigetet Angliától és az Egyesült Államok kezére játssza? Nem kétséges, a belga miniszterek kiváló Eyre-vágású hazafiak. Ahogy Eyre lelkiismeretlen eszköze volt a nyugat-indiai ültetvényesnek, úgy ők lelkiismeretlen eszközei a belga tőkésnek.

A belga tőkésnek világszerte jó hírnevet szerzett excentrikus rajongása azért, amit ő *a munka szabadságának (la liberté du travail)* nevez. Annyira szerelmes munkásainak abba a szabadságába, hogy korra és nemre való tekintet nélkül életük minden órájában az ő számára dolgozhatnak, hogy mindig méltatlankodva utasított vissza bármiféle gyári törvényt, amely csorbítja ezt a szabadságot. Megborzad még a gondolatára is annak, hogy egy közönséges munkás olyan alávaló lehet, és jobb sorsot is követelhet magának, mint azt, hogy gazdaggá tegye munkáltatóját és természetadta feljebbvalóját. Nemcsak azt akarja, hogy munkása agyondolgoztatott, de éhbérrel fizetett nyomorult rabszolga maradjon, hanem, mint minden rabszolgatartó, azt akarja, hogy csúszó-mászó, szervilis, megtört, lelkileg megnyomorított, vallásosan alázatos rabszolga legyen. Ebből fakad a sztrájkok iránti féktelen gyűlölete. A sztrájk az ő szemében istenkáromlás, rabszolgalázadás, egy társadalmi kataklizma vészjele. Ha mármost az ilyen — merő gyávaságból kegyetlen — emberek kezébe adják az osztatlan, nem ellenőrzött, abszolút államhatalmat, nem fognak többé csodálkozni azon, ha azt látják, hogy ebben az országban a kard, a szurony meg a puska törvényes és normális eszköze a bérek leszorításának és a profitok felsrófolásának. De csakugyan mi más célokat szolgálhat egyáltalán egy belga hadsereg? Amikor a hivatalos Európa parancsára Belgiumot *semleges országgá* nyilvánították, tulajdonképpen meg kellett volna tiltani neki azt a költséges fényűzést, hogy hadserege legyen, talán egy maroknyi katona kivételével, amennyi éppen elegendő a királyi testőrséghez és

a parádéhoz egy-egy királyi bábjátékon. Ezzel szemben Belgium 536 négyzetmérföldnyi területén nagyobb hadsereget tart fenn, mint amekkora az Egyesült Királyság vagy az Egyesült Államok hadserege. E semlegesített hadsereg hadiszolgálatát sajnálatos módon a munkásosztály elleni *razziáinak* száma szerint becsülik.

Könnyen megérthetjük, hogy a Nemzetközi Munkásszövetség nem volt szívesen látott vendég Belgiumban. A Szövetségnek, amelyet a papság kiátkozott, a tiszteletre méltó sajtó rágalmakkal halmozott el, hamarosan meggyűlt a baja a kormánnyal. Ez utóbbi mindenáron igyekezett megszabadulni tőle azáltal, hogy felelőssé tette az 1867—68-as charleroi-i szénbányász-sztrájkokért; e sztrájkokat egyébként, a változatlan belga szabályok szerint, hivatalos mészárlásokkal számolták fel, amit aztán az áldozatok ellen indított bírósági eljárás követett. Ez a cselszövés azonban kudarcot vallott, sőt a Szövetség aktív lépéseinek eredményeképp a charleroi-i bányászokra *felmentő* ítéletet hoztak, következésképpen magát a kormányt *bűnösnek* nyilvánították. E vereség feletti bosszankodásukban a belga miniszterek azzal vezették le haragjukat, hogy a képviselőkamara szószékéről heves vádakkal illették a Nemzetközi Munkásszövetséget, és ünnepélyesen kijelentették: sohasem fogják megengedni, hogy Brüsszelben a Szövetség általános kongresszusa összeüljön. Fenyegetéseik ellenére a kongresszust Brüsszelben tartottuk meg. De most az Internacionálénak végül is meg kell hajolnia az 536 négyzetmérföldes belga mindenhatóság előtt. A közelmúlt eseményeiben való bűnrészessége minden kétséget kizáróan napfényre került. A brüsszeli Belga Központi Bizottság kiküldöttei és több helyi bizottság számos felháborító gaztettben bizonyultak bűnösnek. Először is, igyekeztek lecsillapítani az izgatott sztrájkolókat, s óvni őket a kormány kelepcéitől. Egyes helységekben valóban megakadályozták a vérontást. S végül, de nem utolsósorban, ezek a baljós kiküldöttek a helyszínen megfigyelték, tanúk által megerősítették, gondosan feljegyezték, és nyilvánosan leleplezték a rend védelmezőinek véres hóbortjait. A bebörtönzés egyszerű ténye folytán vádlókból egyszeriben vádlottakká változtak. Ezután brutálisan megrohanták a Brüsszeli Bizottság tagjainak lakását, összes irataikat lefoglalták, néhányukat pedig letartóztatták azon vád alapján, hogy egy olyan szövetséghez tartoznak, amelyet „*az egyének élete és tulajdona elleni merényletek*

céljából alapították". Más szóval, az volt a vád ellenük, hogy egy *thug-szövetség**, értsd a Nemzetközi Munkásszövetség tagjai. A klerikális sajtó zagyva papolása és a tőkés sajtó vad üvöltése által feluszított nagyzoló törpe-kormány mindenáron a nevetségesség mocsarába akarja vetni magát, miután a vér tengerében már megmerült.

A brüsszeli Belga Központi Bizottság már bejelentette azt a szándékát, hogy teljesen kivizsgálja a seraing-i és le borinage-i mészárlások ügyét, s utána közzéteszi a vizsgálat eredményeit. Mi ezeket a leleplezéseket szerte terjeszteni fogjuk, hogy felnyissuk a világ szemét — mit takar a belga tőkés kedvelt szájhősködése: *La liberté, pour faire le tour du monde, n'a pas besoin de passer par ici (la Belgique)***.

A belga kormány talán azzal áltatja magát, hogy mivel az 1848—49-es forradalmak után meg tudta hosszabbítani életét azzal, hogy a kontinens valamennyi reakciós kormányának rendőrügynöke lett, most ismét el tudja hárítani a fenyegető veszélyt, ha tüntetően a tőke csendőrének szerepét játssza a munkával szemben. Ez azonban súlyos tévedés. Ezzel a katasztrófát ahelyett hogy elodázná, csak meggyorsítja. Azáltal, hogy Belgiumot a néptömegek előtt világszerte megvetés tárgyává és gúnynévvé teszik, az utolsó akadályt is elhárítják a zsarnokok útjából, akik ennek az országnak a nevét le akarják törölni Európa térképéről.

A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsa ezúton hívja fel Európa és az Egyesült Államok munkásait arra, hogy indítsanak gyűjtést a belga áldozatok özvegyeit, asszonyait és gyermekeit gyötrő szenvedések megkönnyítésére, valamint azon költségek fedezésére, amelyek a letartóztatott munkások jogi védelmével és a Brüsszeli Bizottság által javasolt vizsgálattal kapcsolatban felmerülnek.

A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának
megbízásából:

R. Applegarth, elnök
R. Shaw, Amerika ügyeinek intézésével megbízott titkár
Bernard, Belgium ügyeinek intézésével megbízott titkár

---

* **Lásd a** lábjegyzetet a 37. oldalon. — *Szerk*

** **A szabadságnak, ahhoz, hogy bejárja a világot, nem szükséges itt (Belgiumon) áthaladnia.**

Eugène Dupont, Franciaország ügyeinek intézésével megbízott titkár
Karl Marx, Németország ügyeinek intézésével megbízott titkár
Jules Johannard, Olaszország ügyeinek intézésével megbízott titkár
A. Zabicki, Lengyelország ügyeinek intézésével megbízott titkár
H. Jung, Svájc ügyeinek intézésével megbízott titkár
Cowell Stepney, pénztáros
J. G. Eccarius, a Főtanács titkára.

London, 1869 május 4-én.

A belgiumi mészárlás áldozatai részére minden adományt szíveskedjenek a Főtanács Irodájához, 256. High Holborn, London, W. C. küldeni.

Az angol eredeti címe: „The Belgian Massacres. To the Workmen of Europe and the United States".

A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet fotokópiája alapján.

Marx

A Főtanács beszámolója a Nemzetközi Munkásszövetség baseli kongresszusán

A különböző szekciók küldöttei részletesen be fognak számolni Önöknek arról, hogy Szövetségünk milyen eredményeket ért el országaikban. Főtanácsuk beszámolója főleg a tőke és a munka közötti guerillaharcokkal fog foglalkozni — értjük ezen a sztrájkokat, amelyek az elmúlt év folyamán nyugtalanították az európai kontinenst, s amelyekről azt mondották, hogy nem a munkás nyomorából, nem a tőkés zsarnokságából, hanem Szövetségünk titkos intrikáiból fakadtak.

Legutóbbi kongresszusunk után néhány héttel Baselben kitört a szalagszövők és a selyemfestők emlékezetes sztrájkja; Basel napjainkig megőrizte a középkori városok számos vonását, helyi tradícióit, szűkkörű előítéleteit, erszényükre büszke patríciusait és a munkáltatónak a munkás fölötti patriarchális uralmát. Még néhány évvel ezelőtt valamelyik baseli gyáros azzal kérkedett egy angol követségi titkár előtt, hogy „a főnök és az alkalmazott kölcsönös helyzete itt sokkal kedvezőbb, mint Angliában", hogy „Svájcban azt a munkást, aki egy jó főnököt jobb bérért otthagyna, *megvetnék* saját *munkástársai*", és hogy „előnyünk főleg a hosszú munkaidőben és a mérsékelt bérekben rejlik". Látják, a *patriarchalizmus*, modern hatásokra módosult formájában, erre lyukad ki — hogy a főnök jó, és hogy az általa fizetett bérek rosszak, hogy a munkás úgy érez, mint egy középkori vazallus, s úgy van kizsákmányolva, mint egy modern bérrabszolga.

Ez a patriarchalizmus továbbá megítélhető egy hivatalos svájci vizsgálatból, amelyet a gyermekek gyári foglalkoztatásával és a nyilvános elemi iskolák állapotával kapcsolatban folytattak le. Megállapították, hogy a „baseli iskolák levegője a legrosszabb a

világon, hogy míg a szabad levegőben 10 000-ből csak 4 rész a szénsav, zárt helyiségben pedig nem haladhatná meg a 10 részt, a baseli elemi iskolákban ez az arány délelőtt 20—81 és délután 53—94 részre emelkedett". Erre a baseli Nagy Tanács egyik tagja, Thurneysen úr, hidegen így válaszolt: „Ne engedjék magukat megrémíteni. A szülők éppolyan rossz tantermekbe jártak, mint a mostaniak, és mégis ép bőrrel kerültek ki belőlük."

Most már érthető, hogy a baseli munkások gazdasági zendülése szükségképpen korszakot jelez Svájc társadalmi történetében. Mi sem jellemzőbb, mint a mozgalom kiindulópontja. Régi szokás volt, hogy a szalagszövőket Mihály-napkor néhány órás munkaszünet illette meg. Amikor a szalagszövők a szokásos időben kérték ezt a kis kiváltságot Dubary és Fiai urak gyárában, az egyik főnök nyers hangon és zsarnoki gesztusok kíséretében kijelentette: „Aki elhagyja a gyárat, azt azonnal és egyszer s mindenkorra elbocsátom." Látván, hogy tiltakozásuk hiábavaló, a 172 szalagszövő munkás közül 104-en elhagyták a műhelyt, anélkül azonban, hogy hittek volna végleges elbocsátásukban, minthogy a munkáltatót és az alkalmazottakat írásbeli szerződés tizennégy napi felmondási időre kötelezte. Amikor másnap reggel visszatértek, azt látták, hogy a gyárat csendőrök zárták körül, és ezek feltartóztatták a tegnapi lázadókat, akikkel most már valamennyi társuk közösséget vállalt. Az ilyen hirtelen munkanélkülivé lett szövőket ugyanakkor családjukkal együtt kitették lakásaikból is, amelyeket munkáltatóiktól béreltek, s ez utóbbiak ráadásul körlevelet küldtek a boltosoknak, hogy tagadjanak meg minden élelmiszerhitelt a kilakoltatottaktól. Az így megindult harc 1868 november 9-től 1869 tavaszáig tartott. Beszámolónk keretei nem engedik meg, hogy e harc részleteibe bocsátkozzunk. Elég, ha megállapítjuk, hogy e harc a tőkés zsarnokság szeszélyes és rosszindulatú cselekedetéből, egy kegyetlen munkáskizárásból eredt, amely sztrájkokra vezetett — ezeket a sztrájkokat időről időre kompromisszumok szakították meg, amelyeket a munkáltatók újra meg újra megszegtek —, és hogy a baseli „Nagyhatalmú és Tiszteletre méltó Államtanács" azon hiábavaló kísérletében érte el a tetőpontját, hogy katonai rendszabályokkal és valami ostromállapot-félével félemlítse meg a munkásságot.

Zendülésük idején a munkásokat a Nemzetközi Munkásszövetség

támogatta. De ez még nem volt minden. Mint a munkáltatók mondották, ez a szövetség csempészte be elsőnek a lázadás modern szellemét a jó öreg Baselbe. Éppen ezért az lett legfőbb gondjuk, hogy újra kiűzzék Baselből ezt a kártékony betolakodót. Mindenképpen, de eredménytelenül igyekeztek rákényszeríteni alattvalóikra, mint békefeltételt, hogy lépjenek ki a Szövetségből. Miután az Internacionáléval vívott háborújukban minden vonalon a rövidebbet húzták, rosszkedvüket furcsa csínyekben juttatták kifejezésre. Ezek a republikánusok, akiknek néhány fiók-iparvállalatuk volt Lörrachban (Baden), rávették a nagyherceg tiszttartóját, hogy oszlassa fel az Internacionálé ottani szekcióját; ezt a rendszabályt azonban a badeni kormány hamarosan visszavonta. Amikor az augsburgi „Allgemeine Zeitung", amelyet szerte a világon olvasnak, merészkedett a baseli eseményekről pártatlan szellemben beszámolni, a dühös korifeusok ostoba levelekben megfenyegették, hogy felmondják az előfizetést. Sürgősen Londonba küldtek egy ügynököt azzal a fantasztikus megbízatással, hogy derítse ki, mekkora a Nemzetközi Szövetség „főpénztára". Amilyen ortodox keresztények, ha a kereszténység első időszakában élnek, mindenekelőtt Szent Pál bankszámlái után kutattak volna Rómában.

Esetlen és barbár eljárásuk láttán a genfi tőkés sajtó néhány ironikus leckét adott nekik életbölcsességből. Egypár hónappal később azonban a faragatlan baseli nyárspolgárok uzsorakamattal visszafizethették a bókot a genfi világfiaknak.

Március havában Genfben kitört az építőipari munkások és a betűszedők sztrájkja — mindkét szervezet tagja az Internacionálénak. Az építőmunkások sztrájkját az provokálta ki, hogy a munkáltatók felrúgták a munkásaikkal egy évvel azelőtt ünnepélyesen kötött megállapodást. A betűszedők sztrájkja csupán a lezárása annak a tízesztendős vitának, amelyet a munkások egész idő alatt hiába próbáltak öt egymás után következő bizottság útján rendezni. Miként Baselben, a munkáltatók munkásaikkal való magánviszályukat itt is azonnal a Nemzetközi Munkásszövetség elleni állami keresztes-hadjáratttá változtatták.

A Genfi Államtanács rendőröket küldött a pályaudvarokra, hogy azokat az idegen munkásokat, akiket a munkáltatók fondorlatosan magukhoz csalogattak külföldről, fogadják és a sztrájkolókkal való

minden érintkezéstől távol tartsák. Megengedte az aranyifjúságnak, a „Jeune Suisse" (Az Ifjú Svájc) reményteli ifjú léhűtőinek, hogy revolverrel felfegyverkezve az utcákon és nyilvános helyeken munkásokat és munkásasszonyokat támadjanak meg. Különböző alkalmakkor bevetette a munkások ellen saját rendőrpribékjeit, nevezetesen május 24-én, amikor kisebb mértékben azokat a párizsi jeleneteket rendezte meg Genfben, amelyeket Raspail „les orgies infernales des cassetêtes"-nek [az ólmosbotok pokoli orgiájának] bélyegzett. Amikor a genfi munkások nyilvános gyűlésen üzenetet intéztek az Államtanácshoz, kérve, hogy vizsgálja meg ezeket a pokoli rendőr-orgiákat, az Államtanács gúnyos rendreutasítással válaszolt. Tőkés gazdáinak parancsára nyilvánvalóan azt akarta, hogy a genfi népet *émeute-re* [felkelésre] izgassa, hogy ezt az *émeute-öt* fegyveres erővel eltiporja, hogy az Internacionálét kiseperje Svájc földjéről, és hogy a munkásokat egy decembrista* rendszernek vesse alá. Ezt a tervet genfi Szövetségi Bizottságunk energikus tevékenysége és mérséklő befolyása meghiúsította. A munkáltatóknak végül is engedniök kellett.

És most hallgassanak meg néhányat a genfi tőkéseknek és sajtó-bandájuknak az Internacionáléra árasztott szidalmai közül. Nyilvános gyűlésen elfogadtattak egy az Államtanácshoz intézett üzenetet, amelyben a következő mondat szerepel: „A genfi Nemzetközi Bizottság *Londonból és Párizsból küldött rendeletekre* tönkreteszi a genfi kantont; lehetetlenné akar itt tenni minden ipart és minden munkát." Egyik lapjuk megállapította, hogy: „Az Internacionálé vezetői a császár titkos ügynökei, akik alkalmas pillanatban szíves-örömest közvádlóivá válnak a mi kis Svájcunknak."

És mindezt azok az emberek mondják, akik éppen most mutatkoztak olyan buzgóknak abban, hogy nyomban átültessék a decembrista rendszert Svájc földjére, a finánccmágnások mondják — Genf és több más svájci város igazi urai —, akikről egész Európa tudja, hogy a Svájci Köztársaság polgáraiból már régen a francia Crédit Mobilier és más nemzetközi szédelgő társaságok puszta hűbéreseivé lettek.

Azokat a mészárlásokat, amelyekkel a belga kormány múlt áprilisban a seraing-i kohómunkások és a borinage-i szénbányászok sztrájkjaira válaszolt, teljesen feltárta a Főtanácsnak Európa és az Egyesült

* Célzás III. Napóleon decemberi államcsínyjére. — *Szerk.*

Államok munkásaihoz intézett üzenete. Ezt az üzenetet annál is inkább sürgetőnek tartottuk, mert ennek az alkotmányos mintakormánynak az esetében az ilyen munkásmészárlás nem véletlen, hanem intézmény. A hajmeresztő katonai drámát egy bírósági komédia követte. Eljárást indítottak brüsszeli belga főbizottságunk ellen, amelynek helyiségeit a rendőrség brutálisan feltörte, s amelynek számos tagját szigorú őrizetbe vették; a vizsgálat során a vizsgálóbíró megtalálja egy munkás levelét, amelyben 500 „*Internationalé*"-t kér, és ebből egyszeriben azt a következtetést vonja le, hogy 500 fegyveres embert kellett a harci porondra küldeni. Az 500 „*Internationale*" az „*Internationalé*"-nak, brüsszeli bizottságunk hetilapjának 500 példánya volt.

Előkotortak egy Párizsba küldött táviratot, amelyben az Internacionálé egyik tagja egy bizonyos mennyiségű port*kér. Hosszas kutatás után a veszedelmes anyag valóban meg is kerül Brüsszelben. Féregirtó por volt. Végül, de nem utolsósorban: a belga rendőrség azzal áltatta magát, hogy egyik házkutatása során rábukkant arra a kincs-fantómra, amely állandóan kísért a kontinens tőkéseinek nagyszerű koponyájában, nevezetesen — az Internacionálé kincseire, amelyeknek legnagyobb részét Londonban biztos helyen rejtegetik, de amelyekből pénzmagok állandóan vándorolnak a Szövetség valamennyi kontinentális székhelyére. A belga hivatalos nyomozó azt gondolta, hogy ez a kincs egy bizonyos erős ládába zárva, valami sötét helyen van elrejtve. Rábukkan a dobozra, erőszakkal felnyitja és — egypár darab szenet talál benne. Úgy látszik, mihelyt a rendőrség keze hozzáér, az Internacionálé tiszta aranya rögvest szénné változik.

Azon sztrájkok közül, amelyek 1868 decemberében Franciaország több pamutipari vidékét sújtották, a Sotteville-lès-Rouen-i volt a legjelentősebb. Somme megye gyárosai nem sokkal előbb összegyűltek Amiens-ben, hogy megbeszéljék, miként tudnák magán az angol piacon az angol gyárosoknál olcsóbban eladni (undersell) árujukat. Miután megbizonyosodtak afelől, hogy a védővámokon kívül a francia bérek viszonylagos alacsonysága volt az, ami főként lehetővé tette számukra mindeddig Franciaország megvédelmezését az angol

* Az eredeti szövegben szereplő *powder* szó angolul lőport is jelent. — *Szerk.*

pamuttól, természetszerűleg arra a következtetésre jutottak, hogy ha a francia béreket még tovább csökkentik, akkor eláraszthatják Angliát francia pamuttal. Nem kételkedtek benne: a francia pamutipari munkások büszkék lesznek arra a gondolatra, hogy viselhetik egy olyan hódító háború költségeit, amelyet munkáltatóik oly hazafias elhatározásból viselnek majd a csatorna túlsó oldalán. Nemsokára elterjedt az a hír, hogy a roueni és a Rouen környéki pamutgyárosok egy titkos konklávén megegyeztek ugyanabban a politikai irányvonalban. Ezután Sotteville-lès-Rouenban hirtelen jelentős bércsökkentést jelentettek be, és akkor elsőnek a normandiai szövőmunkások keltek fel a tőke erőszakos beavatkozásai ellen. A pillanat izgalmában cselekedtek. Nem alakítottak előzőleg szakszervezetet, és az ellenállás eszközeiről sem gondoskodtak. Nehéz helyzetükben a roueni Nemzetközi Bizottsághoz fordultak, amely Rouen, a szomszédos kerületek és Párizs munkásainak jóvoltából azonnal valamelyes segélyt szerzett nekik. 1868 decemberének vége felé a Roueni Bizottság a Főtanácshoz fordult, egy olyan időpontban, amikor az angol pamutipari kerületek a legvégső szükségben voltak, amikor Londonban példátlan volt a nyomor, s a brit ipar valamennyi ágában általános volt a depresszió. Ez az állapot Angliában e pillanatban is tart. Ilyen rendkívül kedvezőtlen körülmények ellenére a Főtanács úgy vélekedett, hogy a roueni konfliktus különleges jellege cselekvésre fogja serkenteni az angol munkásokat. Ez kiváló alkalom volt arra, hogy megmutassák a tőkéseknek, hogy nemzetközi ipari hadviselésüknek, amelyet úgy folytatnak, hogy hol ebben, hol abban az országban nyomják le a béreket, végül is gátat tud vetni a munkásosztályok nemzetközi egyesülése. Felhívásunkra az angol munkások azonnal azzal válaszoltak, hogy elküldték az első hozzájárulást Rouenba, és a londoni Szaktanács elhatározta, hogy a Főtanáccsal együtt monstre-gyűlést hív össze a fővárosban normandiai testvéreik javára. Ezeket az intézkedéseket a sotteville-i sztrájk hirtelen megszűnésének híre szakította meg. E gazdasági lázadás balsikeréért bőven kárpótoltak erkölcsi eredményei. E lázadás besorozta a normandiai pamutipari munkásokat a munka forradalmi hadseregébe, lökést adott ahhoz, hogy szakszervezetek alakultak Rouenban, Elboeufben, Darnetalban és környékükön; s újra megpecsételte azt a testvéri köteléket, amely az angol és a francia munkásosztályt összefűzi.

1869 telén és tavaszán Szövetségünk propagandamunkája Franciaországban megbénult, párizsi szekciónk 1868-ban történt erőszakos feloszlatása, a megyékben folyó rendőrségi zaklatások, továbbá a minden érdeklődést lekötő francia általános választások következtében.

Alighogy a választások lezajlottak, számos sztrájk robbant ki a loire-i bányakerületekben, Lyonban és sok más helyen. A munkáltatók és a munkások közti harcok során napfényre került gazdasági tények hatására ködképekként oszlottak szét a munkásosztálynak a Második Császárság védnöksége alatti virágzásáról rikító színekkel festett ábrándképek. A munkások orvoslásra irányuló követelései olyan mérsékeltek és olyan sürgető természetűek voltak, hogy miután egy ideig tüntetően haragosan ellenálltak, egytől egyig teljesítették őket. Az egyetlen feltűnő e sztrájkok körül az volt, hogy egy látszólagos szélcsend után hirtelen robbantak ki és gyors ütemben követték egymást. De mindennek egyszerű és kézzelfogható oka volt. A munkások, akik a választások alatt sikeresen szálltak szembe közéleti zsarnokaikkal, a választások után természetszerűleg megkísérelték szembeszállni magánzsarnokaikkal is. Egyszóval, a választások felébresztették életkedvüket. A kormánysajtó persze, amelyet azért fizetnek, hogy a kellemetlen tényeket elferdítse és félremagyarázza, ez eseményeket a londoni Főtanács titkos *mot d'ordre-jára* [parancsszavára] vezette vissza; a Főtanács, mondották, városról városra küldte ügynökeit, hogy az egyébként roppant elégedett francia munkásokat megtanítsák arra, hogy rossz dolog, ha túl sokat dolgoztatják, igen rosszul fizetik és brutális bánásmódban részesítik őket. Egy Londonban megjelenő francia rendőrségi lap, az „*International*" — (lásd az augusztus 3-i számát) — előzékenyen feltárja a világ előtt ártalmas tevékenységünk titkos indítékait. „A legkülönösebb az — mondja —, hogy ezeknek a sztrájkoknak a kitörését olyan országokban rendelték el, ahol a nyomor korántsem érezhető. E váratlan kirobbanások annyira kapóra jönnek bizonyos szomszédainknak, akiknek elsősorban kell félniök egy háborútól, hogy sok ember felteszi magának a kérdést, vajon ezek a sztrájkok nem valami idegen Machiavelli kívánságára törtek-e ki, aki el tudta nyerni a mindenható Szövetség kegyeit." Ugyanakkor, amikor ez a francia rendőrségi sajtótermék felrója nekünk, hogy a sztrájkokkal belső nehézségeket

támasztunk a francia kormánynak, mert Bismarck grófot mentesíteni akarjuk egy külső háborútól, egy porosz lap azzal vádolt meg bennünket, hogy sztrájkokkal zavarjuk az Északnémet Szövetséget, mert tönkre akarjuk tenni a német ipart idegen gyárosok érdekében.

Az Internacionálé kapcsolatait a francia sztrájkokkal két tipikus esettel világítjuk meg. Az első esetben, a St. Étienne-i sztrájkkal és az azt követő ricamarie-i mészárlással kapcsolatban, maga a francia kormány sem meri továbbra is állítani, hogy az Internacionálénak bármi köze volt hozzájuk. A lyoni esetben nem az Internacionálé sodorta sztrájkokba a munkásokat, hanem ellenkezőleg, a sztrájkok sodorták a munkásokat az Internacionáléba.

St. Étienne, Rive-de-Giers és Fumery bányászai nyugodtan, de határozottan követelték a bányatársaságok igazgatóitól a munkanap — 12 óra kemény földalatti munka — tartamának csökkentését és a bértarifa felülvizsgálását. Mivel a békés megegyezésre irányuló kísérletük kudarcot vallott, június 11-én sztrájkba léptek. Természetesen életkérdés volt számukra azon bányászok együttműködésének biztosítása, akik még nem léptek sztrájkba. A bányatársaságok igazgatói, hogy ennek elejét vegyék, szuronyerdőt kértek és kaptak Loire megye prefektusától. Június 12-én a sztrájkolók azt látták, hogy a tárnák szigorú katonai őrizet alatt vannak. Hogy biztosítsák maguknak a kormány által adott katonák buzgalmát, a bányatársaságok minden katonának naponta egy franc-t fizettek. A katonák ezt azzal fizették vissza, hogy június 16-án elfogtak vagy 60 bányászt, akik igyekeztek szót váltani a tárnákban levő társaikkal. Ezeket a foglyokat a negyedik sorezred egy osztaga (150 ember) még aznap délután St. Étienne-be kísérte. E bátor harcosok közt indulásuk előtt a Dorian-bányák egyik mérnöke 60 üveg pálinkát osztott ki, s egyben a lelkükre kötötte, jól tartsák rajta a szemüket a foglyok bandáján, mert ezek a bányászok vadak, barbárok, hétpróbás gonosztevők. A pálinka meg a figyelmeztetés aztán előkészítette a véres összeütközést. A menetet a bányászok, asszonyok és gyermekek tömege kísérte, s Ricamarie mellett, a Moncel magaslatain egy szűk hegyszorosban a tömeg körülvette a katonákat, s követelte a foglyok kiadását, majd amikor a katonák ezt megtagadták, kőzápor zúdult rájuk, mire a katonák minden előzetes figyelmeztetés nélkül a tömeg közé lőttek, megöl-

tek 15 személyt, köztük 2 asszonyt és egy gyermeket, sokakat pedig súlyosan megsebesítettek. A sebesültek szenvedései irtózatosak voltak. Az egyik áldozat egy szegény 12 esztendős leány, Jenny Petit volt, akinek neve örökké élni fog a munkásosztály vértanúinak könyvében. Két golyó érte hátulról, az egyik a combjába fúródott, a másik a hátán hatolt be, szétroncsolta a karját és a jobb vállán keresztül hagyta el a testét. „Le chasse-pot avait encore fait merveille." [A hátultöltős puska ismét csodát művelt.]

A kormány azonban ezúttal hamar rájött, hogy nemcsak gaztettet követett el, hanem baklövést is. A középosztály nem üdvözölte a társadalom megmentőjeként. St. Étienne egész városi tanácsa beadta lemondását egy okmányban, melyben elítélte a csapatok gazságát, és követelte kivonásukat a városból. A francia sajtó az iszonyat kiáltásaiba tört ki! Még az olyan konzervatív újságok is, mint a „Moniteur Universel", gyűjtést indítottak az áldozatok javára. A kormánynak a gyűlölt ezredet el *kellett* vezényelnie St. Étienne-ből.

Ilyen nehéz körülmények között ragyogó ötlet volt feláldozni a közfelháborodás oltárán egy mindig kéznél levő bűnbakot — a Nemzetközi Munkásszövetséget. Az úgynevezett lázadók bírósági tárgyalásán a vádirat 10 kategóriára osztja a vádlottakat s nagyon leleményesen árnyalja bűnösségük fokát. A legsötétebb színekkel festett első csoport azokból a munkásokból állt, akik különösképpen gyanúsak voltak, hogy valami külföldről jött — az Internacionálé által kiadott — titkos *mot d'ordre-nak* engedelmeskedtek. A bizonyítékok persze teljesen meggyőzőek voltak, mint azt egy francia lapból vett következő rövid idézet mutatja: — „A tanúk kihallgatása nem tette lehetővé, hogy »*precizen*« megállapítsák a Nemzetközi Szövetség részvételét. A tanúk *csak azt* állítják, hogy a bandák élén bizonyos fehérköpenyes és sapkás *ismeretlen* emberek állnak. *Az ismeretlenek közül egyet sem tartóztattak le, egy sem ül a vádlottak padján.* Arra a kérdésre: *hisz-e* a Nemzetközi Szövetség beavatkozásában? az egyik tanú ezt válaszolta: *Hiszek* benne, de erre *semmiféle bizonyítékom sincs!*"

Nem sokkal a ricamarie-i mészárlások után Lyonban a selyemmotollálók — jórészt nők — megkezdték a gazdasági lázadások táncát. Szükségükben az Internacionáléhoz fordultak, amely, főleg francia és svájci tagjai révén, győzelemhez segítette őket. A rendőri megfélemlítés minden kísérlete ellenére nyilvánosan bejelentették,

hogy csatlakoznak társaságunkhoz, s formailag is beléptek azzal, hogy befizették a Főtanácsnak a szervezeti szabályzatban meghatározott járulékokat. Lyonban, ugyanúgy mint előzőleg Rouenban, a munkásnők nemes és kiemelkedő szerepet játszottak a mozgalomban. Azóta más lyoni szakmák is a selyemmotollálók nyomába léptek. Így néhány hét leforgása alatt több mint 10 000 új tagot nyertünk meg magunknak abból a hősi lakosságból, amely több mint harminc esztendeje felírta zászlajára a modern proletariátus jelmondatát: „Vivre en travaillant ou mourir en combattant!" [Dolgozva élni vagy harcolva meghalni!]

Közben a francia kormány folytatja kicsinyes piszkálódásait az Internacionálé ellen. Marseille-ben betiltották tagjainak gyűlését, amelyen küldöttet akartak választani a baseli kongresszusra. Ezt az ósdi fogást más városokban is megismételték. De a munkások a kontinensen, ugyanúgy mint másutt, kezdik végre megérteni, hogy az a legbiztosabb út az ember természetes jogai felé, ha az ember személyes kockázatára gyakorolja e jogokat.

Az osztrák munkások, s kiváltképpen a bécsiek — jóllehet csak az 1866-os események után kezdték meg osztálymozgalmukat — egy csapásra előtérbe kerültek. Azonnal felsorakoztak a szocializmus és az Internacionálé zászlaja alá, amelyhez a közelmúltban tartott eisenachi kongresszuson részt vett küldötteik útján most *en masse* [tömegesen] csatlakoztak.

Ha valahol, akkor Ausztriában kimutatta a liberális középosztály önző ösztöneit, szellemi alacsonyrendűségét és a munkásosztály iránti kicsinyes rosszindulatát. Kormánya, látván, hogy a fajok és a nemzetiségek belharca megosztja és veszélyezteti a birodalmat, üldözi a munkásokat, akik egyedül hirdetik minden faj és nemzetiség testvériségét. Maga a középosztály, amely új pozícióját korántsem saját hősiességével, hanem csakis az osztrák hadsereg emlékezetes katasztrófája révén szerezte, s amely aligha képes — és ezt maga is tudja — megvédeni új hódításait a dinasztia, az arisztokrácia meg a klerikális párt támadásaival szemben, mindamellett arra a hitvány kísérletre pazarolja legjobb energiáit, hogy megfossza a munkásosztályt az egyesülés, a gyülekezés, a szabad sajtó és a szabad gondolat jogától. Ausztriában, akár az európai kontinens valamennyi többi országában, az Internacionálé kiszorította a hajdani *spectre*

rouge-t [vörös kísértetet]. Amikor július 13-án egy kisebbméretű munkásmészárlást hajtottak végre Brünnben, Morvaország pamutközpontjában, az esetet az Internacionálé titkos bujtogatásának tulajdonították; az Internacionálé ügynökei azonban sajnos azzal a ritka adománnyal rendelkeztek, hogy láthatatlanná tudtak válni. Amikor a bécsi munkásság néhány vezetője a bíróság előtt állott, az ügyész idegenek eszközeinek bélyegezte őket. Csupán — hogy megmutassák, milyen lelkiismeretesen tanulmányozták az anyagot — azt a kis hibát követték el, hogy a polgári Béke és Szabadság Ligát összetévesztették a Nemzetközi Munkásszövetséggel.

Ha a munkásmozgalmat így zaklatták a Lajtán inneni Ausztriában, Magyarországon kíméletlenül üldözték. Erre vonatkozólag a legmegbízhatóbb pesti és pozsonyi jelentések érkeztek a Főtanácshoz. Egy példa eléggé megmutatja, hogy a hatóságok hogyan bánnak a magyar munkásokkal. Von Wenckheim úr, a magyar belügyminiszter közügyekben éppen Bécsben tartózkodott. A pozsonyi munkások, akiknek már hónapok óta megtiltották nyilvános gyűlések tartását, sőt még azt is, hogy egy betegpénztár alapjainak összegyűjtése céljából mulatságokat rendezzenek, végül is küldötteket menesztettek Bécsbe, hogy ott sérelmeiket azonnyomban az illusztris von Wenckheim úr elé terjesszék. Pöfékelve és szivarából füstfellegeket eregetve, az illusztris férfiú fenyegető hangon rájuk förmedt: „Maguk munkások? Szorgalmasan dolgoznak? Nos, másra ne is legyen gondjuk. Maguknak nem kellenek nyilvános egyesületek; ha pedig beleütik az orrukat a politikába, tudni fogjuk, hogyan bánjunk el magukkal. Nem teszek semmit az érdekükben. A munkások csak zúgolódjanak, ha kedvük tartja!" A munkásoknak arra a kérdésére, hogy eszerint a rendőrség továbbra is önkényeskedni fog-e, a liberális miniszter így válaszolt: „Igen, az én felelősségemre." Nézeteiknek kissé hosszas, de hiábavaló kifejtése után a munkások eltávoztak, de kijelentették a miniszternek: „Mivel az államügyek befolyásolják a munkások helyzetét, a munkásoknak kell foglalkozniok a politikával, s bizonnyal fognak is vele foglalkozni."

Poroszországban és Németország többi részén az elmúlt évet az jellemezte, hogy országszerte trade-unionok alakultak. A közelmúltban tartott eisenachi kongresszuson 150 000 német munkás küldöttei, akik a tulajdonképpeni Németországból, Ausztriából és

Svájcból érkeztek, egy új, demokratikus-szociális pártot szerveztek, amelynek programja betű szerint magában foglalja a mi szervezeti szabályzatunk irányító elveit. Jóllehet a törvény tiltja, hogy Szövetségünk szekcióját alkossák, hivatalosan beléptek: elhatározták, hogy egyéni tagsági könyveket kérnek a Főtanácstól. Barmeni kongresszusán az Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein [Általános Német Munkásegylet] ismét megerősítette csatlakozását Szövetségünk elveihez, de egyidejűleg kijelentette: a porosz törvények megtiltják neki, hogy csatlakozzanak hozzánk.

Szövetségünknek új szervezetei alakultak Nápolyban, Spanyolországban és Hollandiában.

Jelenleg Szövetségünknek Barcelonában egy spanyol, Amszterdamban pedig egy holland nyelvű lapja jelenik meg.

A babérok, amelyeket a belga kormány Seraing és Frameries dicsőséges csatamezőin szerzett, úgy látszik valóban felébresztették a nagyhatalmak dühödt féltékenységét. Nem csoda hát, ha idén *Anglia* is dicsekedhet saját munkásmészárlásával. A Mold melletti leeswoodi Great Pitben (Denbighshire) a walesi szénbányászoknak rövid úton bércsökkentést jelentett be a bányaigazgató, akit már régóta joggal tartottak teljesen javíthatatlan és kicsinyes zsarnoknak. Erre a szerencsétlen emberek segítséget kértek a szomszédos bányákból, magát a bányaigazgatót megtámadták, házát megrohanták, s minden bútorát a vasútállomásra hurcolták, mert gyermekes tudatlanságukban azt képzelték, hogy így egyszer s mindenkorra megszabadulhatnak tőle. Természetesen bírósági eljárást indítottak a lázadók ellen; egyiküket azonban egy mintegy ezer főnyi tömeg megszabadította és kikísérte a városból. Május 28-án a rendőrök a mozgalom két főkolomposát a moldi békebírák elé akarták állítani; a 4. sorezred a „The King's Own" [A király sajátja] egyik osztagának kísérete mellett. A bányászok egy csoportja igyekezett kiszabadítani a foglyokat és az ellenállás láttára kőzáport zúdított a rendőrségre és a katonákra, mire a katonák minden előzetes figyelmeztetés nélkül Snider-típusú hátultöltő puskáikból golyózáporral viszonozták a kőzáport. Öt személyt, közülük kettő nő, megöltek, igen sokat pedig megsebesítettek. Mindeddig sok a hasonlóság a moldi és a ricamarie-i mészárlás között, de ennél a pontnál a hasonlóság véget ér. Franciaországban a katonák csak parancsnokaiknak tartoztak

felelősséggel. Angliában egy halottkémi esküdtszéki vizsgálaton kellett átesniök; ez a halottkém azonban egy süket, hülye vén bolond volt, aki hallócsővel hallgatta a tanúk vallomásait, a walesi esküdtszék pedig, amely mellette állt, korlátolt, előítéletekkel teli osztálybíróság volt. A mészárlást „indokolt emberölésnek" nyilvánították.

Franciaországban a lázadókat 3—18 hónapos börtönbüntetésre ítélték, s hamarosan amnesztiában részesítették. Angliában 10 évi kényszermunkát szabtak ki rájuk! Franciaországban az egész sajtó visszhangzott a csapatokon való felháborodás hangjaitól. Angliában az egész sajtó csupa mosoly volt, ha a katonákról esett szó, és csupa rosszallás, ha áldozataikról! Mégis, az angol munkások sokat nyertek azzal, hogy szegényebbek lettek egy nagy és veszedelmes illúzióval. Eddig azt képzelték, hogy életüket megvédelmezi a Riot Act [lázadási törvény] formasága, továbbá az, hogy a katonaság alá van rendelve a polgári hatóságoknak. Most már tudják, Bruce úrnak, a liberális belügyminiszternek az alsóházban tett hivatalos nyilatkozatából — először, hogy olyan előzetes figyelmeztetés nélkül is, mint a Riot Act felolvasása, bármely grófsági békebírónak, bármely rókavadásznak vagy plébánosnak joga van a katonasággal lövetnie egy általa lázadónak minősített tömegre; és, másodszor, hogy a katona, önvédelem ürügyén, saját szakállára tüzet nyithat. A liberális miniszter elfelejtette hozzátenni: ilyen körülmények között mindenkit fel kellene fegyverezni közköltségen egy hátultöltő puskával, önvédelemül a katonákkal szemben.

Az angol trade-unionok legutóbbi birminghami általános kongresszusán a következő határozatot fogadták el: — „Mivel a helyi munkásszervezetek csaknem teljesen háttérbe szorultak az országos jellegű szervezetekkel szemben, véleményünk szerint a szabadkereskedelem elvének térhódítása, — amely olyan versengést von maga után a nemzetek között, hogy a munkások érdeke elsikkadhat és áldozatul eshet a tőkések közötti elkeseredett nemzetközi versenyben — megköveteli a szervezetek további kiterjesztését és nemzetközivé tételét. S mivel a Nemzetközi Munkásszövetség a dolgozó tömegek érdekeinek — amelyek mindenütt azonosak — konszolidálására és kiterjesztésére törekszik, ez a kongresszus melegen ajánlja az Egyesült Királyság munkásainak, s főleg valamennyi szervezett testületnek e Szövetség támogatását, s határozottan sürgeti őket,

lépjenek be e testületbe, ugyanis az a véleménye, hogy elveinek valóra váltása a föld nemzetei közötti tartós békét is maga után vonja."

Ez év májusában úgy látszott, hogy küszöbön áll a háború az Egyesült Államok és Anglia között. Az önök Főtanácsa ezért felhívást intézett Mr. Sylvishez, az amerikai Nemzeti Munkás Unió elnökéhez, amelyben felszólította az Egyesült Államok munkásosztályát, parancsoljon békét, amikor maguk felkente urai háborút kiáltanak . . .

Az angol eredeti címe: „Report of the General Council. To the Fourth Annual Congress of the International Working Men's Association". (1869)
A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet fotokópiája alapján.

M a r x

A szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai

A Főtanácsnak javasoljuk, hogy mint eddig is, támogassa a különböző országok szakszervezeteinek azt az egyre fokozódó törekvését, hogy kapcsolatba lépjenek ugyanazon szakmának valamennyi többi országban működő szervezeteivel Annak a tevékenységnek hatékonysága, melyet a Főtanács a nemzeti szakmai társaságok közötti érintkezés nemzetközi elómozdítójaként kifejt, lényegében attól a támogatástól függ, melyet maguk e társaságok nyújtanak az *Internacionalé* által célul kitűzött Általános Munkásügyi Statisztika összeállításában

Az összes országok szakszervezetei vezetőségeinek javasoljuk, hogy helyiségeik címéről tájékoztassák a Főtanácsot

Részlet a „Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association" c okmányból (1871)

A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet fotokópiája alapján

Marx

A munkásosztály politikai tevékenysége

Tekintettel arra,

hogy a szervezeti szabályzat bevezetője a következő szakaszt tartalmazza: „A munkásosztály gazdasági felszabadítása az a nagy végcél, amelynek *mint eszközt* minden politikai mozgalmat alá kell rendelni";

hogy a Nemzetközi Munkásszövetség Alapító Üzenete (1864) megállapítja: „... a föld és a tőke urai mindig fel fogják használni politikai előjogaikat gazdasági monopóliumaik megvédésére és megörökítésére. Nemcsak, hogy nem segítik elő a munka felszabadítását, hanem továbbra is minden lehetséges módon akadályt fognak gördíteni útjába ... Ezért a politikai hatalom meghódítása most a munkásosztály nagy kötelessége";

hogy a lausanne-i kongresszus (1867) ezt a határozatot hozta: „A munkások társadalmi felszabadítása elválaszthatatlan politikai felszabadításuktól";

hogy a Főtanács a francia internacionalistáknak a népszavazás előestéjén (1870) szőtt állítólagos összeesküvésével kapcsolatban nyilatkozatot tett, melyben kijelenti: „Szervezeti szabályzatunk szövege értelmében, az Angliában, a kontinensen és Amerikában működő összes szervezeteinknek kétségtelenül nemcsak az a különleges küldetésük, hogy a munkásosztály harcos szervezetének központjai legyenek, hanem az is, hogy a maguk országában támogassanak minden olyan politikai mozgalmat, amely végső célunknak — a munkásosztály gazdasági felszabadításának elérésére törekszik" ...

Továbbá tekintettel arra,

hogy az Internacionálé egy féktelen reakcióval áll szemben, amely erőszakosan szétzúzza a munkásoknak a felszabadulásra

irányuló minden erőfeszítését, s amely nyers erővel igyekszik fenntartani az osztálykülönbségeket és a vagyonos osztályoknak ebből eredő politikai uralmát;

hogy a vagyonos osztályoknak ezzel a kollektív hatalmával a munkásosztály mint osztály csakis akkor szállhat szembe, ha olyan politikai pártba szervezkedik, amely a vagyonos osztályok által alakított összes régi pártoktól különbözik és velük szemben áll;

hogy a munkásosztálynak ez a politikai pártba való szervezkedése elengedhetetlen avégből, hogy biztosítsuk a társadalmi forradalom győzelmét és végső célját — az osztályok eltörlését;

hogy az erők egyesítésének, melyet a munkásosztály a maga gazdasági harcaival már megvalósított, ugyanakkor emellett kell szolgálnia a földbirtokosok és a tőkések politikai hatalma ellen folytatott harcai számára is —

A konferencia emlékezteti az *Internacionálé* tagjait:

hogy a munkásosztály harcos állapotában gazdasági mozgalma és politikai tevékenysége elválaszthatatlan egységbe forr össze.

Részlet a „Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association" c. okmányból. (1871)

A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet fotokópiája alapján.

Marx

[A politikai és a gazdasági mozgalom összefüggéséről]

A munkásosztály politikai mozgalmának végcélja természetesen a politikai hatalom meghódítása a munkásosztály számára, és ehhez természetesen a munkásosztály bizonyos pontig kifejlődött előzetes szervezete szükséges, amely magukból a gazdasági harcaiból nő ki. Másrészt azonban minden mozgalom, amelyben a munkásosztály mint *osztály* szembeszáll az uralkodó osztályokkal és külső nyomással igyekszik kényszeríteni őket, politikai mozgalom. Pl. az a kísérlet, hogy egy-egy gyárban vagy akár egy-egy szakmában sztrájkokkal stb. egyes tőkésektől a munkaidő korlátozását kényszerítsék ki, merőben gazdasági mozgalom; ellenben az a mozgalom, hogy nyolcórás stb. *törvényt* kényszerítsenek ki, *politikai* mozgalom. S így a munkások elszigetelt gazdasági mozgalmaiból mindenütt kisarjad egy *politikai* mozgalom, vagyis az *osztály* mozgalma, hogy érdekeit általános formában érvényre juttassa, olyan formában, amelynek általános, társadalmilag kényszerítő ereje van. Ezek a mozgalmak bizonyos előzetes szervezetet tételeznek fel, de éppúgy eszközei is e szervezet fejlődésének.

Ahol a munkásosztály szervezkedésében még nem eléggé haladt előre ahhoz, hogy döntő hadjáratot indítson a kollektív erőszak, vagyis az uralkodó osztályok politikai hatalma ellen, mindenesetre iskolázni kell erre az e hatalom ellen folytatott állandó agitációval és az uralkodó osztályok politikájával szemben ellenséges magatartással. Ellenkező esetben a munkásosztály játékszer marad a kezükben, amint ezt a franciaországi szeptemberi forradalom bebizonyította és amint bizonyos fokig az a játék bizonyítja, amelyet Gladstone úr és Tsai mind ez ideig még sikerrel űznek Angliában.

Részlet az 1871 november 23-án Bolthoz írt levélből.

A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet fotokópiája alapján.

Marx

A Ruhr völgyi sztrájkoló bányamunkásokhoz

A német tőkés sajtó azt kívánja tőletek, hogy ejtsétek el a nyolcórás műszakra és a 25 százalék béremelésre irányuló követeléseiteket, és kezdjetek újra munkához, nehogy a német ipar arra kényszerüljön, hogy szenét Angliából hozassa, és így a német pénz külföldre menjen, ahelyett, hogy német munkát fizetne.

Ez a burzsoák örök jajveszékelése, mihelyt a munkások a maguk lábára állnak és igyekeznek valamilyen követelést kicsikarni. Angliában, ahol ezt a régi lemezt immár vagy negyven esztendeje játsszák, senki emberfia ügyet sem vet már rá. A szóban forgó esetben azonban megéri a fáradságot, hogy kimutassuk: a kapitalista sajtó szándékosan meg akar benneteket téveszteni, amikor azt beszéli nektek, hogy a kohótulajdonosoknak és gyárosoknak csupán írniok kell Angliába, hogy annyi szenet kapjanak, amennyit csak akarnak.

Angliában a szénfogyasztás 1869 óta eddig soha nem látott módon növekedett az angol ipar azóta bekövetkezett általános fellendülése folytán, a gyárak szaporodása, a vasutak emelkedett fogyasztása, a tengergőzhajózás rohamos fellendülése — főleg azonban a vasipar hallatlan kiterjedése folytán — ez utóbbi az utolsó három évben jóval felülmúlta a virágzás minden korábbi időszakát. A „*Daily News*", egy liberális tőkéslap (ez év július 12-i szám), azt mondja erről: „A jelenlegi széndrágulás egyik fő oka kétségtelenül a vasipar hirtelen és példátlan fellendülése. Észak-Anglia az ország egész széntermelésének körülbelül negyed részét szolgáltatja. Ennek nagy része Londonba és Anglia déli és keleti részébe megy; nagyon sok kell gőzhajók számára is; de újabban a clevelandi (egészen a bányatelepek közelében levő) vaskohók fejlődése hirtelen helyi keresletet

teremtett szén iránt. Hogy ez az iparág, amely most alkalmasint legalább évi *öt-hat millió tont** fogyaszt, ennyire megnőtt, az a széntermelésnek magától értetődőleg erős lökést adott. Ehhez járult a nyugati parton levő hematitvasérc-vidék gyors fellendülése. Cumberland és Lancashire nagyolvasztói tüzelőanyagukat csaknem kizárólag a durhami szénmedencéből szerzik be, és mérsékelt becslés szerint évenként *másfél millió tonra* van szükségük. Az épülő új nagyolvasztóknak csak magában Észak-Angliában, évi *háromnegyed millió tonra* lesz szükségük. Ehhez járulnak új hengerművek és új nagyolvasztók a keleti parton. Ezért nem meglepő, hogy a tüzelőanyag-kérdés egész Észak-Angliában csakhamar életkérdéssé lett, és érthető volt, hogy a szénárak gyorsan emelkedtek. Dél-Staffordshire-ben, Skóciában, Dél-Walesben, Derbyshire-ben, Nyugat-Yorkshire-ben és más vidékeken ugyanezek az okok idézték elő a szénárak emelkedését."

E körülmények között az angol bányamunkások azt tették, amit ti: magasabb bért és rövidebb munkaidőt követeltek. Az angol bányatulajdonosok, akik, mint mindig, józan ész és élettapasztalat dolgában jóval felülmúlták német konkurrenseiket, nem ellenszegültek komolyan, hanem beleegyeztek az összes követelésekbe. Hallgassátok meg, mit ír még erről a „Daily News": „Időről időre felemelték a bért... A bányamunkások továbbá a munkaidő rendszeres megrövidítését követelték. Mármost szakemberek azt állítják, hogy egy munkás most csak $^3/_5$-ét termeli annak a szénmennyiségnek, amelyet korábban, lanyha üzletmenet és alacsonyabb bér mellett termelt. Lehetne viszont több munkást alkalmazni; de munkásokat nem lehet egy szempillantás alatt szerezni. Persze hozattak néhányat a földművelő kerületekből; de vájároknak hosszú tanulóidőre van szükségük, és ezért a baj itt csak lassan és fokozatosan orvosolható. Pillanatnyilag a munkások néhány vidéken *elérték* a munkaidő *napi nyolc órára* való korlátozását, miközben mindenütt oly gyorsan *következtek egymásra a béremelések*, hogy úgy látszik, nincs más kiút, mint a szénárak emelése."

Ehhez járul még egy körülmény. A *legfelső szénrétegek csaknem egész Angliában kimerültek*, és egyre mélyebben kell fejteni. Hallgas-

* Ton = tonna, egy angol tonna = 1016,046 kg. — *Szerk.*

sátok meg megint a „Daily News" cikkét: „Ezeknek a dél-staffordshire-i értékes szénrétegeknek legjobb telepeit kifosztották. Ennek az egykor szénben gazdag övezetnek számos vidékén kimerültek a telepek, és a hányókat egyre gyakrabban megint szántóföldekké és legelőkké változtatják, bár még ezernyi hold (hányó) kihasználatlan. Amellett a vidék segélyforrásai még nem merültek ki. Mélyebb aknákat létesítenek körben a régi szénterület körül... De a helyzet olyan, hogy a szén kifejtése egyre költségesebb lesz, még a legújabb segédeszközökkel is, amihez még hozzájárul, hogy a telepek távolabb vannak a kohóművektől... Amit Dél-Staffordshire-ról mondottunk, sok más vidékre is érvényes. A szenet nagyobb mélységből kell felhozni és rendeltetési helyükig nagy távolságokra kell szállítani."

Ennek az a következménye, hogy a szénárak, a telepen való átvétel esetén, mint a „Daily News" mondja, „megkétszereződtek" és hogy *valóságos szénínség lépett fel*, amely az egész ország figyelmét magára vonja. Egy másik lap, az angol tőkések fő gazdasági lapja, az „Economist" július 20-i számában ezt mondja:

„Ez év eleje óta a szén ára szüntelenül emelkedett, úgy hogy most 60—100 százalékkal drágább, mint egy évvel ezelőtt... Nem telik bele egy vagy két hét, s a felár jóval több lehet 100 százaléknál, anélkül, hogy bármiféle komoly jel mutatna arra, hogy nem emelkedik tovább. A szénkivitel ez év júniusában 1 108 000 ton volt, vagyis 4 százalékkal több, mint előző év júniusában, de értéke 758 000 font sterling volt, vagyis 53 százalékkal több. Ez évben a júniusban kivitt szén értéke tononként átlagosan 13 shilling 9 penny (vagyis 4 tallér 17½ garas) volt; előző évben 9 shilling 4 penny (vagyis 3 tallér 3½ garas)." A „Spectator", egy harmadik tőkéslap ugyancsak közli (július 20), hogy Londonban a jó háztartási szén ára 23 shillingről, vagyis 7 tallér 20 garasról 35 shillingre, vagyis 11 tallér 20 garasra emelkedett.

Ezekből a tényekből láthatjátok, mi a helyzet a kohótulajdonosok és gyárosok olyan fenyegetéseivel, hogy szenüket Angliából szerzik be. *Alfred Krupp úr kiadhat annyi ukázt, amennyit akar, az angol szenet drágábban kell megfizetnie, mint a Ruhr völgyi szenet, és nagyon kérdéses, hogy egyáltalán kap-e.*

Mint a Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának a németországi

ügyek intézésével megbízott titkára, kötelességemnek tartottam, hogy ezeket a tényeket tudomásotokra hozzam.

London, 1872 július 21. K. Marx

A német eredeti címe: „An die streikenden Bergarbeiter im Ruhrthal".

Megjelent: „Der Volksstaat" 60. sz. 1872 július 27.

Engels

[A gothai program és a szakszervezetek]

... Pártunknak elméleti vonatkozásban, tehát abban, ami a program számára lényegbevágó, *egyáltalán semmi tanulnivalója* sem lenne a lassallistáktól, a lassallistáknak viszont annál inkább tőle; az egyesülés első feltétele az volt, hogy ne legyenek továbbra is szektások, lassallisták, hogy tehát mindenekelőtt, ha nem is mondanak le egészen az államsegély mindent gyógyító csodaszeréről, de ismerjék el alárendelt átmeneti rendszabálynak sok más lehetséges rendszabály mellett és között. A programtervezet bizonyítja, hogy a mi embereink, akik elméletileg százszorta különbek a lassallista vezetőknél — politikai ravaszság dolgában éppoly kevéssé érnek fel velük; a „becsületesek" megint egyszer kegyetlenül lépre mentek a becsteleneknek.

Először, elfogadják a hangzatos, de történelmileg hamis lassalle-i frázist: a munkásosztállyal szemben valamennyi többi osztály csak egyetlen reakciós tömeg. Ez a tétel *csak* egyes kivételes esetekben igaz, például az olyan proletárforradalomban, mint a Kommün, vagy olyan országban, ahol nemcsak a burzsoázia formálta az államot és a társadalmat a maga képére, hanem utána már a demokratikus kispolgárság is végigvitte ezt az átformálást egészen a végső következtetéseiig. Ha például Németországban a demokratikus kispolgárság ehhez a reakciós tömeghez tartozik, hogyan haladhatott akkor a szociáldemokrata munkáspárt éveken át karöltve vele, a Néppárttal? Hogyan merítheti a „Volksstaat" csaknem egész politikai tartalmát a kispolgári demokrata „Frankfurter Zeitung"-ból? És hogyan lehet ugyanebbe a programba nem kevesebb mint hét olyan követelést felvenni, melyek teljesen, szó szerint megegyeznek a Néppárt és a kispolgári demokrácia programjával? Az 1—5. és 1—2. pontokban

foglalt hét politikai követelésre gondolok, melyek közt egyetlenegy sincs, amely nem *polgári* demokratikus.

Másodszor, a munkásmozgalom nemzetköziségének elvét a jelenre vonatkozólag gyakorlatilag teljesen megtagadják, és ezt olyan emberek teszik, akik öt éven át és a legnehezebb körülmények között a legdicsőségesebben fennen hirdették ezt az elvet. A német munkások helye az európai mozgalom élén *lényegében* azon alapul, hogy igazi nemzetközi magatartást tanúsítottak a háború alatt; semelyik más proletariátus nem viselkedett volna ilyen jól. És most azt akarják tőlük, hogy megtagadják ezt az elvet egy olyan időpontban, mikor a külföldön a munkások mindenütt ugyanolyan mértékben hangsúlyozzák, amilyen mértékben a kormányok elnyomni törekszenek minden kísérletet, amely ennek az elvnek egy szervezet keretében történő valóra váltására irányul. És mi marad meg egyedül a munkásmozgalom nemzetköziségéből? A halvány reménység — még csak nem is az európai munkásoknak későbbi együttműködésére felszabadulásukért — nem, hanem a népek egy jövendő „nemzetközi testvériesülésére" — a Békeliga burzsoáziájának „Európai Egyesült Államaira"!

Természetesen egyáltalán nem volt szükséges az Internacionáléról mint olyanról beszélni. De a legkevesebb mégis az lett volna, hogy az 1869-es programhoz képest ne hátrafelé menjünk és például azt mondjuk: *jóllehet* a német munkáspárt *mindenekelőtt* a neki megszabott államhatárokon belül működik (nincs joga az európai proletariátus nevében beszélni, különösen nincs valami helytelent mondani), tudatában van a világ munkásaival való szolidaritásának és mint eddig, a továbbiakban is mindig kész lesz az e szolidaritás által reá rótt kötelezettségeket teljesíteni. Az ilyesféle kötelezettségek akkor is fennállanak, ha nem nyilvánítjuk vagy nem tekintjük is éppen magunkat az Internacionálé részének, így például segélynyújtás, a sztrájktörés megakadályozása sztrájkok esetén, gondoskodás arról, hogy a pártlapok tájékoztassák a német munkásokat a külföldi mozgalomról, agitáció a fenyegető vagy kitörő dinasztikus háborúk ellen, az ilyen háborúk alatt tanúsítandó magatartás, amint ez például 1870-ben és 1871-ben példásan megvalósult stb.

Harmadszor, embereink hagyták magukra erőszakolni a Lassalle-féle „vasbértörvényt", amely teljesen elavult gazdasági nézeten alapul, azon tudniillik, hogy a munkás átlagosan csak a munkabér

minimumát kapja, mégpedig azért, mert a malthusi népesedési elmélet szerint mindig túl sok munkás van (ez volt Lassalle érvelése). Mármost Marx a „Tőké"-ben tüzetesen kimutatta, hogy a munkabért szabályozó törvények igen bonyolultak, hogy a viszonyokhoz képest hol ez, hol az van túlsúlyban, hogy tehát korántsem vastörvények, hanem ellenkezőleg, igen rugalmasak, és hogy a dolgot bizony nem lehet néhány szóval elintézni, ahogyan Lassalle képzelte. Annak a törvénynek malthusi indokolását, amelyet Lassalle belőle és Ricardóból írt ki (az utóbbi meghamisításával), amint azt pl. a „Munkás Olvasókönyv" 5. oldalán Lassalle-nak egy másik brosúrájából idézi, Marx részletekbe menve megcáfolta „A tőke felhalmozási folyamatá"-ról szóló szakaszban. A lassalle-i „vastörvény" elfogadásával tehát egy hamis tétel és annak hamis indokolása mellett tettek hitvallást.

Negyedszer, a program *egyetlen társadalmi* követelésként fogalmazza meg — a lassalle-i államsegélyt a legmeztelenebb alakjában, ahogyan azt Lassalle Buchez-től ellopta. És ezt az után, hogy Bracke igen jól feltárta ennek a követelésnek egész semmisségét; az után, hogy pártunknak csaknem valamennyi, ha ugyan nem valamennyi szónoka kénytelen volt a lassallisták elleni harcban ez ellen az „államsegély" ellen fellépni! Mélyebben pártunk már nem is alázkodhatott volna meg. Az internacionalizmus lesüllyedt Amand Gögg színvonalára, a szocializmus a burzsoá-republikánus Buchez színvonalára, aki ezt a követelést *a szocialistákkal szemben* állította fel, hogy kiüsse őket a nyeregből!

De a lassalle-i értelemben vett „államsegély" a legjobb esetben is csak *egyetlen* ellenintézkedés a sok közül, hogy elérjük azt a célt, melyet ezekkel a suta szavakkal jelölnek meg: „hogy a szociális kérdés megoldásának az útját egyengessük", mintha a mi számunkra még léteznék elméletileg *megoldatlan* szociális *kérdés!* Ha tehát azt mondják: A német munkáspárt arra törekszik, hogy megszüntesse a bérmunkát és vele együtt az osztálykülönbségeket a kollektív termelésnek az iparban és mezőgazdaságban és nemzeti méretben való megvalósítása útján; támogat minden olyan rendszabályt, amely alkalmas e cél elérésére! — akkor egyetlen lassallistának sem lehet ezellen semmi kifogása.

Ötödször, a munkásosztálynak mint osztálynak a szakszervezetek útján való szervezéséről egyáltalán nincs szó. Pedig ez igen lényeges

pont, mert ez a proletariátus tulajdonképpeni osztályszervezete, amelyben napi harcait a tőke ellen megvívja, amelyben iskolázza magát, és amelyet manapság a legvadabb reakció (mint most Párizsban) sem képes többé tönkretenni. Ez a szervezet Németországban is olyan jelentőségre tett szert, hogy nézetünk szerint okvetlenül szükséges volna, hogy róla a programban megemlékezzünk és a lehetőség szerint a párt szervezetében helyet juttassunk neki.

Mindezt embereink a lassallisták kedve szerint tették . . .

Részlet az 1875 március 18—28-án
Bebelhez írt levélből.

Magyarul megjelent:
Marx—Engels. Válogatott levelek.
Szikra 1950. 344—347. old.

Engels

[A szakszervezeti akció — az angol munkásmozgalom végcélja]

... Az angol munkásmozgalom évek sora óta reménytelenül a bérekért és a munkaidő megrövidítéséért folyó sztrájkok szűk körében forog, mégpedig úgy, hogy ezeket nem a propaganda és a szervezés mankóinak és eszközeinek, hanem végső célnak tekinti. Sőt a trade-unionok elvileg és szervezeti szabályzatuk értelmében kizárnak minden politikai akciót és ezzel a részvételt a munkásosztálynak mint osztálynak minden általános tevékenységében. A munkások politikailag konzervatívokra és liberál-radikálisokra oszlanak, a Disraeli (Beaconsfield)-kormány híveire és a Gladstone-kormány híveire. Munkásmozgalomról tehát itt csak annyiban lehet szó, hogy itt sztrájkok folynak le, amelyek, akár győznek, akár nem, a mozgalmat egy lépéssel sem viszik tovább. Az ilyen sztrájkokat, amelyeket amellett az utóbbi rossz üzleti években a kapitalisták elég gyakran szándékosan idéznek elő, hogy ürügyük legyen gyáraik bezárására, az ilyen sztrájkokat, amelyekkel a munkásosztály egy tapodtat sem jut előbbre, világtörténelmi harcokká felfújni, mint például az itteni „Freiheit"-ben történik — ez nézetem szerint csak árthat. Nem szabad elhallgatnunk, hogy ebben a pillanatban itt tulajdonképpeni, kontinentális értelemben vett munkásmozgalom nincs, és ezért nem hiszem, hogy sokat veszít vele, ha egyelőre nem kap tudósításokat az itteni trade-unionok viselt dolgairól ...

Részlet az 1879 június 17-én Bernsteinhez írt levélből.

Magyarul megjelent: Marx—Engels. Válogatott levelek. Szikra 1950. 379. old.

Marx

Széljegyzetek a német munkáspárt programjához

I

1. „A munka minden gazdagságnak és minden kultúrának a forrása *és minthogy* hasznothajtó munka csak a társadalomban és a társadalom révén lehetséges, a munka hozadéka levonás nélkül, egyenlő jog szerint, a társadalom minden tagját megilleti."

A paragrafus első része: „A munka minden gazdagságnak és minden kultúrának a forrása."

A munka *nem a forrása* minden gazdagságnak. A *természet* éppannyira forrása a használati értékeknek (márpedig ilyenekből tevődik össze a dologi gazdagság!), mint a munka, amely maga is csak megnyilvánulása egy természeti erőnek, az emberi munkaerőnek. Ez a mondat minden ábécéskönyvben megtalálható és annyiban igaz, amennyiben *felteszik*, hogy a munkát a hozzávaló tárgyakkal és eszközökkel végzik. Egy szocialista program azonban nem engedheti meg, hogy efféle polgári szólamok elhallgassák azokat a *feltételeket*, amelyek egyedül adnak nekik értelmet. És amennyiben az ember a természethez, az összes munkaeszközök és -tárgyak első forrásához eleve tulajdonosként viszonylik, azt mint sajátját kezeli, annyiban lesz munkája használati értékek, tehát gazdagság forrásává is. A polgároknak alapos okuk van rá, hogy a munkát *természetfölötti teremtőerővel* ruházzák fel; mert éppen a munka természeti feltételezettségéből következik, hogy az az ember, akinek munkaerején kívül egyéb tulajdona nincsen, minden társadalmi és kultúrállapotban azon más emberek rabszolgája kell hogy legyen, akik a tárgyi munkafeltételek tulajdonosaivá tették magukat. Csak az ő engedelmükkel dolgozhatik, tehát csak az ő engedelmükkel élhet.

Hagyjuk most ezt a mondatot, ahogy van, helyesebben ahogy sántít. Milyen végkövetkeztetést vártunk volna? Nyilvánvalóan ezt:

„Minthogy a munka minden gazdagságnak a forrása, a társadalomban sem sajátíthat el senki gazdagságot másként, csak mint a munka termékét. Ha tehát nem maga dolgozik, akkor idegen munkából él és kultúráját is idegen munka rovására sajátítja el."

Ehelyett az „*és minthogy*" szócsavarással egy második mondatot illesztenek hozzá, hogy ebből, és ne az elsőből vonjanak le végkövetkeztetést.

A paragrafus második része: „Hasznothajtó munka csak a társadalomban és a társadalom révén lehetséges."

Az első mondat szerint a munka volt a forrása minden gazdagságnak és minden kultúrának, tehát társadalom sem volt lehetséges munka nélkül. Most megfordítva, megtudjuk, hogy „hasznothajtó" munka társadalom nélkül nem lehetséges.

Ugyanígy mondhatták volna, hogy csak a társadalomban lehet haszontalan, sőt a közre káros munka kereseti ággá, hogy csak a társadalomban lehet henyélésből élni stb. stb. — egyszóval lemásolhatták volna az egész Rousseau-t.

És mi az a „hasznothajtó" munka? Alkalmasint csak az a munka, amely a célul tűzött hasznos hatást előidézi. A vadember — és az ember, mikor már nem majom többé, vadember —, aki kővel leterít egy állatot, aki gyümölcsöt gyűjt stb., „hasznothajtó" munkát végez.

Harmadszor: A végkövetkeztetés: „És minthogy hasznothajtó munka csak a társadalomban és a társadalom révén lehetséges — a munka hozadéka levonás nélkül, egyenlő jog szerint, a társadalom minden tagját megilleti."

Szép következtetés! Ha a hasznothajtó munka csak a társadalomban és csak a társadalom révén lehetséges, akkor a munkahozadék a társadalmat illeti meg — és az egyes munkásnak ebből csak az jár, ami nem szükséges a munka „feltételének", a társadalomnak a fenntartására.

Ezt a tételt valóban minden időben érvényesítették is *a mindenkori társadalmi rend* védelmezői. Először jönnek az igényei a kormánynak és mindannak, ami hozzátapad, mert a kormány a társadalmi rend fenntartására hivatott társadalmi szerv; azután jönnek a magán-

tulajdon különféle fajainak az igényei, mert a magántulajdon különféle fajai a társadalom alapjai stb. Látnivaló, hogy az ilyen üres frázisokat tetszés szerint lehet csűrni-csavarni.

Valamiféle értelmes összefüggés a paragrafus első és második része között csak ebben a fogalmazásban van:

„A gazdagságnak és a kultúrának forrásává a munka csak mint társadalmi munka lesz", vagy ami ugyanaz, „csak a társadalomban és annak révén".

Ez a tétel vitathatatlanul helyes, mert ha az elszigetelt munka (feltéve, hogy tárgyi előfeltételei megvannak) teremthet is használati értékeket, nem teremthet sem gazdagságot, sem kultúrát.

De éppilyen vitathatatlan ez a másik tétel:

„Amilyen mértékben a munka társadalmilag fejlődik és ezáltal gazdagságnak és kultúrának forrásává lesz, abban a mértékben fejlődik a dolgozó szegénysége és nyomora az egyik oldalon, a nemdolgozó gazdagsága és kultúrája a másik oldalon."

Ez a törvénye az egész eddigi történelemnek. Tehát „*a* munkáról" és „*a* társadalomról" hangoztatott általános szólamok helyett itt pontosan ki kellett volna mutatni, hogy a mai tőkés társadalomban hogyan jöttek létre végül is azok az anyagi stb. feltételek, melyek a munkásokat képessé teszik és kényszerítik rá, hogy ezt a társadalmi átkot megtörjék.

A valóságban azonban ez az egész, stílusában és tartalmában elhibázott paragrafus csak arra jó, hogy a lassalle-i jeligét, a „levonás nélküli munkahozadékot" írhassák jelszóként a párt zászlajára. Később visszatérek a „munkahozadékra", az „egyenlő jogra" stb., mert ugyanez némileg más formában megismétlődik.

> 2. „A mai társadalomban a munkaeszközök a tőkésosztály monopóliuma. A munkásosztály ebből fakadó függősége az oka a nyomor és szolgaság minden formájának."

Ez az Internacionálé szervezeti szabályzatából átvett mondat e „javított" kiadásában helytelen.

A mai társadalomban a munkaeszközök a földtulajdonosok *és* a tőkések monopóliumai (sőt, a földtulajdon monopóliuma alapja a tőke monopóliumának is). Az Internacionálé szervezeti szabályzata az illető szakaszban nem nevezi meg a monopolistáknak sem egyik,

sem másik osztályát. A „*munkaeszközöknek, vagyis az élet forrásainak monopóliumáról*" beszél. A közbevetett „*az élet forrásai*" eléggé megmutatja, hogy a föld a munkaeszközök közé tartozik.

A javítás azért történt, mert Lassalle — ma már általánosan ismert okokból — *csak* a tőkésosztályt támadta, a földtulajdonosokat nem. Angliában a tőkés többnyire még annak a földnek sem tulajdonosa, amelyen gyára épült.

> 3. „A munka felszabadítása megköveteli a munkaeszközöknek a társadalom köztulajdonává emelését és az összmunka kollektív szabályozását, a munkahozadék igazságos elosztása mellett."

„A munkaeszközöknek a társadalom köztulajdonává emelése" nyilván: „köztulajdonná változtatását" akarja jelenteni. De ezt csak mellesleg.

Mi a „munkahozadék"? A munka terméke vagy ennek értéke? És az utóbbi esetben a termék összértéke-e vagy csak az az értékrész, amelyet a munka az elfogyasztott termelési eszközök értékéhez újonnan hozzátett?

A „munkahozadék" laza képzet, amelyet Lassalle meghatározott közgazdasági fogalmak helyébe tett.

Mi az az „igazságos elosztás"?

Vajon nem állítják-e a burzsoák, hogy a mai elosztás „igazságos"? És valóban, nem az egyetlen „igazságos" elosztás-e ez a mai termelési mód alapján? Vajon jogi fogalmak szabályozzák a gazdasági viszonyokat, nem pedig megfordítva, a gazdasági viszonyokból fakadnak a jogi viszonyok? Nincsenek-e a szocialista szektásoknak is a legkülönbözőbb elképzeléseik az „igazságos" elosztásról?

Hogy tudjuk, mit kell ez alkalommal az „igazságos elosztás" frázisán értenünk, egybe kell vetnünk vele az első paragrafust. Az előbbi olyan társadalmat feltételez, amelyben „a munkaeszközök köztulajdonban vannak és az összmunka kollektívan szabályozott", az első paragrafusból pedig azt látjuk, hogy „a munka hozadéka levonás nélkül, egyenlő jog szerint, a társadalom minden tagját megilleti".

„A társadalom minden tagját?" A nemdolgozókat is? Hová lesz akkor a „levonás nélküli munkahozadék"? Csak a társadalom dolgozó tagjait? Hová lesz akkor a társadalom minden tagjának „egyenlő joga"?

Ámde a „társadalom minden tagja" és az „egyenlő jog" nyilvánvalóan csak amolyan szólam. A lényeg az, hogy ebben a kommunista társadalomban minden munkásnak „levonás nélküli" Lassalle-féle „munkahozadékot" kell kapnia.

Ha először a „munkahozadék" szót a munka terméke értelmében vesszük, akkor a kollektív munkahozadék a *társadalmi összetermék.*

Ebből mármost le kell vonni:

Először: Az elhasznált termelési eszközök pótlására szolgáló fedezetet.

Másodszor: A termelés kiterjesztésére szolgáló pótlólagos részt.

Harmadszor: A tartalék- vagy biztosítási alapot szerencsétlenségek és természeti események okozta zavarok esetére.

Ezek a levonások a „levonás nélküli munkahozadékból" közgazdasági szükségességek, és nagyságuk a meglevő eszközök és erők szerint, részben valószínűségszámítás útján határozandó meg, de semmi esetre sem számítható ki az igazságosságból.

Marad az összetermék másik része, amelynek rendeltetése, hogy fogyasztási eszközül szolgáljon.

Mielőtt az egyéni felosztásra kerülne a sor, ebből le kell megint vonni:

Először: Az általános, nem a termeléshez tartozó igazgatási költségeket.

Ez a rész eleve igen jelentékenyen korlátozódik a mostani társadalomhoz képest, és ugyanolyan mértékben csökken, amilyenben az új társadalom fejlődik.

Másodszor: Azt, aminek a szükségletek közös fedezése a rendeltetése, mint iskolák, egészségügyi intézmények stb.

Ez a rész eleve jelentősen növekszik a mostani társadalomhoz képest, és ugyanolyan mértékben növekszik, amilyenben az új társadalom fejlődik.

Harmadszor: A munkaképtelenek alapja stb., egyszóval az, ami az úgynevezett hivatalos szegénygondozáshoz tartozik.

Csak most jutunk az „elosztáshoz" — a program Lassalle hatására korlátolt módon kizárólag ezt tartja szem előtt —, vagyis a fogyasztási eszközök ama részéhez, amely a kollektíva egyéni termelői között elosztásra kerül.

A „levonás nélküli munkahozadék" észrevétlenül már „levonásos"

munkahozadékká változott, jóllehet, amit a termelő mint magánegyén elveszít, azt mint a társadalom tagja közvetlenül vagy közvetve visszakapja.

Ahogyan szétfoszlott a „levonás nélküli munkahozadék" frázisa, úgy foszlik most szét általában a „munkahozadék" frázisa.

A kollektív, a termelési eszközök köztulajdonán felépülő társadalomban a termelők nem cserélik ki termékeiket; a termékekre fordított munka itt ugyancsak nem e termékek *értékeként*, e termékek dologi tulajdonságaként jelenik meg, mert akkor, a tőkés társadalommal ellentétben, az egyéni munkák már nem kerülőúton, hanem közvetlenül léteznek az összmunka alkatrészeként. A „munkahozadék" szó, amely manapság is elvetendő kétértelműsége miatt, így elveszíti minden értelmét.

Nekünk itt nem olyan kommunista társadalommal van dolgunk, amely a saját alapján *kifejlődött*, hanem ellenkezőleg olyannal, amely a tőkés társadalomból éppenhogy *keletkezik;* amely tehát minden vonatkozásban, gazdaságilag, erkölcsileg, szellemileg, még magán viseli annak a régi társadalomnak anyajegyeit, melynek méhéből származik. Ennek megfelelően az egyes termelő — a levonások után — pontosan visszakapja a társadalomtól, amit ad neki. Amit adott neki, az az ő egyéni munkamennyisége. Például a társadalmi munkanap az egyéni munkaórák összegéből áll; az egyes termelő egyéni munkaideje a társadalmi munkanap általa szolgáltatott része, az ő része benne. A termelő a társadalomtól elismervényt kap arról, hogy ennyi meg ennyi munkát szolgáltatott (a kollektív alapok számára végzett munkáját levonva), és ezzel az elismervénnyel a fogyasztási eszközök társadalmi készletéből annyit kap, amennyi ugyanannyi munkába kerül. Ugyanazt a munkamennyiséget, amelyet a társadalomnak az egyik formában adott, visszakapja a másik formában.

Itt nyilvánvalóan ugyanaz az elv uralkodik, amely az árucserét szabályozza, amennyiben az egyenértékűek cseréje. Tartalom és forma megváltozott, mert a megváltozott körülmények között senki a munkáján kívül egyebet nem adhat, és mert másfelől egyéni fogyasztási eszközökön kívül semmi sem mehet át az egyesek tulajdonába. Ami azonban a fogyasztási eszközöknek az egyes termelők közötti elosztását illeti, ugyanaz az elv uralkodik, mint áruegyenértékek

cseréjénél, ugyanannyi egyik formában levő munka cserélődik ki ugyanannyi másik formában levő munkával.

Az *egyenlő jog* tehát itt elvileg még mindig — a *polgári jog*, noha elv és gyakorlat nem kapnak már hajba, míg az árucserénél egyenértékűek cseréje csak *átlagban* létezik, nem az egyes esetben.

E haladás ellenére ez az *egyenlő jog* még mindig a polgári korláton belül marad. A termelők joga szolgáltatásaikkal *arányos;* az egyenlőség abban van, hogy *egyenlő mércével*, a munkáéval, mérnek.

Ám az egyik ember fizikailag vagy szellemileg különb a másiknál, tehát ugyanannyi idő alatt több munkát szolgáltat, vagy hosszabb ideig tud dolgozni; s a munkát, hogy mértékül szolgálhasson, kiterjedése vagy intenzitása szerint kell meghatározni, különben nem lenne többé mérce. Ez az *egyenlő* jog — egyenlőtlen jog egyenlőtlen munkáért. Nem ismer el osztálykülönbségeket, mert mindenki csakúgy munkás, mint a másik; de hallgatólagosan természetes kiváltságoknak ismeri el az egyenlőtlen egyéni tehetséget és ennek folytán egyenlőtlen egyéni teljesítőképességet. *Tehát tartalma szerint ez, mint minden jog, az egyenlőtlenség joga.* A jog természete szerint csak egyenlő mérce alkalmazásában állhat; de az egyenlőtlen egyének (és ezek nem volnának különböző egyének, ha egyenlőtlenek nem volnának) csak akkor mérhetők egyenlő mércével, ha egyenlő szempont alá hozzuk, csak egy *meghatározott* oldalról ragadjuk meg őket, például az adott esetben *csak mint munkásokat* tekintjük őket; és semmi többet nem látunk bennük, minden mást figyelmen kívül hagyunk. Továbbá: az egyik munkás házas, a másik nem; az egyiknek több gyermeke van, mint a másiknak stb. stb. Egyenlő munkateljesítmény és ezért a társadalmi fogyasztási alapban való egyenlő részesedés mellett az egyik ténylegesen többet kap tehát, mint a másik, az egyik gazdagabb, mint a másik stb. Hogy mindezeket a visszásságokat elkerülhessük, a jognak nem egyenlőnek, hanem egyenlőtlennek kellene lennie.

De ezek a visszásságok a kommunista társadalom első szakaszán, ahogy az a tőkés társadalomból hosszú szülési fájdalmak után éppen megszületett, elkerülhetetlenek. A jog sohasem lehet magasabb fokon, mint a társadalom gazdasági alakulata és az ezáltal meghatározott kulturális fejlettsége.

A kommunista társadalom egy felsőbb szakaszán, amikor az egyének már nincsenek leigázó módon alárendelve a munkamegosztásnak, és ezzel a szellemi és testi munka ellentéte is eltűnt; amikor a munka nemcsak a létfenntartás eszköze, hanem maga lett a legfőbb létszükséglet; amikor az egyének minden irányú fejlődésével a termelési erők is növekedtek és a kollektív gazdagság minden forrása bővebben buzog — csak akkor lehet majd a polgári jog szűk látóhatárát egészen átlépni, és csak akkor írhatja zászlajára a társadalom: mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint!

Bővebben foglalkoztam egyfelől a „levonás nélküli munkahozadékkal", másfelől „az egyenlő joggal", „az igazságos elosztással", hogy megmutassam, mennyire vétkezik, aki egyrészt olyan elképzeléseket megint dogmákként rá akar kényszeríteni pártunkra, amelyeknek egy bizonyos időben volt értelmük, de ma már elavult frázis-limlommá lettek, másrészt, aki azt a realista felfogást, melyre annyi fáradsággal neveltük rá a pártot, s amely most gyökeret vert benne, megint ideológiai, jogi és egyéb, a demokraták és francia szocialisták közt annyira közkeletű badarságokkal forgatja ki.

Eltekintve az eddig kifejtettektől, általában hiba volt az úgynevezett *elosztás* jelentőségét felnagyítani, s erre helyezni a fő hangsúlyt.

A fogyasztási eszközök mindenkori elosztása csak következménye maguk a termelési feltételek eloszlásának. Ez az eloszlás pedig magának a termelési módnak jellemvonása. A tőkés termelési mód például azon alapul, hogy a dologi termelési feltételek tőketulajdon és földtulajdon formájában a nemdolgozóknak jutnak, míg a tömeg csak a személyi termelési feltételnek, a munkaerőnek tulajdonosa. Amikor a termelés elemei ily módon oszlanak el, ebből magától adódik a fogyasztási eszközök mai elosztása. Amikor a dologi termelési feltételek maguknak a munkásoknak kollektív tulajdonában vannak, ebből önként adódik a fogyasztási eszközöknek egy a maitól különböző elosztása is. A vulgáris szocializmus (s tőle aztán a demokrácia egy része) átvette a polgári közgazdászoktól, hogy az elosztást úgy tekintse és kezelje, mintha a termelési módtól független volna, tehát a szocializmust úgy ábrázolja, mintha az főleg az elosztás körül forogna. Minek megyünk ismét visszafelé, amikor a valóságos viszony már régen tisztázva van?

4. „A munka felszabadítása a munkásosztály műve kell, hogy legyen, amellyel szemben valamennyi többi osztály *csak egyetlen reakciós tömeg*."

Az első strófa az Internacionálé szervezeti szabályzatának a bevezető szavaiból való, de „javítva". Ott ezt olvassuk: „A munkásosztály felszabadítása maguknak a munkásoknak a tette kell, hogy legyen." Itt ellenben a „munkásosztálynak" kell felszabadítania — mit? „a munkát". Értse, aki tudja.

Kárpótlásul az ellenstrófa már Lassalle-idézet a legjavából: „amellyel (a munkásosztállyal) szemben valamennyi többi osztály *csak egyetlen reakciós tömeg*".

A „Kommunista Kiáltvány" ezt mondja: „Valamennyi osztály közül, amely napjainkban a burzsoáziával szemben áll, csakis a proletariátus *valóban forradalmi osztály*. A többi osztályt elzülleszti és elpusztítja a nagyipar, a proletariátus a nagyipar legsajátabb terméke."

A burzsoáziát itt forradalmi osztálynak fogjuk fel — mint a nagyipar hordozóját — szemben a feudálisokkal és a középrétegekkel, melyek meg akarták őrizni társadalmi pozícióikat, az elavult termelési módoknak a képződményeit. Ezek tehát nem alkotnak *együtt a burzsoáziával* csak egyetlen reakciós tömeget.

Másrészt a proletariátus a burzsoáziával szemben azért forradalmi, mert, minthogy ő maga a nagyipar talaján nőtt fel, arra törekszik, hogy lehántsa a termelésről tőkés jellegét, amelyet a burzsoázia megörökíteni igyekszik. De a Kiáltvány hozzáfűzi: „A középrétegek ... forradalmiakká lesznek, mert a proletariátusba való lesüllyedés fenyegeti őket."

Ebből a szempontból tehát megint csak ostobaság, hogy a középrétegek a burzsoáziával, és ráadásul még a feudálisokkal együtt a munkásosztállyal szemben „csak egyetlen reakciós tömeg".

A legutóbbi választásokon talán így szóltak a kézművesekhez, kisiparosokhoz stb. és *parasztokhoz:* velünk szemben ti a burzsoákkal és a feudálisokkal együtt csak egyetlen reakciós tömeget alkottok?

Lassalle betéve tudta a „Kommunista Kiáltvány"-t, akárcsak hívői Lassalle pásztorleveleit. Ha tehát ilyen durván meghamisította,

ez csak azért történt, hogy az abszolutista és feudális ellenfelekkel a burzsoázia ellen kötött szövetségét kendőzze.

Emellett a fenti paragrafusban a hajánál fogva ráncigálják elő az ő bölcs mondását, anélkül, hogy bármi összefüggésben volna az Internacionálé szervezeti szabályzatából való és kiforgatott idézettel. Ez tehát itt egyszerűen arcátlanság, mégpedig korántsem Bismarck úr kedve ellen való, egyike ama olcsó ripőkségeknek, amelyekkel a berlini Marat* ügynököl.

> 5. „A munkásosztály a maga felszabadításán mindenekelőtt *a mai nemzeti állam keretén belül* munkálkodik, tudatában annak, hogy valamennyi kultúrország munkásaival közös törekvéseinek szükségszerű eredménye a népek nemzetközi testvériesülése lesz."

Lassalle a „Kommunista Kiáltvány"-nyal s valamennyi korábbi szocializmussal ellentétben a munkásmozgalmat a legszűkebb nemzeti szempontból fogta fel. Ebben követőre akadt, mégpedig az Internacionálé működése után!

Egészen magától értetődik, hogy a munkásosztálynak, hogy egyáltalán harcolhasson, otthon kell *osztályként* megszervezkednie, és hogy harcának a belföld a közvetlen színtere. Ennyiben osztályharca, nem tartalmában, de, ahogy a „Kommunista Kiáltvány" mondja, „formájában" nemzeti. Ám a „mai nemzeti állam kerete" — például a német birodalomé, gazdaságilag maga is a világpiac „keretén belül", politikailag az államok rendszerének „keretén belül" van. Bármely kereskedő tudja, hogy a német kereskedelem egyúttal külkereskedelem, és Bismarck úr nagysága éppen egy bizonyos *nemzetközi* politikában rejlik.

És mire redukálja nemzetköziségét a német munkáspárt? Annak tudatára, hogy törekvésének eredménye a *„népek nemzetközi testvériesülése* lesz" — a polgári Szabadság és Béke Szövetségétől** átvett

---

* Nyilván célzás Hasselmannra, a lassallisták központi lapjának, a „Neuer Social-Demokrat"-nak főszerkesztőjére. — *Szerk.*

** Marx a Nemzetközi Béke és Szabadság Ligára gondol — a polgári demokraták és pacifisták egy 1867-ben Genfben megalakított szervezetére. Az I. Internacionálé Marx sürgetésére és az ő irányításával erélyesen küzdött a Liga demagóg jelszavai ellen, melyek elterelték a proletariátust az osztályharctól. — *Szerk.*

frázis, ez helyettesítse a munkásosztályok nemzetközi testvériesülését az uralkodó osztályok és kormányaik elleni közös harcban. A német munkásosztály *nemzetközi funkcióiról* tehát egy szó sincs! És így állja a sarat saját, ellene valamennyi többi ország burzsoáival már testvériesült burzsoáziájával és Bismarck úr nemzetközi összeesküvő politikájával szemben!

Valójában a program még *jóval kevésbé* tesz hitet a nemzetköziség mellett, mint akár a szabadkereskedelmi párt. Az is azt állítja, hogy törekvéseinek eredménye a „népek nemzetközi testvériesülése" lesz. De az *tesz* is valamit, hogy a kereskedelmet nemzetközivé tegye, és korántsem éri be azzal a tudattal — hogy minden nép odahaza kereskedik.

A munkásosztályok nemzetközi tevékenysége semmiféleképpen sem függ a *Nemzetközi Munkásszövetség* létezésétől. Ez csak az első kísérlet volt arra, hogy e tevékenység számára központi szervet teremtsen; olyan kísérlet, mely az általa adott ösztönzés folytán maradandó eredménnyel járt, de amelyet *első történelmi formájában* a Párizsi Kommün bukása után nem lehetett tovább folytatni.

Bismarck „Norddeutsché"-jének teljesen igaza volt, amikor gazdája megelégedésére hírül adta, hogy a német munkáspárt az új programjában megtagadta a nemzetköziséget*.

Részlet a „Randglossen zum Programm der Deutschen Arbeiterpartei" c. műből. (1875)

Magyarul megjelent:
Marx—Engels. Válogatott művek.
II. köt. Szikra 1949. 11—21. old.

* Marx a „Norddeutsche Allgemeine Zeitung" 1875 március 20-i 67. számának vezércikkére gondol. A cikk állást foglalt a szociáldemokrata pártprogram 5. pontjával kapcsolatban és megjegyezte, hogy a „szociáldemokrata agitáció bizonyos tekintetben óvatosabb lett" és hogy „elszakadt az Internacionálétól". — *Szerk.*

Marx

Körkérdés a francia munkásokhoz

Egyetlen kormány (sem monarchista, sem polgári köztársasági) sem mert vállalkozni arra, hogy komoly vizsgálatot folytasson a francia munkásosztály helyzetére vonatkozólag. Ezzel szemben hány vizsgálat folyt a mezőgazdasági, pénzügyi, ipari, kereskedelmi, politikai válságokról.

A tőkés kizsákmányolás alávalóságai, amelyeket az angol kormány hivatalos vizsgálata leleplezett, a törvényes következmények, amelyeket ezek a leleplezések maguk után vontak (a törvényes munkanap korlátozása tíz órára, a női és a gyermekmunkára vonatkozó törvények stb.) még fokozták a francia burzsoázia félelmét azoktól a veszélyektől, amelyek egy pártatlan és rendszeres vizsgálattal járhatnak.

Addig is, míg a köztársasági kormányt rá nem vehetjük arra, hogy kövesse Anglia monarchikus kormányának a példáját, s széleskörű vizsgálatot indítson a tőkés kizsákmányolás tetteire és gonosztetteire vonatkozóan, megkísérlünk a rendelkezésünkre álló csekély eszközökkel hozzáfogni egy ilyen vizsgálathoz. Reméljük, hogy munkánkban támogat majd bennünket a városok és a vidék minden munkása, akik megértik, hogy csakis ők tudják leírni az ügy teljes ismeretében szenvedéseiket; hogy csakis ők, és nem a gondviselés által elrendelt megváltók, orvosolhatják erélyesen azokat a szociális bajokat, amelyektől szenvednek; számítunk a különböző iskolákhoz tartozó szocialistákra is, akiknek ha egy társadalmi reformot akarnak, akarniok kell azoknak a feltételeknek *pontos* és *pozitív* ismeretét is, amelyek között dolgozik és mozog a munkásosztály, az az osztály, amelyé a jövő.

A *munkának* ezen *emlékiratai* az első lépés, amelyet a szocialista demokráciának a társadalmi megújulás előkészítése érdekében meg kell tennie.

A kérdőív száz kérdése igen nagy fontosságú. — A válaszokon fel kell tüntetni a kérdés sorszámát. — Nem kell minden kérdésre válaszolni; de azt ajánljuk, hogy a válaszok minél bővebbek és részletesebbek legyenek. — A választ beküldő munkásnő vagy munkás nevét nem tesszük közzé, hacsak nincs erre külön meghatalmazásunk; de meg kell adnia nevét is, címét is, hogy szükség esetén érintkezésbe tudjunk lépni vele.

A válaszokat a „Revue Socialiste" adminisztrátorának, Lecluse úrnak, 28 rue Royale, Saint-Cloud Párizs mellett, címre kell elküldeni.

A válaszokat osztályozni fogjuk; ezek a válaszok speciális monográfiák anyagául fognak szolgálni, amelyeket a „Revue Socialiste" közölni fog és később kötetbe fognak gyűjteni.

I

1. Mi a szakmája?
2. A műhely, amelyben dolgozik, egy tőkés vagy egy részvénytársaság tulajdona? Közölje a *munkáltató* tőkéseknek vagy a társaság igazgatóinak nevét.
3. Jelölje meg a foglalkoztatott személyek számát.
4. Jelölje meg korukat és nemüket.
5. Melyik az alkalmazott (fiúk vagy lányok) alsó korhatára?
6. Jelölje meg a felügyelők és más olyan alkalmazottak számát, akik nem közönséges bérmunkások.
7. Vannak-e tanoncok? — Hányan?
8. A rendszeresen és szabályszerűen foglalkoztatott munkásokon kívül vannak-e külső munkások, idénymunkások?
9. Főnökének ipara kizárólag vagy főként a helyi vásárlók, az általános belső piac, vagy a külföldi kivitel számára dolgozik?
10. Az üzem vidéken vagy a városban van? Jelölje meg a helyet.
11. Ha üzeme vidéken van, ipari munkája elégséges-e Önnek megélhetéséhez, vagy összekapcsolja mezőgazdasági munkával?
12. Munkáját kézzel végzi, vagy gépek segítségével?
13. Közöljön részleteket arra vonatkozóan, milyen a munkamegosztás szakmájában.
14. Használnak-e gőzt mint mozgatóerőt?
15. Hány helyiségben gyakorolják az ipar különböző ágait. —

Írja le azt a speciális szakmát, amelyben foglalkoztatva van; ne csak technikai részéről beszéljen, hanem arról is, milyen izom- és idegmunkát követel, és melyek általános hatásai a munkások egészségére.

16. Írja le a műhely egészségügyi viszonyait: a helyiségek méreteit, az egy-egy munkásnak kijelölt helyet; milyen a szellőzés, a hőmérséklet, a falak meszelve vannak-e, milyenek az árnyékszékek, az általános tisztaság; a gépek lármája, fémpor, nedvesség stb.

17. Gyakorolnak-e községi vagy kormányfelügyeletet a műhelyek egészségügyi viszonyai felett?

18. Vannak-e az Ön szakmájában ártalmas kigőzölgések, amelyek szakmai betegségeket idéznek elő a munkások között?

19. Tele van-e zsúfolva a műhely gépekkel?

20. A mozgatóerő, az átviteli berendezés és a gépek fel vannak-e szerelve védőberendezéssel úgy, hogy minden baleset megelőzhető?

21. Sorolja fel azokat a baleseteket, amelyeket személyesen tapasztalt.

22. Ha bányában dolgozik, jelölje meg a munkáltatója által a szellőzés biztosítására és a robbanások és más veszélyes balesetek megakadályozására foganatosított megelőző rendszabályokat.

23. Ha vegyészeti gyárban, gépüzemben, fémárugyárban vagy bármely más különös veszélyekkel járó iparban dolgozik, sorolja fel a munkáltatója által foganatosított elővigyázatossági rendszabályokat.

24. Milyen világítás van üzemében (gáz, petróleum stb.)?

25. Tűz esetén van-e elég vészkijárat?

26. Baleset esetén *törvényileg* köteles-e a munkáltató a munkást vagy családját kártalanítani?

27. Ha nem, kártalanította-e valaha azokat, akikkel szerencsétlenség történt, miközben meggazdagításán dolgoztak?

28. Van-e üzemében orvosi szolgálat?

29. Ha otthon dolgozik, írja le munkaszobája állapotát. — Csak szerszámokkal vagy kisgépekkel is dolgozik? Felhasználja-e gyermekei vagy más személyek (felnőttek vagy gyermekek, férfiak vagy nők) segítségét? — Magánfelek számára vagy egy vállalkozó számára dolgozik? — Közvetlenül tárgyal vele vagy közvetítő útján?

II

30. Hány órát dolgozik naponta és hetente?
31. Jelölje meg az évi ünnepnapokat.
32. Milyen megszakítások vannak a munkanap alatt?
33. Az ebédet stb. meghatározott időközökben vagy rendszertelenül költik el? Az üzemben vagy az üzemen kívül költik el?
34. Dolgoznak-e az étkezési idő alatt?
35. Ha gőzt alkalmaznak, mikor kapcsolják be, mikor kapcsolják ki?
36. Van-e éjszakai munka?
37. Hány órát dolgoznak a gyermekek és a 16 éven aluli fiatalkorúak?
38. A gyermekek és a fiatalkorúak váltásokban dolgoznak-e, vagyis egymást váltják a munkaidő alatt?
39. A gyermekmunkát szabályozó törvényeket a kormány vagy a község léptette életbe? Megtartják-e a munkáltatók ezeket a törvényeket?
40. Vannak-e iskolák a szakmájában foglalkoztatott gyermekek és fiatalkorúak részére? Ha igen, melyek a tanítási órák? Ki vezeti az iskolákat? Mit tanítanak bennük?
41. Ha éjjel-nappal dolgoznak, milyen a váltások rendszere?
42. Általában mennyivel több munkaórát dolgoznak a fokozott ipari aktivitás időszakaiban?
43. A gépeket külön e munkára szerződtetett munkások tisztítják, vagy a tisztítást a gépeken foglalkoztatott munkások munkanapjuk alatt ingyen végzik?
44. Melyek a késésekre vonatkozó rendelkezések és milyen bírságokkal sújtják a késéseket? Mikor kezdődik a munkanap, mikor veszik fel újra a munkát az étkezési idők után?
45. Mennyi időt vesz el az út az üzembe és a hazatérés?

III

46. Milyen szerződéseket kötött munkáltatójával? Napra, hétre, hónapra stb. van-e szerződtetve?
47. Melyek a megállapított feltételek felmondás bejelentésére és elfogadására?

48. Szerződésszegés esetén, ha a munkáltató a hibás, mi a büntetése?

49. Ha a munkás a hibás, mi a büntetése?

50. Ha vannak tanoncok, melyek szerződésük feltételei?

51. Munkája rendszeres vagy rendszertelen?

52. Szakmájában csak bizonyos idénymunka folyik, vagy a munka rendes időben, többé-kevésbé egyenletesen oszlik el az év folyamán? Ha csak bizonyos idényekben dolgozik, hogyan él a közbeeső időben?

53. Időre vagy darabbérben fizetik?

54. Ha időre fizetik, órabért vagy napibért kap?

55. Vannak-e különdíjazások különmunka esetén? Ha igen, milyenek?

56. Ha darabbért kap, hogyan állapítják azt meg? Ha olyan iparban foglalkoztatják, ahol a végzett munkát mennyiség vagy súly szerint mérik, mint a bányákban, munkáltatója vagy emberei folyamodnak-e csaláshoz, hogy megrövidítsék keresete egy részével?

57. Ha darabbért kap, megtörténik-e, hogy minőségi kifogás ürügyén béréből csalárd levonásokat eszközölnek?

58. Akár darabbért, akár időbért kap, mikor fizetik ki, más szóval milyen hosszú a hitel, melyet vállalkozójának nyújt, mielőtt megkapja a végzett munka árát? Egy hét, egy hónap stb. után fizetik-e ki?

59. Tapasztalta-e, hogy bérének késedelmes kifizetése arra kényszeríti, hogy gyakran vegye igénybe a zálogházat, és ott magas kamatot fizessen, s nélkülözzön olyan dolgokat, amelyre szüksége van; adósságokat csináljon a boltosoknál, és zsákmányukká legyen, mert adósuk? Ismer-e olyan eseteket, amikor a munkások elvesztették bérüket főnökük bukása vagy csődje folytán?

60. A béreket közvetlenül a főnök fizeti, vagy közvetítők *(alvállalkozók* [marchandeurs] stb.)?

61. Ha a béreket alvállalkozók vagy más közvetítők fizetik, melyek a szerződési feltételek?

62. Mekkora a napi és heti pénzbeli bére?

63. Milyen bért kapnak az ugyanabban az üzemben Önnel együtt dolgozó asszonyok és gyermekek?

64. Mi volt üzemében a legmagasabb napibér az elmúlt hónapban?

65. Mi volt a legmagasabb darabbér az elmúlt hónapban?

66. Mi volt az Ön bére ugyanaz alatt az idő alatt, és ha családja van, mi a bére feleségének és gyermekeinek?

67. A béreket teljes egészükben pénzben fizetik vagy másképpen?

68. Ha munkáltatójától bérli lakását, melyek a feltételek? Levonja-e a lakbért a béréből?

69. *Melyek a legszükségesebb cikkek árai*, mint pl.:

a) Lakbér; lakásviszonyok; a szobák száma, a lakásban lakó személyek száma; javítások, biztosítások; a bútor vásárlása és karbantartása; fűtés, világítás, víz stb.

b) Táplálék: kenyér, hús, főzelék, burgonya stb., tejtermékek, tojás, hal, vaj, olaj, zsír, cukor, só, fűszer, kávé, cikória, sör, almabor, bor, stb., dohány.

c) A szülők és gyermekek ruházkodása, mosás, tisztálkodás, fürdő, szappan stb.

d) Különböző költségek: levélportó, zálogházi kölcsönök és letétek, a gyermekek iskoláztatása, tandíj, újságok, könyvek stb., járulékok a kölcsönös segélytársaságoknak, sztrájkokra, egyesületeknek, ellenállási társaságoknak stb.

e) A szakmája gyakorlásával járó kiadások, ha vannak ilyenek.

f) Adók.

70. Kísérelje meg összeállítani saját és családja heti és évi jövedelmének, valamint heti és évi kiadásainak költségvetését.

71. Van-e olyan személyes tapasztalata, hogy a létszükségleti cikkek, amilyenek lakás, táplálkozás stb., árai jobban emelkedtek, mint a bérek?

72. Sorolja el az Ön által ismert ingadozásokat.

73. Milyen csökkenéseket tapasztalt a pangás és az ipari válság idején?

74. Milyen béremelkedéseket tapasztalt az úgynevezett prosperitás idején?

75. Melyek voltak a divatok változása és a részleges és általános válságok által előidézett munkamegszakítások? Beszélje el saját kényszerű munkanélküliségeit.

76. Hasonlítsa össze az *Ön által termelt áruk árát* vagy az Ön által teljesített szolgálatok árát munkája árával.

77. Közölje azokat az Ön által ismert eseteket, amikor gépek

bevezetése vagy más tökéletesítések révén munkások elvesztették állásukat.

78. A gépek fejlődésével és a munka termelékenységével növekedett-e vagy csökkent a munka intenzitása és tartama?

79. Tud-e olyan béremelésről, amely a termelés haladásának volt a következménye?

80. Tudott-e valaha közönséges munkásokról, akik 50 éves korukban visszavonulhattak és megélhettek abból a pénzből, melyet mint bérmunkások kerestek?

81. Hány évig végezheti munkáját az Ön szakmájában egy átlagos fizikumú munkás?

IV

82. Vannak-e ellenállási társaságok szakmájában és hogyan vezetik őket? — Küldje el statútumaikat és szabályzataikat.

83. Hány sztrájk volt szakmájában, amióta Ön ebben a szakmában dolgozik?

84. Mennyi ideig tartottak ezek a sztrájkok?

85. Általános vagy részleges sztrájkok voltak?

86. Béremelés volt a céljuk, vagy azért szervezték őket, hogy harcoljanak egy bércsökkentés ellen; vagy a munkanap hosszával kapcsolatban, vagy más okból robbantak ki?

87. Milyen eredményekkel jártak a sztrájkok?

88. Beszéljen az egyeztetőbírák tevékenységéről.

89. Szakmája támogatta-e más szakmákhoz tartozó munkások sztrájkjait?

90. Beszéljen azokról a szabályzatokról, bírságokról, amelyekkel munkáltatója a bérmunkásait kordában akarja tartani.

91. Egyesültek-e a munkáltatók bércsökkentések, munkameghosszabbítások kikényszerítésére, sztrájkok megakadályozására és általában akaratuk érvényesítésére?

92. Tud-e olyan esetekről, amikor a kormány visszaélt a közhatalommal, hogy azt a munkáltatók szolgálatába állítsa munkásaikkal szemben?

93. Tud-e olyan esetekről, amikor a kormány közbelépett, hogy

megvédje a munkásokat a vállalkozók és törvénytelen egyesüléseik zsarolásai ellen?

94. Végrehajtatja-e a kormány a fennálló munkatörvényeket a vállalkozókkal szemben? Teljesítik-e feladatukat a felügyelők?

95. Vannak-e üzemében vagy szakmájában kölcsönös segélyegyletek baleset, betegség, halál, időleges munkaképtelenség, öregség stb.... esetére? Küldje el statútumaikat és szabályzataikat.

96. A belépés ezekbe az egyesületekbe önkéntes vagy kötelező? Az alap kizárólag a munkások ellenőrzése alatt van-e?

97. Ha a járulékok kötelezők és a vállalkozók ellenőrzése alatt vannak, visszatartják-e őket a bérekből? Fizetnek-e a vállalkozók kamatot a visszatartott összegek után? Visszaadják-e őket a munkásnak, ha felmond vagy elbocsátják? Ismer-e olyan eseteket, amikor a munkások segélyeket kaptak az úgynevezett nyugdíjpénztárakból, amelyeket a főnökök ellenőriznek, de amelyeknek a tőkéjét a munkások béréből vonják le?

98. Vannak-e szakmájában szövetkezetek? hogyan vezetik őket? Ugyanolyan módon foglalkoztatnak-e külső munkásokat, mint a tőkések? Küldje el statútumaikat és szabályzataikat.

99. Vannak-e szakmájában olyan üzemek, ahol a munkások járandóságait részben bér címén és részben a profitokban való állítólagos részesedés címén fizetik? Hasonlítsa össze azokat az összegeket, amelyeket ezek a munkások kapnak azokkal, amelyeket más munkások kapnak olyan üzemekben, amelyekben nincs meg a profitokban való állítólagos részesedés. Melyek az ilyen feltételek közt dolgozó munkások kötelezettségei? Sztrájkolhatnak-e stb., vagy csak vállalkozóik alázatos szolgái lehetnek?

100. Milyen általános fizikai, intellektuális, erkölcsi feltételek közt élnek a szakmájában foglalkoztatott munkások és munkásnők?

101. Általános megjegyzések.

A francia eredeti címe: „Enquête Ouvrière".
Megjelent: „La Revue Socialiste"
1880 április 20.

Engels

Tisztességes napibért tisztességes napi munkáért

Ez volt az angol munkásmozgalom jelmondata az utolsó ötven évben. Jó szolgálatot tett a trade-unionok felemelkedésének idején, miután 1824-ben eltörölték az egyesülés elleni gyalázatos törvényeket; még jobb szolgálatot tett a dicsőséges chartista mozgalom idején, amikor az angol munkások az európai munkásosztály élén meneteltek. De az idő halad és sok minden, ami kívánatos és szükséges volt ötven, sőt még harminc évvel ezelőtt, most elavult és semmiképpen sem volna helyénvaló. Vajon a régi tisztes jelszó is ezek közé tartozik?

Tisztességes napibért tisztességes napi munkáért! De mi a tisztességes napibér és mi a tisztességes napi munka? Hogyan határozzák meg ezt azok a törvények, amelyek szerint a modern társadalom létezik és fejlődik? A válaszért nem az erkölcs vagy a jog és méltányosság tudományához kell fordulnunk, sem az emberiesség, igazság vagy éppen a jótékonyság valami szentimentális érzéséhez. Ami tisztességes erkölcsi szempontból, ami tisztességes akár jogi szempontból is, esetleg korántsem az társadalmi szempontból. Hogy társadalmi szempontból mi tisztességes és mi tisztességtelen, azt csakis egy tudomány dönti el — az a tudomány, amely a termelés és a csere anyagi tényeivel foglalkozik, a politikai gazdaságtan tudománya.

Mármost mit nevez a politikai gazdaságtan tisztességes napibérnek és tisztességes napi munkának? Egyszerűen azt a bért és a napi munkának azt a tartamát és intenzitását, amelyet a munkáltatónak és a munkavállalónak a szabad piacon folyó konkurrenciája határoz meg. És mik ezek, ha így határozzuk meg őket?

A tisztességes napibér normális viszonyok között az az összeg, melyre szükség van ahhoz, hogy a dolgozó megszerezhesse azokat a

létfenntartási eszközöket, amelyek szükségesek — helyzete és az illető ország életszínvonalának megfelelően — munkaképessége megtartásához és a fajfenntartáshoz. A tényleges bér az üzletmenet hullámzásai szerint néha fölötte, néha alatta lehet ennek a bérnek, de rendes körülmények között a bér az ingadozások átlaga kell, hogy legyen.

A tisztességes napi munka a munkanapnak az a tartama és a tényleges munkának az az intenzitása, amely elhasználja a munkás egynapi teljes munkaerejét, de nem csorbítja azt a képességét, hogy ugyanazt a munkamennyiséget másnap és a következő napokon is elvégezze.

A tranzakció tehát így írható le — a munkás teljes napi munkaerejét adja a tőkésnek, vagyis annyit, amennyit adhat, anélkül hogy lehetetlenné tenné a tranzakció szakadatlan ismétlődését. Cserében pontosan annyit és nem több létszükségleti cikket kap, amennyi szükséges ahhoz, hogy lehetővé váljék mindennap ennek az ügyletnek a megismétlődése. A munkás olyan sokat ad, a tőkés olyan keveset ad, amennyit az ügylet természete megenged. Nagyon furcsa fajtája ez a tisztességnek!

De hatoljunk be kissé mélyebben a kérdésbe. Mivel a közgazdászok szerint a munkabért és a munkanapot a konkurrencia határozza meg, a tisztesség azt kívánná, hogy mindkét félnek ugyanaz a tisztességes kiindulási alapja legyen egyenlő feltételek mellett. De nem így áll a dolog. A tőkés, ha nem tud megegyezni a munkásokkal, megengedheti magának, hogy várjon és tőkéjéből éljen. A munkás nem. Ő csak béréből élhet s ezért munkát kell vállalnia, amikor, ahol és amilyen feltételekkel kaphat. A munkásnak nincs „tisztességes" kiindulási alapja. Az éhség szörnyű hátránya nyomja. De a tőkésosztály politikai gazdaságtana szerint ez a tisztesség netovábbja.

Mindez azonban csak apróság. A mechanikai erő és a gépek alkalmazása új iparágakban, és a gépi berendezés kiterjesztése és tökéletesítése már gépesített szakmákban egyre több és több „kezet" szorít ki, mégpedig jóval gyorsabban, mint ahogy ezek a fölöslegessé vált „kezek" felszívódhatnának és elhelyezkedhetnének az ország gyáraiban. Ezek a fölöslegessé vált „kezek" valóságos ipari tartalékhadsereget alkotnak a tőke céljaira. Ha az üzletmenet rossz, éhenhalhatnak, koldulhatnak, lophatnak vagy mehetnek a dologházba;

ha az üzletmenet jó, kéznél vannak a termelés kiterjesztésére, és míg ebből a tartalékseregből a legutolsó férfi, nő vagy gyermek nem talált munkát — ami csakis eszeveszett túltermelés idején történik meg —, addig a tartalékhadsereg konkurrenciája lenyomja a béreket és puszta létével fokozza a tőke erejét a munka elleni harcában. A tőkével való versenyfutásban a munka nemcsak hátrányban van, hanem ágyúgolyó nagyságú kölöncöt cipel a lábán. De a kapitalista politikai gazdaságtan szerint ez tisztességes.

De kérdezzük meg, milyen alapból fizeti a tőke ezeket a roppant tisztességes béreket. Tőkéből, természetesen. De tőke nem termel értéket. A földön kívül a munka a gazdagság egyetlen forrása: a tőke maga nem egyéb, mint felhalmozott munkatermék. Tehát a munka bérét a munkából fizetik, és a munkást saját termékéből fizetik. Aszerint, amit általában tisztességnek nevezünk, a munkás bérének munkája termékeiben kellene állania. De ez nem volna tisztességes a politikai gazdaságtan szerint. Ellenkezőleg, a munkás munkájának terméke a tőkéshez kerül, és a munkás nem kap belőle többet, mint a puszta létszükségleti cikkeket. Így tehát ennek a nem mindennaposan „tisztességes" versenyfutásnak az a vége, hogy a dolgozók munkájának terméke óhatatlanul a nemdolgozók kezében halmozódik fel és kezükben leghatalmasabb eszköze lesz éppen azok leigázásának, akik termelték.

Tisztességes napibért tisztességes napi munkáért! Lehetne mondani egyet-mást a tisztességes napi munkáról is, amelynek tisztessége összhangban van a bérével, de ezt más alkalomra kell hagynunk. Fejtegetéseinkből eléggé világos, hogy a régi jelszó elavult és ma már aligha állja meg a helyét. A politikai gazdaságtan tisztessége, ahogyan az híven lerögzíti a fennálló társadalmon uralkodó törvényeket, ez a tisztesség teljesen az egyik oldalon van — a tőke oldalán. Temessük el hát örökre a régi jelmondatot és helyettesítsük egy másikkal:

A munkaeszközök — nyersanyag, gyárak, gépek — birtokosa maga a dolgozó nép legyen.

Az angol eredeti címe:
„A Fair Day's Wages for a Fair Day's Work".

Megjelent: „The Labour Standard"
1881 május 7.

Engels

A bérmunka-rendszer

Egyik előző cikkünkben szemügyre vettük a „tisztességes napibért tisztességes napi munkáért" régi tisztes jelszavát, és arra a következtetésre jutottunk, hogy a legtisztességesebb napibér a mai társadalmi feltételek között szükségképpen egyet jelent a munkás termékének legeslegtisztességtelenebb elosztásával, mert a termék nagyobb része a tőkés zsebébe vándorol, és a munkásnak be kell érnie annyival, amennyi lehetővé teszi számára munkaképessége megtartását és a fajfenntartást.

Ez a politikai gazdaságtan törvénye, vagy más szóval a társadalom mostani gazdasági szervezetének törvénye, amely hatalmasabb, mint Anglia minden írott és íratlan törvénye együttvéve, a kancellária törvényszékét beleértve. Míg a társadalom két egymással ellentétes osztályra oszlik — egyfelől tőkésekre, akik teljes egészében monopolizálják a termelési eszközöket, a földet, a nyersanyagokat, a gépeket, másfelől munkásokra, dolgozókra, akik a termelési eszközök minden tulajdonától meg vannak fosztva, és akiknek nincs egyebük, mint munkaerejük; míg ez a társadalmi szervezet fennáll, a munkabérek törvénye mindenható marad és mindennap újra kovácsolja a bilincseket, melyek a munkást saját — a tőkés által monopolizált — termékeinek rabszolgájává teszik.

Ennek az országnak a trade-unionjai már csaknem hatvan esztendeje küzdenek e törvény ellen — és milyen eredménnyel? Sikerült-e felszabadítaniok a munkásosztályt a rabságból, amelyben a tőke — tulajdon kezeinek a terméke — tartja? Vajon képessé tették-e a munkásosztály egyetlen csoportját is arra, hogy a bérrabszolgák helyzete fölé emelkedjék, tulajdonosává váljék saját termelési eszközeinek, a szakmájában szükséges nyersanyagoknak, szerszámoknak, gépek-

nek és ily módon tulajdonosává váljék saját munkája termékének? Jól tudjuk, hogy ezt nemcsak hogy nem tették meg, hanem soha meg sem kísérelték.

Korántsem akarjuk azt mondani, hogy a trade-unionok haszontalanok, mert ezt nem tették meg! Ellenkezőleg, a trade-unionok Angliában, mint minden más ipari országban, feltétlenül szükségesek a munkásosztály számára a tőke ellen vívott harcában. Az átlagbér egyenlő azoknak a szükségleti cikkeknek összegével, amelyek egy bizonyos országban az ott szokásos életszínvonalhoz mérten a munkások fajfenntartásához elégségesek. Az életszínvonal a munkások különböző csoportjainál nagyon különböző lehet. A trade-unionok nagy érdeme a bér fenntartásáért és a munkaidő csökkentéséért vívott harcukban az, hogy igyekeznek az életszínvonalat fenntartani és emelni. A londoni East Enden sok szakma van, amelyben a munka nem kíván nagyobb szakképzettséget és ugyanolyan nehéz, mint a kőműveseké és segédmunkásaiké, és mégis alig keresik meg ezek bérének felét. Miért? Egyszerűen azért, mert az erős szervezet az egyik csoportot képessé teszi arra, hogy aránylag magas életszínvonalat tartson fenn a bérek mértékéül szolgáló normaként, míg a másik csoport szervezetlen és erőtlen lévén, kénytelen alávetni magát nemcsak a munkáltatók óhatatlan, hanem önkényes túlkapásainak is: életszínvonaluk fokozatosan csökken, megtanulják, hogyan lehet megélni egyre kisebb bérből és bérük természetesen arra a színvonalra süllyed, melyet ők maguk hovatovább kielégítőnek ismernek el.

A munkabér törvénye tehát nem olyan jellegű, hogy szilárd és elmozdíthatatlan határvonalat húzna. Bizonyos határokon belül nem kérlelhetetlen. Minden időben (nagy depressziókat kivéve) minden szakma számára van bizonyos mozgástér, melyen belül a munkabért a két küzdő közötti harc eredményei módosíthatják. A munkabért minden esetben alkuval állapítják meg és az alkuban annak, aki legtovább és legjobban ellenáll, a legnagyobb esélye van arra, hogy többet kap, mint amennyi jár neki. Ha az elszigetelt munkás próbál megegyezni a tőkéssel, könnyen vereséget szenved és kénytelen megadni magát kegyelemre; de ha egy egész szakma munkásai hatalmas szervezetbe tömörülnek, alapot gyűjtenek maguknak, hogy az lehetővé tegye számukra, hogy szükség esetén

dacolhassanak munkáltatóikkal és így képessé váljanak arra, hogy mint hatalom tárgyalhassanak ezekkel a munkáltatókkal, akkor, és csakis akkor, van esély arra, hogy megkapják akár csak azt az alamizsnát, amely a mai társadalom gazdasági berendezkedése mellett tisztességes napi munkáért járó tisztességes bérnek nevezhető.

A munkabér törvényét a trade-unionok harca nem borítja fel. Ellenkezőleg, érvényt szerez neki. A trade-unionok ellenállási eszközei nélkül a munkás még azt sem kapja meg, ami a bérmunka-rendszer szabályai szerint jár neki. Csak a trade-unionoktól való félelem bírhatja rá a tőkést arra, hogy megváljék munkásai munkaerejének teljes piaci értékétől. Kell erre bizonyíték? Nézzék meg a nagy trade-unionok tagjainak fizetett béreket, és azokat, amelyeket számtalan kis szakmában a pangó nyomorúság e mocsarában, a londoni East Endben fizetnek.

A szakszervezetek tehát nem támadják a bérmunka-rendszert. De a munkásosztály gazdasági degradációját nem a munkabérek nagysága vagy alacsonysága határozza meg: a lealázás abban a tényben áll, hogy a munkásosztálynak ahelyett, hogy munkájának teljes termékét kapná*, be kell érnie saját termékének egy részével, amelyet munkabérnek neveznek. A tőkés az egész terméket zsebrevágja (kifizeti belőle a munkást), mert ő a munkaeszközök tulajdonosa. És ezért nincs igazi megváltás a munkásosztály számára, míg tulajdonosává nem válik az összes munkaeszközöknek — földnek, nyersanyagnak, gépeknek stb. — s ezáltal tulajdonosává válik ***saját munkája minden termékének.***

Az angol eredeti címe: „The Wages System".
Megjelent: „The Labour Standard"
1881 május 21.

* Engels itt nem az egyes munkásról, hanem a munkás*osztályról* beszél. Ez a tétel tehát nem tévesztendő össze azzal a helytelen tétellel, mely szerint minden egyes munkásnak joga van a teljes „munkahozadékra". (Erről lásd bővebben: ebben a kötetben 164—166. old.) — *Szerk.*

Engels

Trade-unionok. I

Legutóbbi számunkban a trade-unionok tevékenységét annyiban vettük szemügyre, amennyiben érvényt szereznek a munkabér gazdasági törvényének a munkáltatókkal szemben. Visszatérünk erre a tárgyra, mert rendkívül fontos, hogy a munkásosztály ezt általában alaposan megértse.

Úgy véljük, manapság egyetlen angol munkást sem kell kioktatni arról, hogy az egyes tőkésnek, valamint a tőkésosztálynak általában érdeke, hogy a munkabért, amennyire lehetséges, csökkentse. A munka terméke minden kiadás levonása után, mint David Ricardo megcáfolhatatlanul bebizonyította, két részre oszlik: az egyik a munkások bére, a másik a tőkés profitja. Mármost mivel a munka nettó terméke minden egyes esetben adott mennyiség, világos, hogy a profitnak nevezett rész nem nőhet anélkül, hogy a bérnek nevezett rész ne csökkenjen. Tagadni azt, hogy a tőkésnek érdeke a bérek csökkentése, ugyanannyi, mint azt mondani, hogy nem érdeke profitjának növelése.

Nagyon jól tudjuk, hogy a profit ideiglenes növelésének más eszközei is vannak, de ezek nem változtatnak az általános törvényen, ezúttal tehát itt nem érdekelnek bennünket.

Hogyan csökkenthetik mármost a tőkések a munkabért, amikor az átlagbért a társadalmi gazdaságnak egy világos és jól meghatározott törvénye kormányozza? A munkabér gazdasági törvénye fennáll és megdönthetetlen. De, mint láttuk, rugalmas, mégpedig kétféleképpen az. A bér egy-egy iparban leszállítható, vagy közvetlenül azáltal, hogy a szakmában dolgozó munkásokat fokozatosan alacsonyabb életszínvonalhoz szoktatják, vagy pedig közvetve azáltal, hogy a napi munkaórák számát (vagy a munka intenzitását ugyanazon munkaórák alatt) növelik a fizetés növelése nélkül.

S minden egyes tőkésnek az az érdeke, hogy profitját munkásai bérének csökkentésével növelje, új ösztönzést kap egyazon szakma tőkéseinek egymás közötti konkurrenciájától. Mindegyik igyekszik konkurrenseinél olcsóbban eladni, és hacsak nem akarja feláldozni profitját, meg kell próbálnia csökkenteni a munkabért. Így a bérekre gyakorolt nyomást, melyet minden egyes tőkés érdeke hoz létre, megtízszerezi a tőkések közötti konkurrencia. Ami előzőleg a nagyobb vagy kisebb profit kérdése volt, most a szükségszerűség kényszerével hat.

Ezzel az állandó, szüntelen nyomással szemben a szervezetlen munkának nincsenek meg a hatékony ellenállási eszközei. Ezért olyan szakmákban, amelyekben a munkásoknak nincsen szervezetük, a munkabér állandóan csökkenő, a munkaidő állandóan növekvő irányzatot mutat. Ez a folyamat lassan, de biztosan halad előre. A prosperitás időszakai hellyel-közzel félbeszakíthatják, de a rossz üzletmenet időszakai utóbb annál jobban meggyorsítják. A munkások fokozatosan hozzászoknak az egyre alacsonyabb életszínvonalhoz. Míg a munkanap hosszúsága mindinkább közeledik a lehetséges maximumhoz, a bérek egyre közelednek az abszolút minimumhoz, — ahhoz az összeghez, amelyen alul a munkás számára lehetetlenné válik, hogy éljen és faját újratermelje.

Egy időleges kivétel volt ez alól századunk eleje körül. A gőz és a gépek rohamos terjedése nem győzte kielégíteni a termékeik iránt még gyorsabban növekvő keresletet. A munkabérek ezekben a szakmákban, kivéve a dologházból a gyárosnak eladott gyermekek bérét, általában magasak voltak; a nélkülözhetetlen, szakképzett kézi munkáé igen magas volt; amit egy kelmefestő, egy gépész, egy bársonyszövő vagy takács akkor keresett, ma mesébe illőnek látszik. Ugyanekkor a gépek által kiszorított szakmák lassú halálra voltak ítélve. De az újonnan felfedezett gépek apránként kiszorították ezeket a jól fizetett munkásokat; gépeket előállító gépeket találtak fel, mégpedig olyan ütemben, hogy a géppel előállított javak kínálata a keresletet nemcsak kiegyenlítette, hanem túlszárnyalta. Mikor az általános béke 1815-ben helyreállította a rendes kereskedelmi forgalmat, elkezdődtek a tízéves hullámzások prosperitás, túltermelés és kereskedelmi pánik között. Ami előnyt a munkások a régi, virágzó időkből megőriztek és az őrült túltermelés

idején talán még növeltek is, azt most a rossz üzletmenet és pánik idején elvették tőlük; és Anglia iparűző lakossága csakhamar behódolt az általános törvénynek, hogy a szervezetlen munka bére állandóan az abszolút minimum felé tendál.

De időközben már az 1824-ben legalizált trade-unionok is közbeléptek, s legfőbb ideje volt. A tőkések mindig szervezettek. Legtöbb esetben nincsen szükségük formális egyesülésre, szabályokra, funkcionáriusokra stb. Náluk mindezt helyettesíti a munkások számához képest csekély számuk, az a tény, hogy külön osztályt alkotnak, továbbá állandó társadalmi és kereskedelmi érintkezésük; csak később, mikor valamely iparág birtokába vesz egy kerületet, mint a pamutipar Lancashire-t, válik szükségessé egy formális tőkés trade-union. A munkások viszont már kezdettől fogva nem lehetnek meg erős szervezet nélkül, amelynek pontosan meghatározott szabályzata van, és befolyását tisztviselők és bizottságok útján érvényesíti. Az 1824-es törvény ezeket a szervezeteket legalizálta. Ettől a naptól a munka hatalom lett Angliában. A korábban gyámoltalan, megoszlott tömeg többé már nem volt az. Az egység és közös tevékenység adta erőhöz csakhamar a teli erszény hatalma járult — az „ellenállási alap", mint francia testvéreink találóan nevezik. Ezzel az egész helyzet megváltozott. A tőkés számára kockázattá lett a munkabér csökkentése vagy a munkaórák növelése.

Innen az akkori tőkésosztály heves kirohanásai a trade-unionok ellen. Ez az osztály a munkásosztály letiprásának régen intézményesített gyakorlatát mindig szerzett jogának és törvényes kiváltságának tekintette. Ennek most véget kellett vetni. Nem csoda, hogy hangos jajgatásba törtek ki és legalább olyan sértettnek tekintették magukat jogaikban és tulajdonukban, mint napjaink landlordjai.

Hatvan év harci tapasztalatai némileg észretérítették őket. A trade-unionok ma már elismert intézmények, és azt a funkciójukat, hogy szavuk van a munkabérek megszabásában, ugyanúgy elismerik, mint azt, hogy a gyári és műhelytörvények szabályozzák a munkaidőt. Sőt a lancashire-i pamutvállalkozók újabban még tanultak is a munkásoktól és most már ugyanolyan jól vagy még jobban tudják, mint akármelyik trade-union, hogyan szervezzenek sztrájkokat, ha érdekeik úgy kívánják.

Ily módon a trade-unionok tevékenysége szerez érvényt a munkabér törvényének a munkáltatók ellen és teszi lehetővé bármely jól szervezett szakma munkásainak, hogy legalább megközelítőleg megkapják a munkáltatójuknak bérbe adott munkaerejük teljes értékét; és azt, hogy az állami törvények segítségével a munkaidő legalább túlságosan felül ne múlja azt a maximumot, amelyen túl a munkaerő idő előtt kimerül. Ez azonban a legtöbb, aminek elérését a trade-unionok jelenlegi szervezettségük mellett remélhetik, és ezt is csak állandó harccal, roppant erőfeszítés és pénzáldozat árán; és azután az üzleti élet hullámzásai legalább minden tíz évben egyszer egy csapásra lerombolnak mindent, amit addig elértek és a harcot újból végig kell vívni. Ebből a boszorkánykörből nem lehet kilépni. A munkásosztály marad, ami volt, és aminek chartista ősapáink nem átallották nevezni: bérrabszolgák osztálya. Ez legyen hát mindennek a munkának, önfeláldozásnak és szenvedésnek végső eredménye? Ez maradjon örökre az angol munkások végső célja? Vagy végül mégis megkísérli ez ország munkásosztálya, hogy áttörje a boszorkánykört és kivezető utat találjon egy olyan mozgalomban, amelynek célja *magának a bérmunka-rendszernek eltörlése!*

A jövő héten a trade-unionoknak a munkásosztály megszervezőiként betöltött szerepét vizsgáljuk meg.

Az angol eredeti címe: „Trades Unions I".
Megjelent: „The Labour Standard"
1881 május 28.

Engels

Trade-unionok. II

Mindeddig csak annyiban vettük szemügyre a trade-unionok funkcióit, amennyiben hozzájárulnak a bérek szabályozásához és a munkásnak a tőke elleni harcában legalább bizonyos ellenállási eszközöket biztosítanak. De ez a szempont nem meríti ki tárgyunkat.

A munkásnak a tőke elleni harcában, mondottuk. Ez a harc létezik, még ha a tőke apologétái ennek ellenkezőjét állítják is. Létezni fog mindaddig, míg a munkabér csökkentése a legbiztosabb és legkönnyebb módja marad a profitok növelésének; sőt, mindaddig, míg maga a bérmunkarendszer létezik. A trade-unionok létezése magában elegendő bizonyítéka ennek a ténynek; ha nem arra valók, hogy a tőke túlkapásai ellen küzdjenek, ugyan mire valók? Semmi értelme, hogy szépítgessük a dolgokat. Érzelgős szavak nem palástolhatják el a rút tényt, hogy a mostani társadalom lényegében két nagy antagonisztikus osztályra oszlik — egyrészt tőkésekre, az összes munkaeszközök tulajdonosaira; másrészt munkásokra, akik semminek sem tulajdonosai, csak saját munkaerejüknek. Az utóbbi osztály munkájának termékét fel kell osztani a két osztály között, és a harc állandóan e körül az elosztás körül folyik. Mindegyik osztály azon van, hogy a lehető legnagyobb részt kapja, és ennek a harcnak legfurcsább sajátsága az, hogy a munkásosztályt, mikor csupán azért küzd, hogy saját termékéből részt kapjon, igen gyakran azzal vádolják, hogy a valóságban megrabolja a tőkést!

De a társadalom két nagy osztálya között folyó harc szükségszerűen politikai harccá válik. Azzá vált a közép- vagy tőkésosztály és a földbirtokos arisztokrácia közötti hosszú viadal; azzá válik a munkásosztály és ugyane tőkések közötti küzdelem is. Min-

den osztályharcban a legközelebbi cél, amiért küzdenek, a politikai hatalom; az uralkodó osztály védi politikai szupremáciáját, vagyis a törvényhozásban való biztos többségét; az alsóbb osztály előbb a hatalomban való részesedésért, azután az egész hatalomért küzd, hogy módja legyen a fennálló törvényeket saját érdekeivel és követelményeivel összhangban megváltoztatni. Így küzdött Nagy-Britannia munkásosztálya éveken át hevesen, sőt erőszakosan a népchartáért, amely megadta volna neki a politikai hatalmat; leverték, de a harc olyan benyomást tett a győzelmes középosztályra, hogy ez az osztály ettől fogva nagyonis boldog volt, ha a munkásoknak tett állandóan újabb meg újabb engedmények árán megvásárolhatta a fegyverszünet meghosszabbítását.

Mármost, az osztályok politikai harcában a szervezettség a legfontosabb fegyver. És amilyen mértékben a merőben politikai vagy chartista szervezet darabokra hullott, ugyanolyan mértékben erősödött a trade-unionok szervezete, míg most olyan fokát érte el az erőnek, amelyhez egyik külföldi munkásszervezet sem fogható. Néhány nagy trade-union, amely egy- vagy kétmillió munkást foglal magában, és amelyeket támogatnak a kisebb vagy helyi uniók, olyan hatalmat jelent, amellyel az uralkodó osztály minden kormányának számot kell vetnie, akár whig, akár tory.

Itteni eredetük és fejlődésük hagyományainak megfelelően ezek a hatalmas szervezetek eddigelé szinte szorosan arra a funkciójukra szorítkoztak, hogy részt vegyenek a munkabér és a munkaidő szabályozásában, és kikényszerítsék a munkásokkal szemben nyíltan ellenséges törvények visszavonását. Mint már megállapítottuk, ezt annyi eredménnyel tették, amennyire joggal számíthattak. De ennél többet értek el: az uralkodó osztály, amely jobban ismeri erejüket, mint ők maguk, önként, ezen túlmenő engedményeket tett nekik. Disraeli household suffrage-e* megadta a választójogot a szervezett munkásosztály legalábbis nagyobbik részének. Vajon javasolta volna-e ezt, ha nem tételezi fel, hogy ezek az új szavazók saját akaratukat nyilvánítják majd — nem engedik többé a középosztálybeli liberális politikusoktól vezetni magukat? Képes lett

* A választójog kiterjesztése a városi választókerületekben minden külön házat bérlő férfira. — *Szerk.*

volna-e keresztülvinni, ha a munkások hatalmas szakmai szövetségeik igazgatásában nem bizonyították volna be, hogy képesek igazgatási és politikai munkára?

Már maga ez az intézkedés új távlatokat nyitott meg a munkásosztály előtt. Megszerezte neki a többséget Londonban és minden ipari városban, s így képessé tette arra, hogy új fegyverekkel bocsátkozzék harcba a tőke ellen azáltal, hogy saját osztálya embereit küldi a parlamentbe. És itt, sajnos, a trade-unionok megfeledkeztek a rájuk, mint a munkásosztály előőrsére háruló kötelességről. Az új fegyver több mint tíz éve van kezükben, de szinte sohasem vonták ki hüvelyéből. Nem volna szabad megfeledkezniök arról, hogy nem tarthatják tovább most elfoglalt helyüket, ha nem menetelnek valóban a munkásosztály csapatában. Nem a dolgok természete szerint való, hogy Anglia munkásosztályának megvan a hatalma, hogy negyven vagy ötven munkást küldjön a parlamentbe és mégis örökké beéri azzal, hogy a tőkések vagy segédeik — jogászok, lapszerkesztők stb. — képviselik.

Sőt, mi több, számos tünet mutat arra, hogy az ország munkásosztálya tudatára ébred annak, mennyire rossz kerékvágásban haladt egy ideig; hogy a kizárólag magasabb munkabérekért és rövidebb munkaidőért folyó mostani mozgalmak olyan boszorkánykörben tartják, amelyből nincs kiút; hogy nem a bérek alacsonysága az alapvető baj, hanem a bérmunka-rendszer maga. Mihelyt ez a felismerés általánosan elterjed a munkásosztály körében, a trade-unionok helyzetének jelentősen meg kell változnia. Nem fogják tovább élvezni azt a kiváltságot, hogy egyedüli szervezetei a munkásosztálynak. A speciális szakmák uniói mellett vagy fölött egy általános unió kell hogy keletkezzék, a munkásosztálynak mint egésznek politikai szervezete.

Két pont van tehát, mellyel a szervezett szakmák jól tennék, ha számot vetnének: először, hogy rohamosan közeledik az idő, mikor ez ország munkásosztálya félreérthetetlen hangon követelni fogja teljes részét a parlamenti képviseletből; másodszor, hogy ugyancsak rohamosan közeledik az idő, mikor a munkásosztály megérti, hogy a magas munkabérért és rövid munkaidőért vívott harc és a trade-unionok egész tevékenysége, ahogy mostan folytatják, nem öncél, hanem eszköz, nagyon szükséges és hatékony eszköz, de csak egy

eszköz a sok közül egy magasabb cél elérésére: a bérmunka-rendszer teljes eltörlésére.

A munka teljes parlamenti képviselete, valamint a bérmunka-rendszer eltörlésének előkészítése szempontjából szükséges lesz nem külön-külön szakmáknak, hanem a munkásosztálynak egységes egészként való megszervezése. És minél előbb megtörténik ez, annál jobb. Nincs a világon hatalom, amely akár egy napig is ellenállhatna az egységes egészként megszervezett brit munkásosztálynak.

Az angol eredeti címe: „Trades Unions II".
Megjelent: „The Labour Standard"
1881 június 4.

Engels

Anglia 1845-ben és 1885-ben

... És a munkásosztály helyzete ebben az időszakban? Időlegesen volt javulás, még a nagy tömegek számára is. De ezt a javulást mindannyiszor a régi színvonalra szorította vissza a nagy munkanélküli tartaléktömeg beözönlése, továbbá az a körülmény, hogy az új gépek állandóan kiszorítottak munkásokat, s végül a mezőgazdasági munkások bevándorlása, akiket most szintén egyre fokozottabb mértékben kiszorítottak a gépek.

Tartós javulást csak a munkásosztály két „védett" csoportjánál látunk. Az egyik a gyári munkások kategóriája. Az a körülmény, hogy a parlamenti törvény viszonylag ésszerű normálmunkanapot állapított meg részükre, hozzájárult egészségük viszonylagos helyreállításához és bizonyos erkölcsi fölényt biztosított nekik, amelyet helyi koncentrációjuk csak fokozott. Helyzetük kétségtelenül jobb, mint 1848 előtt volt. Ennek legjobb bizonyítéka az, hogy tíz sztrájkjuk közül kilencet maguk a gyárosok saját érdekükben provokálnak, mert abban látják a termelés csökkentésének egyetlen eszközét. A gyárosok sohasem vehetők rá arra, hogy közös megegyezéssel „rövid időt" dolgozzanak — még akkor sem, ha áruik mégannyira eladhatatlanok is. De ha sztrájkba kényszerítik a munkásokat, a tőkések mind egy szálig bezárják gyáraikat.

Másodszor, a nagy trade-unionok. Ezek azoknak a szakmáknak a szervezetei, amelyekben csakis, vagy túlnyomórészt *felnőtt férfiakat* lehet foglalkoztatni. Itt sem a nők és a gyermekek, sem a gépek konkurrenciája nem tudta eddig megtörni szervezett erejüket. A géplakatosok, az ácsok és asztalosok, a kőművesek szervezete mind külön-külön hatalom, olyannyira, hogy sikeresen ellen tud állni új gépek bevezetésének, mint például a kőművesek és kőművessegédek. Helyzetük 1848 óta kétségtelenül jelentősen javult, s

ennek legjobb bizonyítéka valójában az, hogy már több mint 15 év óta nemcsak munkáltatóik vannak nagyon megelégedve velük, hanem ők is munkáltatóikkal. Arisztokráciát alkotnak a munkásosztályban; sikerült aránylag kényelmes helyzetet kikényszeríteniök maguknak, és ezt a helyzetet véglegesnek tekintik. Ők a Leone Levi és Giffen urak (meg a derék nyárspolgár Lujo Brentano) mintamunkásai, és valóban, nagyon kedves és könnyen kezelhető emberek minden értelmes kapitalista és általában az egész tőkésosztály szempontjából.

Ami azonban a munkásság nagy tömegét illeti, ma is éppoly nyomorban élnek, megélhetésük ma is éppoly bizonytalan, ha ugyan nem rosszabb, mint korábban volt. A londoni East End a munkanélküliség idején a tespedő nyomornak, kétségbeesésnek és éhínségnek, a munka idején pedig a fizikai és erkölcsi lealacsonyodásnak állandóan terjeszkedő mocsara. És így van ez valamennyi többi nagyvárosban, kivétel csak a munkások kiváltságos kisebbsége; így van a kisebb városokban és a mezőgazdasági vidékeken is. Az a törvény, amely a munkaerő *értékét* a szükséges létfenntartási eszközök értékére csökkenti, és az a másik törvény, mely a munkaerő *átlagárát* rendszerint e létfenntartási eszközök minimumára csökkenti, ez a két törvény annak az automatikus gépnek ellenállhatatlan erejével hat a munkásokra, amely kerekei közt összemorzsolja őket.

... Az igazság ez: amíg Anglia ipari monopóliuma tartott, az angol munkásosztály bizonyos mértékben részesedett e monopólium előnyeiben. Ezek az előnyök nagyon egyenlőtlenül oszlottak meg a munkások közt, a legnagyobb részt a kiváltságos kisebbség vágta zsebre, de olykor-olykor legalább átmenetileg a nagy tömegnek is jutott valami. És ez az oka annak, hogy az owenizmus letűnése óta Angliában nem volt szocializmus. A monopólium összeomlásával Anglia, az angol munkásosztály el fogja veszteni ezt a kiváltságos helyzetét; egy szép napon általánosságban — a kiváltságos és vezető kisebbséget sem kivéve — arra fog ébredni, hogy helyzete semmivel sem jobb, mint a külföldi munkásoké. És ez az oka annak, hogy Angliában ismét lesz szocializmus.

Részlet a „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" c. mű második német kiadásának (1892) előszavából.

Magyarul megjelent: „A munkásosztály helyzete Angliában". Szikra 1954. 32—33, 35. old.

Engels

[A régi trade-unionok céhszabályai]

... A krónikus nyomottság minden döntő iparágban még szakadatlanul tart itt is, Franciaországban és Amerikában is. Kivált a vasban és a gyapotban. Hallatlan állapot, bármennyire elkerülhetetlen következménye is a kapitalista rendszernek: olyan óriási a túltermelés, hogy még egy válságig sem tud eljutni! A túltermelés a rendelkezésre álló, elhelyezést kereső tőkében akkora, hogy a leszámítolási kamatláb itt ténylegesen évi $1-1^1/_2$ százalék körül mozog, és a rövid lejáratú kölcsön mindkét részről bármikori visszafizetéssel vagy visszakövetelésssel (money on call) évi $^1/_2$ százalékra is alig helyezhető ki. De a pénztőkés azzal, hogy pénzét inkább így helyezi el, mintsem hogy új ipari vállalatokba fektesse, beismeri, milyen korhadtnak látja az egész gazdaságot. És ez az új befektetésektől és régi spekulációktól való félelem, mely már az 1867-es válságban is megmutatkozott, legfőbb oka annak, hogy nem jutunk el akut válságig. Végül azonban mégiscsak el kell jönnie, s akkor remélhetőleg véget fog itt vetni a régi szakszervezeteknek. Ezek nyugodtan megtartották a kezdettől fogva hozzájuk tapadó céhjelleget, ez pedig napról napra tűrhetetlenebb lesz. Talán azt hiszitek, hogy a gépészekhez, ácsokhoz, kőművesekhez stb. minden további nélkül beléphet a szakma akármelyik munkása? Szó sincs róla. Csak az léphet be, aki előbb néhány (általában 7) évig tanonc volt egy, a szakszervezethez tartozó munkásnál. Ezzel a munkások számát akarják korlátozni, ami azonban egyébként teljesen céltalan, legfeljebb pénzt hozott a mesternek, aki ezért valójában semmit sem nyújtott. 1848-ig valahogy még csak tűrhető volt ez a helyzet. Azóta azonban az ipar óriási fellendülése létrehozta a munkásoknak egy olyan osztályát, amely éppoly számos vagy még számosabb,

mint a trade-unionok „tanult" munkásai, s akik ugyanannyit vagy többet végeznek, de soha tagokká nem lehetnek. Ezeket az embereket a trade-unionok céhszabályai *valósággal tenyésztették.* De azt hiszed, az unionoknak eszükbe jut, hogy ezt a bárgyú ostobaságot eltöröljék? Korántsem. Nem emlékszem, hogy valaha is olvastam volna, hogy ilyen indítványt tettek a trade-unionok valamelyik kongresszusán. A bolondok a társadalmat akarják a maguk formájára, nem pedig magukat a társadalmi fejlődésnek megfelelően reformálni. Tapadnak hagyományos babonájukhoz, amely nekik maguknak is csak árt, ahelyett, hogy megszabadulnának ettől az ócska lomtól, és ezzel számukat és hatalmukat megkettőznék és valóban ismét azzá lennének, aminek most mindennap kevésbé tekinthetők — a szakma valamennyi munkásának egyesüléseivé a tőkések ellen. Azt hiszem, ez egyet-mást tisztáz előtted ezeknek a kiváltságos munkásoknak magatartásában . . .

Részlet az 1885 október 28-án
Bebelhez írt levélből.

Magyarul megjelent:
Marx—Engels. Válogatott levelek.
Szikra 1950. 455—456. old.

Engels

[Az amerikai munkásmozgalom fejlődéséről]

Két körülmény gátolta hosszú ideig, hogy a tőkés rendszer elkerülhetetlen következményei Amerikában teljes napfényre kerüljenek. Az egyik az volt, hogy könnyen és olcsón lehetett föld birtokába jutni, a másik pedig a tömeges bevándorlás volt. Hosszú éveken át ezek tették lehetővé, hogy az amerikai születésű népesség nagy tömege férfikora kezdetén „visszavonuljon" a bérmunkától, és farmer, kereskedő vagy munkáltató legyen, míg a bérmunka keserű sorsa, az élethossziglan tartó proletár helyzet többnyire a bevándorlóknak jutott osztályrészül. De Amerika már kinőtt ebből a korai szakaszból. A határtalan őserdők eltűntek, s a még határtalanabb prérik a nemzet és az államok kezéről egyre gyorsabban magántulajdonosok kezére kerülnek. Nem működik többé az a nagy biztosítószelep, amely megóvta Amerikát egy állandó proletárosztály keletkezésétől. Ma már Amerikában létezik az élethossziglani, sőt örökletes proletárok osztálya. Egy hatvanmilliós nemzet, mely — a siker minden reményével — szívósan küzd azért, hogy a világ vezető ipari nemzete legyen — egy ilyen nemzet nem importálhatja állandóan a maga bérmunkás-osztályát; még akkor sem, ha évi félmillió bevándorló özönlik az országba. A tőkés rendszernek az a tendenciája, hogy a társadalmat végül is két osztályra, egyrészt egy maroknyi milliomosra és másrészt pusztán bérmunkások nagy tömegére tagolja, ez a tendencia, bár más társadalmi hatóerők állandóan keresztezik és gátolják, sehol sem hat nagyobb erővel, mint Amerikában; és az eredménye az amerikai születésű bérmunkások osztályának létrejötte volt, akik a bevándorlókhoz képest a bérmunkás-osztály arisztokráciáját alkotják ugyan, de napról napra jobban tudatára ébrednek a bevándorlókkal való szolidaritásuknak,

és annál fájdalmasabban érzik, hogy most élethossziglani bérrobotra vannak kárhoztatva, mert még emlékeznek a letűnt napokra, amikor viszonylag könnyű volt magasabb társadalmi szintre emelkedni. Ennek megfelelően a munkásmozgalom Amerikában igazi amerikai energiával megindult, és minthogy az Atlanti-óceán másik oldalán a dolgok legalább kétszer olyan gyorsan haladnak, mint Európában, még megérhetjük, hogy Amerika ebben a tekintetben is átveszi a vezetést.

Részlet a „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" c. mű amerikai kiadásának (1887) „Függelékéből".

Magyarul megjelent:
„A munkásosztály helyzete Angliában".
Szikra 1954. 11—12. old.

Engels

[Trade-unionokkal kell kezdeni, ha tömegmozgalmat akarunk]

... A mozgalmat ott, akárcsak itt és most Németország szénvidékein is, nem lehet prédikálással megcsinálni. A tényeknek kell belesulykolniok az emberekbe a mozgalmat, de akkor azután gyorsan is megy, a leggyorsabban természetesen ott, ahol már van a proletariátusnak egy szervezett és elméletileg képzett része, mint Németországban. A szénbányászok ma potenciálisan és szükségszerűséggel a mieink: a Ruhr-vidéken a folyamat gyorsan megy végbe, az aacheni és a Saar-medence követik, azután Szászország, aztán Alsó-Szilézia, végül Felső-Szilézia vízmenti polyákjai. Pártunk németországi helyzetében itt csak a szénbányászok saját életviszonyaiból fakadó lökésre van szükség, hogy létrehívja a feltartóztathatatlan mozgalmat.

Itt hasonló a helyzet. A mozgalom, melyet most elfojthatatlannak tartok, a dokkmunkás-sztrájkból keletkezett, merőben a védekezés abszolút szükségességéből. De itt is annyira elő volt készítve a talaj az utolsó nyolc év különböző agitációi által, hogy az emberek, anélkül, hogy maguk szocialisták volnának, mégis csakis szocialistákat akartak vezetőikül. Most, anélkül, hogy észrevennék, az elméletileg helyes vágányba kerülnek, belesodródnak, és a mozgalom olyan erős, hogy azt hiszem, az elkerülhetetlen buktatókat és következményeiket, a különböző trade-unionok és a vezetők surlódásait, lényeges kár nélkül fogja elviselni. (Erről még alább.)

Azt hiszem, ez a helyzet nálatok Amerikában is. Hiába, a schleswig-holsteinieket és Angliában és Amerikában élő utódaikat oktatással nem lehet megtéríteni, e csökönyös és öntelt bandának saját bőrén kell megszerezni a tapasztalatot. Ezt azonban évről évre inkább megteszik, de ezek ízig-vérig konzervatívak — éppen

mert Amerika annyira tisztán polgári, annyira nincs semmilyen feudális múltja, és ezért büszke tisztán polgári szervezetére — és emiatt a régi hagyományos gondolati szennytől csak a gyakorlat révén szabadulnak meg. Tehát trade-unionokkal stb. kell kezdeni, ha tömegmozgalmat akarunk belőle, és minden további lépést egy vereséggel kell rájuk kényszeríteni. De ha már a polgári szemléleten túlmenő első lépést megtettük, akkor ez gyorsan fog menni, mint minden Amerikában, ahol a mozgalom természeti szükségszerűséggel növekvő sebessége a különben oly lassú schleswig-holsteini angolszászoknak egy kis taplót rak a fenekük alá, s akkor aztán a nemzet idegen eleme is érvényesülni fog nagyobb mozgékonysága révén . . .

Részlet az 1890 február 8-án
Sorgéhoz írt levélből.

A moszkvai Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet
fotokópiája alapján.

Engels

[A szakszervezetek szerepének megszorításairól]

... Brentano úr állandóan ismételt kijelentése, hogy a munkásvédelmi törvényhozás és a szakmai-egyleti szervezetek alkalmasak a munkásosztály helyzetének megjavítására, korántsem az ő saját felfedezése. A „Munkásosztály helyzete Angliában"-tól és a „Filozófia nyomorá"-tól egészen a „Tőké"-ig és az én legújabb írásaimig Marx meg én ezt százszor megmondtuk, de nagyon erős megszorításokkal. Először is nevezetesen az ellenállási szakegyletek kedvező hatásai a közepes és élénk üzletmenet időszakaira szorítkoznak; a pangás és válság periódusaiban rendszeresen csődöt mondanak; Brentano úr megállapítása, hogy „képesek semlegesíteni a tartaléksereg végzetes hatásait", nevetséges hetvenkedés. És másodszor — más, kevésbé fontos megszorításokról nem beszélve — sem a törvényhozás védelme, sem a szakegyletek ellenállása nem küszöböli ki a fő dolgot, amelyet ki kell küszöbölni: a tőkeviszonyt, amely a tőkésosztály és bérmunkás-osztály közti ellentétet állandóan újra létrehozza. A bérmunkások tömege élethosszíglani bérmunkára marad ítélve, a szakadék köztük és a tőkések között egyre mélyebb és szélesebb lesz, mennél inkább hatalmába keríti a modern nagyipar az összes termelési ágakat. De mert Brentano úr a bérrabszolgát szívesen tenné *megelégedett* bérrabszolgává, ezért kell kolosszálisan felnagyítania a munkásvédelem, szakegyleti ellenállás, szociális törvényfoldozás stb. előnyös hatásait, és mert abban a helyzetben vagyunk, hogy ezekkel a túlzásokkal szembeszegezzük az egyszerű tényeket — ezért a mérge ...

A német eredeti címe: „In Sachen Brentano contra Marx wegen angeblicher Zitatsfälschung".

Megjelent brosúrában Otto Meissner kiadásában. Hamburg 1891. 1—2. old.

Engels

[Az új trade-unionizmus Angliában]

„Amit jóval fontosabbnak tartok, mint azt a pillanatnyi divatot, hogy a burzsoá körökben valami felhígított szocializmussal nagyzolnak, sőt még annál is fontosabbnak, hogy a szocializmus Angliában általában tényleges haladást mutat, az a londoni East End felébredése. A nyomornak ez a mérhetetlen tábora nem az a tespedő mocsár többé, mely még hat évvel ezelőtt volt. Az East End lerázta a zsibbadt kétségbeesést, visszatért belé az élet és a hazája lett annak, amit »új unionizmusnak« neveznek, vagyis a »tanulatlan« munkások nagy tömege szervezetének. Ez a szervezet, bár nagymértékben a »tanult« munkások régi unióinak formáját öltötte fel, jellegében mégis lényegileg különbözik tőlük. A régi uniók alapításuk idejének hagyományait őrzik és a bérmunka-rendszert egyszer s mindenkorra adott, végérvényes ténynek tekintik, amelyet legjobb esetben kissé módosíthatnak tagjaik érdekében. Az új uniókat azonban olyan időben alapították, mikor a bérmunka-rendszer örökkévalóságába vetett hit már erősen megrendült; alapítóik és továbbfejlesztőik vagy tudatos, vagy érzelmi szocialisták voltak; a tömegek, amelyeknek csatlakozása erőt kölcsönzött az unióknak, durva, semmibe vett tömegek voltak, s a munkásosztály arisztokráciája lenézte őket; de megvolt az a felbecsülhetetlen előnyük, hogy *lelkük még szűztalaj*, teljesen mentes az öröklött, »tiszteletre méltó« burzsoá előítéletektől, melyek lenyűgözik a jobb helyzetben levő »régi« unionisták agyát. És így most azt látjuk, hogy ezek az új uniók magukhoz ragadják a munkásmozgalom vezetését általában, és a gazdag és büszke »régi« uniók egyre inkább uszályukba kerülnek.

Kétségtelen, hogy az East End-iek óriási baklövéseket követtek el; megtették ezt elődeik is, és megteszik még ma is a doktrinér szocialisták, akik orrukat fintorgatják az East End-iek emberei

láttán. Egy nagy osztály, akár egy nagy nemzet, soha jobban és gyorsabban nem tanul, mint saját botlásainak következményeiből. És a múltban, jelenben és jövőben elkövetett minden hibája ellenére a londoni East End felébredése e *századvég* egyik legnagyobb és legtermékenyebb ténye, és örülök és büszke vagyok, hogy ezt megértem."

Hat hónappal ezelőtt írtam ezeket a sorokat, s azóta az angol munkásmozgalom ismét jókora lépést tett előre. A néhány napja lezajlott parlamenti választások annak rendje és módja szerint tudatták a két hivatalos párttal, a konzervatívokkal és a liberálisokkal, hogy ezentúl számolniok kell egy harmadik párttal, a munkáspárttal. Ez a munkáspárt még csak keletkezőben van; elemei még azzal vannak elfoglalva, hogy lerázzanak magukról mindenféle hagyományos — polgári, ó-szakszervezeti, sőt már doktrinér-szocialista — előítéletet, hogy végre mindannyiuk közös talaján összetalálkozhassanak. És mégis, már most oly nagy volt az őket összehozó ösztön, hogy Angliában eddig példátlan választási eredményekhez vezetett. Londonban két munkás lép fel képviselőjelöltnek, mégpedig nyíltan mint szocialisták; a liberálisok nem mernek velük szemben ellenjelöltet állítani, és a két szocialistát elsöprő és nem várt többséggel megválasztják. Middlesbrough-ban egy munkásjelölt lép fel egy liberálissal és egy konzervatívval szemben és megválasztják mindkettejükkel szemben; azok az új munkásjelöltek ellenben, akik szövetséget kötöttek a liberálisokkal, egyetlenegy kivételével menthetetlenül megbuknak. Az eddigi, úgynevezett munkásképviselők közül, vagyis azok közül az emberek közül, akiknek megbocsátják munkásmivoltukat, mert ők maguk is szívesen belefojtanák azt liberalizmusuk óceánjába, a régi unionizmus legjelentékenyebb képviselője Henry Broadhurst, csúfosan megbukott, mert a nyolcórás munkanap ellen nyilatkozott. Két glasgow-i választókerületben, Salford egy választókerületében és még több más választókerületben független munkásjelöltek léptek fel a két régi párt jelöltjeivel szemben; vereséget szenvedtek, de megbuktak a liberális jelöltek is. Egyszóval, a munkások számos nagyvárosi és ipári választókerületben határozottan megszakítottak minden kapcsolatot a két régi párttal, és ezzel olyan közvetlen vagy közvetett eredményeket értek el, mint előzőleg egy választáson sem.

És mondhatatlan a munkások efölötti öröme. Először látták és érezték, mire képesek, ha választójogukat felhasználják osztályuk érdekében. Megtört a „nagy liberális pártba" vetett babonás hit, amely majdnem 40 évig uralkodott az angol munkásokon. Csattanó példákból látták, hogy ők, a munkások, a döntő hatalom Angliában, ha akarják, és ha tudják, hogy mit akarnak; és az 1892-es választás ennek a tudásnak és akarásnak a kezdete volt. A többiről a kontinentális munkásmozgalom majd gondoskodik; a németek és a franciák, akiknek már olyan nagy képviseletük van, parlamentekben és helyi tanácsokban, további eredményeikkel már eléggé ébren fogják tartani az angolok versengő kedvét. És mire a közeljövőben kiderül, hogy ez az új parlament Gladstone úrral, és Gladstone úr ezzel a parlamenttel nem tud mit kezdeni, az angol munkáspárt is alkalmasint elég megszervezett lesz, hogy a kormányzásban egymást felváltó és éppen ezzel a burzsoá uralmat megörökítő két régi párt hintajátékának hamarosan véget vessen.

Részlet a „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" c. mü második német kiadásának (1892) előszavából.

Magyarul megjelent:
„A munkásosztály helyzete Angliában".
Szikra 1954. 36—38. old.

Névmutató

Tárgymutató

Névmutató

AINSWORTH & CROMPTON — boltoni textilgyárosok. — 36

APPLEGARTH, Robert (1834—1924) — angol ács, az ácsok és asztalosok szakszervezetének főtitkára (1862—1871). 1868-tól 1872-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1871-ben vonakodott aláírni a Főtanácsnak „A polgárháború Franciaországban" c. üzenetét és kivált az Internacionáléból. Újságíró és kapitalista vállalkozó lett. — 132

ARKWRIGHT, Richard (1732—1792) — angol feltaláló. Különböző fonógépeket szerkesztett. — 30

ASHTON, Thomas — gyáros a Manchester melletti Hyde-ban. — 36

ASHWORTH, Edmund (1801—1881) — lancashire-i gyáros, harcolt a gabonatörvények és a munkásszövetségek ellen. — 39

BAILEY, William — stalybridge-i gyáros. — 47

BAKER, Robert — angol gyárfelügyelő, azelőtt orvos. — 100—101

BARTON, John — angol polgári közgazdász; a XVIII. sz. végén működött. — 86

BEBEL, August (1840—1913) — a német szociáldemokrata párt egyik alapítója és vezére. Élete végén a német és a nemzetközi centrista irányzat egyik vezetője. — 115

BECKER, Johann Philipp (1809—1886) — kefekötő, 1830 óta részt vett a forradalmi mozgalomban, részt vett az 1848-as forradalmi harcokban és az 1849-es badeni felkelésben, az I. Internacionálé német szekciójának egyik szervezője Svájcban, és a szekció „Vorbote" c. lapját szerkeszti; közeli barátja Marxnak és Engelsnek. — 127

BENTHAM, Jeremy (1748—1832) — angol jogi író. A hasznossági filozófia (utilitarizmus) megalapítója. „A polgári ostobaság lángesze" (Marx). — 54

BENTLEY & WHITE — Lancashire melletti fűrészmalom tulajdonosai. — 36

BERNARD, B. — belga munkás, mázoló, az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1868—1869-

ben a belga ügyekkel megbízott titkár. — 132

BERNSTEIN, Eduard (1850—1932) — német szociáldemokrata; 1881-től a „Sozialdemokrat"-nak, a párt központi lapjának a szerkesztője. Az 1890-es évek kezdetétől egyre inkább reformistává válik. Renegát, Engels halála után nyíltan a marxizmus revízióját hirdette. — 160

BESSON, Alexander — francia lakatos, Londonba emigrált. Az I. Internacionálé Főtanácsának tagja 1866-tól 1867-ig. A belga ügyekkel megbízott titkár. — 112

BIRLEY — valószínűleg Thomas Hornby Birley — (1815—1885); manchesteri gyáros, a Macintosh & Co. cég főnöke. — 42, 47

BISMARCK, Otto von (1815—1898) — 1861-től porosz miniszterelnök; 1867-től az Északnémet Szövetség kancellárja, 1871-től 1890-ig birodalmi kancellár; ő léptette életbe a szocialistaellenes kivételes törvényt. — 83—84, 141, 170—171

BOLTE, Friedrich — német szocialista, a Német Munkásegylet titkára és az I. Internacionálé német szekciójának vezető tagja New Yorkban. — 151

BRACKE, Wilhelm (1842—1880) — német szociáldemokrata, az eisenachiak egyik vezetője. — 158

BRENTANO, Lujo (1844—1931) — német közgazdász és vezető katedraszocialista. A marxizmus ellenfele. Polgári reformokat követelt a marxista munkásmozgalom ellen. Különösen erélyesen szállt síkra egy, az angol trade-unionok mintájára megszervezendő szakszervezeti mozgalom mellett. — 195, 202

BROADHURST, Henry (1840—1911) — angol trade-unionista, liberális munkáspolitikus. — 204

BRUCE, Henry Austin (1815—1895) — liberális, Anglia belügyminisztere (1869—1873). — 146

BUCHEZ, Philippe-Joseph (1796—1865) — a „katolikus szocializmus" ideológusa Franciaországban, Saint-Simon tanítványa; állami hitelekkel támogatott termelőszövetkezetek szervezéséért szállt síkra. — 109, 114, 116, 158

BUSSEY, Peter — bradfordi vendéglős, chartista, küldött az 1839-es chartista konventben, ahol a „fizikai erőszak" álláspontját képviselte. — 45

BYRON, George Noel Gordon, Lord (1788—1824) — világhírű angol költő. — 54

CARLYLE, Thomas (1795—1881) — angol történész és filozófus. — 37

CARTER, James — munkás, 1864—1867 között az I. Internacionálé Főtanácsának tagja, az olasz ügyekkel megbízott titkár. — 112

CHERBULIEZ, Antoine-Élisée (1797—1869) — svájci közgazdász, a kapitalizmus kispolgári kritikusa. — 86

COBDEN, Richard (1804—1865)

— angol polgári közgazdász, liberális, a szabadkereskedelem bajnoka, a Gabonatörvény Elleni Liga vezetője. — 18

DELL, William — angol munkás. 1864-től 1868-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja, 1865-től 1867-ig pénztárosa. — 113

DIDEROT, Denis (1713—1784) — francia materialista filozófus, a felvilágosodás képviselője. — 54

DIETER, J. G. — egy szászországi munkásbizottság elnöke. — 124

DISRAELI, Benjamin (Lord Beaconsfield) (1804—1881) — angol politikus és író, a konzervatív párt vezére. 1868-ban és 1874-től 1880-ig miniszterelnök. — 160, 191

DUBARY és Fiai — baseli szalaggyárosok. — 135

DUNCOMBE, Thomas Slingsby (1796—1861) — radikális, a parlament tagja, 1842-ben az alsóházban előterjesztette a chartisták petícióját. — 11

DUPONT, Eugène (1831—1881) — francia munkás, részt vett az 1848 júniusi felkelésben. 1864-től 1872-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1865-től 1871-ig a francia ügyekkel megbízott titkár. — 112, 133

ECCARIUS, Johann Georg (1818—1889) — thüringiai szabó, a Kommunisták Szövetségének tagja, Angliába emigrált. 1864-től 1871-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. A hágai kongresszus után Bakunin híve; később részt vett a trade-unionista mozgalomban. — 113, 133

EYRE, Eduard John (1815—1901) — Jamaica angol kormányzója 1864-től 1866-ig, durva eszközökkel elfojtotta a négerek jamaicai felkelését 1865 októberében. — 130

FARADAY, Michael (1791—1867) — kiváló angol fizikus és vegyész. — 12

FAUCHER, Léon (1803—1854) — francia publicista, közgazdász. — 57

FOX, Peter (megh. 1869) — angol újságíró. 1864-től 1867-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja, 1866—1867-ben az amerikai ügyekkel megbízott titkár. — 112—113

FROST, John (1785—1877) — chartista, 1839-ben élére állt a newporti munkásfelkelésnek, deportálták, 1856-ban visszatért Angliába. — 45

GIBSON — skót építőmunkás. — 21—22

GIFFEN, Robert (1837—1910) — angol polgári közgazdász és statisztikus. — 195

GLADSTONE, William (1809—1898) — angol államférfi, a liberális párt vezére a XIX. század második felében. — 75, 107, 151, 160, 205

GODWIN, William (1756—1836) — angol író. — 54

GÖGG, Amand (1820—1897) — német demokrata, az 1849-es badeni forradalmi kormány tagja, a polgári-pacifista Béke és Szabadság Liga egyik vezetője volt, Angliában, Amerikában és Svájcban élt mint emigráns. — 158

GRAHAM — sztrájktörő munkás. — 37

HANSEMANN, David (1790—1864) — bankár, a rajnai liberális burzsoázia egyik vezére 1848-ban. — 121

HANSEN, H. H. — 1864-től 1867-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1866—1867-ben a holland és a dán ügyekkel megbízott titkár. — 113

HASLAM MESSRS. cég — a Derby melletti Belper közelében levő pentrichi szénbányák tulajdonosa. — 8

HASSELMANN, Wilhelm (szül. 1844) — az Általános Német Munkásegylet egyik vezetője, 1880-ban mint anarchistát kizárták a Németországi Szociáldemokrata Pártból. — 170

HELVÉTIUS, Claude-Adrien (1715—1771) — francia materialista filozófus, a felvilágosodás képviselője. — 54

HESS, Moses (1812—1875) — német kispolgári szocialista, az úgynevezett igazi szocializmus képviselője. — 83, 85

HOLBACH, Paul-Henri-Dietrich, baron d' (1723—1789) — francia materialista filozófus, a felvilágosodás képviselője. — 54

HUSKISSON, William (1770—1830) — angol miniszter. Minisztersége idején, 1825-ben, a parlamentben meg kellett változtatni a munkásegyesületek elleni törvényeket. — 59

IBBETSON — sheffieldi gyáros. — 36

JOHANNARD, Jules (1843—1888) — litografus. 1868-tól 1869-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1869-ben az olasz ügyekkel megbízott titkár. Tagja volt a Párizsi Kommünnek. A Kommün bukása után Londonba emigrált; újból tagja lett az I. Internacionálé Főtanácsának. — 133

JOHNSON — munkás a Pauling & Henfrey gyárban. — 23

JONES, Richard (1790—1855) — angol közgazdász. — 86

JUNG, Hermann (1830—1901) — svájci órás, Londonba emigrált. 1864-től 1872-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1864-től 1869-ig a svájci szekció titkára; 1869-től 1872-ig pénztáros a Főtanácsban. 1872-ig Marx híve. A hágai kongresszuson a határozatok ellen lépett fel és harcolt a Főtanács ellen. — 112, 133

KAMP — polgármester Seraingben (Belgium). — 129

KITCHEN — sheffieldi gyáros. — 36

KRUPP, Alfred (1812—1887) — német kapitalista, a Krupp Rt. esseni fegyvergyár vezetője. — 154

KRÜGER, B. — a Niederwürschnitz—Kirchbergi Kőszén Rt. részvényese. — 124

LAFARGUE, Paul (1842—1911) — francia szocialista, a Francia Szocialista Párt egyik alapítója; az I. Internacionálé Főtanácsának tagja, Marx veje, Marx és Engels barátja. — 113

LAJOS FÜLÖP (1773—1850) — 1830-tól 1848-ig Franciaország királya. — 77, 114

LASSALLE, Ferdinand (1825—1864) — német szocialista, a németországi szocialista mozgalom reformista áramlatának elindítója; az Általános Német Munkásegylet megalapítója. — 84, 116—118, 158, 164—165, 169—170

LEACH, James — pamutipari munkás, vezető chartista, küldött az 1840-es chartista konventben. — 18

LE CHAPELIER, Isaac-René-Guy (1754—1794) — francia politikus, kacérkodott a forradalommal, hogy vagyonát megmentse. A munkások egyesülését eltiltó törvény előadója. Angliába menekült, visszatérte után halálra ítélték és lefejezték. — 108

LECLUSE, M. — a francia „Revue Socialiste" adminisztrátora. — 173

LEVI, Leone (1821—1888) — angol polgári közgazdász és statisztikus. — 195

LIEBKNECHT, Wilhelm (1826—1900) — a német szociáldemokrácia egyik alapítója és vezetője; Marx és Engels híve és barátja. — 83, 114—115

LONDONDERRY *lásd* STEWART

LOUIS BONAPARTE (III. NAPÓLEON) (1808—1873) — 1852-től 1870-ig Franciaország császára. — 116, 123, 130

LOUIS PHILIPPE *lásd* LAJOS FÜLÖP

LOVETT, William (1800—1877) — megbízott az általános Londoni Munkásszövetség (Working Men's Association) egyik bizottságában. — 44

LYELL, Charles (1797—1875) — angol geológus. — 12

MACHIAVELLI, Niccolo (1469—1527) — olasz államférfi és történetíró. — 140

MACPHERSON — egy sztrájktörő nő anyja. — 37

MACQUARRY — sztrájktörő. — 37

MALTHUS, Thomas Robert (1766—1834) — angol polgári közgazdász; reakciós népesedési elmélete közismert. — 158

MARAT, Jean-Paul (1743—1793) — francia politikus, a forradalmi kispolgárság egyik legradikálisabb vezére a polgári forradalomban. — 170

MAUDE, Daniel — liberális békebíró Manchesterben. — 17—23, 26

MELLOR — munkás a Pauling & Henfrey gyárban. — 21

MENENIUS, Agrippa (megh. i. e. 493) — római konzul. A monda szerint a patríciusok uralma ellen lázadó plebejusokat egy példabeszéddel békítette meg, amely szerint a plebejusok nem lehetnek meg a patríciusok nélkül, éppúgy, mint az emberi testrészek is elpusztulnának a gyomor nélkül. — 38

MONK — londoni jogász. — 21—23

NAPÓLEON III. *lásd* LOUIS BONAPARTE

NERO, Claudius Caesar Germanicus (37—68) — római császár. — 77

OASTLER, Richard (1789—1861) — tory. — 45

ODGER, Georg (1820—1877) — cipész, 1864-től 1871-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1871-ben vonakodott aláírni a Főtanácsnak „A polgárháború Franciaországban" c. üzenetét, és kivált az Internacionáléból. — 113

OWEN, Robert (1771—1858) — angol utópista szocialista. — 51, 80, 100

PADGIN — sheffieldi fűrészgyáros. — 36

PALMERSTON, Henry John (1784—1865) — angol államférfi, a liberális párt legreakciósabb elemeinek vezére. — 80

PATTESON, Sir John (1790—1861) — bíró a Court of Queen's benchen. — 8

PAULING & HENFREY — építési vállalkozók Manchesterben. — 15—16, 19—27, 41

PEEL, Sir Robert (1788—1850) — angol államférfi, tory. Róla nevezték el az 1844-es banktörvényt. — 12, 18

PETIT, Jenny — egy 12 éves, szegénysorsú kisleány. A ricamarie-i mészárlás alkalmával St. Étienne (Franciaország) közelében a sztrájk elfojtására kivezényelt katonák rálőttek és súlyosan megsebesítették. — 142

PILLING, Richard — chartista, pamutipari munkás, egy kézműves fia, az asthoni és stalybridge-i sztrájkok (1842) egyik vezére. Küldött az 1848-as chartista konventben. — 17

PIRMEZ, E. (1830—1890) — liberális, a Nemzeti Bank igazgatója, belga belügyminiszter (1869—1870). — 129

PROUDHON, Pierre-Joseph (1809—1865) — francia kispolgári szocialista, az anarchizmus elméletének egyik megalapítója. — 54, 56—59, 63, 117, 119

RAMSAY, George — angol közgazdász és filozófus. — 86

RASPAIL, François-Vincent (1794—1878) — francia orvos

és természetkutató, publicista, baloldali republikánus, részt vett az 1830-as és az 1848-as forradalomban; később baloldali radikális. — 137

READ — munkás a Pauling & Henfrey gyárban. — 26

RICARDO, David (1772—1823) — angol közgazdász, a klasszikus közgazdaságtan betetőzője és utolsó nagy képviselője. — 86, 158, 186

RICHTER, F. W. — a Niederwürschnitz—Kirchbergi Kőszén Rt. részvényese. — 124

ROBERTS, William Prowting (1806—1871) — chartista, a szakszervezetek ügyésze. — 6—8, 10, 12—13, 20—24, 26

ROCHOW, Gustav Adolf Rochus von (1792—1847) — porosz miniszter és rendőrfőnök 1834-től 1842-ig. — 124

ROUSSEAU, Jean-Jacques (1712—1778) — író, idealista filozófus, a francia felvilágosodás képviselője, a forradalmi kispolgári demokrácia ideológusa. — 162

SALMON — munkás a Pauling & Henfrey gyárban. — 19—21

SANCHO PANZA — Cervantes regényében komikus figura, Don Quijote fegyverhordozója. — 106

SAND, George — valódi nevén Aurore Dupin — (1804—1876) — francia írónő, sok regényt írt, regényei idealista jellegű, szenvedélyes érzelmekkel teli művek, de gyakran elszakadnak a valóságtól és egy részüknek nincs nagy irodalmi értéke. 1838-tól 1845-ig kapcsolatban volt Saint-Simon követőivel, s ez megmutatkozott az ebben a korban írt műveinek szociál-humanista színezetében. — 63

SAUNDERS, R. J. — angol gyárfelügyelő. — 102

SCHÖNBURG herceg — szász arisztokrata, az ölsnitzi szénbányák tulajdonosa a múlt század hatvanas éveiben. — 121—122

SCHULZE-DELITZSCH, Franz Hermann (1808—1883) — német polgári közgazdász, haladópárti; a német munkásmozgalmat a kisipari szövetkezetek vágányára akarta terelni. — 116

SCHWAMKRUG, F. W. — a Niederwürschnitz—Kirchbergi Kőszén Rt. részvényese. — 124

SCHWEITZER, Johann Baptist (1833—1875) — frankfurti ügyvéd, lassallista; Lassalle halála után az Általános Német Munkásegylet elnöke; Bismarcktól titokban pénzbeli segélyeket fogadott el. — 83, 114—116

SCOTT — a Pauling & Henfrey cég egyik munkása. — 21

SENIOR, William (1790—1864) — angol polgári közgazdász, a politikai gazdaságtan professzora az Oxfordi Egyetemen. — 79

SHARP, Roberts & Co. — gépgyárosok. — 39

SHARPS — a Pauling & Henfrey cég társtulajdonosa. — 24—25

SHAW, Robert (megh. 1869) — angol munkás, 1864-től 1869-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. 1867-től 1868-ig a Főtanács pénztárosa. — 113, 132

SHELLEY, Percy Bysshe (1792—1822) — világhírű angol költő. — 54

SISMONDI, Jean Charles Simonde de (1773—1842) — svájci történész és közgazdász, a kapitalizmus kispolgári kritikusa. — 86

SMITH — sztrájktörő munkás. — 37

SMITH, Adam (1723—1790) — angol közgazdász, a polgári politikai gazdaságtan egyik megalapítója. — 86

SMITH, Thomas Southwood (1788—1861) — londoni orvos, egészségügyi reformokat vezetett be, a gyermekmunka vizsgálatára kiküldött bizottság tagja. — 74

SORGE, Friedrich Albert (1828—1906) — német szocialista, részt vett az 1849-es badeni felkelésben, Amerikába emigrált, ott az Általános Német Munkásegylet vezetője, később az I. Internacionálé Főtanácsának titkára New Yorkban. Marx és Engels barátja. — 201

STEPHENS, Joseph Raynar (1805—1879) — methodista lelkész és chartista. — 45, 50

STEPNEY, Cowell William Frederic (1820—1872) — angol szocialista, 1868-tól 1872-ig az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 133

STEWART, Charles William, marquess of Londonderry (1778—1854) — angol ezredes és diplomata. — 10

STRAUSS, David (1808—1874) — baloldali hegelista, megírta a „Das Leben Jesu" („Jézus élete") c. művet, amelyben az „Új Testamentumot" történelmi szempontból kritikának vetette alá. — 54

STURGE, Joseph (1793—1859) — polgári radikális, tevékenyen agitált a négerek rabszolgaságának a megszüntetéséért, védelmezte a chartistákat, 1842-ben megalapította a Teljes Választójogi Szövetséget. — 49

SYLVIS, William (1828—1869) — amerikai munkás, az amerikai Nemzeti Munkás Unió elnöke, támogatta a Nemzeti Munkás Uniónak az I. Internacionáléhoz való csatlakozását. — 147

SYMONS, Jelinger Cookson (1809—1860) — mint kormánybiztos az angliai kéziszövők és bányászok helyzetének megvizsgálását irányította. — 30

TAYLOR, Peter Alfred — chartista és munkásvezér. — 45

THURNEYSEN — a baseli nagytanács tagja. — 135

TREMENHEERE, Hugh Seymour (1804—1893) — angol hivatalnok, mint kormánybiztosnak az volt a feladata, hogy megvizsgálja a gyári munkakörülményeket. — 76

URE, Andrew (1778—1857) —

angol közgazdász és vegyész. — 38—39, 79, 100

WADE, John (1788—1875) — angol közgazdász, publicista és történész. — 111

WENCKHEIM BÉLA báró (1811—1879) — magyar belügyminiszter (1867—1869). — 144

WIGHTMAN, Sir William (1784—1863) — bíró a Court of Queen's benchen. — 8

WILHELM, WILHELMKE *lásd* LIEBKNECHT, Wilhelm

WILLIAMS, Sir John (1777—1846) — bíró a Court of Queen's benchen. — 8

WOOD, James és Francis — gyárosok Bradfordban. — 37

ZABICKI, Antoni — lengyel forradalmár, 1848 után Londonba emigrált és a lengyel emigránsok balszárnyához csatlakozott; az 1863-as felkelés után 1865-től 1871-ig a Lengyel Nemzeti Bizottság titkára Londonban; az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. — 112, 133

Tárgymutató

Agitáció *lásd* Nyolcórás agitáció

Amerika *lásd* Bevándorlás; Sztrájk

Amerikai Egyesült Államok 101, 111, 128, 130–31, 147, 196

Anglia 5–11, 14–27, 42, 59–60, 68, 73–80, 89, 96, 99–100, 107, 110–11, 116, 128, 130–31, 134, 139, 145–47, 149, 151–54, 164, 183–84, 188, 194–95, 200, 203–05
– szociális háború A.-ban 29, 37, 39
– a munkásság táplálkozási viszonyai 73–77
– gyári törvényhozás A.-ban 98
– ipari monopóliuma és a munkásosztály 195
– a „tanulatlan" munkások szervezete A.-ban 203
Lásd még Chartisták; Reformtörvény; Sztrájk; Tízórás törvény

Angol szocializmus 50–52, 59–60, 195, 203–04

Ár 33, 56–59, 89, 154, 177, 195

Bányamunkások 120–21, 123–25, 141, 152–53
– bérrendje (Szászország) 120, 124
– egyleteik [és egyleti pénztáraik Szászországban 120–22, 124–25

Béke és Szabadság Liga 144, 157, 170

Bér, munkabér 5, 24–27, 31–36, 41, 50, 56–60, 61, 64, 66, 71, 73, 77, 86, 89, 96, 108, 120–23, 125, 130, 134, 176–88, 190–93
– a bérek csökkenése 15–16, 31, 33–34, 36, 39, 47, 139, 145, 178, 186–88, 190
– függ a kereslet és kínálat viszonyától 32, 35, 181
– béremelés 33, 39, 56–60, 88, 152–53, 177–78, 187
– harc a bérszínvonal megtartásáért 47, 87, 112, 184–85

Bérrendszer
– a kapitalizmusban 87–88, 183–85, 190–93
– eltörlése 88, 96, 158, 189, 192–93

Bértörvények 35, 158, 183–85, 186, 189
– „vasbértörvény" 157–58

Bevándorlás
– mezőgazdasági munkások b.-a ipari országokba 194
– tömeges, Amerikába 198–99

Bírságok *lásd* Pénzbírságok

Burzsoázia 5, 9, 12–15, 17–19, 28–55, 63, 65, 66, 68–69, 72, 111, 152, 156–57, 164, 169–72
– és proletariátus 14–15, 48–51

Chartisták, chartizmus 6–7, 11, 17–18, 37, 43–46, 48–53, 55, 61, 78, 116, 180, 189, 191
Cottage-rendszer 5, 9

Drágaság 56–58

Egyesülési jog 30, 83–84, 108, 143
Ellentétek *lásd* Osztályellentétek
Erőszakszervezet *lásd* Rendőrség és katonaság
Érték 59, 166
Értéktöbblet-termelés 98

Forradalom 13, 40, 48, 63, 108, 156
– francia forradalom 43
– 1848-as forradalmak 78, 132
– ipari forradalom 98
– szeptemberi forradalom 151
Franciaország
– a munkásság helyzete (kérdőív) 198–207
Lásd még Sztrájk

Gabonatörvények Angliában 18, 45–47, 49–50, 58
– harc ellenük 45–47
Gazdasági mozgalom 111
Gépek, gépi berendezés 30–31, 39, 67, 73, 86, 194
Géprombolók 30, 39, 66
Gothai program és a szakszervezetek 156
Gyárfelügyelők 76, 78, 101–03, 179
– jelentései 74–75
Gyári munkások 55, 65, 74, 78, 100, 194; *lásd még* Munkásosztály
Gyári törvények 78, 92–93, 98, 100, 103, 130, 188
Gyárosok 17, 32–34, 37–38, 46–47, 51, 57–58, 60, 100, 107, 111, 135, 138–39, 141, 152, 154, 187, 194; *lásd még* Tőkések; Vállalkozók
Gyermekmunka *lásd* Női és gyermekmunka

Ipari fejlődés 66, 87
Ipari tartaléksereg 69, 104, 106, 181–82

Kapitalisták *lásd* Gyárosok; Kizsákmányolás; Tőkések; Vállalkozók
Kereskedelem *lásd* Szabadkereskedelem
Kereskedelmi válságok 33, 35, 51, 66
Kereslet és kínálat 57–59, 79, 86, 104–06, 125
Kizsákmányolás a kapitalizmusban 28, 79, 172
Konjunktúra, hullámzása 189
Konkurrencia, verseny
– a munkások között 10, 34–35, 61, 64, 66–67, 96, 105, 182
– a tőkések, vállalkozók között 22, 33, 35, 50, 56–57, 59, 66, 92, 108, 146, 180, 187
– szabadverseny 49–50, 53, 59
– a női és gyermekmunka konkurrencia a munkásoknak 194

Lassallisták 114–17, 119, 156, 158–59

Mezőgazdasági munkások 74–76, 97, 194; *lásd még* Munkásosztály
Munka
– szerződések 19–20, 23, 26, 70–71, 95, 102, 120
– szerződésszegés 26, 136
– „hasznothajtó" 161–62

Munkabér *lásd* Bér
Munkabeszüntetés 15–16, 20, 24, 25, 31–34, 39, 47
Munkaerő 87, 99, 102, 161, 181, 183, 185, 189–90, 195
Munkahozadék, elosztása 162, 164–68
Munkaidő korlátozása 78–79, 92–93, 98, 101–02, 151, 153, 160, 172, 183–85, 191–92
Munkáltatók *lásd* Vállalkozók
Munkanap 92–93, 102, 172, 187–88
– harc a normálmunkanapért 98–103, 180–82, 194
Munkapiac 32–33, 35
Munkásarisztokrácia 195, 198, 203
Munkásegyesületek 57–62, 64, 66–67, 83–84, 107
– a burzoázia ellen 56, 61, 66, 84, 107–09
Munkáskongresszus 101, 115, 117
Munkásmozgalom 10–11, 28–55, 78, 116–17, 119, 127, 144, 157, 160, 171, 180, 198–99, 203; *lásd még* Sztrájk
Munkások, munkásság 5–7, 9–13, 14–20, 23, 25–26, 28–31, 34–35, 43–44, 48–50, 68–71, 83, 89–94, 97, 99, 101–05, 108, 110–12, 120–26, 128–32, 149, 151–53, 157, 160, 163, 167–68, 172–79, 183–84, 186–89, 191, 194–96, 198, 204–05, 208, 210
– tettleges bántalmazása 26, 69, 128–29, 131, 137–38
– szétforgácsolódása a munkások koztı konkurrencia miatt 34–35, 66, 96
– lemészárlása 141–42, 144–46 *Lásd még* Munkásosztály
Munkásosztály 9, 28, 30, 43, 51–53, 60–63, 69, 74, 77–82, 84, 87, 91–97, 99–100, 102, 104–05, 107, 110–12, 139–40, 143, 146–47, 149, 151, 156, 158–60, 163, 169–71, 180, 183–95, 202
– nyomora 25–27, 29, 40, 46, 58, 68, 73, 77, 80, 87, 105, 134–35, 139–40, 163, 172, 185, 195
– politikai és gazdasági mozgalma 149, 151, 190 *Lásd még* Gyári munkások; Mezőgazdasági munkások; Munkások
Munkásszövetség 6, 13, 30–34, 37–39, 41, 49, 61, 63, 65, 67, 89, 110–14, 134, 146–47, 154
– pénzalapja 7–9, 33
– londoni 43
– Nemzetközi 73, 81, 90–91, 96–97, 101, 110, 112, 131–32, 135–36, 142–43, 146, 149, 171
– – Főtanácsa 91, 101, 110, 132, 134, 140, 143, 145, 148, 154; *lásd még* Sztrájk
Munkatermék *lásd* Termék

Németország 81, 84, 89, 114, 116–18, 124, 144–45, 154–56, 159, 200
Nemzetközi Munkáskongresszus *lásd* Munkáskongresszus
Nemzetközi Munkásszövetség *lásd* Munkásszövetség
Népcharta 40
– az angol proletariátus törvénytervezete (6 pont) (1838) 43–44, 45, 47, 191
Normálmunkanap *lásd* Munkanap
Női és gyermekmunka 93, 134
Nyolcórás agitáció 93, 101, 152–53
Nyolcórás törvény 101, 111, 151

Osztályellentétek 62–65, 158, 167, 202

Osztályérdekek 61
Osztályharc 15, 61, 63, 67, 110, 158, 170, 184, 190–91
Osztályok 6, 12–14, 30, 38, 48, 51–52, 54–55, 61–63, 67, 69, 75–77, 79–81, 90, 94–95, 106–07, 149–51, 156, 158–60, 162–63, 169–72, 183, 188, 192–93, 196, 198, 202, 204
– és megszüntetésük 62, 150

Pártok 14, 43–46, 49–51, 53, 61, 67, 81, 84–85, 111, 116, 145, 156, 161, 168, 170, 200, 204–05
Pénzbírságok rendszere 5, 7, 72, 121, 124, 178
Piac 33, 102, 105, 173, 180–81; *lásd még* Világpiac
Polgári közgazdászok a munkások érdekei ellen 59–61, 64–65, 79, 106, 168, 181–82
Profit 31, 56–57, 64, 88, 130, 179, 186–87, 190
Proletár 50, 53–54, 62, 67, 82, 110, 198
Proletariátus 9, 15, 30, 34, 40, 43, 46, 49, 51, 53–54, 62–63, 66, 78, 83, 85, 107, 143, 157–58, 169, 200

Reformok 50
Reformtörvény (Anglia, 1824) 30, 43–44
Rendőrség és katonaság a sztrájkolók ellen 9–10, 17, 24, 42, 128, 135–37, 141–42, 145

Szabad egyesülés joga *lásd* Egyesülési jog
Szabadkereskedelem 75, 77, 146, 171
Szabadverseny *lásd* Konkurrencia
Szakegyletek 16, 21, 23, 25
Szakmai szövetségek *lásd* Szakszervezetek; Trade-unionok
Szakszervezetek 57–61, 67, 86, 107, 114–16, 127, 148, 156, 158–59, 177, 180, 191–92, 196, 202; *lásd még* Trade-unionok
– a tőkével szemben kifejtett ellenállás központjai 86
– a munkásosztály felszabadításának emelői 88
– megalapításuk 114
– a szakszervezeti mozgalom nem szektás mozgalom 117
– szerepük az osztályharcban 202
Szekták 114, 116–18, 156, 164
Szerződések *lásd* Munka
Szocializmus 52, 143, 158, 168, 195; *lásd még* Anglia
Szocialisták 53–55, 59–61, 80, 158, 172, 200, 203
Szövetkezeti mozgalom (Owen) 80 84
Sztrájk 7, 10–13, 14–27, 30–35, 36–41, 43, 56–57, 58, 61, 91, 107–08, 114, 128–30, 135–41, 151, 160, 177, 179, 188, 194
– az angliai bányászok sz.-ja 5
– a sztrájkolók védelme 7, 9–10, 16–17, 23–24, 38, 139
– építőmunkás-sztrájkok 14, 136
– mint a munkások hadiskolái 40
– Angliában 128, 160
– Amerikában 128
– és munkásmészárlás Belgiumban 128–29, 137–38
– és Nemzetközi Munkásszövetség 134
– Svájcban 135
– Franciaországban 141
Lásd még Munkabeszüntetés; Rendőrség és katonaság
Sztrájktörők 89

Tanoncok 31, 176, 196
Tartaléksereg *lásd* Ipari tartaléksereg
Termék
– és elosztás 162, 182–86, 190
– a társadalmi össztermék elosztása 165, 168
Termelési eszközök 86, 161, 163–66, 183, 185, 190
Termelési mód 98–99, 164, 168–69
Termelési viszonyok 66, 101
Termelőerők 62, 105
– fejlődése 77, 86
Tízórás törvény Angliában 45, 49–50, 67, 78–79, 102–03
Többletmunka mint a tőkés termelés sajátos célja 98
Tőke 33, 64, 80, 86–87, 90, 96, 98, 102, 104–06, 108, 111, 125–26, 132, 134, 139, 179, 181–82, 192, 196
– állótőke 56, 86
– összetétele 86
– tőke és munka közötti harmónia 121
Tőkefelhalmozás 86, 105, 158
Tőkések 31, 55, 61, 87, 89, 91, 98–99, 102–03, 108, 110, 120–26, 130, 132, 134, 137–39, 151, 160, 163–64, 173, 179, 181–85, 187–88, 190, 192, 195–96, 202; *lásd még* Gyárosok
Trade-unionok 31, 61, 84, 105–08, 111, 114, 116–19, 125, 127, 139, 144, 146, 160, 183–85, 186–94, 196–97, 200–01, 203; *lásd még* Szakszervezetek
– céhjellegük 196
Truck-rendszer 5, 8
Túltermelés a kapitalizmusban 182, 187, 196
Turnout *lásd* Sztrájk

Ügynökök (a rendőrség és a vállalkozók ügynökei) 9, 129

Vállalkozók 27, 61, 103, 108, 173–76, 178–79, 184–86, 189, 198; *lásd még* Gyárosok; Ügynökök
Választójog 45
– általános 116
Válságok 46, 55, 77, 172, 177, 187, 196, 202; *lásd még* Kereskedelmi válságok
Világpiac 58, 60, 77, 170

Zsarnokság, vagyonosoké 28, 31

Tartalom

Engels. Egy angliai bányászsztrájk 1844-ben 5
Engels. Egy angol sztrájk. [Egy 1844/45-ben lezajlott manchesteri építőmunkás-sztrájk leírása] 14
Engels. Munkásmozgalmak 28
Marx. A sztrájkok és a munkásegyesülések 56
Marx. A munkásszövetségek 64
Marx—Engels. Munkásegyesületek a burzsoázia ellen 66
Marx. Egy burzsoá okmány 68
Marx. A Nemzetközi Munkásszövetség Alapító Üzenete 73
Marx. Az egyesülési jog — rendszabály az „alattvalók" nagykorúsítására 83
Marx. A szakszervezetek — a tőkével szemben kifejtett ellenállás központjai 86
Marx. Figyelmeztetés 89
Marx. Instrukciók az Ideiglenes Központi Tanács küldöttei számára 91
Marx. A normálmunkanapért vívott harc. Az angol gyári törvényhozás visszahatása más országokra 98
Marx. A foglalkoztatottak és a nemfoglalkoztatottak együttműködésének kérdéséhez 104
Marx. A munkásszövetkezések és szakszervezetek elleni törvények megszüntetése Angliában és Franciaországban 107
Marx. A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának üzenete tagjaihoz, tagegyesületeihez és minden munkáshoz 110
Marx. Schweitzernek szakszervezetek alapítása érdekében folytatott agitációjáról 114
Engels. A szakszervezetek egységéért 115
Marx. A Schweitzer tervezte szakszervezetekről 116

Marx. Jelentés a szászországi szénbányák bányamunkás-egyleteiről 120
Engels. A szakszervezetek helye a munkásmozgalomban 127
Marx. A belgiumi mészárlások. Európa és az Egyesült Államok munkásaihoz! 128
Marx. A Főtanács beszámolója a Nemzetközi Munkásszövetség baseli kongresszusán 134
Marx. A szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai 148
Marx. A munkásosztály politikai tevékenysége 149
Marx. A politikai és a gazdasági mozgalom összefüggéséről 151
Marx. A Ruhr völgyi sztrájkoló bányamunkásokhoz 152
Engels. A gothai program és a szakszervezetek 156
Engels. A szakszervezeti akció — az angol munkásmozgalom végcélja 160
Marx. Széljegyzetek a német munkáspárt programjához 161
Marx. Körkérdés a francia munkásokhoz 172
Engels. Tisztességes napibért tisztességes napi munkáért 180
Engels. A bérmunka-rendszer 183
Engels. Trade-unionok. I 186
Engels. Trade-unionok. II 190
Engels. Anglia 1845-ben és 1885-ben 194
Engels. A régi trade-unionok céhszabályai 196
Engels. Az amerikai munkásmozgalom fejlődéséről 198
Engels. Trade-unionokkal kell kezdeni, ha tömegmozgalmat akarunk 200
Engels. A szakszervezetek szerepének megszorításairól 202
Engels. Az új trade-unionizmus Angliában 203
Névmutató 209
Tárgymutató 218

Felelős szerkesztő: Vujovits Erzsébet.

9278. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.